

Eesti Kultuuriseltside Ühendus

EESTI KULTUURISELTSID

Eesti Kultuuriseltside Ühendus

Vanemuise Seltsi Kirjastus

Tartu 2018

Koostaja ja toimetaja: Valter Haamer
Keeletoimetaja: Reet Vääri
Fotode valijad: Liina Miks ja Reet Vääri
Küljendaja ja kujundaja: Triinu Sarv

Eesti Kultuuriseltside Ühendus tänab Eesti
Kultuurkapitali toetuse eest selle raamatu
väljaandmisel.

ISBN 378-9985-847- -

© Eesti Kultuuriseltside Ühendus
Trükkinud

Sisukord

Eessõna.....	5
Eesti Kultuuriseltside Ühendus 20. <i>Valter Haamer</i>	7

EKSÜ LIIKMESELTSID

Eestis tegutsevad

1. B. G. Forseliuse Selts. <i>Madis Linnamägi</i>	11
2. Eesti Interlingvistika Selts. <i>Madis Linnamägi</i>	20
3. Eesti Keele Kaitse Ühing. <i>Reet Vääri</i>	27
4. Eesti Klubi. <i>Andrus Helenurm</i>	37
5. Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts. <i>Sirje Madisson</i>	39
6. J. Hurda nim Põlva Rahvahariduse Selts. <i>Külli Ots</i>	46
7. J. Aaviku Selts. <i>Peep Nemvalts</i>	54
8. J. Kunderi Selts. <i>Helgi Pajo</i>	57
9. Jõgevamaa Metsaselts. <i>Mare Vaas</i>	61
10. Kambja Laulu- ja Mänguselts. <i>Hele-Mall Klaassepp, Hilja Neumann</i>	66
11. Kanepi Laulu Selts.....	70
12. Kultuurikorraldus. <i>Jaan Malin</i>	79
13. Viljandi Kultuuriselts Koit. <i>Andres Marand</i>	81
14. Mulkide Selts. <i>Kaupo Ilmet</i>	89
15. Muuga Maanaisteselts Eha. <i>Ilma Lausvee</i>	96
16. Narva Eesti Selts. <i>Ants Liimets, Kairi Johannes</i>	100
17. Narva-Jõesuu Eestlaste Selts Kalju. <i>Tiiu Toom</i>	107
18. Nõmme Haridus- ja Rahvamajaselts. <i>Margus Lepa</i>	112
19. Pärnu Lauluselts Leelo. <i>Aile Rahn</i>	113
20. Rahvuskultuuriselts Kajakas. <i>Malle Porgand</i>	115
21. Rakke Valla Hariduse Selts. <i>Aime Kinnep</i>	119
22. Tallinna Võru Selts. <i>Tea Nopri</i>	123
23. Tartumaa Rahvakultuuri Kesksekselts. <i>Margit Reinkubjas, Ellen Napits</i>	127
24. Vanemuise Selts. <i>Valter Haamer</i>	133
25. Viru-Nigula Hariduse Selts. <i>Ene Ehrenpreis</i>	141
26. Von Glehni Teater. <i>Margus Prangel</i>	143

Välismaal tegutsevad

1. Arhangelski Eesti Kultuuriselts Viru. <i>Jüri Rebane</i>	144
2. Karjala Sõprusühing Eestiga Kolle/Otšag. <i>Jelena Rjabikova</i>	146
3. Leedu Eesti Selts. <i>Liia Urman</i>	149
4. Londoni Eesti Selts. <i>Evelin Siilak</i>	152
5. Läti Eesti Selts. <i>Toomas Kalda, Valter Haamer</i>	156
6.-8. Eesti kultuuriseltsid Kaukaasias, <i>Elvi Vaarmann</i>	
I. Kalevipoeg.....	166
II. Eesti Aiake.....	169
III. Linda.....	171
9. Moldova Eesti Kultuuriselts. <i>Igor Goncearov</i>	172
10. Moskva Eesti Selts. <i>Mihkel Maran</i>	173
11. Peterburi Eesti Kultuuriselts. <i>Viiu Fjodorova</i>	178
12. Tšehhi Eesti Klubi (Väike-Eesti Tšehhis). <i>Iivi Zajedova</i>	184
13. Tveri Eesti Selts. <i>Boriss Julegin</i>	190
14. Ukraina Eesti Selts. <i>Mare Litnevskaja</i>	195
15. Valgevene Eesti Selts Pääsuke. <i>Oliver Manglus</i>	198

Eessõna

Valgustusajastu jõudmine Baltimaadele 18. sajandil andis tõuke omaalgatuslike ja vabatahtlike organisatsioonide – seltside ja klubide – asutamiseks. Eesti aladel algas seltside hoogsam areng Vanemuise Seltsi asutamisega Tartus ja Estonia Seltsi asutamisega Tallinnas 1865. aastal. Neist Vanemuise Seltsile andis suurema tuntuse eestlaste I üldlaulupeo (1869) õnnestunud korraldamine Tartus ja alusepanek eesti teatrile (1870).

Kogemused on kinnitanud, et heale tegutsemissoovile lisaks on tulemusliku seltsitegevuse eelduseks olnud nii minevikus kui ka tänapäeval oma maja või ruumide omamine. Tegevuseks ruumide üürimine on alati olnud liialt kallis.

Näiteks. Vanemuise Selts ostis endale 1873. aastal maja Tartus Jaama 14 ja pärast selle tules hävimist 1903. aastal ehitas annetuste ja laenudega esindusliku seltsimaja kesklinnas (1906). Oma maja ehtasid ühiste jõududega ka Kanepi Laulu Selts (1887) ja mitmed maal tegutsevad seltsid, samuti Endla Selts Pärnus ja Koit Viljandis (1911), Estonia Selts Tallinnas (1913). Tegevuses said seltsid õige hoo sisse alles pärast oma maja kasutusele võtmist.

Eesti Vabariik algatas 1930. aastate keskel seltsimajade ehitamise programmi, mis nägi ette 400 seltsimaja ehitamist sooduslaenu abil. 1940. aastaks said neist umbes pooled valmis ja need, mis sõjatules ei hävinud, on kasutusel tänapäevani.

On kiiduväärt, et paljud kohalikud maaomavalitsused on toetanud seltsi nende tegutsemiseks vajalike ruumide leidmisel, remontimisel ja tasuta kasutamisel. Hinnatav on külaseltside ettevõtlikkus vajalike ruumide muretsemisel. Linnades aga ootavad seltside ruumide küsimused alles lahendamist. Eeltooduga tahame juhtida lugeja tähelepanu asjaolule, et seltside tegevuse hindamisel on ruumid olulised ja mõjutavad sisulist tööd.

Raamatu koostamisel selgus, et seltside tegevust kajastavad kirjalikud allikad on kahjuks hajali: harilikult erinevates väljaannetes artiklitena, brošüüridena või voldikutena. Enne 1940. aastat valgustas ajakirjandus seltsitegevust üsna tasakaalukalt, iseseisvuse taastamise järel meie meedia ei ole seltsitegevust veel avastanud. Tegevuse kajastusi võib tänapäeval leida kirjutistes ja teadetes seltside oma väljaannetes ning maakonna- ja vallalehtedes. Raadio ja TV eksivad seltside tegevusmaile väga harva. Samal ajal on enamik EKSÜ seltsi ise hakanud tegelema kirjatustegevusega.

Seltsi tegevus peaks kajastuma nende endi koostatud ajaloos, protokollides, kirjavahetuses, fotodes, mälestustes ja meedia kaudu avalikkuse hinnangutes. Vajaduse korral võiks appi kutsuda ka seltsi asukohast võrsunud professionaalseid ajaloolasi ja kirjamehi. Oma seltside ajaloo koostamisele ja kirjastamisele võiksid asuda ka teised keskseltsid ja vallavalitsused.

Kaugem eesmärk peaks olema Eesti seltside tegevust kajastavate väljaannete koondbibliograafia ja Eesti seltsiliikumise ajaloo koostamine. See peaks olema jõukohane Eesti Kirjandusmuuseumile koostöös Rahvusraamatukogu ja teiste mäluasutustega ning ülikoolidele.

Käesolev raamat kajastab kokkuvõtlikult Eesti Kultuuriseltside Ühenduse ja liikmesseltside tegevust 2016. aasta, mõnel juhul ka 2017. aasta lõpuni. Hoolimata sellest, et kõik ülevaated ei ole koostatud ühtlase põhjalikkusega, leidub igas neis fakte, mis väärivad tähelepanu ja süvenemist. Toimetajad on jätnud muutmata kirjutiste stiili ja ülesehituse: eesmärgiks on iga seltsi või ühenduse eripära, keelekasutuse, väljenduslikkuse ja põhjalikkuse esiletoomine ning säilitamine.

Seltside edukas tegevus vajab uurimist ning kirjasõnas kättesaadavaks tegemist. Tehtu väärib tunnustamist ja järeltulevatele põlvedele säilitamist.

Hea lugeja! Kui oled selle raamati läbi lugenud, siis mõtle, kui palju vaimselt rikkamaks on saanud iga seltsi tegevusest osavõtnu, tema kodukoht ja kogu rahvas. Eesti Kultuuriseltside Ühendus kutsub rahvast julgemalt ühinema kultuuriseltsidega, et muuta neid tegusamaks, vaimselt veel rikkamaks ennast, kodukohta ja kogu rahvast.

Ikka üheskoos!

Toimetajad

Eesti Kultuuriseltside Ühendus 20

Valter Haamer

Asutamisaasta: 1997

Tegutsemispiirkond: Eesti/välismaa

Asutamine

1997. aasta emakeelepäeval Lääne- Virumaal Rägavere mõisas asutatud Eesti Kultuuriseltside Ühendus (EKSÜ) on saanud 20-aastaseks. Asutajateks oli 19 kultuuriseltsi Ida- ja Lääne- Virumaalt, Jõgevamaalt, Põlvamaalt, Pärnust, Tallinnast, Tartust. Asutamise eestvedajateks olid Lääne- Virumaa maavalitsuse kultuu-riosakonna juhataja Valdur Liiv, Juhan Kunderi Seltsi esimees Erna Vilu ja Vanemuise Seltsi esimees Evald Kampus.

EKSÜ juhatus, 2005.

Vasakult: Kaupo Ilmet, Evald Kampus, Helle Ütt, Aime Kinnep, Illi-Maret Uuk, Reet Vääri, Rein Vill, Valter Haamer.

Foto: ühenduse arhiiv

Eesmärgid

Ühenduse asutamise eesmärk oli ühiselt asuda seltsielus kaitsma eesti rahvusliku kultuuri traditsioone ja vaimsust ning rahvuslikku

kasvatust jõuliselt pealetungiva popkultuuri eest. Tegelikuses lisandus neile eesmärkidele veel kultuuriministeeriumi soovil endise NSV Liidu territooriumil tegutsevate väliseestiseltside tegevuse toetamine, nende Eesti Vabariigi toetuse vahendamine.

Käesoleval ajal kuulub EKSÜ koosseisu 42 liikmesseltsi, neist 15 väliseestiseltsi. Asutajaseltsidest on 2017. aastal ühenduse koosseisus 12, neile on aastate jooksul lisandunud 30 seltsi.

EKSÜ juhatusse valiti esindajad seitsmest seltsist, ühenduse esimeheks sai Vanemuise Seltsi esindaja Valter Haamer (esimees 1997–2017). Ühenduse asukohaks määrati Tartu linn kui eestlaste seltsiliikumise häll, asukohaks Pepleri tn 27.

Pikki aastaid (kuni 2017) on juhatusse kuulunud Valter Haamer (esimees), Kaupo Ilmet, Evald Kampus, Aime Kinnep, Illi-Maret Uuk, Sirje Vill, Reet Vääri. Alates 2017. aasta märtsist käesoleva ajani kuuluvad 6-liikmelisse juhatusse Meelis Toom (esimees), Ants Johanson, Aime Kinnep, Külli Ots, Iivi Zajedova, Tiiu Toom. Ühenduse auesimees on Valter Haamer, raamatupidaja Ly Mumm (alates 1997. aastast), tegevjuht Margit Reinkubjas (2015–2017), Liina Miks alates 2018.

Ühenduse tegevus

Üheks ulatuslikumaks ettevõtmiseks 1998. aastal oli Eesti Vabariigi 80. aastapäeva tähistamiseks korraldatud esseekonkurss koos Eesti Gümnasistide Liidu, Tartu Ülikooli üliõpilasesinduse ja Vanemuise Seltsiga. Konkursile laekus 168 tööd.

Ühenduse esimees käis Läti Eesti Seltsi 90. aastapäeval ja krimmieestlaste I kokkutulekul ning koos Vanemuise Seltsi esimehega Soomes sealsete seltside töökogemusi uurimas.

1998. aastast alates on ühendus osalenud nii Tartus, Rakveres kui ka mujal Eestis emakeelepäeva tähistamisel koos Eesti Keele Kaitse Ühingu ja Vanemuise Seltsiga.

Vanemuise Selts koos ERMi Sõprade Seltsiga korraldasid 1999. aastal märtsiküüditamise 50. aastapäeva, 2001. aastal juuniküüditamise 60. aastapäeva ning 2011. aastal juuniküüditamise 70. aastapäeva avaliku mälestustähistamise Tartus. Viimase korraldamisel osales ka Memento.

1999. aastal sõlmis EKSÜ koos 8 üleriigilise keskseltsiga ja erakondadega koostöölepingu tegevuse kordineerimiseks. Algas Eesti kodanikuühenduste keskseltside liidu esinduskogu (EKLE) formeerumine ja Eesti kodanikuühenduste arengu kontseptsiooni (EKAK) väljatöötamine. Kahjuks on koostööleping tänaseks osavõtjatel ununenud, üksmeel jäi saavutamata ka EKAKi väljatöötamisel.

Uueks töövormiks sai juhatuse koosolekute pidamine väljaspool Tartut eesmärgiga tihendada sidemeid kohaliku seltsielu ja omavalitsustega: Viljandis ja Jõhvis 2006, Pärnus ja Rakveres 2007, Muugal 2008, ERMi Sõprade Seltsis 2009, Narvas 2010, Läti Eesti Seltsis ja B. G. Forseliuse Seltsis 2012, Muugal ja Kuressaares 2013.

EKSÜ on teinud pidevalt koostööd erinevate ühendustega ja võtnud osa nende ettevõtmistest: aastail 2007–2008 osales EKSÜ kultuuriministeeriumi toel ja volitusel Sotši linna koosseisus olevas külas Eesti Aiake A. H. Tammsaare majamuuseumi restaureerimisel. Maja avamisel esines ka liikmestsli laulukoor Tarbatu.

Ühendus on osalenud kultuuriloolistel koolitusreisidel: Otepääl 2008, Hiiumaal 2011, Setomaal 2012, Kiltsi mõisas 2013.

Vasakult: Illi-Maret Uuk, Ly Mumm ja Aime Kinnep Kuressaares, 2013.
Foto: Reet Väari

Seltsiliikumine

2003–2004 toimusid seltside päevad Elistveres. Neil aastail tegeldi aktiivselt ESTO 2004 ettevalmistamise ja korraldamisega. 2003. aastal toimus kodu- ja väliseestiseltside esindajate kohtumine Põlvas ning seltsidele tutvustati Eesti Ajalooarhiivi olulisemaid fonde.

2005. aastal oli ettevõtmiste põhiraskus suunatud Eesti seltsiliikumise 140. aastapäeva tähistamisele. Tartus korraldatud konverentsil esines pr Ingrid Rüütel. Kahjuks laialdasem huvi selle tähtpäeva tähistamise vastu meedias ja avalikkuses jäi tagasihoidlikuks. 2015. aastal oli tähelepanu suunatud

seltsiliikumise 150. aastapäeva tähistamisele, toimusid ettekandekoosolekud ja pidulik kontsertaktus.

TRADITSIOONILISED SUURSÜNDMUSED

Möttetalgud

Ulatuslikuks, sisukaks ning suunavaks on kujunenud möttetalgud iga kord Eestimaa eri paigus: Tartus 2005, Käsmus 2006, Mändjalas Saaremaal 2007, Otepääl 2008, Viljandis 2009, Põlvas ja Kanepis 2010, Avinurmes 2011, Värskas 2012, Iisakul 2013, Moostes 2014, Kambjas 2015, Rakkes 2016, Toilas 2017.

Värskas toimunud möttetalgutel oli esinejaks ka riigikogu liige Mart Meri. Kõigil möttetalgutel on esinenud kohalikud poliitikud ja seltsid. Seltsid on tutvustanud oma paikkondlikke vaatamisväärsusi ning osavõtjatele on esinenud kohalikud isetegevuslased. 2017. aastal toimus möttetalgute ajal Toilas üleriigiline seltside, kodukohalugude ning kroonikate näitus.

Kevadpeod

Kõige suurema osavõtjate arvuga ürituseks on kujunenud ühenduse kevadpeod „Ikka üheskoos!“, mille hingeks ja eestvedajaks on Illi-Maret Uuk. Neil kokkusaamistel tehakse koos kohalike seltsidega tegevusaasta kokkuvõtteid ning korraldatakse käsitöö- ja raamatunäitusi: Tartus 2011, Jõgeval 2012, Muuga mõisas 2013, Põlvas 2014, Türil 2015, Põltsamaal 2016, Tõrvas 2017.

Viimastel aastatel on neil pidudel esinenud tuntud kultuuritegelased üldinimlikel teemadel: Rein Veidemann Muuga mõisas „Eesti kultuur: missioon ja vastutus“, Aare Kilp Põlvas „Vabadusest“, Arho Tuhkru Türil „Koostööst“, Jaak Jõerüüt Põltsamaal „Ajast“, Trivimi Velliste Tõrvas „Eesti Vabariigi sünnist“.

Möttetalgutel osalejad Kambjas, 2015. Foto: Reet Väari

Esinejad 6. augustil 2016 Rakke Kultuurikeskuses kultuuriseltside möttetalgutel. Foto: ühenduse arhiiv

Näitusmüügid ja koolitused

Alates 2012. aastast on ühendus korraldanud koos ERMi Sõprade Seltsiga seltside väljaannete näitusmüüke. Iga aastaga on seltside osavõtt sellest ettevõtmisest suurenenud. 2017. aastal toimus väljaannete näitusmüük Tallinnas mardilaadal Saku Suurhallis.

Alates 2015. aastast on EKSÜ hakanud rohkem tähelepanu pöörama seltside ja kohaliku kogukonna ajaloo uurimisele, koostamisele, väljaandmisele ja säilitamisele kas käsikirjas või trükituna. Et olla selles tegevuses abiks seltsidele, raamatukogudele ning kohalikele ajaloo huvilistele, on ühenduse esindajad koos Rahvusarhiivi ja ERMi töötajatega külastanud 9 maakonda ja korraldanud seal vastavaid koolitusi. Koolitustest osavõtjad on saanud uusi teadmisi tööks erinevate materjalidega nii Rahvusarhiivis kui ka ERMi kogudes, ühendus on samal ajal tutvustanud oma eesmärke ja tegevust.

Rakke Valla Hariduse Selts ja Tallinna Võru Selts VI raamatulaadal ERMis, 2016.
Foto: Margit Reinkubjas

Rahastamine

Mõistagi ei suuda seltside liikmemaksud katta kõiki tegevuskulusid. EKSÜ tegevust on 20 aasta jooksul rahastanud põhiliselt Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium, samuti Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Kultuurkapital, Riigikantselei.

EKSÜ liikmesseltside arvu kasv näitab, et olemasolevad töövormid pakuvad seltsidele huvi ja koostöövõimalusi. Uurimist ja üldistamist ootab seltside majandusseis, ruumide olukord ning seltside olulised tegevusvaldkonnad. Otsingud töövormide osas ei ole lõppenud ega lõpegi. On kahetsusväärne, et meie üleriigiline meedia ei ole pidanud vajalikuks tutvustada ja kajastada EKSÜ tegevust kogu Eesti avalikkusele. Ainult killukesi ühenduse tegevusest on avaldanud kohalik ajakirjandus. Informatsiooni ühenduse tegemiste kohta leiab EKSÜ kodulehelt ja e-kuukirjast.

EKSÜ on oma 20 tegevusaastaga otsinud sobivaid töövorme ning seisnud ühiskonna vaimesuse ja rahvusliku kasvatus eest. On õpitud nii ettevõtmiste õnnestumistest kui ka tehtud vajalikke järeldusi vajakajäämistest. 2016. a võttis ühendus vastu uue arengukava, kus on toodud tegevussuunad 2020. aastani.

Kontakt:

Eesti Kultuuriseltside Ühendus. Pepleri 27, 51010 Tartu,
tel 742 7110, kultuuriseltsid@gmail.com, www.kultuuriseltsid.ee. FB

Bengt Gottfried Forseliuse Selts

Madis Linnamägi

Asutamisaasta: 1989

Tegutsemispiirkond: Tartu/Eesti

Asutamine

Bengt Gottfried Forseliuse Selts – Samfundet Bengt Gottfried Forselius on asutatud 22.02.1989 Tartu Õpetajate Seminaris, kandmaks ennesõjaaegse Kooliuuenduslase järjepidevust. Põhikirjalisteks eesmärkideks on hariduselu uuendamine, uurimuslik tegevus ja noorsootöö.

Asutamiskomisjoni kuulusid: 12 Kooli Klubi, Tartu Õpetajate Seminar, Lembit Andresen, Ferdinand Eisen, Ilmar Kopso, Endel Laul, Heino Mägi, August Solo, Sulev Vahtre, Tiit Viileberg (Forseliuse Sõnumid 1/1995, lk 9-1).

Seltsi asutaval kogul osales 153 isikut 72 koolist, kolmest kõrgkoolist ja 30 institutsioonist. Seisuga 21.10.2014 on seltsis 71 liikmeskooli (1 algkool, 34 põhikooli, 34 keskkooli/gümnaasiumi, 2 kutsekooli), 1 ühing (Saue haridusselts VITALIS), 51 üksikliiget (sh 2 põhikirjalist nõunikku) ja 9 toetajaliiget (asutused, kogudused, üksikisikud).

Tegevused toimuvad peamiselt liikmeskoolides, Kambja vallamajas on arvuti jt töövahendid, dokumentatsioon, raamatukogu, tunnustussüsteem LAUREA FORSELIANA, arhiiv.

300-aastaste koolide liikumine (1986–1989), asutamine, struktuur

Eesti rahva elusaatuses oli murrangulise tähtsusega rahvakoolide võrgu rajamine 17. sajandil, mis teostus valgustuspedagoogilistest ideedest, eriti Jan Amos Komensky („*magister gentium*“ Comenius, 1592–1670) õpetusest juhindunud Rootsi kuningavalitsuse, konsistoriumite, vaimulike ja haritlaste koostöona. Jõuti õigele otsusele: rahva emakeeles lugema õpetamine laabub kõige paremini oskajate inimeste abil. Koolmeistrite õpetamist alustati 1684. a Tartu lähedal Piiskopimõisas (nüüd Forseliuse park Tähe tänaval) ja jätkati Tartu linnas. Õppeasutuse hingeks sai Wittenbergi ülikooli kasvandik, Harju-Madiselt pärit Bengt Gottfried Forselius (1660–1688), kelle tegevust peetakse erakordseks. Ta viis ellu kutseliste koolmeistrite koolituse mõtte, mida ei olnud varem tehtud Rootsis ega kusagil mujal Euroopas. Esimesel aastal õpetas ta koolmeistikandidaadid lugema ja proovis nende pedagoogivõimeid, teisel aastal jätkas sobivate noormeestega õppetööd ja kutseoskuse harjutamist, arvestades õpetamise ja kasvatamise eakohasust. B. G. Forselius kasutas lugema õpetamisel häälikumeetodit, ta koostas uue aabitsa, milles rakendas uuendatud kirjaviisi.

Seltsi logo. Foto: seltsi arhiiv

Seminaris sai hariduse umbes 160 poissi, neist üksteist hakkas 1686. a koolmeistrina tööle Kambjas, Kolga-Jaanis, Laiusel, Nõos, Otepääl, Pelistveres, Puhjas, Põltsamaal, Rõngus, Sangastes, Tartus (Maarja koguduse juures). 1688. a oli 50 kooli üle Eesti, edaspidi kasvas koolide arv peamiselt seminari kasvandike võimekate õpilaste abil. Eesti koolielust on kirjalikku teavet juba 12. ja 13. sajandist, aga eestikeelse rahvakooli algusaastaks on 1686 – siis hakati teadlikult lihtrahvast koolitama ja põlisest maarahvast sai raamaturahvas.

Vene impeeriumis oli kohustus kooli kroonikat kooliukaaside järgi pidada, varasem ajalugu jäeti kõrvale, n.ö arhiivi tarbeks. Konverents ”300 aastat pedagoogikaharidust Eestis” toimus 1984. aastal, ettekanded (Endel Laul, Helmut Piirimäe, Aleksander Elango, Väino Sirk, Ferdinand Eisen, Heino Rannap jt) levisid linnutiivul. Õpetajad ja koduloo-uurijad hakkasid arhiivides oma kooli ajalugu täpsustama. Paljud koolid tähistasid *perestroika* ajal 145. aastapäeva järel viie aasta pärast juba 300. aastapäeva!

Venekesksel Nõukogude ajal oli Rootsi aeg tabuteema, seepärast ei tulnud 1986/87. õppeaastal kõne allagi rahvakooli 300. aastapäeva üldriiklik tähistamine. Kambja kooli eestvõttel (direktor Madis Linnamägi) toimus

9. aprillil 1987 mõttekoda, üksteist 1686. aastal alustanud kooli ja Padise kool Harjumaalt, B. G. Forseliuse kodukihelkonnast, otsustasid ilma valitsuskomisjonita (vastupidiselt tol ajal valitsenud korrale) eesti rahvakooli aastapäeva tähistada. Keelatud ja lubatud ajaloo piiril tegutsedes ilmutasid nad ühtekuuluvustunnet, julgust ja otsusekindlust, sest tundsid hariduse ja oma kooli ajaloolist rolli. See „12 Kooli Klubi“ nime saanud ühendus kiitis heaks Kambja kooli ettepanekud eesti rahvahariduse ajaloo tähistamisüritused, trükised, monumendid, sümboolsed hauakivid, medalid, kunsti-teosed.

300-aastaste rahvakoolide liikumine (1986–1989) on koos fosfo-riidisõja ja loomeliitude ühispleenumiga 01.–02.04.1988 Laulva revolutsiooni eelkäija (Lundi ülikooli ajaloprofessor Klas-Göran Karlsson: Ajalugu kui relv. – Postimees, 19.05.2005). Auväärse ajaloo koolid ja haritlased asutasid 22.02.1989 ajalootõe kaitseks ja hariduselu uuendamiseks B. G. Forseliuse Seltsi, esimeheks valiti prof Arnold Rüütel (auesimees aastast 2002, Eesti Vabariigi president 2001–2006, alates 2006. aastast ekspresident).

Seltsi missiooniks on osalus Eesti hariduse ja kultuuri tunnetamisel ja mõtestamisel, edendamine läbi õpi-, õppe-, noorsoo- ja teadustegevuse, rahvusliku ja riikliku identiteedi hoidmine ja süvendamine, turvalise, tasakaalustatud ja hooliva ühiskonna kaaskujundamine. Liikmed saavad osaleda seltsi osakondade (Forseliuse Noored, õpiturism jt) tööühmade ja kollektiivide töös. Forseliuse Seltsi segakoor tegutses Tiiu Millistferi juhtimisel 15.09.2009–19.10.2014.

Eesti Rahvakooli Memoriaal Kambjas, avatud 14.06.1987. Skulptor Endel Taniloo. Foto: seltsi arhiiv

Parendamaks muutunud oludes majanduslikke võimalusi noorsootöök, asutasime 30.11.2012 MTÜ B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu (esimees Kambja Ignatsi Jaagu Kooli huvijuht Toivo Ärtis).

Mõni liikmeskool on suletud õpilaste vähesuse tõttu, aga piirkonna hariduselu järjepidevust kannab edasi kogukonnakool, kus õpilased oma haridusteed jätkavad. Liikmeskool ühendab ja kaasab tegevustesse õpilaste ja õpetajate kõrval ka vilistlasi (sh seeniorõpetajaid), lastevanemaid, hoolekogu.

Hariduspäevad, õpiturism, suvekoolid, kultuuritöö

Hariduspäevad toimuvad igal aastal koostöös partneritega Eesti erinevates kohtades, peamiselt liikmeskoolides, traditsioonilisel kujul:

- koolitus (konverents / täiendõppeseminar / õpitoad),
- üldkogu (juhatuse aruanne, tegevuskavad, arengukavad, valimised),
- võõrustajakooli tegevuste ja saavutustega tutvumine,
- kultuuriprogramm (kontsert, näidend, ekskursioon, matk, kohtumised),
- kohaliku omavalitsuse vastuvõtt.

Koostööpartneriteks on olnud Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu maavalitsus, Kambja vallavalitsus, SA Eesti Koostöö Kogu, MTÜ Eesti Haridusfoorum, Eesti Kultuuriseltside Ühendus, Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Õpetajate Liit, Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus, Eesti Rukki Selts, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Põllumajandusmuuseum.

Tähtsamad seltsi algatatud ja kaaskorraldatud üritused

- Eesti kooliajaloo V konverents “Kooliraamatu arengust Eestis”, 12.–14.03.1992, Tartu,
- Eesti koorilaulukultuuri 200. aastapäev, 1994, Kambja,
- Esimese läbinisti eestikeelse teose Wastse Testamendi 310. aastapäev, 26.–27.04.1996, Tartu, Kambja,
- Eesti kooliajaloo VI konverents “Eesti kool – juured ja tänapäev” ja rahvakooli 310. aastapäeva ürituste sari, 28.–29.08.1998, Tartu, Põltsamaa, Kambja; peaminister Mart Siimann, haridusminister Mait Klaassen ja maavanem Jaan Õunapuu süütasid Eesti Rahvakooli Memoriaali tulealtari uue õppeaasta haridusleegi, nad kinkisid koolidele graafiliselt kujundatud ja raamitud Eesti kaardi, millel väikesed aabitsad tähistavad auväärse ajaloo koole,
- Euroopa Liidu Leonardo da Vinci programmi projekt Fors (EE/2000/PL-017), 2001,
- konverents „Forseliuse Kultuuri- ja Arenduskeskuse teemapargi loomine”, 22.–23.04.2005, Kambja (vt allpool „Eesti Haridusinnovatika Keskus”),
- konverents „Eestikeelne keskharidus maal – juured ja tulevik”, 29.08.2007, Otepää Gümnaasium (gümnaasiumiosa 100. aastapäev, eesti rahvakooli 320. aastapäev),

Konverents „Eesti kool – juured ja tänapäev“ ja Kambja uue koolimaja nurgakivi panek, 29.08.1998. Eesti Rahvakooli Memoriaali juures tervitavad Rootsi-aegsete juurtega koole: (vasakult) Kambja vallavanem Ivar Tedrema, Tartu maavanem Jaan Õunapuu, haridusminister Mait Klaassen, peaminister Mart Siimann, riigikogu liige ja B. G. Forseliuse Seltsi esimees Arnold Rützel, EELK Kambja koguduse õpetaja Jüri Stepanov, seltsi aseesimees Madis Linnamägi. Foto: seltsi arhiiv

- konverents „Uuendatud haridus“, 25.–26.09.2008, Tartu Ülikool, koostöös rahvusvahelise projekti POLLEN Eesti esindusega, www.pollen-europa.net,
- konverents “Emakeelne kool – juured ja tulevik. Õpetajakoolitus ja rahvakool identiteedi kandjana” ja seminar “Uurimuslik õpe lasteaiast gümnaasiumini”, 16.04.2010, Tartu raekoda, Forseliuse park, Tartu Forseliuse Gümnaasium (Forseliuse aasta 2009–2010: koolmeistrite seminar 325, Bengt Gottfried Forselius 350),
- konverents „Haridus on valgus. Eesti kool vaatab tulevikku“, 08.04.2011, Haridus- ja Teadusministeerium (eestikeelse rahvakooli 325. aastapäev),
- XXV hariduspäev „Haridus on valgus“, 21.10.2014, Kambja Ignatsi Jaagu Kool.

Hariduspäevadel on käsitletud võõrustajakoolide valitud teemasid: ühtlusingümnaasium maal, põhikooli- ja eelkutsõpe koolikohustusliku ea ületanud noortele, muukeelne laps, probleemne laps, probleemse lapse vanemad, omavalitsuse hariduskava, uurimuslik õpe.

Uurimuslikku iseloomu on kandnud õpireisid ja matkad Eestis ja välismaal alates 1991. a-st, et külastada koole jt institutsioone Austrias, Hispaanias, Hollandis, Inglismaal, Itaalias, Norras, Poolas, Prantsusmaal, Rootsis, Soomes, Tšehhis, Ungaris jm. Väga hariv külaskäik oli 1992. a kahe bussitäie inimestega Rootsi kooli ajaloo näitusele Umeå ülikoolis ja riigiarhiivi informatsioonikeskusesse (Svensk Arkivinformation, SVAR, www.svar.ra.se; Ramsele, Põhja-Rootsi). Stockholmis, Rootsi kuningalossi Karl XI Memoriaali ees tehti rühmafoto, mis on seltsi uue tänukirja taustakujunduseks.

Heateo Sihtasutus peab Bengt Gottfried Forseliust esimeseks Eesti sotsiaalseks ettevõtjaks (Head Uudised, detsember 2006/3, hariduse eri), ka selts oli õpireise korraldades sotsiaalne ettevõtja. Õpireisidest on artikleid ja andmeid ajakirjas Forseliuse Sõnumid, liikmeskoolide väljaannetes, seltsi veebil www.forselius.ee.

Noorte suvekoolid toimuvad igal aastal erinevates kohtades, et avastada ja tunnetada kodumaad. 2002. a suvekoolist osavõtjad külastasid ka Alüksnet, seal õpetas Ernst von Glück 17. sajandi lõpus lätlasi koolmeistriks.

Teadusharidus, suunatud uuriv õpe, haridusinnovaatika keskus

Haridussüsteemis toimub paradigmade muutumine, üleminek didaktiliselt õpetamiselt heuristilisele ehk avastuslikule õppimisele. Tänapäeva koolimudel (õppeained, tunniplaan, õpetajakoolitus) kujunes

B. G. Forseliuse Seltsi noorte XXV suvekool „Vooremaa väärt kultuur”.
Avaüritus Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasiumi lipuväljakul, 21.08.2014. Foto: seltsi arhiiv

industriaalajastul, infoajastul toimub uue teadmuse plahvatuslik levik, töö iseloom on oluliselt muutunud ja määravaks on saanud ülekantavad oskused ja nendel põhinev inimese kohanemisvõime. Üleminekuvajadust konstateerib OECD PISA juht Andreas Schleicher: „21. sajandi noori õpetavad 20. sajandi koolitusega õpetajad 19. sajandi metoodika järgi”, s.o koolitöö stiilis „õpi-ära-ütle-üles“ – www.forselius.ee, rubriik „Teadusharidus, aktiivõpe“; *Erziehung und Wissenschaft. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung*, 5/2007; www.gew.de/Binaries/Binary_26324/ew_0507.pdf.

Haridus- ja Teadusministeerium alustas 2005. a uuriva õppetöö soodustamist – HTM-i määrus nr 24, 10.08.2005, jõust. 01.09.2005, RTL jne. Aga selts edendab asutamisest alates teadusharidust (ainealane uurimine ehk uuriv õppetöö individuaalselt või rühmana) kõikides ainetes – „füüsikast muusikani” kodu-uurijate kogemusi ja traditsioone rakendades (ÜPUI, Eesti Kodu-uurimise Selts, Eesti Noorsootöö Keskus, Johannes Käisi Selts, Eesti Muinsuskaitse Selts, Eesti Looduskaitse Selts, Eesti Ajalooõpetajate Selts).

Prantsusmaa ekspeaministri, europarlamendi liikme Michel Rocard'i juhitud teadushariduse komisjoni aruanne „Science Education now: A Renewed Pedagogy for the Future of Europe. Report to European Commission of the High Level Group on Science Education”, 12.06.2007 (Kaasaegne teadusharidus: uuendatud pedagoogika Euroopa tuleviku heaks) osutas tõsistele vajakajäämistele (noorte nõrk loovus, õpikeskkond ei soosi uuriva vaimu arengut) ja esitas projekti POLLEN ja programmi SINUS-Transfer häid tulemusi.

Selts liitus rahvusvahelise projekti POLLEN Eesti osakonna tegevustega, projekti raames külastasime 15.–18. 03.2009 Rootsis avastuspedagoogikat viljelevaid koole (Naturvetenskap och teknik för alla, <http://www.nta.kva.se>; Toomas Tenno. Avastusõpe ja projekt „POLLEN“ – Forseliuse Sõnumid 17/2009, lk 3–6, fotod lk XI–XIII).

President Toomas Hendrik Ilves on samuti toonitanud: „Kõige põnevam ja pinget pakkuvam töö, mida lähikümneanditel Eestis tegema hakatakse, toimub haridussüsteemis. See töö läheb üha enam hinda, selle tegemiseks vajatakse kõige paremaid töötajaid. See on õpetamine, õpetajate õpetamine ja teadmiste vahendamine kõige laiemas mõttes”. (Koolilõpetajate vastuvõtu kõne, 21.06.2010).

Uuriva õppetöö pikaajalise edendamise käigus oleme naaberriikide ja Eesti enda entusiastide kogemuste najal jõudnud 1987. a kavandatud rahvakooli muuseumi ideest üle a) teemapargi ja b) hariduskeskuse Comenius-Forselius ideede mõttele luua pilootinstitutsioon Eesti Haridusinnovaatika Keskus, mille esmaseks ja kandvaks ülesandeks peaks olema 21. sajandile sobivate meetodite käsitus ja juurutamine. Seltsi mõttekoda tegi Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepaneku selle keskuse rajamiseks Tartu Õpetajate Seminari kinnistule Salme 1A (Forseliuse Sõnumid 20/2012, lk 58–59; www.forselius.ee/index.php?page=haridusinnovaatika-keskus), seejärel Tartu Ülikoolile (Forseliuse Sõnumid 21/2013, lk 3–12), et reproduktiivpedagoogikalt avastusõppele üle minnes saaks linnastunud inimeste järeltulijatest mõtlemisoskusega inimesed, mitte nutitelefoni ehk uut moodi kivist veega vehklevad *homo sapiens*'id. Ettepanekus on viidatud ka Eesti teaduse saavutustele inimese olemuse tundmisel tänu kõrgele tasemele geneetikas, psühholoogias ja antropoloogias. Neid saavutusi saab pedagoogikas jm rakendada, lapse geneetilisi andmeid teades on võimalik tema annete ja loovuse arengule sobivat arengukeskkonda luua. Spordis seda juba tehakse.

Selts arendab koostööd Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutuse innovatsioonikeskusega (www.hitsa.ee), mille vahendusel saavad haridustehnoloogid vajalikke teadmisi, et juba algklassides alustada programmeerimisega. Interaktiivsetes laboratooriumites ja tehnokeskustes saab uurida ja avastada looduslikke ja sotsiaalseid

seaduspärasusi. Infotehnoloogilistest teadmistest ja oskustest on saanud meie evolutsiooni vahend, mis võimaldab täisväärtuslikku ja turvalist elu elada.

Sarjas “Tuleviku tehnika” ilmunud raamatus “Arvutid nüüd ja tulevikus”, 2001 (Computers now and into the future, 1998) prognoosib Steve Parker infoajastu tulevikku: “Multimeedia programmide abil hakatakse arvutiga suhtlema interaktiivselt sõnade, piltide ja helide vahendusel. See muudab kardinaalselt õppimisprotsessi. Aga ühel heal päeval paigaldatakse ajusse kiip, mis võimaldab arvutiga otse suhelda. Aju ja arvuti hakkavad informatsiooni raadiolainete abil vahetama.” Kas tõesti!?

Sümboolika, tunnustussüsteem LAUREA FORSELIANA

Seltsi sümboolikas domineerivad aabitsakukk, Forseliuse nimele viitav täht F, Rootsi lipu värvid sinine ja kollane (graafik-kalligraafi Tõnu Soo looming). Neid elemente kasutavad ka liikmeskoolid oma sümboolikas, näiteks Risti põhikool (asut. 1684) – aabitsakukk kooli lipul ja vormimütsil, www.ristipk.edu.ee; Forseliuse Sõnumid 7/2000, lk 60; Viljandi Valuoja põhikool – disainitud F-täht kooli lipul; Forseliuse Sõnumid 3/1996, lk 28; Tõstamaa keskkool – aabitsakukk kooli lipul ja vormimütsil, <http://www.tostamaa.edu.ee>; Forseliuse Sõnumid 7/2000, lk 2.

Kambja kool asutas 300-aastaste koolide liikumise ajal mitu medalit: Eesti rahvakool 300, Ignatsi Jaagu medalid, medal “Suur Kuldtukat”. Kool andis väljaandmise õiguse seltsile. Praegu on seltsi tunnustussüsteemis LAUREA FORSELIANA seitse teenetemedalit (B. G. Forseliuse medal, Suur Ignatsi Jaagu medal, (Väike) Ignatsi Jaagu medal, medalid “Suur Kuldtukat” (1. ja 2. klass/järk, asutamist inspireeris Karl XI audients B. G. Forseliusele, Ignatsi Jaagule ja Pakri Hansu Jürile 1686. a), medal “Wastne Testament 1686”), kolm tunnustuskirja (aukiri, tänukiri, suvekooli tunniskiri), kaks aunimetust (auliige, auesimees).

Statuutide preambulad selgitavad tunnustusvahendi olemust ja asutamise ajendeid. Tunnistuste (33 x 30 cm) taustakujunduses on haridusloo vaated.

Selts autasustab nii üksik- kui ühisliikmeid, avaliku elu tegelasi, koole ja institutsioone. Kandidaate esitavad ühisliikmed, partnerid ja kodanikud statuutide sätteid arvestades. Laureaatide nimed on avaldatud Forseliuse Sõnumites ja veebil www.forselius.ee > LAUREA FORSELIANA.

Tähtpäevamedalid

1. Eesti rahvakooli 300. aastapäeva medal (1987). See sai 1992. a “kuningavariandi”, millel on paela asemel avatud raamatu kujuliste lülidega kett. Ketti ja medalit ühendab sinikollane emailtäht F.

2. Eesti koorilaulu 200. aastapäeva medal (1994). Statuudi preambula: “Tšehhi mõtlejate Jan Husi (1371–1415) ja Jan Amos Komensky (Comenius, 1592–1670) õpetusest juhindunud kristlaste järeltulijad asutasid Saksamaal

1. järgu medal „Suur Kuldtukat”.
Foto: seltsi arhiiv

Kuningas Carl XVI Gustaf ja kuninganna Silvia riigivisiidil Eestis. Arnold Rützel ja Madis Linnamägi annetavad 23.04.1992 Tartu Ülikooli muuseumis Tema Majesteedile Carl XVI Gustafile Eesti rahvakooli 300. aastapäeva medali ja 1. klassi medali „Suur Kuldtukat“ eesti poiste ajaloolise lugemise mälestuseks.
Foto: seltsi arhiiv

mägi. Riigivisiit Rootsi. – Forseliuse Sõnumid 19/2011, lk 58–59, fotod: esikaane sisekülge, lk I–III; <https://www.president.ee/et/meediakajastus/pressiteated/5513-president-ilves-saabus-riigivisiidile-rootsi/layout-visit.html>, <http://www.kungahuset.se/>, https://www.president.ee/et/pilt/collection_id-2127.html.

Seltsi väljaanded

Forseliuse Sõnumid, ~100 lk A4, ISSN 1406-975X, ajakiri-aastaraamat ilmub üks kord aastas. Alates 10. numbrist (2003) on artiklilogumikus kuni 24 värvipildilehekülge. Ajakirjas on rubriigid: Haridus- ja kultuuripoliitika. Noorsootöö. Haridus- ja kultuurilugu. Haridussotsioloogi veerud. Studia forseliana (õpilaste esseed, uurimused). Forseliana (kirjanduslik omalooming, noodid, haridust ja õpetajat väärtustav luule). Üks nutab, teine naerab (huumorinurk – leitud “tarkused” õpilastöödest). Tutvustame, meenutame... (teoste tutvustus). B. G. Forseliuse Seltsi kroonika (autasustamine; õpireiside, suvekoolide, hariduspäevade muljed, nekroloogid). Hariduspäeva võõrustaja (artiklid hariduspäeva korraldava kooli elust). Bibliographia forseliana (liikmete hariduselu, looming, saavutused; valik hariduse, teaduse ja identiteedi kohta ilmunust; internetiveebid, CD-d, DVD-d). Aastail 1995–2014 on ilmunud 22 numbrit (nr 22 ka seltsi veebil).

B. G. Forseliuse Seltsi Toimetised, ISSN 1406-9768: konverentside ja seminaride materjalid.

Studia forseliana, toimetiste alasari: õpilaste uurimistööd, juhendajate kogemusartiklid, uurivat õppetööd käsitlevad juhenddokumendid. Töid on ilmunud ka ajakirja Forseliuse Sõnumid samanimelises rubriigis. Kokku on ilmunud 4 kogumikku.

Herrnhuti linnas krahv Nikolaus Ludwig von Zinzendorfi toetusel evangeelseid vennastekogudusi. Nende koguduste liikmete õhutusel tekkis 18. sajandil ka Eestis lai vennastekoguduste võrk. Nad hoolitsesid lugemisoskuse eest ja elavdasid oma koosolekuid ühislauluga. Herrnhuti arhiivi andmeil on teada, et vennastekoguduse algatusel praktiseeriti Kambjas mitmehäälset koorilaulu juba 1794. a.

Koorilaulu edasises arengus oli tähtis koht rahvakoolidel ja seltsidel. 1869. aastal alguse saanud üldlaulupidude traditsioon elavdas kultuurielu ja edendas eestlaste rahvuslikke püüdlusi. Ajendatuna Kambja laulukoori 200. ja üldlaulupidude 125. aastapäevast asutasid B. G. Forseliuse Selts ja Kambja vallavalitsus 1994. aastal eesti koorilaulu 200. aastapäeva medali.

Madis Linnamägi osales B. G. Forseliuse Seltsi esindajana Vabariigi Presidendi Toomas Hendrik Ilvese riigivisiidil Rootsi Kuningriiki 18.–20.01.2011 ametliku delegatsiooni koosseisus (Madis Linna-

B. G. Forseliuse Seltsi Raamat, ISBN 9985-9099-0-9

- Esikväljaandeks on kirjanik Herbert Salu (1911–1988) viimane, seni avaldamata teos “Sembardia. Noorpõlve ja reisimeenutusi”. Selts sai kirjaniku leselt H. Salu teoste väljaandmise ainuõiguse. Ettevalmistamisel on H. Salu „Õnneraha. Romaan Rootsi ajast” (Toronto, 1953) uustrükk, mis käsitleb 17. sajandi lõpu elu-olu, sh Forseliuse seminari tegevust ja kuningas Karl XI audientsi 1686. a. Vajab illustreerimist.
- Eesti raamatu aasta 2000 raames ilmus “B. G. Forseliuse aabitsad. Vanimad eesti aabitsad – B. G. Forseliuse aabitsad”. Selles on aabitsate jäljelükkid *fac simile* 1694. ja 1698. aastast, prof Liivi Aarma ülevaade ning saatesõnad eesti ja inglise keeles. Uustrükk oli vajalik, sest Tartu ülikooli doktorant Aivar Põldvee on oma dissertatsiooni “Bengt Gottfried Forselius. Eesti hariduse lätted saksa ja rootsi kultuurilises mõjuväljas 17. sajandil” koostamise ajal teinud Lundis säilinud aabitsate uurimisel kindlaks, et põhja- ja lõuna-eestikeelsete aabitsate trükipoognad ei ole õiges järjestuses.
- Konverentsikogumikule “Uuendatud haridus. Teesid“, 25.09.2008, andis Eesti ISBN Agentuur uued koodid paber kandja ja internetiversiooni jaoks: ISBN 978-9985-9099-3-5, ISBN 978-9985-9099-4-2 (PDF).

Väike trükised, voldikud

- Samfundet Forselius. B. G. Forseliuse Selts, 1994, 4 lk A5.
- Kambja laulupidu 16.–17. septembril 1994, 1994, 8 lk A5.
- Adrian Verginius. Hingekarjane, eesti kirjakeele arendaja, Põhjasõja märter (1663–1706). Koostanud prof Sulev Vahtre, 1996.
- ”Wastne Testament 1686”. Üritused 26. aprillil Tartus ja 27. aprillil 1996 Kambjas, 1996, 8 lk A5.
- B. G. Forseliuse Seltsi õpireisid, 2000, 24 lk A4.

Haridus ja sellel põhinev teadus on ühiskonna alustala – panustagem koolielu kaasajastamisse, kasvatagem haritud ja kodanikutunnetusega inimesi!

Kontakt:

B. G. Forseliuse Selts. Pepleri 27, 51010 Tartu,
tel 509 8647, forsel@hot.ee, www.forselius.ee.

Eesti Interlingvistika Selts

Madis Linnamägi

Asutamisaasta: 1914

Tegutsemispiirkond: Tartu/Eesti/välismaa

Asutamine

Eesti Interlingvistika Selts (EIS) on Eesti rahvusvahelise keele huviliste ja Tartu esperantistide ühendus. Saja-aastane Tartu Esperanto Selts (TES), asutatud 25.03.1914 vkj 07.04.1914, liitus EIS-iga 2014 – Tartu Maakohtu määrus nr M 20006337/6, 09.01.2015.

EIS-i juriidiline ja postiaadress on Pepleri 27, 51010 Tartu – samal aadressil oli ka nii EIS-i kui TES-i viimane kontoriruum, millest loobumisel algas dokumentatsiooni, taieste, raamatute, fotokogu jm üleandmine Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivi.

EIS-i põhikirjaliseks eesmärgiks on uuriva tegevuse edendamine interlingvistikas, sh

- rahvuskeelte ja vanade keelte kasutamine rahvusvahelises suhtlemises,
- etniliselt ja poliitiliselt erapooletud keeled rahvusvahelise suhtlemise vahendina,
- huvialase, loomingulise ja sotsiaalse aktiivsuse edendamine, kultuurilise ja interlingvistilise harituse laiendamine,
- tõekspidamiste väljendamine keelepoliitika ja hariduse küsimustes,
- osalus Eesti teadus- ja kultuurielus ning Eesti tutvustamine välismaailmale.

EIS-il ja TES-il ei ole olnud palgalisi töötajaid, tegevused on toimunud vabatahtliku ehk „ühiskondlikult kasuliku“ tööna. TES ja EIS on kirjutanud projekte ning saanud tegevus- ja kirjastamistoetusi Eesti Kultuurkapitalilt, Hasartmängumaksu Nõukogult, Eesti Rahvakultuuri Keskseitside Liidult.

Tartu Esperanto Selts

Ludwik Lejser Zamenhof (1859–1917) on plaankeele esperanto algataja, ta avaldas 1887. a õpiku „Lingvo Internacia“ pseudonüümi Doktoro Esperanto (Lootja) nime all. Esperanto oli meile aknaks Euroopasse läbi raudse eesriide, eriti pärast J. Stalini isikukultuse lõppemist 1956. a. Taastekkisid esperantoklubid, koolides hakati huvilistele keelt õpetama. TES tegutses esperantoklubina Tartu noortemajas „Sõprus“ Kalevi tn 24 (praegu MTÜ Tartu Üliõpilasmaja), hiljem Riia 37 ja Pepleri 27. Noortemaja finantseeris kunsti- ja trükitööde, stendinäituste, sümboolika ja auhindade valmistamist.

Esperantoliikumise kõrgajaks Nõukogude Liidus olid 1980ndad aastad, TES-il oli üle 100 liikme, suvistel üritustel osales mitusada huvilist nii välismaalt kui Nõukogude Liidust, sh Kamtšatkalt, Kesk-Aasiast, Taga-Kaukaasiast

jm – Baltikum oli neile atraktiivne Lääs. Paljud idapoolsed külalised said esperantoüritustel vapustuse, kui kuulsid esmakordselt tõde: Nõukogude Liit okupeeris Balti riigid 1940. aastal. Neil oli valus kuulda, et nad on okupandid. Kuid just mõttekaaslaste öeldud tõde jõudis ka nende teadvusse, kujundas mõistvat suhtumist Balti rahvastesse.

TES hakkas 1982. a taidluskonkurse „Kannel” (laulmine, etlemine, näitlemine, esperantokeelne luule) korraldama, et toonitada kunstilätete rahvuslikkust, kuigi esituskeel oli esperanto. Laureaadid said medali (tehtud 2 versiooni) ja diplomi. Toimus 12 taidluskonkurssi, viimati 2009. a Paikusel, Pärnu maakonnas. Enamik konkursil osalenuid oli väljastpoolt Eestit. Laureaatide nimed on avaldatud almanahhides „Cejano – Rukkilill“, 2/2004, 4/2006, 5/2009. Konkursi rändauhind, minikannel, läks 1991. a Gruusiasse. Seda peaauhinda ei ole kahjuks õnnestunud isegi Eesti Vabariigi suursaatkonna abil tagasi saada.

Esperantopäevad ja taidluskonkursid, Eesti õpilaste suvelaagrid ja keeleolümpiaadid, teemaõhtud ja õpireisid olid huvitavad ja loomingulised.

Hilda Dreseni (1896–1981, https://eo.wikipedia.org/wiki/Hilda_Dresen) tõlkeid 67 eesti kirjaniku loomingust on ilmunud Eesti ja välismaa esperantotrukistes, nt M. Underi “Valitud luuletused”, 1929; eepos “Kalevipoeg”, lühendatult 1975; antoloogia “Eesti nõukogude luule”, 1977. Tema enda esperantokeelsed luuletused, nt luulekogu “Põhjamaine loodus”, 1968, on pälvinud rahvusvahelise tunnustuse. Hilda Dreseni memoriaalkogu on Eesti Kirjandusmuuseumis.

TES asutas Hilda Dreseni medali eesti kirjanduse tõlkijate, esperantokeelse originaalloomingu viljelejate ja toimetajate tunnustamiseks. Tõlkija, luuletaja ja esseist, Tartu ülikooli maailmakirjanduse prof Jüri Talvet oli noorpõlves Paul Ariste innustusel esperantosse tõlgitu toimetaja. Ta on väärtustanud Juhan Liivi luulet – “need on mõttesalmid, mõttekillud” (Juhan Liivi luule. Monograafia. 2012, 245 lk; Luulest. 2015, 445 lk). Tänu Albert Lázaro-Tinauti algatusele on tema enda luuletus “Armastus” (J. Liivi luuleauhind, 1997) tõlgitud enam kui kaheksakümnesse maailma keelde, <http://talvet.edicypages.com/poems>. Tunnustasime Hilda Dreseni medaliga Jüri Talveti laiahaardelist tegevust 2005. a.

Liikmeskond hakkas kahanema pärast Eesti taasiseseisvumist 1991. a ja reisivabaduse kehtestamist Schengeni viisaruumis 21.12.2007. Praegune EIS-i liikmeskond on kahetine: a) kümmekond nimekirjalist liiget (interlingvistid, esperantistid), b) seltsingulised üritustel osalejad.

Meie kaaskorraldusel toimusid Balti esperantistide kokkutulekud Baltiaj Esperanto-Tagoj (BET, https://eo.wikipedia.org/wiki/Baltiaj_Esperanto-Tagoj, a-st 1959 Eestis, Lätis, Leedus):

- BET-28, 1991, Tartu, 422 osalejat,
- BET-39, 2003, Tartu, 76 osalejat – foto veebis,
- BET-48 ja ettekandekoosolek „Interlingvistika ja identiteet“, 2012, Pala, 44 osalejat.

Taidluskonkursi „Kannel“ kleebis.
Foto: seltsi arhiiv

Õpireisid Euroopasse laabusid tänu sealsete esperantistide solidaarsele kaasabile. Lihtsa grammatikaga esperanto on levinud kogu maailmas. Suurbritannia koolides on õpetatud esperantot keelesillana, et paremini omandada romaani keelkonna keeli, sest esperanto sõnavara koosneb rahvusvahelise levikuga sõnadest. Pärast I maailmasõda tegid hiina esperantistid ettepaneku võtta esperanto üheks Hiina riigikeeleks, mis muidugi ei realiseerunud. ÜRO eellane Rahvasteliit (1919–1946) kaalus esperanto kasutuselevõtmist töökeelena ja propageeris selle laiemat kasutamist maailmas. Rahvasteliidu peasekretäri asetäitja, jaapanlane Inazo Nitobe nimetas esperantot rahvusvahelise demokraatia mootoriks (1921).

Euroopa Liidus tegeles plaankeeled edendamiseks Euroopa Radikaalne Partei, europarlamenti radikaalide ja 25 riigi esperantistide konverentsil asutati Euroopa Liidus rahvusvahelise keele eksperimenteerimise komitee, <http://www.forselius.ee/index.php?page=superba-turneo-2003>), (Brüssel, 07.–08.12.2003, asutamisel osales Madis Linnamägi. Prantsusmaa Esperanto-Föderatsiooni kutsel tutvustas ta Eestit kahel ringreisil üle kogu Prantsusmaa ettekandega “Eesti teel Nõukogude Liidust Euroopa Liitu“, video jt näitmaterjalidega 16.11.–06.12.2003 ja 09.03.–12.04.2005, <http://boulogne2005.online.fr/eo/>.

Eesti esperantistid. Universala Kongreso 93, Rotterdam, 24.07.2008. Foto: seltsi arhiiv

Ringreisidel oli palju huvitavaid kohtumisi, nt hr Brian R. Mooniga, kes käis Tartu ülikooli erikursusel eesti keele oskusi täiendamas, töötas Euroopa Komisjoni tõlketeenistuses ja tõlkis dokumente eesti jt keeltest inglise keelde.

Ülemaailmsed esperantokongressid toimuvad igal aastal erinevates riikides laia tegevuskavaga – kongressi teema, foorumid, erialaliitude koosolekud, kultuuriprogrammid, ekskursioonid – osavõtjaskond on keskmiselt 1500–3000 inimest. Esperanto 100. aastapäeva kongressil Varssavis 1987. a oli koguni 5946 osalejat, https://eo.wikipedia.org/wiki/Universala_Kongreso_de_Esperanto.

Eestimaalased käivad kongressidel üksi või rühmiti. Nõukogude Liidu ajal oli reisirühmas kindlasti KGB agent, teda tundis vaid rühmajuht. Madis Linnamägi kirjeldab artiklis „Sinjoro Ferdinand Eisen!“ kongressireisi Antwerpenisse 1982. a (Forseliuse Sõnumid 22/2014, lk 10–12, www.forselius.ee). Ferdinand Eisen oli esperantist, haridusministrina võimaldas ta koolides esperantot huvianena õpetada. Ühel varasemal turismireisil oli F. Eisen olnud rühmajuht, nüüd tundis ta KGB agendi kohe ära ja hoiatas, aga M. Linnamägi rääkis siiski liiga palju välismaalastega – KGB-lase ettekande tõttu ei lubatud teda enam välismaale reisima.

Selts teeb koostööd Eesti ja välismaa institutsioonide ja kodanikuühendustega, nagu Eesti Kultuuriseltside

Ühendus, SA Eesti Koostöö Kogu, J. Aaviku Selts, Eesti Esperanto Liit, B. G. Forseliuse Selts, Center for Research and Documentation on World Language Problems (CRD), Gesellschaft für Interlinguistik e.V. (GIL), Universala Esperanto-Asocio, viljeleb sõprusidemeid Łódźi (TES-i esimese presidendi kodulinn) ja Tartu sõpruslinnade sõsarseltsidega.

Teadustegevus

Interlingvistika on auväärse vanusega keeleteaduse haru, mis tegeleb kommunikatsioonivahendite uurimisega peamiselt keele tasandil ja rahvusvahelise keelekommunikatsiooni lahendamise küsimustega. Interlingvistika isaks peetakse René Descartes'i (1596–1650). Nimetus „interlingvistika“ võeti kasutusele 1911. a, taani lingvist Jens Otto Jespersen andis interlingvistika olemuse seletuse 1931. a.

Eesti interlingvistide koostööst kolleegidega on kujunenud Tartu–Moskva interlingvistika koolkond. EIS on koos Tartu ülikooli töörühmaga korraldanud rahvusvahelisi interlingvistikakonverentse. Kahel teaduskonverentsil käsitleti Euroopa ühiskeele otsinguid:

– *Interlinguistica et eurolinguistica*, pühendatuna Paul Ariste 100. sünniaastapäevale, 02.–05.02.2005.

– Rahvusvahelised keeled eurolingvistika ja interlingvistika kontekstis, 25.–26.09.2009.

Eesti teadlased on tegelenud toimekalt rahvusvahelise kommunikatsiooni küsimustega, on ka plaankeeli loodud. Sellest annab hea ülevaate Ülo Lumiste ja Leo Võhandu uurimus „Kolmest Eestis loodud tehiskeelest ja nende loojatest”. – Akadeemia 3/2007, lk 482–510. Lühidalt sisust:

Baltisakslane Edgar von Wahl (1867–1948) avaldas Tallinnas 1922. a oma plaankeele alused ja asutas keeleühingu koos ajakirjaga *Cosmoglotta*. See oli liiga etnokeelne, millele viitab nimetuski – *occidental* 'lääne keel'. Alguses oli keel populaarne, asutati veel 3 keeleühingut. Neid koordineeris 1927. a-st *Association International Cosmoglotta*, 1928. a-st nimega *Occidental-Union*. Keele levik siiski kahanes, edu ei toonud ka keele uus nimetus *interlingue*.

Wilhelm Friedrich Ostwald (1853–1932) õppis ja töötas Tartu ülikoolis 1872–1881, ta on üks füüsikalise keemia rajajaid, Nobeli preemia laureaat (1909). Alates 1901. a-st tegeles ta ka rahvusvaheliste plaankeeltega, eriti pärast vabakutseliseks saamist 1906. a. Ta valdas esperanto keelt, toetas keeleprojekti ido ja tegi 1916. a ettepaneku luua plaankeel weltdeutsch, mis oleks olnud lihtsustatud saksa keel. Keeleprojekti ta siiski ei koostanud, sest ta ei pooldanud rahvuskeelt *lingua franca* staatuses.

Kõige loovam oli Harjumaalt Padise (Kloostri) vallast pärit matemaatik Jakob Linzbach (1874–1953). Ta töötas Peterburis ja avaldas 1916. a seal uurimusliku teose „Принципы философского языка. Опыт точного языкознания“ (Петроград, 226 lk). Tema teaduslik tegevus (mainitud teos ja käsikirjad) seostub infotehnoloogia, semiootika ja interlingvistika alusmõistete väljatöötamise ja formuleerimisega. Teda peetakse nende uurimistööde üheks pioneeriks ja klassikuks.

Pariisis kirjastas ta ajakirja *Idéographie mathématique: Etude du langage philosophique par Jacob Linzbach* (Matemaatiline ideograafia: Uurimus filosoofilisest keelest, 22 vihikut 1930. ja 3 vihikut 1931. a), seejärel koondas ta need ühtede kaante vahele. Tal oli kavatsus veel mitu ajakirja oma uurimustega välja anda, kuid need ei ilmunud, Tallinnasse toodud kirjavara hävis 1944. a märtsipommitamise ajal. J. Linzbachi pojatütar Tiina

Linzbach andis säilinud käsikirjad 1986. a Tartu ülikooli raamatukogu käsikirjade osakonda – need vajavad uurimist. Tänapäeval ülioluliste teadusharude (infotehnoloogia, küberneetika) ajaloole vaadates on tegemist Eesti teaduse prioriteediga. Sellele pretendeerib Venemaa, sest esikteos ilmus Venemaal. EIS veenis Tartu semiootikuid ja Padise vallavalitsust J. Linzbachi pärandi uurimise ja teavitamise vajalikkuses, seltsi ettepanekul asutati interlingvistikakonverentsil 26.09.2009 Jakob Linzbachi Selts. Erialainimeste ja Padise vallavalitsuse huvi puudumise tõttu jäi selts registreerimata. See ei õnnestunud ka teisel katsel, J. Linzbachi 140. sünniaastal. Semiootik Silvi Salupere oli pakkunud Hando Runnelile Linzbachi tõlgitud teose avaldamist sarjas „Mõttelugu“, kuid teos ei ole ilmunud.

Ülo Lumiste ja Leo Vöhandu kirjeldavad mainitud uurimuses veel prof Jaan Sarve filosoofilis-matemaatilise kirja projekti „Leibnizi lingua characteristica“.

Slavist prof Aleksandr Dulitšenko koostas Nõukogude Liidu ülikoolides töötades teose „Международные вспомогательные языки“ (‘Rahvusvahelised abikeeled’), 445 lk, kuid käsikiri seisis 10 aastat Moskvast avaldamata. P. Ariste eestkostel sai teose trükkimine teoks Tallinnas 1990. a.

Selles on entsüklopeedilises vormis enam kui 900 keeleprojekti kirjeldused alates II sajandist, sh erineval astmel praktilist rakendamist leidnud neli plaankeelega projekti, mille autoriteks on ülal tutvustatud lingvistid. EIS tegi Kroaatia ülikooli soovil Tartu ülikooli raamatukogule ettepaneku see teos digiteerida – teostus 05.02.2013 kolmes digiversioonis. A. Dulitšenko populaarteaduslik „Maailmakeele otsingul ehk interlingvistika kõigile“ on ilmunud paljudes keeltes, eesti keeles 2004. a.

Seltsi liige, Eesti maaülikooli dotsent Enn Ernits, kes laiahaardelise teadlasena on avaldanud uurimusi veterinaarmeditsiini, soome-ugri keelte, muinasteade jm kohta, on käsitlenud ka Eesti esperantoliikumise ajalugu. Ta on avaldanud uurimusi Tartu Akadeemilise Esperanto Klubi (1982) ja Tartu Esperanto Seltsi tegevuse (2004), Eesti esperanto-reformisti Bernard Ojassoni (1988), Eesti plaankeeleeõpikute (1996), Fr. R. Faehlmanni „Vanemuise laulu“ esperantotõlke (2003), bengali esperantisti Lakshmiswar Sinha külaskäigu (2009) ja keele-uuendaja Johannes Aaviku suhtumise kohta plaankeeltesse (2000). Päevakajalisi artikleid TES-i tegevusest on E. Ernits saatnud ajalehele Edasi, ajakirjadele Keel ja Kirjandus ja Bulgara Esperantisto. Oma elust ja tegevusest on ta kirjutanud raamatu „Elu raamatute keskel. Tähised“, 2010, 215 lk.

Väga viljakas on ka EIS-i liige Aldo Kals. Pärnu-Jaagupi Gümnaasiumi õpilasena jäi ta 18-aastaselt pimedaks, ometi lõpetas ta ajaloolasena Tartu ülikooli ja kaitses 1999. a doktoritöö „Hariduse osa Eesti nägemisvaegurite integratsiooni ajaloos“. Ta on kirjutanud mitu raamatut pimedate ühingutest jne, on ühiskondlikult aktiivne – aasta isa 2013.

Oluliseks hariduselu edendamise alusdokumendiks on Prantsusmaa ekspeaministri, europarlamenti liikme Michel Rocard'i juhitud teadushariduse komisjoni aruanne „Science Education now: A Renewed Pedagogy for the Future of Europe. Report to European Commission of the High Level Group on Science Education“, 12.06.2007 (Kaasaegne teadusharidus: uuendatud pedagoogika Euroopa tuleviku heaks), mis osutab tõsistele vajakajäämistele haridusvaldkonnas (noorte nõrk loovus, uuriva vaimu arengut mittesoosiv õpikeskkond) ja näitab projektidega POLLEN ja SINUS-Transfer saavutatud häid tulemusi. See on ka EIS-ile oluliseks ajenddokumendiks. Edendame koos B. G. Forseliuse Seltsiga uurivat õppetööd interlingvistika ja kodu-uurimise valdkonnas. Uurimisteemana ootab käsitlemist luuletaja Hendrik Adamson ning tema looming eesti ja esperanto keeles.

Väljaanded

1. **Cejano – Rukkilill.** Tartu Esperanto Seltsi almanahh. ISSN 1736-051X. Toimetajad: Enn Ernits, Madis Linnamägi. Aastail 2003–2009 on ilmunud viis värvitahvlite ja -kaantega almanahhi, 84–96 lk B5. Rubriigid: Interlingvistika, esperantoloogia. Esperantoliikumise ajaloost. Kirjandus. Kultuurilugu. Esperanto ja mina. Dokumendid. Bibliograafia.

2. **Interlinguistica Tartuensis.** ISBN 9949-11-130-7. Nõukogude Liidu ajal Tartu Ülikooli Toimetiste väljaanne, loetav ka internetis – <http://dSPACE.utlib.ee>.

Teadussarjas on aastail 1982–2017 ilmunud kümme kogumikku, 123–256 lk A5, temaatiliste kaastööde ja ettekannetega erinevates keeltes: vene, prantsuse, inglise, esperanto.

Väljaande algatajaks on Tartu ülikooli prof Aleksandr Dulitšenko, slavist ja interlingvist. Praegune toimetuskolleegium: Aleksandr Dulitšenko, Enn Ernits, Madis Linnamägi. Kolleegiumi liikmeiks on olnud Paul Ariste, V. Grigorjev, Sergei Kuznetsov, Pent Nurmekund, Savvati Smirnov, Haldur Õim.

Interlinguistica Tartuensis I on pühendatud akadeemik Paul Ariste 75. sünnipäevale, avaartikliks prof A. Dulitšenko „Акад. П. А. Аристе и интерлингвистика“. Paul Ariste (03.02.1905–02.02.1990) oli maailmas tuntud nii fennougriistina kui interlingvistina, tema esimene uurimus ilmus esperanto keeles – „La livoj“ (Liivlased) Kölni ajakirjas Esperanto Triumfonta, 1921. P. Ariste artikkel „Liva poezio en Esperanto“ on Interlinguistica Tartuensis II, 1983, lk 83–88. Ülevaade „Interlingvist Paul Ariste“ on almanahhis Cejano – Rukkilill, 3/2005, lk 29–36.

P. Ariste osales Esperanto Akadeemia liikmena 1968–1975 esperanto keele sõnavara ja grammatilise struktuuri arenguga seotud küsimuste käsitlemisel, hiljem sai temast Universala Esperanto-Asocio (Ülemaailmne Esperanto-Assotsiatsioon), www.uea.org, aupaatroomide komitee liige. Ta oli ka Tartu Esperanto Seltsi auliige, seltsi tellimisel tegi skulptor Aulin Rimm temast vaskkohrutusbareljeefi (48 x 69 cm). Kui Tartu ülikooli senat otsustas 27.02.2015 anda Jakobi tn 2 auditooriumile nr 438 Paul Ariste nime, annetas EIS bareljeefi Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudile. Auditooriumi avamisel 23.03.2015 pandi bareljeef aukohale.

Paul Ariste 100. sünniaastal kujundas Tartu teenekas skulptor Endel Eduard Taniloo temast pronksbüsti.

Auhind ACADEMICUS ARISTE: Asutasid B. G. Forseliuse Selts, Rahvusvaheline Interlingvistika Assotsiatsioon, Tartu Esperanto Selts ja Universala Esperanto-Asocio 2005. aastal, arvestades Paul Ariste püüdlusi, saavutusi ja tuntuust.

Paul Ariste: „Keeled on arenenud selles suunas, et paremini väljendada objektiivset tõde, seepärast peab ka plaankeeled süsteem arenema, täiustuma ja rikastuma koos ühiskonna arenguga. Kas sellist keelt on võimalik luua? Kui inimene on võimeline juhtima oma mõttekäiku, siis võib ta olla võimeline suunama ka seda keelt, mida kõneleb. Kui inimene on võimeline looma väga mitmesuguseid vaimseid ja tehnilisi suurväärtusi, mis lähtuvad tema inimlikust mõtlemisest, siis peab ta olema võimeline looma ka sellist keelt, mis vastab tema nõuetele. [...]

Cejano – Rukkilill.
Tartu Esperanto Seltsi
almanahh, 2003–2009.

Võin öelda, et plaankeel pole utoopia, vaid see on inimese mõtlemisvõime üks suuri saavutusi. Iga saavutus peab edasi arenema.“ (Mõni sõna tehiskeeltest. – Noorus 10/1971, lk 70–71)

Inimkond areneb spiraali mööda. Praegu domineerib Euroopa ja Põhja-Ameerika majandus ja teaduslik-tehniline kultuur. Majanduslik ja poliitiline tugevus dikteeris inglise keele võidukäigu. Kuid tõenäoliselt ei jää see nii. Maailm muutub kiiresti, vaevalt nõustuvad riigid ja rahvad jälle uut rahvuskeelt (hiina keelt?, vt Vikipeedias: hiina keel, hiina kiri) kasutama tema majandusliku võimsuse adekvaatsuse väljendusena. 21. sajandi infoühiskonnal on head võimalused plaankeeelase teoreetilise pagasi ja väärtusliku kogemuse rakendamiseks neutraalse ja toimeka abikeele näol.

Interlingvistid on veendunud, et selge ja arusaadav rahvusvaheline suhtlemine aitab paremini kasvatada kodanikutunnetusega inimesi, elada turvalist ja mõttekat elu.

Kontakt:

Eesti Interlingvistika Selts. Pepleri 27, 51010 Tartu,
GSM 509 8647, forsel@hot.ee.

Paul Ariste 100. sünniaastapäevale pühendatud konverents „Interlinguistica et eurolinguistica“, 04.02.2005, Tartu raekoda. Auhinna *Academicus Ariste* üleandmisel Paul Ariste bareljeefi juures: (vasakult) Vladimir Šokman (Tartu abilinnapea), akadeemik Ülo Lumiste, Povilas Jegorovas (Leedu, Ülemaailmne Esperanto-Assotsiatsioon), prof Helmar Frank, prof Aleksandr Dulitšenko, prof Sergei Kuznetsov, dots Enn Ernits, Madis Linnamägi. Foto: seltsi arhiiv

Eesti Keele Kaitse Ühing

Reet Vääri

Asutamisaasta: 1999

Tegutsemispiirkond: Tartu/Eesti

Asutamine

TAGASIPIILK ALGUSSE:

MIKS OLI VAJA ASUTADA EESTI KEELE KAITSE ÜHING?

Ühingu asutaja professor Eduard Vääri kirjutas 1990. aastate lõpul: “Haridus, kultuur ja keel on nähtused, mis vajavad stabiilsust, põhjalikult kaalutletud ümberkorraldusi ja suurema osa rahva toetust. Eesti praegune heitlik sisepoliitika on teinud suurt kahju haridusele, kultuurile kui ka eesti rahvuskeelele.”

Kirjakeelt alavääristavas olukorras kujunes mõte hakata organiseeritult kaitsma oma kirjakeelt kui rahvuse põhiväärtust. Ajakirjanduses tõstas selle mõtte Leo Kaagjärv (“Vajame emakeele kaitse seltsi”, Kultuurileht, 21.03.1997). See oli vist järgmisel aastal, kui ta kutsus oma koju nõupidamisele Helju Valsi, Peeter Oleski, Reet Vääri ja Eduard Vääri. Kohale tulid üksnes R. ja E. Vääri. Nõupidamisel sedastati vajadust kirjakeelt kaitsta, kuid kohalviibijate väikese arvu tõttu ei peetud mõttekaks hakata konkreetset tegevuskava kujundama. Möödus üle aasta, enne kui Eduard Vääri ja Evald Kampus otsustasid luua mittetulundusühingu.

EKKÜ asutamiskoosolek toimus 12. oktoobril 1999 Tartus Vanemuise Seltsi ruumes (Pepleri 27). Osavõtjaid oli 31. EKKÜ kanti registrisse 23. veebruaril 2000. Esimesse juhatusse kuulusid Leo Kaagjärv, Evald Kampus, Külliki Kask, Leanika Tamm, Helju Vals, Eduard Vääri (esimees) ja Toom Öunapuu. Käesoleval ajal on EKKÜ juhatus viieliikmeline: esimees Reet Vääri, aseesimees Toomas Silk, kroonik Külliki Kask, liikmed Viktor Korrovits ja Sulev Uus.

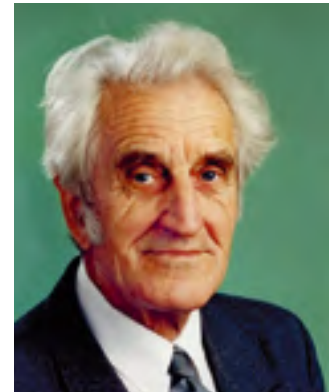
Ühingu eesmärgid

Eesti Keele Kaitse Ühingu peaeesmärgiks seadis Eduard Vääri eesti kirjakeele kui rahvuskultuuri olulisima osa tähtsustamise. Seda eesmärki on järgitud käesoleva ajani – keelepoliitika, eesti keele alane tegevus, keelenõustamine, ajakirjanduskeele analüüs, riigieksamikirjandite konsultatsioonid, keelekursused, mõttetalgud, konverentsid, emakeelepäeva tähistamised jm tegevus on ilmekaks näiteks sellel teel. Nüüdseks on selgeks saanud, et oma eesmärkide saavutamiseks on vaja rohkem eesti keele huvilisi erinevatelt elualadelt ja valdkondadest.

Tegevus

Kohe ühingu loomisel otsustati hakata välja andma oma **kogumikku Keelekaitaja**.

Esimene number ilmus 2001. aastal, toimetuskolleegiumi kuulusid Endel Jaanus (06.05.1926–16.12.2003,

Eesti Keele Kaitse Ühingu asutaja Eduard Vääri (26. VI 1926–17. V 2005). Foto: Reet Vääri erakogu

Keelekaitaja, 2001–2013.
Foto: Reet Väari

toimetuses 2001–2003), Evald Kampus (26.12.1927–03.05.2017, toimetuses 2001–2004), Külliki Kask, Viktor Korrovits, Helju Vals (01.03.1929–31.05.2011, toimetuses 2001–2004), Eduard Väari (26.06.1926–17.05.2005, toimetuses 2001–2004). Tegevtoimetaja oli Leo Kaagjärv (2001–2004). Keelekaitaja koostaja ja toimetaja on olnud Priit Põhjala (2008–2009), 2005. aastast kuni käesoleva ajani on peatoimetajaks Reet Väari, toimetuskolleegiumi kuuluvad Külliki Kask, Viktor Korrovits, Toomas Silk ja Sulev Uus.

Ilmunud on 13 numbrit (viimane, KK 13 2013), koostamisel on järgmine number.

Keelekaitaja eesmärgiks kirjakeele hoidmise kõrval on näidata ka eesti keele atraktiivsust, ärgitada üldist huvi eesti keele vastu, sest ainult huvi pinnalt võrsub tahe kasutada emakeelt paremini ja teadlikumalt, hoida eesti keelt elujõulise kultuurkeelena teiste keelte hulgas.

Keelekaitajas käsitletakse peamiselt eesti kirjakeelega seotuvaid probleeme ja avalikku keelekasutust, keelepoliitikat ja keeleõpet – seda kõike tihedas seoses eesti kultuuri ja ajaloo. Eraldi rubriikides tutvustatakse EKKÜ tegevust ja olulisemaid keelesündmusi.

Keelekaitaja pole pelgalt suunatud erialainimestele, vaid kõigile, kes kasutavad eesti keelt ja on osalised eesti kultuuris. Seda suunitlust silmas pidades võib Keelekaitajat määratleda kui populaarteaduslikku väljaannet. Groningeni ülikooli professor Cornelius Hasselblatt on öelnud aastal 2009: „**Eesti keele võimalused on tugevas ja normeeritud kirjakeeles.**“

Eesti Keele Kaitse Ühing oli 2010. aasta keeleteo nominent.

Ühing korraldab regulaarselt ettekandekoosolekuid.

Emakeelepäeva ettekandekoosolek 11. märtsil 2017 Eesti Kirjandusmuuseumis Tartus

Emakeelepäev

Ühingu üks olulisi ettevõtmisi on emakeelepäeva tähistamine erinevates Eestimaa paikades, ka kultuuritegelaste tähtpäevade äramärgimine (viimastel aastatel koos kultuuriseltside ühendusega).

Emakeelepäev sündis keelekaitseühingu liikmete, Sonda koolimehe Meinhard Laksi ja Eduard Väari väsimatu tegevuse tulemusena. Riigikogu võttis emakeelepäeva riikliku staatuse otsuse vastu 11. veebruaril 1999, president kuulutas seaduse välja 17. veebruaril ja see jõustus 24. veebruaril 1999 (vt Reet Väari „Viis aastat emakeelepäeva“. – Keel ja Kirjandus nr 3, 2004, lk 209–212).

14. märtsil 1999 tähistati K. J. Petersoni sünniaastapäeva esimest korda riikliku tähtpäevana. Eesti lipud lehvisid selle auks.

Alljärgnevalt mõned näited viimaste aastate emakeelepäeva tähistamisest:

14. märtsil 2009 toimus emakeelepäeva tähistamine Eesti Rahva Muuseumi

näitusemaja saalis. Jüri Sasi ja Berk Vaher andsid üle Gustav Suitsu nimelise stipendiumi Kalju Kruusale luulekogu „Pilvedgi mindgi liigutavadgi” eest. Toomas Silk kõneles valupunktidest raamatute kirjastamisel, Piret Õunapuu tegi ülevaate eestlaste suhtumisest vanavarasse sajand tagasi. Luulet esitas Jane Saks. Sama aasta 12. märtsil esitas R. Väari Võrus Sõmerpalu põhikoolis ettekande eesti kirjakeelest ja slängist: kas nihestunud proportsioonid keelekasutuses?; 13. märtsil keskenduti Tartu kommertsgümnaasiumis sõnaloomele (R. Väari ettekanne „Eesti kirjakeel ja sõnaloom”).

10. märtsil 2010 tähistati emakeelepäeva Pärnu täiskasvanute gümnaasiumis, kus võeti vaatluse alla kirjakeele ja allkeelte vahekorid ning riigieksamikirjandite keel ja struktuur (R. Väari „Eesti kirjakeel ja släng” ja „Riigieksamikirjanditest ja internetikeelest: kas veebits tuleb käiku?”. Seejärel, 13. märtsi ettekandekoosolekul Tartus laulupeomuuseumis esinesid kuulajatele Tartu ülikooli teadlased, professor Martin Ehala „Emakeel ja kodanik” ning emeriitprofessor Heino Siigur „Õiguskeele mõisteid ja termineid”. Erialateadlaste töö keeleterminite ja -mõistetega on kirjakeele arendamise üks põhivajadusi.

12. märtsil 2011 keskendus arutelu Tartus laulupeomuuseumis vanadele isiku- ja kohanimedele – Margit-Mariann Koppeli ettekanne „Vanade isiku- ja kohanimede seotusest” andis ülevaate nimedest, mida meie esivanemad on heaks arvanud kasutada. Luulekava „Sina ja mina” esitasid näitlejad Iivi Lepik ja Tõnu Mikiver. Mõni päev hiljem, 15. märtsil koguneti emakeelepäeva märkima Tartu Ropka-Karlova päevakeskusesse, kus tuletati meelde, et emakeelepäeva riiklikuks tähtpäevaks tunnistamisele eelnes äge mõttevahetus. R. Väari ettekanne „Emakeelepäeva sünnilugu” puudutas Meinhard Laksi visa võitlust selle nimel, et emakeelepäev saaks väärrika

Emakeelepäeva ettekandekoosolekul Tartus (Pepleri 27) 12. märtsil 2016.
Esireas vasakult: Aleksander Maastik, Toomas Silk, Sulev Uus, Maret Vanamb. Foto: Reet Väari

tunnustuse riiklikul tasandil. 14. märtsil 2011 toimus 2010. aasta keeleteo nominentide autasustamine Vastseliina gümnaasiumis, kus ka EKKÜ oli kohal ühe nominendina.

9. märtsil 2013 toimunud ettekanne viis kuulajad kaugesse minevikku – TÜ emeriitdotsent Valve-Liivi Kingisepp rääkis eesti vanast kirjakeelest ja tõi huvitavaid näiteid, mis tänapäeva keelekasutajat suisa mõtlema panevad. 15. märtsil 2014 kõnelesid TÜ emeriitdotsent Maia Rõigas keelepuhtusest ja R. Väari suhtlusväljenditest eesti keeles. 14. märtsil 2015 esitas Evald Kampus ettekandekoosolekul valusaid ja olulisi mõtteid eesti keele väärtustamise olukorrast ning vajalikkusest tänapäeva internetiajastul. 12. märtsil 2016 oli teemaks teaduskeel: dr Peep Nemvalts arutles eesti teaduskeelest ja dr Aleksander Maastik keskendus veemajanduse teaduskeelele. Teaduskeel kuulub eesti kirjakeele varamusse.

11. märtsil 2017 jõudis emakeelepäeva pidulik äramärkimine Eesti Kirjandusmuuseumi suurde saali Tartus, kuhu oli kogunenud arvukalt kuulajaid. Akadeemik Karl Pajusalu keskendus murdekeelte homsele päevale, tõi ilmekaid näiteid tänapäeva murretest ning murdekogudest. Küsimus – kas murretel on anglitseerivas internetiajas tulevikku? – sai lootusriikka vastuse.

Seto leelokoor Ilojang esinemas keelekoosolekul Eesti Kirjandusmuuseumis 21. jaanuaril 2016. Foto: Reet Väari

Muusikalisi vahepalu esitasid Võru Seltsi ansambel Liiso ja Seto leelokoor Ilojang. Vestlusringi ohjas R. Väari, arutelus osalesid Mulgi, Seto ja Võru Instituudi esindajad. Arvukad küsimused said põhjalikud vastused, ka Eesti Rahvusringhääling kajastas sündmust uudistes.

Eesti keele kõrgeim tasand on kirjakeel. Et kirjakeel on normeeritud keel, siis võibki öelda, et Eesti Keele Kaitse Ühing rõhutab korrektset kirjakeelt ja eeldab selle kasutamist avalikus keeleruumis. Ühing on selgelt väljendanud oma taunivat suhtumist väärkeelenditesse,

tsitaatsõnadega liialdamisse, labasesse, ropendavasse ja lohakasse keelekasutusse. Kui keelekasutaja tahab edasi anda teavet, siis on tekst asjalik ja täpne, mitte niivõrd keele ilu kuivõrd mõttekus on sel juhul määrav. Selgelt väljendatud mõte on hea stiili tunnus. Kirjakeelesse ei tohiks suhtuda hoolimatult. Argikeel, kõnekeel, üldkeel, kirjakeel jt keeletasandid erinevad üksteisest. Oluline on osata vahet teha, millal kasutada üht, teist, kolmandat või mitmendat keelevõimalust. Riigikeele kasutamine on kohustuslik kõigis avaliku huvi peamistes valdkondades, milleks on ühiskonna turvalisus, avalik haldus, haridus, tervisekaitse, tarbijakaitse ja tööohutus.

Keeleanalüüs – keelekasutuse kitsaskohad

Seminarides ja abiturientidele suunatud keelekonsultatsioonides analüüsitakse kõne- ja kirjakeele erinevusi, käsitletakse kirjakeelde tulvavaid angliitsime ja toorlaene, tuuakse välja keelekasutuse nihestunud proportsioonid,

arutatakse võõrkeelsete nimede hääldamise ja õigekirja probleeme, antakse soovitusi nimede, nimetuste, väljendite, erinevate tekstide jm kirjutamiseks. Allpool mõned näited keelekasutusest.

Avalikku keelekasutust nii seestpoolt (keeletoimetajana) kui ka väljastpoolt (lugeja, kuulajana) pidevalt jälgides on Egle Pullerits märganud mõningaid tendentse, mis on teda pannud mõtlema, kuhu keel liigub: 1) ei tehta vahet eri keelekasutusolukordadel ega osata valida “vabaks lastud” normi tõttu, 2) laialt levib visa ekstarvamus, et mida keerulisem tekst, seda tõsiseltvõetavam, 3) ülipüüdlikkuse sündroom.

Mida keerulisem tekst, seda vastuvõetavam?

Tekste “vürtsitatakse” kantseliitlike nugiväljenditega, kuigi keelekasutusolukord ei eelda bürookraatlikku lähenemist. Tekstides vohavad nominalisatsioonid, tsitaatväljendid jm konarused.

Poes käies koguneb terve hulk tšেকে, mis peaksid olemuselt kirjakeelsed olema. Seal peaks käibima asjalik, neutraalne, üheselt arusaadav tekst. Ometi loeme pea iga sellise väikese kirjakeelse(?) paberilipiku pealt: *kuulub tasumisele 8.25 EUR. Kas tasuda 8.25 € ei oleks mitte lihtsam? Arvete pealt võib lugeda samamoodi raskepärast ja lohisevat, justkui eikellelegi suunatud stamplauset arve kuulub tasumisele 7 päeva jooksul. Ja kaup kuulub väljaviimisele pärast arve tasumist.* (Egle Pullerits „Mahaastumisi keelekiirteelt”, ettekanne emakeelepäeval, 10. märtsil 2012. – Keelekaitsja nr 11/12, 2012).

Sirbi keeletoimetaja Aili Künstler märgib nimedest, et ei keeleinspeksioon ega Eesti Keele Instituudi (EKI) keelehooldajad ei saa midagi teha, kui asutus või organisatsioon on registreeritud agrammatilisena. Miks on siis Eesti äriseadustik selline, et lubab registreerida keele struktuuri lammutamist soosiva ülesehitusega nimesid ja nimetusi? Juttu selle ümber, kui jubedad on sellised nimed nagu *GoBus, Citylill, Nordsellors, Loyd furniture, Cartridge, Hektor light*, ka sellised moodustised nagu *Nargen Festival* (nüüd *Nargenfestival* — e.k Nargeni festival!) on kuulda olnud piisavalt. Ka meie seast lahkunud ühingu asutajaliikme Helju Valsi viimane artikkel (Tartu Postimees 02.06.2011) on pühendatud eestikeelsete nimede (Päikesekiir) võitlusele eesti-inglise segakeelsetega (Tartus *Beebicerter*, Tallinnas *Babykeskus*). Miks pole midagi ette võetud äriseadustiku täiendamiseks? Kellele need küsimused tuleks suunata, ehk riigikogu kultuurikomisjonile?

Reet Väari lisab, et Eesti riigi poliitika peaks toetama eesti keelt. Pangad, kaupluseketid, paljud suuretevõtted jt on väliskapitali käes, keda ei huvita keeleküsimused. Äriseadustiku täiendamine nõuaks valitsuselt ja riigikogult otsustavaid samme, mida keegi ei taha astuda. Kerge on puggeda Euroopa Liidu määruste taha, mis otsekui ei lubaks äriseadustikku muuta. Hoolimatust eesti keele vastu näitavad üles firmajuhid, kes panevad ettevõtetele võõr- või vördkeelseid nimesid (*Visgenyx OÜ, Wettertrans OÜ, MoTeg Tootmine OÜ* jt). Ka noortele suunatud ettevõtmisi ja kaupu reklaamitakse tingimata ingliskeelses slängis. Peamisi valdkondi, kus eesti keelt ei väärtustata, on avalik ruum. Keeleinspeksioon selgitab võõrkeelte vohamist ärinimedes ja avalikel reklaamikandjatel: „2007. aasta 1. märtsist on kõik järelevalve protseduurid ning inspeksiooni õigused ja kohustused keeleseaduses. Praegu on kontroll keeleseaduse nõuete üle korrektselt seaduses sätestatud.

On muidugi üks problemaatiline valdkond, mille üle järelevalvet teostades võib inspeksioon vigadele tähelepanu pöörata, kuid ei saa teha ettekirjutust (saab vaid soovitusi anda). See on see keelekasutuse valdkond, mis jääb väljapoole ametliku keelekasutuse piire. Päevalehega toimunud kohtuvaidluses leidis kohus, et n-ö avalikus keelekasutuses (vastandina ametlikule) ei saa keegi nõuda kirjakeele normi järgimist. Praegu kehtivas

keeleseaduses ei ole öeldud, mis on ametlik ja mis on avalik keelekasutus, küll aga on see kirjas uues keeleseaduses. Mis on keelekasutuse hea tava, seda täpselt sätestatud ei ole, kuid nüüd on selge, et nendes valdkondades, kus kasutatakse keelekasutuse head tava, keeleinspeksioon kirjakeele normi järgimist nõuda ei saa.” (Ilmar Tomuski e-kiri R. Väärile 03.06.2011)

Eestit külastavad välismaalased aga küsivad: kui te olete eestlased, miks teil siis kõik ärinimed võõrkeelsed on? Ettevõtjad näikse uskuvat, et mida võõrkeelsem ja keerukam nimi, seda edukam äri, seda rohkem ostujõulisi välisuriste. Kas eesti keel tõesti „ei müü”, nagu paljud ettevõtjad väidavad? Nii tegutsevadki meil Eesti Vabariigi pealinnas võõr- või segakeelsete nimedega poed ja söögikohad *The Crystals of Old City, Club Privé, Pizza Americana, Reval Café, Casino Grand Prix, City Casino, Olympic Casino, Reval Park Hotel & Casino, Reval Inn Tallinn, O'Malleys Irish bar, Tattoo studio, Conference Center, lounge Déjà Vu, nail technician; salong-boutique, hotell-boutique, küüne boutique, padja boutique, moe boutique, kunsti boutique ja Marta boutique.* (Aili Kunstleri ja Reet Väari vestlus „Keelekirteele astumisi” ilmus Keele Infolehes (Sirp, 10.06.2011) ja Keelekaitsjas (nr 11/12, 2012).

Meediakeel

Ühingu juhatuse liikmed Külliki Kask, Viktor Korrovits, Toomas Silk ja Sulev Uus on jälginud meedia keelekasutust, teinud kokkuvõtteid enim levinud vigadest, tutvustanud tulemusi lehehoiutustes kohapeal ja avaldanud Keelekaitsjas. Ühingu väljasõidukoosolekul toimetus peetud arutelud on alati sisukad ja hoogsad, sest vaieldakse kantseliidi, slängi, anglitsismide, toorlaenude jm eesti kirjakeelt risustavate ja ohustavate mõjude üle. Vaatluse all on olnud Postimees, Põhjarannik, Sakala, Koit, Lõunaleht, Võrumaa Teataja. Näiteks: Viktor Korrovits. Tähelepanekuid Võrumaa Teataja ja Valgamaalase keelekasutusest (Keelekaitsja 2009, nr 9, lk 63–68); Külliki Kask, Toomas Silk. Levinud keelevigu ajalehtede Koit ja Lõunaleht näitel (Keelekaitsja 2008, nr 8, lk 41–43); Sulev Uus. Sakalas peetakse emakeelest lugu (Keelekaitsja 2009, nr 9, lk 72–74). Need lehed on heal tasemel, sest toimetused ja keeletoimetajad teevad südamega oma tööd.

Keel kui kultuurikomponent – keelepoliitika

Ühingu liikmed on uurinud ja kajastanud teaduskeelt, terminoloogiat, piiblikeelt, eesti keelepoliitikat jm. Näiteks: Erich Kukk. Taimenimede ja botaanika oskussõnastiku komisjon (Keelekaitsja 2002, nr 2, lk 34–37); Leo Kaagjärvi. Piiblinimede vajavad korrastamist (Keelekaitsja 2004, nr 4, lk 47–52); Toomas Silk. Populaarteaduslik või „populaarteaduslik” kirjandus (Sirp, 26.02.2010); Helmut Piirimäe. Lahing suure algustähe ümber (Keelekaitsja 2012, nr 11/12, lk 33–36); Adik Sepp. Jätku poolt ja vastu (Keelekaitsja 2013, nr 13, lk 77–79); Eduard Väari. Eesti keele ja rahva kriitilistest hetkedest (Keel ja Kirjandus 1988, nr 10, lk 626–629); Eduard Väari. Eesti kirjakeele ohud (Keel ja Kirjandus 1994, nr 1, lk 4–11); Reet Väari. Soome ja ungari keele lektoraat Tartu Ülikoolis 1918.–1940. aastal (TRÜ toimetised. Töid eesti filoloogia alalt III. Tartu 1970, lk 302–311); Reet Väari. Viis aastat emakeelepäeva (Keel ja Kirjandus 2004, nr 3, lk 209–212); Reet Väari. Leivu ja liivi seminar (Keel ja Kirjandus 2006, nr 10, lk 848–850); Reet Väari. Johann Voldemar Jannsen ajakirjanikuna (Pärnu Postimees, 16.05.2009); Reet Väari. Ime 160 aastat tagasi (Pärnu Postimees, 06.06.2017).

Koostöö teiste ühendustega

Toimub pidev koostöö erinevate kultuuriühendustega.

Aktiivne ja tulemuslik on olnud ühistegevus Eesti Kultuuriseltside Ühenduse, J. Aaviku Seltsi, Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi, Forseliuse Seltsi, Vanemuise Seltsi, Eesti Põllumajandusmuuseumi, Koidula muuseumi, Dialoogi jt ühendustega; osa on võetud keelefoorumitest, Wiedemanni keelepäevadest, mõttetalgustest, seminaridest, konverentsidest.

Ühing on läbi viinud eesti keele B1, B2, C1 taseme kursusi mitte-eestlastele nii Tartus kui Jõhvis; on teinud tõlgetele keelekorrektuuri, abiturientidele eesti keele koolitusi jm koostöös koolitusfirmaga Dialoog, kes korraldab keeleõpet üle kogu Eesti (AS-i Dialoog asutaja ning juhataja Nadežda Valk, õpetaja-metoodik Maria Piik).

Ühingu liikmete silmapaistvaim koostegemine on olnud Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi teadlastega. Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk, Ott Kurs (EKKÜ), Mare Valge, Ellen Niit ja Reet Väari (EKKÜ) koostasid ning toimetasid Eduard Väari liivi keele uurimusi ja artikleid koondava mahuka raamatu „Liivi rahva keel ja meel. Eduard Väari uurimused liivlastest ja liivi keelest”. Akadeemik Karl Pajusalu on öelnud: „Eduard Väari jaoks on eestlased ja liivlased olnud eriti lähedased rahvad, kelle ajalugu, keel ja kultuur on paljudel erinevatel viisidel põimunud. /.../ Liivi keele uurimislool on Eduard Väari oma kirjutistes sidunud laiemalt Baltimaade ajaloo ja liivi rahva saatuse vaatlusega” (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr. 74, Tallinn 2016, 430 lk, lk 11).

Keelekaitseühingu liige professor Ott Kurs koostajana ja filosoofiadoktor Tõnu Tender toimetajana on kaante vahele viinud keeletarga

Auväärt keelemehe E. Ahrensi mälestuskivi avamine Kuusalus 10. augustil 2017. Reet Väari ja Meelis Toom.
Foto: Reet Väari erakogu

Pent Nurmekunna (esialgse nimega Peet Roosmann) huvitava mälestusteose „Pent Nurmekund – keeletark ja õpetaja”. Tõnu Tender on märkinud saatesõnas: „Pendi elumõtteks oli õppida tundma maailma ja rahvaid, nende keeli, innustada selleks teisigi, jagada oma teadmisi” (Eesti Keele Sihtasutus, Tartu 2014, 558 lk, lk 14).

Keelekaitseühingu juhatuse liige emeriitdotsent Sulev Uus ja ajakirjandusteadlased Maarja Lõhmus ning Peeter Vihalemm on koostanud legendaarsest ajakirjandusõppejõust Juhan Peeglist meenutustekogumiku „„Ma lõpetan selle jama ära.” Ajakaaslaste meenutuslood Juhan Peeglist”. Selles on ka R. Väari meenutuskild: „Üliõpilane astub eesti keele kateedrisse ja küsib: „Kus Peegel on?” Laborant vastab: „Ripub seal kapi taga seina peal.” Juhan armastas seda lugu ise rääkida ja kuulaja naerumuiet nautida (Eesti Akadeemiline Ajakirjanduse Selts, 2014, 191 lk, lk 164).

Eduard Väari kogumiku „Liivi rahva keel ja meel” esitlusel Tartu Ülikooli peahoones J. V. Veski auditoriumis 27. juunil 2016. Vasakult: Karl Pajusalu, Ott Kurs, Ellen Niit, Tuuli Tuisk, Helmut Piirimäe, Mare Valge, Valts Ernštreits, Reet Väari, Erich Kukk, Volli Kalm.
Foto: Reet Väari erakogu

Sisuka autobiograafilise jutustuse „Seal, kus ma sündisin” andis välja Nadežda Katajeva-Valk, eesti keelde tõlkis Veronika Einberg, keeleteimetaja oli keelekaitseühingu liige Evi Laido. Raamat on Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali 2014. aasta auhinna laureaat. Autor kirjeldab vene inimeste igapäevaelu ja kombeid, heanaaberlikke suhteid setudega ning kultuuride omavahelist segunemist. See on piirirahvaste kultuuri-, kodu-, aja- ja olustikuraamat (Dialog, Tartu 2016, 236 lk). Raamatu esitluse ja arutelu Tartu Kirjanduse Majas 26.01.2016 viis läbi R. Väari.

Ühisettevõtmisi on ühingul muuseumidega, et märkida kultuuritegelaste tähtpäevi ja eesti kultuuri olulisi pidepunkte. Meeldejääv kohtumine toimus Pärnus, kui Koidula muuseumi direktor Elmar Trink kutsus 5. juunil 2017 muuseumisse huvilisi tähistama pideva eestikeelse ajakirjanduse algust Pärnu Postimehe ilmumahakkamisega 5. juunil 1857. R. Väari ettekanne „Äratamisest ärkamiseni – Jannsen ajakirjanikuna: poleemika vana ja uue kirjaviisi vahel” rõhutas Jannseni hindamatut rolli meie keele- ja kultuuriloos. Samuti on ühingi teinud keelekorrektuuri põllumajandusmuuseumi aastaraamatule ja Tartu Ülikooli muuseumi väljaandele „Tartu toomkirik”. Ühingu tegevust ja Keelekaitsja väljaandmist on toetanud Eesti Kultuuriseltside Ühendus, Eesti Kultuurkapital, Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikooli muuseum, AS Dialog.

Teenekaid seltsiliikmeid alfabeetilis järjестuses: Aino Ahi, Anne Arold, Kaupo Elberg, Valter Haamer, Milvi Hermlin, Ants Ilus, Endel Jaanus, Leo Kaagjärv, Evald Kampus, Külliki Kask, Viktor Korrovits, Erich Kukk, Ott Kurs, Evi Laido, Arlentin Laisaar, Meinhard Laks, Olaf Langsepp, Piibe Leiger, Irene Leisner, Aleksander Maastik, Madis Mäemets, Ismar Nigula, Arnold Oja, Rain Ots, Olaf Paabo, Ago Pabut, Elsa Pajumaa, Helmut Piirimäe, Karin Preiman, Tiiu Puik, Priit Põhjala, Marta Raisma, Karin Rummo, Malle Salupere, Adik Sepp, Heino Siigur, Toomas Silk, Vaike Sinisalu, Tiiu Toom, Asael Truupõld, Sulev Uus, Helju Vals, Rein Vanja, Eino ja Siiri Veskis, Eduard ja Reet Väari jt.

Mälestame 2017. aastal lahkunud seltsiliikmeid ja toetajaid: kultuuriloolane Evald Kampus (26.12.1927–03.05.2017), ajaloo professor Helmut Piirimäe (08.09.1930–21.08.2017), bioloogiadotsent Erich Kukk (26.10.1928–17.11.2017), TÜ rektor Volli Kalm (10.02.1953–23.12.2017).

Kokkuvõtteks

Eesti Keele Kaitse Ühingu tegevuse ilmestamiseks sobib suurepäraselt Eesti Keele Instituudi (tähistas 2017. aastal oma 70. sünnipäeva) tunnuslause „Mis keeles, see meeles“, mille pakkus välja Eesti Rahvusringhäälingu välissaadete toimetaja Tarmo Maiberg. Lause põhineb eesti vanasõnadel, nt *Mis meele peal, see keele peal. Mis mõistsid mõtleda, mõista ka ütleda. Mis meel mõtleb, seda suu räägib. Mis suus, see südamel.* Kõik need viitavad mõtte ja väljenduse otsesele seosele, keelele, mille kaudu ennast väljendame. Tunnuslause on esikohale tõstetud keel, sest keele kaudu hoiame kõike meeles. Mis on kord mõeldud, sõnastatud, välja öeldud või kirja pandud, sellel on võimalus alles jääda nii suulises kui ka kirjalikus pärimuses. Teistpidi – kui midagi on meeles, on see peagi ka keeles, ehk tuleb sõnastada. Tähtis on asjaolu, et tunnuslausest olevad sõnad on ürgugrilikud: „keel“ on Uurali tüvi ja sõna „meel“ tundus ulatub udmurtideni. Kui mäletad sõnu, siis keel elab, ütles lause välja pakkunud Tarmo Maiberg. (EKI pressiteade, 21.11.2017)

Trükiseid

Keelekaitsja. Eesti Keele Kaitse Ühingu kogumik, nr 1–13. Peatoimetaja Reet Väari. Tartu 2001–2013.

Ühingu liikmete väljaandeid koostöös teiste ühendustega

Külliki Kask. Meediaõpetus. Õpik gümnaasiumile. Avita 2005, 142 lk.

Ott Kurs. Pent Nurmekund – keeletark ja õpetaja. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus 2014 /sealsamas Eduard Väari artikkel „Pent Nurmekunnast ja tema ajast“, lk 318–328/, 558 lk.

Ott Kurs, Tuuli Tuisk, Reet Väari. Liivi rahva keel ja meel. Eduard Väari uurimused liivlastest ja liivi keelest. Toimetanud Ott Kurs, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk, Mare Valge. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr 74. Tallinn 2016, 430 lk.

Sulev Uus, Maarja Lõhmus, Peeter Vihalemm. „Ma lõpetan selle jama ära.“ Ajakaaslaste meenuslood Juhan Peeglist. Eesti Akadeemiline Ajakirjanduse Selts 2014 /sealsamas Reet Väari artikkel „Seik Saaremaa-sõidult“, lk 164/, 192 lk.

Helju Vals. Ei päevagi kirjareata. Keelehooldakeskus 2010, 66 lk.

Eduard Väari. Das Livische und die Liven. – Sprachen in Finnland und Ehstland. Wiesbaden 1999, lk 115–124.

Eduard Väari. Liivi kiri ja kirjakeel. – Raamat on ... IV. Koostanud Eerik Teder. Eesti Bibliofiilia ja raamatuloo almanahh. Tallinn 2005, lk 111–126.

Eduard Väari. Sugulasalane sõnavara läänemeresoome keeltes. Koostanud ja toimetanud Urmas Sutrop. Eesti Keele Instituut. Tartu Ülikool. Töid antropoloogilise ja etnolingvistika vallast 8. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2013, 216 lk.

Reet Väari, Krista Kerge. Keeleteadlane Eduard Väari. Artikleid ja bibliograafia. Eesti keele ruum. EÕIK toimetised 6. Tallinna Ülikool 2011, 369 lk.

Kontakt:

Eesti Keele Kaitse Ühing. Pepleri 27, 51010 Tartu, postiaadress Punga 7-2, 51009 Tartu,
tel 740 3047, 5349 5878, reet.vaari@gmail.com, www.ekky.ee.

Eesti Klubi

Andrus Helenurm

Asutamisaasta: 2003

Tegutsemispiirkond: Tallinn/Eesti

Asutamine

Eesti Klubi on aateline avalikes huvides toimiv organisatsioon, mis ühendab erineva maailmavaate, usutunnistuse ning sotsiaalse ja erakondliku kuuluvusega inimesi, kelle eesmärk on kaasa aidata eestluse kestmisele ja edendamisele rahvusriigina. Eesti Klubi on asutatud 13. aprillil 2003 Tallinnas.

Registreeritud liikmete arv oli asutamisel 42, käesoleval ajal 102 inimest, kes saavad ka klubi regulaarseid teateid.

Klubi loomise eeltööd on aidanud teha Ahti Adamson ja Valter Haamer. Viimane on ka Eesti Klubi nime esitaja. Klubi asutamist ja edasist tegevust on toetanud Ingrid Rüütel.

Arnold ja Ingrid Rüütel, 2014. Foto: klubi arhiiv

Klubi tegevus

Suuremateks koosolekuteks on kasutatud Riigikogu ja Tallinnas Vene tn 6 asuva Eesti Harrastusteatri Liidu ruume, viimastel aastatel tegutseb klubi aadressil Roheline aas 1.

Koosolekuid on aidanud sisustada rahvuslike paladega nii klubi liikme Ants Egloni poolt kohale kutsutud õpetajate meeskoor kui ka Arne Saluveeri juhitud ERRi lastekoor.

Algusaegadel osalesid koosolekutel tuntud isikutest Vaino Väljas abikaasaga, Siiri Oviir.

Eesti Klubi patrooniks nõustus saama tollane Eesti Vabariigi president Arnold Rüütel.

Eesti Klubi silmapaistvamad kordaminekud on Ingrid Rüütli eestvedamisel 2006. aastal läbi viidud üle-eestiline esseevõistlus „Kuidas olla eestlane 21. sajandil?“. Võistlusega soovis klubi innustada noori elama oma kodumaal ausa, edasipüüdliku ning ühiskondlikult aktiivse inimese ja kodanikuna.

Võistlusest osavõtjalt oodati vastust küsimustele:

- Mis seob sind oma kodumaa ja rahvaga?
- Mida tähendab sulle olla eestlane?
- Mis tekitab rahvuslikku uhkustunnet ja mis seda devalveerib?
- Kas ja kuidas tunnetad oma sidet esivanematega, kes on elanud siin tuhandeid aastaid, kes on parandanud sulle keele, mida räägid, kultuuri, mis meid ühendab?
- Kuidas teha nii, et võtaksime üle kõik selle väärtusliku, mida pakub maailm, kuid ei kaotaks oma eripära?
- Kuidas jääda eestlaseks ega sulada kokku ühtseks maailmakodanike halliks massiks?
- Mida tähendab sulle eestlus?
- Kellena tunnevad end segapaaridest noored? Mis mõjutab nende arvamusi ja hinnanguid?
- Mida tuleks ühiskonnas muuta, et isamaalised ja rahvuslikud väärtused saaks noortele lähedasemaks?
- Mida tähendab sinu jaoks eesti pärimuskultuur (rahvamuusika, rahvalaulud, -tantsud, kalendrikombed, kohapärimus, perepärimus jne)?
- Kas pead oluliseks selle jätkuvust tänapäeval ning mida teha, et see ei kaoks?
- Kuidas teha nii, et kõik need, kes tulevad meile külla, leiaksid siin midagi niisugust, mida ei ole mitte kusagil mujal maailmas?

Võistlus toimus kolmes vanusegrupis: põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastele ning kõrgkooliealistele kuni 25-aastastele noortele. Esseekonkursile laekus 183 tööd. Neist auhinnavääriliseks tunnistati 56 tööd. See näitab, et sisukaid töid oli palju. Tööd säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumis. Kokkuvõte ilmus Eesti Keele Kaitse Ühingu kogumikus (Ingrid Rüütel. Eesti noored eesti keelest. – Keelekaitaja 2007, nr 7, lk 61-77).

Klubi liikmetele oli suureks elamuseks tutvumine kohaliku kultuuriga ühiskülastusel Kihnu saarele. Selle korraldamine oli Ingrid Rüütli õlul.

2011. aastal Riigikogu valimiste eel koostas klubi avalikkusele pöördumise, millega sooviti rõhutada valijate nõudlikkust kandidaatide suhtes ja ka valijate vastutust. Kahjuks meedia pöördumist ei avaldanud.

Tegevusaastate jooksul on klubi koosolekutel peetud mitmesugustel teemadel üle 100 ettekande.

Eesti Klubi juhid

2003–2009 – esimees Andrus Helenurm (fotol)

2009–2012 – president Ivar Raig

2012–2015 – president Mati Väärtnõu

2015– – president Andro Roos

Kontakt:

Eesti Klubi. Roheline aas 1, 10150 Tallinn,
tel 5623 9523, andro.roos@yhistupank.ee, andrus.helenurm@gmail.com, www.eestiklubi.ee.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts

Sirje Madisson

Asutamisaasta: 1994

Tegutsemispiirkond: Tartu/Eesti

Eesti Rahva Muuseum (ERM) alustas 1909. aastal seltsina ning jätkas 1931–1940 sihtasutusena, kuni muuseum riigistati. Riigiasutuseks on ERM jäänud tänapäevani.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts on loodud kodanikualgatuse korras ERMi toetuseks, avalikkuse kaasatõmbamiseks ja muuseumi uue hoone vajalikkuse teadvustamiseks.

Seltsi tegevuse eesmärk on põhikirja alusel, mis muudetud kujul kehtib alates 20. maist 2017, kaasa aidata Eesti Rahva Muuseumi tegevusele ja eesti, teiste soome-ugri rahvaste ning Eestis elavate rahvusrühmade rahvakultuuri säilimisele, uurimisele ja tutvustamisele.

ERMi Sõprade Seltsi loomise lugu

Sõprade seltsi asutamise mõtet tutvustati avalikkusele esmakordselt 29. septembril 1993 toimunud muuseumi kirjasaatjate päeval. Seltsi loomisele haarati kaasa avaliku elu tegelasi, ajaloo huvilisi, väliseestlasi. Kirjasaatjad olid meeeldi nõus aktiivselt seltsi tegevuses kaasa lööma. Hea koostöö on kestnud tänaseni. Seltsi asutamise ettevalmistamiseks moodustati algatustoimkond, kuhu kuulusid Tiina Tael, Asael Truupõld, Aino Voolmaa, Ülo Ruubel, Raul Kivi, Vaike Hang, Teet Eomäe, Aare Majamees, Elvira Presjärv, Helle Kull, Helma Kaeval, Nikolai Repän, Anna Gussev, Rita Kaljus, Jüri Linnus, Uku Alakivi, Peeter Einasto, Heiki Pärdi, Toomas Määrman, Ants Noormägi, Endla Jaagosild, Ildike Jaagosild, Matti Maasikas, Toivo Sikka ja seltsi asutamise idee autor Tõnis Lukas.

Algatustoimkond kogunes esimesele töökoosolekule 13. oktoobril 1993. Toimkonna liikmed Ülo Ruubel ja Ants Noormägi olid põhjalikult tutvunud Eesti Rahva Muuseumi varasemate põhikirjadega aastatest 1908, 1931, 1935

Kõnepuldil on ERMi Sõprade Seltsi loomise idee autor Tõnis Lukas, 14.05.1994. Foto: Arp Karm

Tartu Ülikooli aulas hääletati Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi asutamise poolt, 14.05.1994. Foto: Arp Karm

ja 1938. Algatustoimkonna eesmärk oli koostada seltsile võimalikult selgesõnaline põhikiri, võttes eeskujuks muuseumi omaaegsetes põhikirjades olnud eesmärgid. Nende ülesandeks jäi jätkata tööd põhikirja eelnõu koostamisega. Algatustoimkonna esimesel töökoosolekul sooviti, et asutatav selts kujuneks elujõuliseks ja tooks kasu muuseumi arengule (Tõnis Lukas).

Algatustoimkonna järgneval viiel koosolekul otsustati moodustada neli toimkonda: kirjasaatajate toimkond – Tiina Tael, majandustoimkond – Matti Maasikas, põhikirjatoimkond – Ants Noormägi ja Ülo Ruubel, Raadi toimkond – Uku Alakivi. Koosolekutel arutati põhikirja eelnõu ja muid asutamisega seotud korralduslikke küsimusi ning otsustati korraldada aprillis ja mais muuseumi tegevuse 85. aastapäeva tähistamiseks teabepäev, samuti loodava seltsi tutvustamiseks korraldada teabepäevi kõikides maakondades.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi asutamiskoosolek toimus 14. mail 1994 Tartu Ülikooli aulas. Koosolekul tutvustas Ülo Ruubel seltsi põhikirja ja Eesti Etnograafia Ringi (Kanadas) juhataja pr Ene Runge andis üle 3400 Kanada dollarit sihtotstarbeliseks toetuseks Eesti Rahva Muuseumi uue hoone fondi.

Kõik saalis olnud 108 mõttekaaslast loeti nende loal seltsi asutajaliikmeteks.

Seltsi esimene üldkoosolek kutsuti kokku 18. juunil 1994. Kohal viibinud 105 seltsi liiget kinnitasid ERMi Sõprade Seltsi põhikirja ja tegevusprogrammi ning valisid juhatuse ja revisjonikomisjoni. Juhatusse valiti Jaan Õunapuu, Riho Illak, Tõnis Lukas, Vaike Hang, Tiit Korman, Mihkel Volt ja Einvald Nõulik ning revisjonikomisjoni Ülo Ruubel, Toivo Sikka ja Jüri Linnus.

18. märtsil 1995 asutatud ERMi Sõprade Seltsi Tallinna osakond alustas aktiivselt tegevust, korraldades teabepäevi „Kool ja muuseum“. Populaarseks sai loengusari „Eesti ja soome-ugri mütoloogilise maailmapildi kunstilisele kujutamisele – jah või ei“. Kogunenud materjalide põhjal ilmus aastaraamatu Lee 4. number alapealkirjaga „Ümin“. Väljaanne oli mõeldud koolides õppematerjalina kasutamiseks.

Alates 2006. aastast toimuvad Tallinnas regulaarselt Eesti Rahva Muuseumi tutvustavad teabepäevade tsükliid „ERM räägib oma välitöödest“ ja „ERM tutvustab oma kogusid“.

Aastaraamatu Lee 1. numbris (Tartu, 1995) sõnastas seltsi esimene juhatuse esimees Jaan Õunapuu loodud ühendusele hädavajalikud omadused: „On vaja arusaamist. On vaja tegusid. On vaja visadust.“ ERMi Sõprade Seltsi 20. aastapäevale pühendatud pidulikult üldkoosolekul Tartu Ülikooli muuseumi valges saalis 26. aprillil 2014 sai teine teenekas seltsi juhatuse esimees Tanel Linnus möödunust kokkuvõtteid tehes tõdeda, et selts on püsinud õigel kursil, on elujõuline ja tegus. Ühe kaunima hetkena meenutas T. Linnus, kuidas seltsi liikmed 2013. aasta aprillis muinsuskaitsepäevade raames korraldatud rongkäigus läksid Raadile ERMi uuele kodule nurgakivi panema juba oma lipu all.

Seltsi tegevus

Seltsi kõrgeim organ on üldkoosolek, mis toimub vähemalt üks kord aastas.

Üldkoosolekute vahel juhib seltsi tegevust 7-liikmeline juhatuse, mis valitakse 3 aastaks. Kuni aastani 2004 valiti uus juhatuse igal aastal. Juhatuses esimeesteks on aegade jooksul olnud: Jaan Õunapuu 1994–1996, 1999–2000, 2003–2007, sel perioodil Tartu maavanem, Tõnis Lukas 1996–1999, sel perioodil Riigikogu VIII koosseisu liige,

Tartu linnapea, haridus- ja teadusminister, Tanel Linnus 2000–2003, 2007– ..., sel perioodil Tartu Õppekeskuse direktor, Võrumaa Kutsehariduskeskuse direktor.

Seltsi juhatusse on kuulunud lisaks eelmainitutele aastate jooksul Ülo Siimets, Virve Tuubel, Riina Aavik, Jaan Aitaja, Alla Lašmanova, Maret Rätsep, Kärt Summatavet, Jaak Prozes, Liivi Soova, Riina Alatalu. Aastatel 1994–2005 juhtis seltsi igapäevatööd Merli Kleinert (Sild), alates 2006. aastast on selles ametis Sirje Madisson.

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi liikmeks võib olla vähemalt 16-aastane Eesti Vabariigi või välisriigi füüsiline isik, samuti juriidiline isik. Seltsil on tegev-, au- ja toetajaliikmed. Seltsiga on aastatel 1994–2017 liitunud üle 1600 mõttekaaslase Eestist ja mujalt maailmast. Selts on andnud paljudele inimestele võimaluse osaleda kultuuriprotsessis, areneda ise ja toetada oma kogukonda. Seltsi auliikmeks valib üldkoosolek juhatuse ettepanekul isikuid, kellel on erilisi teeneid rahvakultuuri uurimisel ja tutvustamisel ning kelle tegevus seltsis on olnud silmapaistev.

ERMi Sõprade Seltsi auliikmed

2017. aasta seisuga

Eesti Etnograafia Ringi (Kanadas) juhataja Ene Runge, ajaloodoktor Ants Viires, Adelaide'i Eesti Seltsi president Ene-Mai Reinpuu, ajaloodoktor Aleksei Peterson, ajalookandidaat Arved Luts, kodu-uurija Einvald Nõulik, käsitöömeister Irene Karpa, eramuuseumi juhataja Heino Prost, ERMi Sõprade Seltsi kauaaegne kontaktisik Kanadas Egbert Runge, Austraalia Eesti Etnograafilise Seltsi juhataja Helle-Mall Risti, ERMi Sõprade Seltsi kauaaegne kontaktisik Rootsis Mai Raud-Pähn, ERMi aukorrespondent Vaike Hang, ajaloolane ja poliitik Tõnis Lukas, tekstiilikunstnik akadeemik Anu Raud, skulptor Endel Taniloo, folklorist Mall Hiimäe, ajakirjanik Ene Puusemp, klaasikunstnik ja klaasialoolane emeriitprofessor Maie-Ann Raun, Petseri Lingvistilise Gümnaasiumi eesti keele õpetaja Vally Tamm.

20 aastat koostööd muuseumiga

Selts toetab ERMi ehitamist ja arendab Raadi vabaõhuala. 2009. aastal valmis seltsil koostöös EASiga projekti „Raadi vabaõhuala. Pärimuste park – ideekontseptsiooni väljatöötamine ja selle

ERMi Sõprade Seltsi liikmed kogunesid pärast üldkoosoleku lõppu ERMi näitusemaja juurde, et pidulikus rongkäigus minna Raadile muuseumi uuele hoonele nurgakivi panema. Seltsi lippu hoidis juhatuse esimees Tanel Linnus, 30.04.2013. Foto: Alar Madisson

Tartu Ülikooli muuseumi valges saalis toimunud üldkoosolekul andsid vastvalitud seltsi auliikmele ajakirjanik Ene Puusempile auliikme ehte üle seltsi juhatuse esimees Tanel Linnus ja juhatuse liige Virve Tuubel, 26.04.2014. Foto: Alar Madisson

tasuvus- ja teostatavusanalüüs“. Antud tööd on kasutatud ERMi uut hoonet ümbritseva vabaõhuala projekti alusmaterjalina.

Seltsi loomisest peale laekus avatud muuseumi uue hoone ehitusfondi 2010. aastaks üle poole miljoni krooni. Muuseumiga kokkuleppel ehitas selts selle raha eest, lisades puuduva summa omavahenditest, Raadi mõisaparki detailplaneeringus ette nähtud rotundi, mida saab kasutada kontsertide ja muude pidulike sündmuste korraldamiseks ning õuemale ja -kabe mängimiseks.

2013. aastal korraldas selts kunsti- ja käsitööesemete heategevusliku oksjoni, millest laekunud 1400 euroga toetati ERMi giidikooli.

Aastatel 2012–2015 avas selts neljas pangas arved „Ehitame ERMi!“, kuhu laekunud 3057 eurot kanti ERMile üle ja selle eest valmis muuseumi fuajesse Jakob Hurda büsti alus.

Seltsi tegevuse üks põhilisi eesmärke on jätkuvalt Raadi mõisa kui ERMi ajaloolise kodu tutvustamine avalikkusele. Aastast 1996 tähistab selts seal meie rahvakalendri tähtpäevi avalikkusele suunatud suurüritustega. 2007. aastast on ERMi Sõprade Selts Tartu linna jaanipäeva peakorraldaja. Meeleolukas ja tegevusterohke pidu on Raadi mõisaparki toonud üle 10 000 külastaja.

Raadi vabaõhualale tegevuste lisamiseks ja siin veedetud aja sisukuse tõstmiseks on selts Kohaliku Omaalgatuse Programmi (KOP) abiga muretsenud Raadile pinke-laudu, telke, väligrille, õuemale ja -kabe nuppe, käru nende transportimiseks ja välitualette.

2016. aasta lõpul sõlmisid ERM ja ERMi Sõprade Selts koostöölepingu Raadi vabaõhuala väljaarendamiseks.

Selts tutvustab ERMi näitustel, teabepäevadel ja eesti rahvakultuuri tutvustavatel üritustel.

ERMi Sõprade Selts on tegev nii kodu- kui välismaal. Koostöös Peterburi Eesti Kultuuriseltsi ja ERMi teaduritega korraldati 1998. aastal Venemaa etnograafiamuuseumis Eesti Vabariigi 80. aastapäevale pühendatud näitus „Eesti ehted“. Sama näitus oli üleval ka vabariigi 85. aastapäevale pühendatud eesti keele päeval „Keel kui mälu“ Venemaa rahvusraamatukogus.

2001. aastal korraldas selts ERMi tutvustava teabepäeva Stockholmi Eesti Majas ja Eesti käsitöömeistrid said käia Balti päevadel Skanseni Vabaõhumuuseumis.

2004. aastal korraldas selts Riias EESTI 2004 raames ERMi kogude põhjal näitused „Eesti ehted“ ja „Rahvarõivas kui sümbol“ ning huvilistele käsitöökojad.

ERMi sõbrad on koostanud üle 30 raamatu- ja fotonäituse, kus eksponeeritakse säilikuud muuseumi arhiivist, foto- ja esemekogudest. Omaette näitusesarjas tutvustati Eesti Rahva Muuseumile olulisi inimesi (O. Kallas, Kr. Raud, K. E. Sööt, J. Tõnisson, H. Koppel, A. Peterson, F. Linnus, J. Linnus, G. Ränk). Koostööpartneriteks on olnud Tartu Ülikool, TÜ raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseum ja erakollektsioonide omanikud.

Selts on Eesti Kultuurkapitali toel üle 50 korra tutvustanud maakondades ERMi rändnäitusi „Eesti uhkus. Tehtud Eestis“ ja „Soome- ugri ja samojeedi rahvad“. Näituste avamisega kaasnevad muuseumi tutvustavad teabepäevad.

ERMi Sõprade Selts tähistab igal aastal muuseumis emakeelepäeva ettekannete ja kontsertidega. 15. märtsil 2017 toimus kohtumine värske F. J. Wiedemanni preemia laureaadi Marja Kallasmaaga, kes tutvustas aasta keeleteo vääriliseks tunnustatud väljaannet „Eesti kohanimeramat“. Koostöös Tartu Linnavalitsuse ja Tartu

Kultuurkapitaliga on emakeelepäeval korduvalt üle antud Gustav Suitsu luulestipendiumi.

Eesti keele päeva on juba aastaid käidud sisustamas ka Petseri Lingvistilises Gümnaasiumis ja ka Riia Eesti Koolis. Petseris on osutatud abi luteriusu kalmistu korrastamisel. Neid sõite on alati toetanud Hasartmängumaksu Nõukogu.

Koostöös Eesti Memento Liiduga on selts korraldanud 1941. aasta juuniküüditamise 60. ja 70. aastapäeva tähistamist Vanemuise teatri väikeses majas. Külastajaid on nendele pidulikele ettekandepäevadele saabunud üle Eesti. 2011. aastal kaasnes üritusega ka näitus “Meie elu lugu: 70 aastat juuniküüditamisest”.

2013. aastal korraldas selts koostöös ERMi ja Tartu Ülikooliga ülelinnalisi üritusi, kus meenutati 25 aasta möödumist Tartu esimestest muinsuskaitsepäevadest. Avati ka näitus „Jääminek. Tartu muinsuskaitsepäevad 1988“.

2014. aastal koostas selts 1944. aasta suurele põgenemisele pühendatud suurürituse tarbeks näituse „Kannatuste aasta 1944: eestlaste võimalused ja valikud“.

2015. aastal, kui Tartu Ülikoolis tähistati maailmamainega fennougristi ja legendaarse õppejõu Paul Ariste 110. sünniaastapäeva konverentsiga „Soome-ugri rahvad ajas ja ruumis“, koostas selts selle raames raamatu- ja fotonäituse „Keeleteadlane Paul Ariste 110“.

ERMi Sõprade Selts on korraldanud ka mitmeid raamatusitlusi.

Aastatel 2012–2016 aitas selts korraldada ERMis Eesti Kultuuriseltside Ühenduse liikmesseltside raamatulaata. Mitmed põnevad kultuuriloolised trükised jõudsid nii ka muuseumi raamatukokku.

Trükised

ERMi Sõprade seltsil on alates 1995. aastast oma aastaraamat Lee, mis on saadaval kõigis teadusraamatukogudes ja millest 2017. aastal ilmus juba 23. number. Väljaande nime põhjendati nii, et lee on midagi, mis ühendab, soojendab, toidab ja valgustab. Aastatega on Lee kasvanud kopsakaks rohkelt illustreeritud väljaandeks, kus lisaks seltsi tegevuse aastaülevaadetele nii sõnas kui pildis on üha enam teadusartikleid väga erinevate erialade tipptegijatelt – seltsi liikmetelt. Traditsiooniliselt tehakse Lees ka kokkuvõtteid aasta jooksul muuseumi kirjasaatjatelt laekunud kaastöödest ning avaldatakse võistlusel enim silma paistnud tööd. Igal aastal septembris toimival kirjasaatjate päeval saavad osavõtjad Lee eksemplari. Aastaraamatu ilmumist toetavad Eesti Kultuurkapital ja Eesti Rahva Muuseum, varasematel aastatel on seda teinud ka Eesti Kultuuriseltside Ühendus.

2010. aastal sai seltsi koostatuna valmis neljakeelne, 300-leheküljeline ja üle 500 haruldase foto sisaldav „Raadi raamat: pildid möödunud aegadest“. Väljaandes antakse teadlaste kommentaaride ja ohtra pildimaterjali kaudu ülevaade Raadi mõisa ajaloost keskajast tänapäevani. Kogumiku koostamise eesmärgiks oli tuua eestimaalastele

Seltsi aastaraamatu Lee 23. number ilmus 2017. aastal. Foto: Sirje Madisson

ja külalistele lähemale selle paiga lugu, millest saab muuseumi kodu. Kogumiku ilmumist toetasid Eesti Kultuurkapital ja Eesti Rahva Muuseum. Lisaks omatoodangule on ERMi Sõprade Selts nõu ja jõuga toetanud oma liikmeid trükiste väljaandmisel.

Vabatahtlik töö muuseumi heaks

ERMis vabatahtliku töö koordineerimine on olnud viimaste aastate seltsi üks kesksemaid tegevusi. Seltsi liikmed on vabatahtlike abilistena alati kohal olnud seltsi korraldatud üritustel, töötanud Raadi mõisapargi infopunktis, teinud kaastööd aastaraamatule Lee, kirjutanud seltsi tutvustavaid artikleid ajakirjanduses, esinenud teabepäevadel, korraldanud käsitöötubasid ja konsulteerinud näituste korraldamisel. ERMi uues majas on tehtud juba üle 1500 tunni vajalikku vabatahtlikku tööd. 2016. aastal võttis selts oma hoole alla muuseumi kogudele alusepanija, rahvaluule- ja keeleteadlase Jakob Hurda hauaplatsi korrastamise Raadi surnuaial.

Selts on nähtav ka Vabatahtlike Väravas ja on sealtkaudu saanud ERMi mitmeid tublisid abilisi. 2016. aastal omistati ERMi Sõprade Seltsile Vabatahtliku Sõbra märk, mis kvaliteedimärgina tunnustab vabatahtlike kaasamise head taset ja professionaalsust Eesti vabauhendustes. Märgi saavad organisatsioonid, mis on osalenud vabatahtliku sõbra arendusprogrammis, on vabatahtlike kaasamise põhjalikult läbi mõelnud ning vabatahtliku tegevuse hea tavaga kooskõlas korraldanud.

Koostöö teiste ühendustega

ERMi Sõprade Seltsi koostööpartneriteks erinevate ürituste korraldamisel on olnud Tartu linnavalitsus, Tartu vallavalitsus, Tartu maavalitsus, Vanemuise Selts, Eesti Kultuuriseltside Ühendus ja selle liikmesseltsid, erinevad rahvakultuuriseltsid, Kaitseliidu Tartu Malev, Maanteeamet, Tartu Maaspordi Liit, Tartumaa Kutsehariduskeskus, Võrumaa Kutsehariduskeskus, Teaduskeskus AHHAA, Eesti Memento Ühing, Tartu Ülikool, Kodukant Tartumaa, muuseumid, koolid ja kultuuriasutused.

2017. aasta septembris käis seltsi esindus Kotka Meremuuseumis Vellamos toimunud Soome muuseumide sõprade seltside kogunemisel ka oma seltsi tutvustamas. Vellamo sõprade seltsiga toimub koostöö juba üle 10 aasta ja ERMis on võõrustatud ka soome Rahvusmuuseumi ja Soome Postimuuseumi sõpru.

Selts on toetajana olnud mitme kultuuriseltsi sünni juures. 2015. aastal käidi Valga Muuseumi kutsel oma kogemusi jagamas kohalikus muuseumisõprade seltsis ja 2017. aastal oli suur rõõm neid juba ERMis vastu võtta.

Seltsi liikmed saavad omavahel kokku ERMis, oma listis suheldes, aga ka kultuuri- ja ajalooreisidel. Nii tutvutakse, vahetatakse kogemusi ja saadakse juurde uusi teadmisi. ERMi sõbrad on käinud õppe- ja kultuureisidel enam kui 25 maal, viibinud Eestimaa saartel ja mandril paljudes kaunites paikades. Reisidelt kaasa toodud muljeid jagatakse teistega aastaraamatus Lee. Aasta lõpul on seltsi liikmetel traditsiooniks kujunenud külastada ühte Eestimaa mõisat ja mõisakooli – on ju tegemist meie kultuuriloo ühe värvika ja olulise leheküljega. Mõisareisidest võtab alati osa üle 100 seltsiliikme.

2002. aastal kuulutas Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi aasta ühenduseks. 2016. aastal oli selts Tartumaa parima kodanikeühenduse valimisel kolme nominendi seas.

Lee 23. numbris (2017) kirjutas ERMi direktor Tõnis Lukas (direktor kuni 2017, seejärel Alar Karis), et muuseumi uues majas keeb elu nagu laeva köögis – suured ehitustööd on möödas ja kaunis hoone tuleb täita ERMi vaimuga. Ja siin on sõprade abi ja toetus südamest oodatud. ERMi Sõprade Seltsi juhatuse esimees Tanel Linnus lubas väljaande avaartiklis „Üksmeel teeb tugevaks“, et sõbrad on kohal kõigis muuseumi ettevõtmistes.

Kontakt:

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts. Muuseumi tee 2, 60532 Tartu,
tel 736 3031, sirje.madisson@erm.ee, www.erm.ee/kontakt/selts, [facebook.com/ermi sõprade selts](https://www.facebook.com/ermi.sõprade.selts). FB

Jakob Hurda nim Põlva Rahvahariduse Selts

Külli Ots

Asutamisaasta: 1907

Tegutsemispiirkond: Põlva

Asutamine

Põlva Rahvahariduse Seltsi põhikirja, mille koostas tookordne Metste kooliõpetaja Jaan Vahtra, kes kasutas ka pedagoogide Toomas Toigeri ja Juhan Kala ning apteeker Rudolf Bergmanni heatahtlikku abi, kinnitas Liivimaa kuberner 5. juulil (vkj) 1907. aastal.

Kohe esimeses peatükis seisis kirjas: „Seltsi siht on Põlva kihelkonnas, s.o. Peri, Vana-Koiola, Moisekatsi (Mooste), Kähri, Kioma, Timo, Aleksandri, Võru ja Ahja valdades rahva haridust, tema vaimlist, kõlblist ja kehalist kasvatust edendada. Selle tarvis asutab selts õppeasutusi eesti õppekeelega, abirahasid, kursuseid, paneb toime ettelugemisi, kirjanduslisi ja muusikalisi õhtuid, näitemängusid, asutab raamatukogusid, lugemistubasid, lasteaedasid, suvekoloniisid, paneb toime väljasõituseid, annab välja ja jaotab laiali raamatuid, lendkirju ning ajakirju ja kutsub elule ning hoiab alal teisi ettevõtteid, mis seltsi sihiga kokku käivad.”

Rein Vill (seltsi esimees 1995–2007).
Foto: Sirje Villa erakogu

Tegevuse taastamine

Jakob Hurda nim Põlva Rahvahariduse Seltsi tegevuse taastamise koosolek peeti 27. novembril 1995 Põlva Kultuurikeskuses. Seltsile otsustati võtta Põlva lähedalt Himmastest pärit rahvusliku suurmehe Jakob Hurda (1839–1907) nimi ja ühtlasi kohustus arendada jakobhurdalikku tegevust (rahvakultuuri ja kultuuriloo pärandi kogumine, säilitamine ja teadvustamine).

Seltsi juhatuse esimeheks valiti Rein Vill (1944–2007). 5. detsembril toimus kultuurikeskuses põlvalastele esimene seltsi tutvustav üritus. Esitleti R. Villa trükisooja raamatut „Põlva Rahvahariduse Seltsi 33 aastat”, mis võtab kokku autori pikaajalise uurimistöö. Põlva harrastusnäitlejad esitasid katkendeid J. S. Panius-Semmiste (Johann Semm) raamatust „Kodus ja võõrsil” (1930), milles on humoorikalt kujutatud seltsimaja ehitamist, ja katkendi Adolf L. Arronge’i näidendist „Hassemani tütreid”, millega oli seltsimaja 85 aastat varem avatud.

Seltsi esimehed

Toomas Toiger, õpetaja (1907–1909), Karl Niitov, veskiomanik (1909–1923 ja 1927–1931), Mihkel Kurvits, talupidaja (1923–1925?), Adalbert Kiisk, koori- ja orkestrijuh (1925?–1927), Jakob Rosenberg, arst 1931–1936), Samuel Põvvat, kivitööstur (1936–1940), Rein Vill, kultuuritegelane (1995–2007), Sirje Vill, kultuuritegelane, ajakirjanik (alates 2007).

Majad

Esialgult töötas seltsi eestseisus Põlva kiriku juures. Koosolekuid ja pidusid peeti leerimajas, mis on tänini alles. Järjest enam tõusis aga päevakorda seltsimaja ehitamise vajadus, kuna leerimaja kasutamise võimalused vähenesid. Põlva kandi ärksad tegelased panid seltsimajale nurgakivi 30. mail (vkj) 1910. aastal. Juba poole aasta pärast oli põhjust hõisata: „Üks Eesti koda on üleval!“ Avapidu peeti 5. detsembril. Ilusa, avara ja otstarbeka maja projekteeris ehitusettevõtja ja talupidaja, seltsi juhatuse liige Jaan Plado (1876–1941).

Vana seltsimaja. Foto: seltsi arhiiv

Hoonet remonditi põhjalikult nõukogude ajal, mil selles asus – kuni uue maja valmimiseni 1991. aastal – Põlva Rajooni Kultuurimaja, praegune Põlva Kultuuri- ja Huvikeskus.

Suurima renoveerimistöökäigus (1995–96) ehitati maja ümber Põlva Keskrakamatukogu tarvis. Taasloodud

selts tegutses aastaid kultuurikeskuses. 2006. aasta sügisest on seltsi kasutuses ruumid kunagise seltsimaja teisel korrusel.

2008. aastal ostis selts Jakob Hurda sünnikodu – Lepa talu Himmastes – ja nii algas saja aasta järel hoogne ehitustöö. 2009. aastal renoveeriti PRIA toel ja Hütimäe Ehitus OÜ teostusel talu allesolevad abihooned. Samal aastal asutati Jakob Hurda Sünnitalu Taastamise Komitee, mille tegevjuht on ehitusspetsialist ja talupidaja, seltsi juhatuse liige Arvo Jää, kellel on talu taastamisel suured teened. Edaspidi on kavas üles ehitada ka Lepa talu tules hävinud elumaja, mille on südameasjaks võtnud Põlva vallavalitsus. Majja on kavas rajada muuseum.

Sirje Vill (seltsi esimees aastast 2007). Foto: Sirje Villa erakogu

Jakob Hurda Rahvuskultuuri auhind

Põlvamaa Kultuurifondi poolt 1992. aastal asutatud auhinda annab 1996. aastast välja selts. Igal aastal tunnustatakse kaht jakobhurdaliku tegevuse viljelejat, kellest üks tegutseb Põlvamaal. 2017. aasta seisuga on laureaate juba 52, nende hulgas rahvaluule- ja kodu-uurijaid, folkloriste, rahvamuusikuid, käsitöömeistreid, taidluskollektiivide juhte jne. Auhinnad antakse üle suviti J. Hurda sünniaastapäeva paiku suurmehega seotud paikades (seni Himmastes, Põlvas, Värskas, Karilatsis, Tartus, Võrus, Otepääl, Kuressaares, Põltsamaal, Võsul, Helsingis). Rahaliselt on auhindade väljaandmist toetanud Põlvamaa ettevõtted (algaastatel), Eesti Kultuurkapitali Rahvakultuuri Sihtkapital ja Põlvamaa ekspertgrupp ning Kultuuriministeerium.

Laulu- ja folklooripeod

Seltsimaja ümbrus koos kena mäenõlvaga sobis omal ajal laulupidude pidamiseks väga hästi ja nii need aastatel 1912–1914 ja 1932 toimusidki. 1943. aastal peeti laulupidu Intsikurmus. Uuel ajal on selts korraldanud Intsikurmus kolm laulu- ja tantsupidu: „Põlva polkat põrutagem!“ (1997), omaaegsetele seltsi laulupidudele pühendatud Põlvamaa rahvapidu (2002) ja „Rõõm ajas“ (2005). Viimasega tähistati 150 aasta möödumist 1855. aastal Põlvas toimunud laste laulupühast, mis on teadaolevalt esimene eestlaste laulupidu Eestis. 2005. aastal viis selts Himmastes läbi maakonna folklooripeo „Lähme lauldes läbi küla“. 2011. aasta mais sai Lepa talu õuel alguse Põlva valla koolilaste folklooripäeva traditsioon. Vihmase ilmaga peetakse folklooripäeva Himmaste külakeskuses.

Jakob Hurda auhinna üleandmine Himmastes 21. juulil 2013. Foto: Sirje Villa erakogu

Näitekunsti on seltsis alati au sees hoitud. Algusaegade näitejuhid olid värvikad isiksused, kelle tee viis peagi Põlvast kaugemale: kirjanik-kunstnik Jaan Vahtra, sõjaajaloolane Oskar Kurvits ja ajakirjanik ning poliitik Johann Semm.

Aastakümneid edendas seltsis näitekunsti põline põlvalane Eduard Tamm (1888–1984). Lavastanud opereti „Rummu Jüri pulm“, kus ta ka nimiosa mängis, tunti teda Põlvas edaspidi (poole sajandi vältel!) ainult Jürina. Kokku jõudis seltsis lavalaudadele üle 150 sõna- ja muusikalavastuse. Praegusel ajal on seltsil väga hea koostöö Põlva Linna Harrastusteatriga. Teatri juht Sirje Vill on teinud tänuväärset tööd, kirjutades ja lavastades dokumentaalnäidendeid kultuuriloolistest isikutest: „Saatusliku kiindumuse lugu“ pastoriga, luuletajast ja ajakirjanikust Gustav Adolph Oldekopist (2000), kirjaniku ja kunstniku Jaan Vahtra elust kõnelev „Kuldne laev“ (2007), sõjaajaloolasele, kolonelleitnandile Oskar Kurvitsale pühendatud „Oskar ja Linda“ (2010) ja legendaarse Põlva pastori Jüri Kimmeli eluteed kujutav „Jumalasalane“ (2017). Mitmes näidendis on käsitletud Jakob Hurda elukäiku, näiteks „Jalutuskäik Jakobiga“ (2001) ja „Kas karjapoiss jääb kuningaks?“ (2003). Kuna viimane näidend kujutab Lydia Koidula ja Jakob Hurda kohtumist Peterburis, oli väga tähendusrikas 2008. aasta suvel Neevalinnas toimunud külalisetendus sealsetele eestlastele. Igal aastal jõulude eel on teater lavalaudadele seadnud lastelavastuse. Kõik teatri lavastused on osutunud menukaks.

Kodu-uurimine

Alates 1996. aastast koondab selts maakonna kodu-uurijaid, kes pikka aega töötasid Rein Villa käe all. Hiljem oli pikka ega eestvedajaks Enn Esko. Üheskoos arutletakse uurimisteemade üle, kuulatakse loenguid ja käiakse õppereisidel nii oma maakonnas kui ka mujal Eestis. Uurimistöö eesmärgil on külastatud Valga Maa-arhiivi ning põigatud ka Läti poolele, tutvumaks endises Cimze seminaris asuva Valka Koduloomuuseumiga. Kokku on pandud neli kodulookogumikku „Minevikumälestusi“ (1998, 2000, 2005, 2017). Tuhendeid kultuuriloolisi fakte kogusid kodu-uurijad aastatel 1997–2002 ilmunud „Põlvamaa tähtpäevade kalendri“ jaoks. 2003. aastast alates on kalender ilmunud maakonnalehe Koit veergudel.

Koolitus

Seltsi asutamise järel refereeriti peo- ja perekonnaõhtutel sageli kirjandusteoseid ning peeti nende üle tuliseid vaidlusi. Seltsimajas korraldati mitmesuguseid kursusi (näiteks tantsu- ja kokakursused). Märkimisväärsed on kaks kahenädalast näitekunstikursust (1926. ja 1937. aastal), mis viidi läbi koostöös Eesti Haridusliiduga (samalaadne koolitus toimus seltsis ka aastatel 1996–1997).

Seltsi tegevuse taastamise järel asuti kohe elukestvat õpet edendama. Seltsi juures hakkasid toimuma kursused kodu-uurijatele, kultuuritöötajatele (koostöös maavalitsusega), giididele, käsitöö- ja aiandushuvilistele. 11. novembril 1999. aastal asutati seltsi juurde haridusministeeriumi litsentsi alusel töötav Põlva Rahvakool, mille eesmärgiks on täiskasvanute vabahariduslik koolitus. Rahvakooli juhatajaks kinnitati Rein Vill. 2007. aastast on koolitusjuhiks Niina Siirmann.

Aastatel 2005–2008 osales rahvakool Eesti Vabaharidusliidu kaudu Euroopa Liidu tõukefondide projektis „Õppimine parandab elukvaliteeti“. Projekti raames toimusid kursused „Käsitöö ja olme“, „Naine muutub ajas“,

kodu-uurimise, kangakudumise, inglise keele, arvuti- ja kodukultuurikursused.

Aastatel 2008–2013 oli rahvakool kaasatud europrojekti „Täiskasvanute koolitus vabahariduslikes koolituskeskustes”. Lisandusid kursused „Suhtlemisoskuste arendamine“, „Eesti kirjakeel“, „Eesti keel mitte-eestlastele“, „Vene keel taasalustajatele“, raamatuköitmise ja pärimuskultuuri kursused.

Rahvakool on osaline Euroopa Sotsiaalfondi projektis „Prioriteetsete võtmepädevuste arendamine 2016–2019”.

Raamatukogud

Seltsi raamatukogule panid juba 1908. aastal aluse ostud ja seltsi juhatuse liikme ning kassapidaja, apteeker Rudolf Aleksander Bergmanni (1855–1915) raamatuannetused (1900. aastal oli Bergmann asutanud esimese teadaoleva eestikeelse lugemisringi Eestis). Raamatukogu tegutses 1930ndate lõpuni, kuid hävis hiljem sõjatuules. Põlva valla moodustamise järel kolis 1939. aastal seltsimajja Koiola Valla Avalik Raamatukogu, mis on praeguse keskraamatukogu eelkäija. Raamatukogu juhatas alates asutamisest 1926. aastal kuni 1949. aastani (väikeste vaheaegadega) Eduard Tamm. 1950. aastal kujundati senise Põlva Valla Keskraamatukogu baasil rajooniraamatukogu. 1955. aastal loodi majas taas uus raamatukogu – lasteraamatukogu, hilisem keskraamatukogu lasteosakond. Aastatel 1959–1963 kolisid raamatukogud mujale, 1996. aastal tuldi Põlva Keskraamatukogu nime all renoveeritud majja tagasi. Nii on selts väga tihedalt seotud ka raamatukogunduse arenguga Põlvas.

Keskseltsid

Eesti Haridusliidu liikmeks astus selts kahel korral (1925. ja 1936. aastal). Küllap oli heitlikel suhetel mitu põhjust. Nii näiteks ei soovinud väljakujunenud tegevusega selts kuuluda rahvamajade võrku, kuna see tähendas ilmselt juhiseid ülalt. Nüüd on selts Eesti Haridusliidu õigusjärglase Eesti vabaharidusliidu kindel liige.

Selts kuulub ka asutajaliikmena 1997. aastal loodud Eesti Kultuuriseltside Ühendusse. Mõlema organisatsiooniga tehakse head koostööd, eriti tihedad on sidemed Eesti Kultuuriseltside Ühendusega. Pikaajalised soojad sidemed on olnud ka Vanemuise Seltsi auesimehe Evald Kampusega (1926–2017).

Jakob Hurda nim Põlva Rahvahariduse Selts tänab panuse eest seltsi toetamisel Eesti Kultuurkapitali, Eesti Kultuuriseltside Ühenduse juhatust, Põlva vallavalitsust, PRIAt, Kohaliku Omaalgatuse Programmi, Eesti Vabaharidusliitu, Kultuuriministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Riigikogu liikmeid Heimar Lenki ja Priit Sibulat, minister Tarmo Tamme ja Tartu linnapead Urmas Klaasi.

Kirjastamine

Ajavahemikul 1907–1940 tegeldi kirjastamisega vähe. Trükiti seltsi põhikiri, mõned noodid jms. Praegu on kultuurialane kirjastamine üks seltsi olulisemaid tegevusvaldkondi. Välja on antud mitmekesise vormi ja sisuga trükiseid postkaartidest kaalukate kultuurilugu käsitlevate raamatuteni. Maakonna kaunist loodust jäädvustati aastatel 1997–2006 ilmunud „Põlvamaa kalendris“.

Trükised 1995–2017

Raamatud

- Rein Vill. Põlva Rahvahariduse Seltsi 33 aastat: hetki, fakte, mälestusi. 1995, 72 lk.
- Heli Raidla. Lapidöö. 1997 ja 1998, 56 lk.
- Minevikumälestusi. Põlvamaa kodulookogumik I. Toimetanud Peeter Aas, Enn Esko, Niina Siirmann, Rein Vill. 1998, 132 lk.
- Põlvamaa luule: antoloogia. Koostanud Sirje Vill. 1999, 116 lk.
- Jakob Hurt ja kodukant. Koostanud Kadri Tamm, Rein Vill, 1999, 32 lk.
- Elutahe. Mälestusteraamat Juhan Jaigist. Koostanud Sirje Vill, 2000, 72 lk.
- Minevikumälestusi. Põlvamaa kodulookogumik II. Toimetanud Niina Siirmann, Enn Esko, Rein Vill. 2000, 130 lk.
- Heli Raidla. Kanepi, Põlva ja Räpina naise rahvarõivad. 2002, 44 lk.
- Põlvamaa muistendid. Toimetanud Rein Vill, Mari-Ann Rimmel, Niina Siirmann. 2003 ja 2007, 116 lk.
- Minevikumälestusi. Põlvamaa kodulookogumik III. Toimetanud Niina Siirmann jt. 2005, 152 lk.
- Rein Vill. Põlva laulupeod 150. 2006, 144 lk.
- Põlvamaa rahvarõivaid. Folk Costumes of Polva county. Koostanud Rein Vill. Tekst: Heli Raidla. 2007, 20 lk.
- Põlva eile ja täna. Fotoalbum: Karl Bleieri ja Rein Villa fotod. Koostanud Sirje Vill. 2008 ja 2013, 144 lk.
- Sirje Vill. Põlvamaa paremad pojad. Näitemänguraamat. 2009, 102 lk.
- Enn Esko. Põlvamaa aladelt kadunud koolid 1700–2012 ehk Raamat Põlvamaa aladel kunagi olnud koolidest. 2010, 120 lk.
- Need vana aja lood Põlvamaalt ja kaugemalt. Õpilaste uurimustööd ja usutlused. Koostanud Sirje Vill. 2011, 192 lk.
- Sirje Vill. Jõulunäidendid lastele. 2012, 71. lk.
- Sirje Vill. Kullad [skulptorid Ilme ja Riho Kuld]. 2014, 157 lk.
- Sirje ja Rein Vill. Valguse ja värvide väraval [luuletused ja fotod]. 2016, 131 lk.
- Terttu Vántänen. Väike luuleraamat. Koostanud ja tõlkinud Sirje Vill. 2017, 43. lk.
- Sirje ja Rein Vill. Mälestusteraamat „Põlva eile“. 2017, 232 lk.
- Minevikumälestusi. Põlvamaa kodulookogumik IV. Koostanud Niina Siirmann, Enn Esko. Toimetanud Niina Siirmann, Külli Ots. 2017, 168 lk.

Kalendrid

- Põlvamaa kalendrid 1997–2006. Koostanud Rein Vill.
- Põlvamaa tähtpäevade kalendrid 1997–2002. Toimetanud Enn Esko, Niina Siimann, Rein Vill, Milvi Hirvlaane,

Küllli Ots.

Brošüürid

Jaan Vahtra (23.05.1882– 27.01.1947). Koostanud Rein Vill. 1997, 8 lk.

Mälestusi Põlva Rahvahariduse Seltsist. Koostanud Rein Vill. 1997, 12 lk.

Hariduse lätteil. Esimesed koolid Põlvamaal; Johann Georg Schwartz (1793–1874) ja tema „Koli-Ramatu” sari. Koostanud Rein Vill. 1998, 8 lk.

Oskar Kurvits (29.09.1888–20.12.1940). Koostanud Rein Vill. 1998, 8 lk.

1999. aasta – Jakob Hurda aasta [sündmused]. Koostanud Rein Vill. 1999, 8 lk.

Gustav Adolph Oldekop (02.12.1755–08.05.1838). Koostanud Rein Vill. 2000, 8 lk.

Põlva kihelkond 550. Koostanud Rein Vill. 2002, 8 lk.

Jakob Hurt (22. juuli 1839–13. jaanuar 1907). Koostanud Rein Vill. 2003, 8 lk.

J. Hurda nim. Põlva Rahvahariduse Seltsi 10 tegevusaastat 1995–2005. Koostanud Rein Vill. 2005, 16 lk.

Jakob Hurt 170 (1839–1907). Koostanud Sirje Vill. 2010, 12 lk.

Voldikud

Ilmar Vananurm. Jakob Hurdale mõeldes [luuletus]. 1996.

190 aastat esimest eestikeelset ajalehte. Tartu maa rahwa Näddali-Leht. Koostanud Rein Vill. 1996.

Jakob Hurt (1839–1907). Koostanud Rein Vill. 1997.

Põlva Rahvahariduse Selts 100. Koostanud Külli Ots. 2007.

Põlva Rahvahariduse Selts 105. Koostanud Külli Ots. 2012.

Postkaardid

Jakob Hurt ja Põlvamaa. 1996, 1999.

Taevaskoja ja Põlva vaated. Fotod: Janek Marga, Rein Vill, Riho Semm.

Kontakt:

Jakob Hurda nim Põlva Rahvahariduse Selts. Kesk 16, 63308 Põlva,
tel 799 5157, sirjevill@gmail.com, www.jakobhurt.ee/rahvahariduse-selts.

Johannes Aaviku Selts

Peep Nemvalts

Asutamisaasta: 1992

Tegutsemispiirkond: Tallinn/Eesti/välismaa

Asutamine

Johannes Aavik nagu paljud teisedki pagulasharitlased oli nõukogude okupatsiooni ajal *persona non grata*. Vaid poolsalamisi oli võimalik tema tegevust ja ideid käsitleda. Ka teaduslikku uurimistööd võis teha üksnes eriloal, millega lasti raamatukogu kinnisesse salahoidlasse, kaasas ainult pliiats ja paber. Eesti taasiseseisvumise aegu avanes võimalus keelemehest jälle põhjalikumalt kõnelda ning 26. septembril 1992 asutatigi Nõmmel Johannes Aaviku Selts.

Seltsi peamisi eesmärke on selgitada Johannes Aaviku osa eesti rahvuskultuuris, tutvustades teda keeleuendaja, publitsisti, kriitiku, tõlkija, kirjastaja, kirjaniku, seltsitegelase ja pedagoogina ning koguda ja teha kättesaadavaks J. Aaviku loomingut – sedakaudu laiemaltki aidata harida eesti kirjakeelt, edendada keelekultuuri.

Praegune peamine tegutsemiskoht on Tallinn, üritusi korraldatakse mujalgi.

Esmakordselt tutvustati seltsi loomise ideed ja esialgset töökava 19.06.1992 pärast Johannes ja Joosep Aaviku majamuuseumi avakonverentsi Kuressaares. Seltsi asutamise innukas eestvedaja, hing ja pikaajne esimees, nüüdne auesimees on mag Helgi Vihma. Algusest peale oli selts rahvusvaheline, asutajaliikmete hulgas olid Antoine Chalvin Prantsusmaalt, Lorence Kitching Kanadast, Claudia Steinhard Saksamaalt, Robert Rebas ja Raimo Raag Rootsist, Anneli Kalajoki Soomest.

Seltsiga liitusid eesti humanitaarid Enda Naaber, Ellen Önnis, Uno Liivaku, Linda Viiding, Voldemar Eller, Meinhard Laks, Mare Kask, Maia Randma, Pilvi Einasto, Silvi Nemvalts, Helgi Allik, Eerik Teder, Jaan Saar jt; eesti teadurid Jaan Õispuu, Peep Nemvalts, Ruth Mirov, Rein Einasto, Karin Maria Rooleid, Kaarina Rein, Paul Laan, Paul Alvre, Kaljo Käärrik ja Eduard Vääri; samuti soome teadlased Hannu Remes, Helena Sulkala, Pentti Soutkari, Seppo Suhonen ja Paavo Pulkkinen.

Kõrgajal, 90ndatel tõusis liikmete arv üle 50, mitmeid aastaid on see püsinud 30 juures. Esimehed Jaan Õispuu ja Peep Nemvalts on seltsi tegevusse kaasanud üliõpilasi. Seltsi auliikmeks on valitud keeleteadlasi, kes edendanud Aaviku keeleuendustöö uurimist või seda ise jätkanud – nagu Paul Saagpakk, kellest saigi esimene auliige aastal 1995. Samuti on auliikmeks valitud teenekaid seltsi töö arendajaid.

Seltsi logo. Foto: seltsi arhiiv

Auliikmed

Paul ALVRE (1921–2008)

Juta KÕVAMEES-KITCHING, Vancouver

Kaljo KÄÄRIK (1917–2008)

Paul LAAN, Stockholm

Vahur LINNUSTE, Pariis

Enda NAABER, Kuressaare

Pille KIPPAR, Tallinn

Maia RANDMA, Tallinn

Huno RÄTSEP, Tartu

Paul SAAGPAKK (1910–1996)

Fanny de SIVERS (1920–2011)

Helgi VIHMA, Tallinn, auesimees

Eduard VÄÄRI (1926–2005)

Põgusalt tegevusest

Igal aastal on korraldatud üks-kaks kõnekoosolekut enamasti Tallinnas, ent mujalgi Eestis. 10.12.1993 toimus koosolek Stockholmi Eesti Majas. Ettekandeid pidasid Raimo Raag, Peep Nemvalts, Helgi Vihma. Aaviku pärandi hoidja fil. lic. Paul Laan andis Saaremaa muuseumile viimiseks seltsi esindajale üle Johannese viiuli. Paul Laan on palju aastaid töötanud eesti keele lektorina Stockholmi ülikoolis ning juhtinud seal 1970. aastast 1990. aastateni Eesti Keele ja Kirjanduse Instituuti, mille esimene juhatusesimees oli mag. phil. Johannes Aavik. Järgnes huvitavaid sõnavõtte keelemeest tundnud inimestelt: kirjanikud Ilmar Laaban ja Helmi Rajamaa, muusik Harri Kiisk, keeleteimetaja ja tõlkija Helmi Eller, keemiainsener Kaljo Käärrik jt.

Aaviku juubeliaastail on peetud rahvusvahelisi eestikeelseid konverentse: koostöös Saaremaa muuseumi ja Tallinna ülikooliga Kuressaares „Aavik kui keeleuendaja“ (1995), „Keelteoskus kui kultuuri osa“ (2000) ja „Tõlkimine kui kultuuri osa“ (2005) ning viimati „Keeleuendus ja kirjastamine“ (2015). Koos Tallinna Teadlaste Majaga korraldati 2010. aastal konverents „Sada aastat hiljem: keeleuenduse poolt ja vastu“ Toompeal Teaduste Akadeemia saalis – oma 130 osalejaga on see seni seltsi rahvarohkeim üritus. Korduvalt on ettekandeid pidanud dr Hannu Remes Soomest ning ehk kõige üllatavamana Pariisi Riikliku Idakeelte ja -kultuuride Instituudi õppejõud ning tõlkija dr Antoine Chalvin, kes oskab suurepäraselt eesti keelt, on uurinud Aaviku tehissõnade levikut. Kuna Johannes Aavik huvitus muusikast ja mängis ise viiulit, on konverentsidel tavaks lasta kõlada elavas esituses muusikal.

Selts on hoolitsenud Aaviku arhiivi säilimise ja tutvustamise eest, koostades mitu näitust. Seltsile kuulub Johannes Aaviku loomingukirjastamise ainuõigus, mille andis üle seltsi auliige Paul Laan. Tänu Paul Laanile jõudsid Eestisse tagasi Aaviku raamatukogu ja arhiiv, mis on talletatud Tartus kirjandusmuuseumis.

Tegevuseks vajalikud ruumid on tulnud üürida või siis leitud koostöös koolide, raamatukogude, kultuurimajade ja Tallinna ülikooliga. Seltsi võrgukodu asub aadressil www.aavikuselts.org

Peep ja Silvi Nemvalts, 2017. Foto: Reet Vääri

Trükised

Selts publitseerib kahte väljaandesarja: „Keeleuuenduse Kirjastiku“ A-sarjas üllitame J. Aaviku töid, B-sarjas avaldame konverentside ettekandeid, uurimusi ja arhiivimaterjale.

A1. E. A. Poe novellid Johannes Aaviku tõlkes (1995).

A2. J. Randvere pseudonüümi all avaldet jutustuse „Ruth“ erikujunduses uusväljaanne (2000, kujundanud Ruth Huimerind, Jüri Lõun, Anneliis Aunapuu).

A3. Johannes Aavik „20 Euroopa keelt. 20 Euroopa keele hääldamise reeglid eriti pärisnimede, tsitaatsõnade ning -lausete hääldamiseks“ (2005, faksiimiletrükk Helgi Vihma ja Peep Nemvaltsi saatesõnaga).

A4-5. „IDEEPE. Johannes Aaviku ideede päevik“ (2010, koostöös TEA Kirjastusega; koostaja ja peatoimetaja Helgi Vihma, toimetaja Aili Norberg, kaas ja makett Jüri J. Dubov).

B1. Helgi Vihma „Johannes Aaviku publikatsioonid 1901-1993“.

B2. „Artikleid ja arhivaale“ I (1994, koostanud ja toimetanud Helgi Vihma).

B3. „Artikleid ja arhivaale“ II (1999, koostanud ja toimetanud Helgi Vihma).

B4. Helgi Vihma „Johannes Aavik ja eesti keeleuuendus“, bibliograafia 1901–1993 (2000, koostöös Eesti Kirjandusmuuseumiga; toimetanud Karin Ribenis).

B5. „Artikleid ja arhivaale“ III (2004, koostaja Helgi Vihma, toimetajad Maia Randma, Pille Kippar).

B6. „Artikleid ja arhivaale“ IV (2012, koostaja Jaan Õispuu, toimetajad Maia Randma, Aili Norberg).

[Bx, sarja tähis puudub] „Keelteoskus kui kultuuri osa“ (2001, koostanud Jaan Õispuu, toimetanud Marje Joalaid. TPÜ Kirjastus).

Ülevaateartikleid

Helgi Vihma. Johannes Aaviku konverents Kuressaares. – Keel ja Kirjandus 2001, nr 4, lk 290–292.

Helgi Vihma. Johannes Aaviku Selts 1992–2002. – Keel ja Kirjandus 2003, nr 6, lk 475–478.

Jaan Õispuu. Johannes Aaviku Selts: kujunemislugu ja tegevussuunad. – Oma Keel 2006, nr 1, lk 53–63.

Jaan Õispuu, Peep Nemvalts. Johannes Aaviku 130. sünniaastapäevale pühendatud konverents Tallinnas. – Keel ja Kirjandus 2011, nr 3, lk 229–232.

Peep Nemvalts. Aaviku Selts 20aastane. – Sirp 20.09.2012.

Peep Nemvalts. Johannes Aaviku 135. sünniaastapäeva konverents. – Keel ja Kirjandus 2016, nr 4.

Seltsi tegevuse kajastusi leiab ka Saaremaa ajalehtedest, Rootsi ja Kanada eestikeelseist väljaandeist, Eesti Raadio arhiivist.

Kontakt:

Johannes Aaviku Selts. Narva mnt 25, 10120 Tallinn,

teave@aavikuselts.org, peep.nemvalts@tlu.ee, www.aavikuselts.org. FB

„IDEEPE. Johannes Aaviku ideede päevik“, 2010.
Foto: seltsi arhiiv

Juhan Kunderi Selts

Helgi Pajo

Asutamisaasta: 1992

Tegutsemispiirkond: Rakvere/Virumaa

„Mina katsun nii palju kui mu jõud kannab, igas eesti asjas kaastööd teha. Leige ei taha mina millalgi olla ja põlgan igat leiget meest.“ (J. Kunderi kiri M. Veskele, 1882)

Nende sõnadega algab Juhan Kunderi Seltsi esimene raamat „Ärkamisaegse koolimehe künnivagudel“ (2007). Oli möödunud 155 aastat eesti kirjaniku ning koolimehe Juhan Kunderi sünnist ja temanimeline selts oli jõudnud Rakveres tegutseda 15 aastat.

Seltsi logo. Foto: seltsi arhiiv

Viis aastat hiljem nägi trükivalgust teine raamat „Mõeldes Juhan Kunderile“. Siis oli põhjust tähistada Kunderi 160. sünniaastapäeva ja seltsi kahekümnendat sünnipäeva. Kolmas raamat kannab pealkirja „Juhan Kunder ja kunderlased“ ning see jõudis lugejateni 2014. aasta lõpul.

Kunderi selts on õnnelikus olukorras, sest selle neljakümne liikme hulka kuulub ka seltsi asutajaliige, ajaloolane ja Rakvere muuseumitöötaja Odette Kirss, kes on uurinud Juhan Kunderi elu ja tegevust Rakveres. Seda on ta erineva nurga alt põhjalikult käsitlenud eelnimetatud kolmes raamatus.

Asutamine

Neis trükistes on osa lehekülgi pühendatud ka seltsitegevusele, mis on ju osake meie kultuuri- ja ajaloost. Juhan Kunderi Selts loodi 1992. aasta veebruaris. „Meil on kohustus Juhan Kunderi, Virumaa ärataja ees. Aeg on taas tõsta ausse haridus, kultuursus, kõlbelisus, vastutus. Tulge kaasa mõtlema ja organiseerima hariduse seltsi!“ kirjutas siis seltsi initsiaator ja esimene kauane juhataja Erna Vilu oma üleskutses.

Asutamiskoosolekule kogunes 25 õpetajat ja kultuuritöötajat, Erna Vilu kõrval veel Ene Helm, Elle Allikavee, Odette Kirss, Vaike Sinisalu, Kaja Altermann, nüüdseks manalateele lahkunud Ott Kool jt.

Seltsi tegevussuundadeks said Juhan Kunderi pärandi uurimine, kaasarääkimine hariduspoliitikas ja eneseharimine, töö laste ja noortega, Kunderi nimega seotud ettevõtmiste korraldamine ning hoolitsemine Rakveres elanud tunnustatud kooliõpetaja, seltsitegelase, linnavolikogu liikme ja õpikute autori ning ajakirjaniku Juhan Kunderi kalmu ja mälestussamba eest. Üks tänav Rakveres, kus kirjanik hiljem elas, on nimetatud Kunderi tänavaks.

Seltsi tegevus

Juhan Kunderi Selts tegutseb Rakveres aadressil Pikk 29. Hoonele pani selts Kunderi mälestustahvli. Selles vanas majas, kus Kunder kunagi elas ja pidas elementaarkooli, on seltsi kasutada renoveeritud kolm tuba ja väike köök. Uksed on lahti iga päev ja majas käib palju inimesi. Aastate kestel on seltsi põhikirja järgi kujunenud peamisteks tegevussuundadeks vabaharidustöö ja rahvakultuur, Juhan Kunderi elu ja tegevuse uurimine ning töö noortega.

Rahvakool

1999. aastal loodi rahvakool ja praegu ei kujutata Kunderi seltsi selleta enam ette. Rahvakool on teinud Juhan Kunderi Seltsi tuntuks mitte üksi Lääne-Virumaal, vaid ka naabermaakondades – Ida-Virus, Järva- ja Harjumaal, kust koolitustel käiakse. Juhtub, et kursuslaste hulka satub huvilisi Tartust ja Tallinnastki.

Inimesi kutsuvad õppima soov ennast täiendada 19 õpivaldkonnas ja saada teada midagi uut, sest koolituste valik on mitmekesine ja kursuslaste soove arvestav. Võõrkeeled (soome, rootsi, saksa, hispaania), rahvuslik käsitöö (kangakudumine, lapitehnika), puidutöö, mesindus, tarbekunstiõpetus (klaasitöö, keraamika jm), aiakujundus, Euroopa lilleseade, psühholoogia, kultuuriõpetus, giidiõpe, taimravi, vitspunumine ja paberpunutised, kirjakool,

kodundus, fotograafia, köitmine, viltimine – need on mõned näited pikematest koolitustest. Lisaks õppepäevad ja -ekskursioonid, töötoad, koolitused suvelaagrites. Ühel suvel võtsid suveõppusest „Linane ja villane – eesti rahvuslik käsitöö“ osa seitsme riigi esindajad. Tänu Eesti Vabaharidusliidu toetusele on aastaid osa inglise keele õppureist saanud teadmisi omandada Euroopa Liidu rahalisel toel.

Kursuslaste lõputöödest on sündinud mitu avalikku näitust. Aiakujunduskursuslaste ettepanekul sai mõni aasta tagasi alguse aiasõprade klubi, mis on muutunud väga populaarseks. Klubi korraldab õppepäevi, rohevahetusi ja aiasõprade õppeekskursioone. Igal suvel saavad teoks külaskäigud Eesti kaunimatesse aedadesse

Seltsi aiasõprade klubi liikmed Londoni kuninglikes parkides, 2017.
Foto: Maia Simkin

ja puukoolidesse. Kahel suvel on mitu bussitäit rahvast käinud kaemas naabrite tegemisi Lätimaal Siguldas ja Ventspilsis ning Hollandi lillefestivalil, 2016. aastat tähistab ka Saksamaa-reis.

Rahvakoolil on inglise keele kursuste juhendaja Kristina Pohlaku, aiandus- ja floristitarkustega Maia Simkini, kodundusteadmistega Eve Tamme, soome keele oskaja Merike Kuhhi, kunstiõpetaja Kille Kruuvi, fotograafi ja kirjastaja Avo Seidelbergi, fütoterapeut Katrin Luke, psühholoog Kaja Altermanni ja teiste näol pädevad õpetajad. Tänu neile on rahvakooli tegevus muutunud järjekindlaks ja süsteemseks ning laienenud. Tihti ei suuda maja kaks õppeklassi kõiki gruppe mahutada ning siis tulevad appi Rakvere kolledž ja linna üldhariduskoolid.

Seltsi järjepidevuse tagamiseks on tähtsaks peetud tegelemist laste ja noortega. Algklassiõpilaste loodusring koos Palmse looduslaagriga, arheoloogiaring gümnasistidele koos talilaagri ja ekskursioonidega, draamastudio Völukerake koos mitme lavastusega, matkatarkuste ring Matkasellid, laste lilleseade, õpilaste kodundusring – niisugused on olnud laste- ja noorteringid. Kõige püsivamalt, 12 aastat, tegutses Aive Otti juhitud noorukite purjespordiring koos suviste purjetamislaagritega Käsmus ja Rannapungerjal, mis nüüd on asendunud surfilaagritega.

Loometegevus

Kunderi seltsi pikaajaline traditsioon lastega töötamisel on loometegevus. Igal õppeaastal saab koos maakonna (vahel ka kogu Virumaa) koolidega teoks laste kirjanduslik omaloominguvõistlus. Kunderi sõnul on „rahvajutud mõnus materjal, mis pisikese lapse teravalt mõtlema paneb“. Ent kuidas mõtleb laps veel siis, kui ta jutu ise välja nuputab ja paberile paneb, arutasid Kunderi seltsi liikmed. Et Kunder oli muinasjuttude kirjutaja ja koguja, siis esimesed viis aastat kirjutasid lapsed muinasjutte. Hiljem lisandusid ka muistendid ja muud teemad: 2002. aastal seoses Eduard Vilde juubeliga „Minu esimesed triibulised ehk elu annab õpetust“, F. R. Kreutzwaldi aastal „Kaugelt näen kodu kasvamas“, järgnesid „Kool eile, täna ja homme“.

On kirjutatud sõprusest, perest, loodusest jm.

Töid on alati saabunud sadu ning žüriil on tegemist parimate selgitamisel. Tavakohaselt kutsutakse noored autorid kokku J. Kunderi mälestuspäeval aprillis ning autasustatakse võitjaid.

Lapsed on kirjutanud end raamatutesse, mida on välja antud viis: „Rebane ja porgand“, „Kui ma oleksin kuningas“, „Miks konn hüppab“, „Meie pere“, „Loodusjutud“. Õpilaste joonistusvõistluste põhjal on sündinud näitused ja trükitud ära parimad plakatid ning antud välja postkaartide kogu „Ilus oled, isamaa!“.

Juhan Kunderi Selts võib olla uhke, et Virumaa esimesed giidid õpetati välja just seltsi eestvõttel, mille tulemusena loodi Virumaa Giidide Ühing. Kunderi selts oli ka üks esimesi siinse eestlaskonna hulgast 2000. aastal, kes lõi sidemed krimmieestlastega. Hiljem korraldati koos Krimmi-Eesti Kultuuriseltsiga (seltsi eestvedaja Meeri Nikolskaja) lastele eesti keele laagreid nii Eestis Muugal kui ka Krimmis.

Juhan Kunderi aasta ja Kunderi Vaimsuse auhind

2012. aasta kuulutati Juhan Kunderi aastaks, mida alustati koostegemise päevaga. Sõmeru valla uude keskusehoonesse olid kutsutud maakonna kultuuriseltside esindajad: vahetati mõtteid seltsitegevusest, väljas

Katkend Juhan Kunderi näidendist „Kroonu onu“. Foto: Maia Simkin

Odette Kirss, Kunderi Vaimsuse auhinna esimene laureaat ja mitme Rakvere-raamatu autor. Foto: Virumaa Teataja

oli näitus, õhtul etendus J. Kunderi näidend „Kroonu onu“. Sel aastal peeti ka Kunderile pühendatud avalik konverents, kus Tartu kirjandusteadlased käsitlesid Kunderit kui kirjandusliku mõtte kujundajat.

Aasta kulminatsioonina hakati Kunderi sünniaastapäeval haridus- ja kultuuriinimeste seas koos linnavalitsuse, Rakvere raamatukogu ja muuseumiga välja andma Vaimsuse auhinda. Nominente oli seitse üle Eestimaa ja esimese auhinna laureaadiks sai Kunderi-uurija Odette Kirss. See tava jätkub.

Kunderi seltsis lööb kaasa kogu maakonnas tuntud inimesi, nagu puhta keskkonna ja rahvatervise eestseisja Taimi Parve, kalandusteadlane Ilme Post, ajaloolane ja mitme Rakvere-raamatu autor Odette Kirss, kahe seltsi juhataja Eve Tamm, Sõmeru valla keskkonnaspetsialist Maia Simkin, genealoogia Virumaa osakonna eestvedaja Hubert Gutmann jt. Seetõttu on ajalehes kirjutatud ja kaasa räägitud ühiskonnaelu päevateemadel (fosforiidiuuringud jm), kohtunud mitme poliitikuga. Mitu aastat on seltsi juhatanud toimekas Maia Simkin.

Rakveres tegutsev Juhan Kunderi Selts tahab jätta aja- ja kultuurilukku oma haridusliku ja kultuurialase jälje põhimõttel, mida on väljendanud seltsi nimikangelane Juhan Kunder:

Püha meil olgu aeg,
kes meid õpetab
enam kui keegi.
Ärgem sest aega
siin kaduda laskem.

Kontakt:

Juhan Kunderi Selts. Pikk 29, 44307 Rakvere,
tel 324 0651, www.kunderiselts.eu, maia.simkin@rakverevald.ee, kunderi.rahvakool@mail.ee.

Jõgevamaa Metsaselts

Mare Vaas

Asutamisaasta: 1988

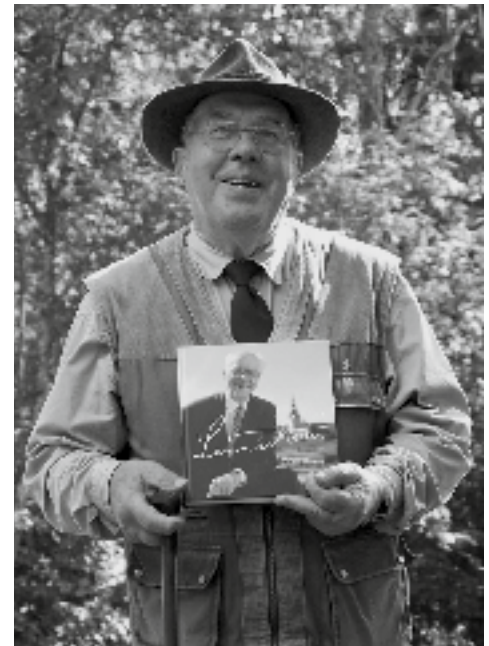
Tegutsemispiirkond: Jõgevamaa

Asutamine

1988. aasta sügisel kogunes tookordse Kaarepere Metsakatsejaama direktori Kaupo Ilmeti initsiatiivil Jõgeva Metsamajandisse grupp metsahuvilisi Jõgevamaalt, et asutada uus iseseisev selts – Jõgevamaa Metsaselts. Asutamiskoosolekust võttis osa 49 inimest, Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi esindas Maria Urov. Seltsi liikmete arv on püsinud stabiilsena, kõikudes erinevatel aastatel 29 liikmest 47 liikmeni. Tegevust juhib juhatus. Juhatuse esimeheks, ideede generaatoriks ja elluviimise eestvedajaks aastatel 1989–2014 on olnud Kaupo Ilmet. Teatepulga võttis üle Ain Malm, kes on seltsi juhatusse kuulunud 2009. aastast alates.

Seltsi asutamisest kuni oma surmani oli aktiivseks juhatusse liikmeks Valgetähe IV klassi teenetemärgiga autasustatud Laiuse metsaülem Jaan Anni. Üle kahekümne aasta on seltsi tegemisi vedanud Raivo Kittus, kes tänaseks on tervise tõttu aktiivsest tegevusest tagasi tõmbunud. Metsaseltsi kodulehte (www.Kassinurme.ee) toimetab Andres Kittus. Seltsi tööd ja toimetamised on filmilindile jäädvustanud Uuno Kask. Seltsi tegevust kajastavatest videotest (alates asutamiskoosolekust 1988. aasta detsembris kuni 2014. aasta tegemiseni) on valminud kokkuvõtlik videoplaad.

Aasta-aastalt on tegevuste organiseerijatena esile kerkinud noored. Õppekursioonide marsruutide koostamise ja metsanduslike võistluste korraldamise on Arvo Toomingalt üle võtnud Indrek Mathiesen. Koos Ain Ratassepaga on Indrek leidnud igasügiseste metsatöötajate päeva tähistamiseks mitmesuguseid uusi ideid ja nad on olnud juhtfiguurid päeva ettevalmistamisel, kaasates edukalt teisi seltsi liikmeid. Liikmetest-veteranidest on alati osalenud nii talgupäevadel kui ka muudel üritustel Jüri Koppel, Rein Säälük, Andres Sukk, Jaanus Jaama, Anatoli Jurtšuk, Rein Metjer. Linnuse ja hiie murupinnad hoiab niidetuna Ants Sarv. Asjaajaja ja raamatupidajana alustas Hettel Mets, praegu on kohustused enda peale võtnud Mare Vaas.

Kaupo Ilmet. Foto: Jüri Pere

Ain Malm. Foto: Ain Malmi erakogu

Ametlikult kanti Jõgevamaa Metsaselts registritesse Jõgeval 1989. aastal. Oli laulva revolutsiooni aeg – endised süsteemid lagunesid. Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeerium lakkas olemast. Algas metsamajanduse reformimine. Selts seadis oma põhikirjalisteks eesmärkideks austada ja hinnata metsanduse pikaajalisi traditsioone ja metsamehi, osaleda metsapoliitika kujundamisel ja elluviimisel, hoida kõrgel Eesti metsade kultuuri, luua sidemeid teiste organisatsioonidega ja üksikisikutega, kaasata noori metsaseltsi tegevusse avardades noorte silmaringi metsandusliku, looduskaitse ja pärandkultuuri vallas metsanduslike ürituste ning loodusretkede korraldamisega. Sel ajal algas tihe kontaktide otsimine Läti, Leedu ja Soome metsaseltsidega. 1990. aastal tutvusime Lätis Kalsnava Metsakatsejaamaga, hiljem, 1995. aastal käisime Soomes Lusto Metsamuuseumis ja metsalangetamise ning laasimise maailmameistrivõistlustel. 1996. aastal sai teoks õppekursioon Leetu.

Kassinurme linnamägi

Seltsi liikmete hulgas hakkas liikuma mõte leida koht vabaõhuürituste jaoks. Selleks sobis Kassinurme linnamägi koos hiiega, mis oli olnud ka enne II maailmasõda kohaliku rahva kooskäimise kohaks. Siin on korraldatud kihelkonna laulupäevi, vabaõhuetendusi ja pritsimeeste pidusid. Kassinurme linnamägi on olnud ka Tartu gümnasistide meelisväljasõidukohaks. 1989. aastaks olid linnamägi ja hiis võssa kasvanud. Endisi esinemiskohti meenutasid mädanenud lavalauad, millest olid läbi kasvanud puud ja põõsad. Kalevipoja silmapesukauss oli umbe kasvanud. Esimene suurem talgupäev korraldati 1989. aasta jüripäeval. Kokku oli tulnud kogu seltsi rahvas. Kaasa aitasid tollased ettevõtted ja majandid: Kaarepere Metsakatsejaam, Jõgeva Metsamajand, Jõgeva MEK ja Jõgeva KEK. Talgutel viibisid ka rahvatantsijad, kes tegid ettepaneku viia Kassinurmes läbi Baltika folkloorifestivali maapäev. See saigi teoks. Talgupäevade vorm on linnamäe korrashoiul jäänud iga-aastaseks ürituseks. Kassinurme linnamäe ja hiie pidev hooldamine ja korrashoid on seltsi mahukamaid ettevõtmisi.

Kassinurme linnuse ehitamine.
Foto: Uuno Kask

2000. aastal ehitasime Kassinurme linnamäele uue tantsupõranda ja püstkojad. Avasime Kassinurme terviseraja, looduse õpperajal märgistasime taimed etikettidega. 2001. aastal vahetasime välja linnuse trepid, korrastasime kiigemäe ja ehitasime uue kiige. Kiigemäele ehitasime varikatusega lauad. Seltsi tegevust jääb meenutama ajaloolase Ain Lavi juhendamisel püstitatud esimene puitlinnuse fragment Eestis, mis peaks andma ettekujutuse, kuidas nägi välja linnus Vaigamaal meie ajaarvamise VIII–IX sajandil. Linnust ilmestavad vigursaagija Enrico Pelti poolt valmistatud muinassõdalaste puuskulptuurid. A. Lavi tehtud jooniste järgi on ehitatud maavanema-maatarga tare, mis peaks olema koopia Lembitu tarest Lõhaveres. 2001. aastal ehitatud varikatused, kiik ja püstkojad asendati 2011. aastal uutega, uued trepid ehitati 2014. aastal. Ohtlikuks muutunud tantsupõranda jaoks pole seni vahendeid leitud.

Seltsi suuremad üritused ongi seotud Kassinurme mägedega. 1997. aasta 12.–13. juulil toimusid Luual ja Kassinurme linnamäel ja hiies vabariiklikud metsaülemate päevad. Siin tähistasime 1999. aastal seltsi 10. aastapäeva, 2000. aastal Eesti Metsaseltsi 10. aastapäeva, 2001. aastal seltside päeva ja 2002. aastal kodukandipäeva.

Kassinurme rollimäng. Foto: Ain Malm

XXIV üldlaulupeo ning XVII üldtantsupeo sõnumiks oli: „Las jääda ükski mets!“ Tantsu- ja laulupeol esinejad pidid istutama talgute korras miljon puud, et tõmmata rahvusvahelist tähelepanu Eesti Euroopa Liitu astumisele, meie metsarohkusele ning laulupidude traditsioonile. Koos Eesti Metsaseltsi, metsameeste kooriga Forestalia ja Tallinna Tehnikaülikooli vilistlaste naiskooriga korraldasime metsaistutustalgud laulu- ja tantsupeo juhtidele. Kultuuritegelasi õpetasid Laiuse metskonna metsaülem Jaan Anni ja Pikknurme metskonna metsaülem Aadu Koll. Igal aastal organiseerib selts metsaistutustalgud oma liikmetele. Nimetame üritust mälestusmetsa istutamiseks. Seltsiliikumise 140. aastapäeva tähistamiseks istutasime Piibe maantee äärde 140 kaske. Linnamäel tähistame rahvakalendritähtpäevi, millest kõige rahvarohkem on jaanipäeva paiku toimuv metsa-jaanijaskar. 2004. aasta jaanijaskaril etendus selleks spetsiaalselt kirjutatud vabaõhulavastus. Jaskarist osavõtjate arv on mõnel aastal küündinud tuhandeni.

Kassinurme linnamägi on avalikkusele avatud. Aasta ringi võib mäel kohata ekskursioone, jalutajaid, suusatajaid jt. Mäge reserveerivad asutused, organisatsioonid ja üksikisikud oma ürituste läbiviimiseks. Perekonnad korraldavad suguvõsa kokkutulekuid ja pulmi. Maakonna lasteaiad sõidavad linnamäele igakevadiste õuemängude läbiviimiseks. Üle-eestilistest ja piiriülestest ettevõtmistest mõni näide. Kaunis oli laulu- ja tantsupeotule ühtesulatamine Kassinurme hiies 26. juunil 2004. Selle sündmuse mälestuseks istutati hiide püha pärnapuu. Linnamäel on võõrustatud Eestisse akrediteeritud suursaadikuid. Linnamägi on olnud laagripaigaks rohkem kui 2000 Eestimaa Roheliste rattaretkest osavõtjale. 30. juulil 2005 toimunud metsa-motojaskarist osavõtjaid oli üle 3000 ja teadaolevalt 30 riigist. Kohaliku rahva jaoks on märgilise tähendusega kahel aastal Jõgeva Linnateatri poolt lavastatud vabaõhuetendused „Kassiraba“ ja „Klaver“. Mõlemasse lavastusse oli kaasatud

Kassinurmes metsaistutus, miljon puud, 2004.
Foto: Uno Kask

ning üksik skulptuur „Tasuja”. Kaitseliidu Jõgeva Maleva poolt kingiti metsaseltsile pronksi valatud Muinas-Eesti linnade ja linnuste plaan. Tahvel on kinnitatud linnamäele selleks sobiva suure kivi külge. Kindlustatud on linnamäe varisemisohtlik kagunõlv ning väljakaevamistel kogutud süsinikuproovide põhjal kindlaks tehtud, et esimene puidust kaitserajatis ehitati sinna juba 2000 aastat tagasi. Ajalooliselt tuntud kultusekohana on linnamägi muinsuskaitse all. Koostöös Muinsuskaitseameti Lõuna-Eesti järelevalveosakonnaga hoitakse korras kultusekivide ümbrus, paigaldatakse vajalikud infotahvlid.

Selts ja metsamehed

Eesti riigimetsade valitsemisest möödus 2008. aastal 90 aastat. Selle alguseks loetakse 1. detsembrit 1918, mil Võtikvere metskond võeti üle Saksa okupatsioonivõimudelt. Aastapäeva tähistasime 12.12.2008 konverentsiga. Koostatud sai näitus „90 aastat ERMV Jõgevamaal“ ja laste fotonäitus „Loodus pildis“. Läbi on viidud temaatilisi seminare-meenutusi „Metsamehe jälgedes“ ja „Metsavahi radadel“. Liikmeskonna silmaringi laiendamiseks ja vabatahtliku töö pisikeseks hüvitamiseks korraldatakse kaks korda aastas õppekursioone Eesti eri paikadesse tutvumaks kohtade ajaloo ja vastava paikkonna ajaloo säilitamiseks tehtuga.

tuntud eesti näitlejaid. 2009. aasta 22. juuni õhtul võttis linnamägi vastu võidutule süütamisele saabunuid. Eesti naiste I tantsupidu õnnistati sisse Kassinurme hiies. 2015. aastal toimus järgmise aasta juunis toimuva naiste II tantsupeo sisseõnnistamine.

Üle kümne aasta on igal suvel linnamäge kasutanud selts Kalevite Kange Rahvas läbiviidava mütofesti – muistse maailma pidu – korraldamiseks. Igasuvine kasutaja on ka MTÜ Partes Ludens, kes korraldab noortele suunatud rollimänge „Põhjala pööripäev“.

Korrastatud on mitmeid pärandkultuuri objekte. Suur töö tehti ära Elistvere mõisa pargis, kuhu rajati looduse õpperada. Teine looduse õpperada rajati Kassinurme mägedesse. Pärandkultuuripäev kui traditsiooniline üritus toimub igal aastal aprillis. Kassinurmes on rahvasuus Kalevipoja silmapesukausiks kutsutud veeloime, mille kohta kohalik kodu-uurija Mihkel Kiznik oma kirjas Peeter Jungile on kirjutanud: „Kassinurme põhjatus orus (silmapesukausis) on kevadhommikuti nähtud vetevaimu-neitsit“. Sestap paigutas metsaselts silmapesukaussi Enrico Pelti taiese „Veteneitsi“. 1997. aastal viidi Jaak Vaasi ettevõtmisel Kassinurmes läbi esimesed vigursaagimise võistlused. Teemaks epos „Kalevipoeg“. Võistlusi korraldati veel mitmel aastal. Paremad tööd on jäänud ilmestama linnamäge. PRIAlt rahastamist leidnud projekti „Vaiga-Kassinurme maalinna kui ajaloolise külakeskuse edasiarendamise“ raames on linnamäele püstitatud puuskulptuuride komplektid „Muistsed tegelased lõkke ümber“ ja „Kolm kütti karujahil“

Koostöö teiste ühendustega

14. märtsil 1997 asutas Jõgevamaa Metsaselts koos teiste kultuuriseltsidega Rägavere mõisas Eesti Kultuuriseltside Ühenduse (EKSÜ) rahvakultuuri edendamise eesmärgil. Tihe koostöö on olnud Jõgevahe perega, Kassinurme Naisseltsiga, Eesti Metsaseltsiga ja EKSÜ liikmesseltsidega. Eesti Kultuuriseltside Ühendus on andnud meile tegevustoetust, aidanud trükiste väljaandmisel, seltsipäevade korraldamisel.

Tegevuseks vajalike vahendite saamiseks on kõikide tegevusaastate jooksul kirjutatud projekte erinevatele rahastajatele. Sagedasti on projekte rahastanud Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK). KIKi poolt sai läbi mitme aasta rahastuse Ene Ilvese koostatud projekt „Saare särg“. Tegevus oli suunatud koolinoorte vaba aja veetmisele looduses. KIK on toetanud Kassinurme infovoldiku väljaandmist. Kõige suurema summa oleme saanud Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametilt „Vaiga-Kassinurme linnamäe kui ajaloolise külakeskuse edasiarendamise“ projektis kavandatu elluviimiseks. Kohaliku Omaalgatuse Programmilt saadud vahendite abil viidi linnamäel elektri toitekaabel osaliselt maa alla. Jõgeva vallavalitsuselt saadud toetusi kasutame linnamäe hooldamisel vajalike materjalide ja vahendite muretsemisel. Kultuurkapital rahastas videote koondamist ühtsele plaadile.

Metsaselts on kasutanud endise Kaarepere Metsakatsejaama hoones olevaid ruume kuni 2014. aastani. Ruume kasutasime nullrendiga, vastutasuks hoidsime korras hoone ja selle ümbruse. 2014. aastast kasutame ruumi Riigimetsa Majandamise Keskuse Laiuse kontoris.

Kirjastamine

Tehti algust kirjastamisega. Trükivalgust nägid Jaak Vaasi kogutud metsalaulud ning toimetatud on Metsamehe kalender-käsiraamat. Esimene kalender ilmus 1994. aastal ja osutus väga populaarseks. Kalendri väljaandmine jätkus kuni 2014. aastani. Selleks ajaks oli väljaandjaks Eesti Metsaselts. Välja on antud rida raamatuid: 1995. aastal Teet Nurga „Loodussõbralik tehnoloogia metsas“, 1996. aastal Helmut Taimre „Metsameeste koolitamisest Luual“, Ivar Silla „Valimata luulet“, 1997. aastal Ülo Pärna „Torma (Võtikvere) metsakond“. Populaarseimaks raamatuks sai 1998. aastal ilmunud „Jõgevamaa metsad 1918–1998“, mis sai tõukeks 2008. aastal ilmunud raamatule „Jõgevamaa metsad 1918–2008“. Ülo Pärna raamat „Mineviku Torma metsalehekülgi“ ilmus 1999. aastal. Tiina Sääliku luulekogu „Elu on aasta“ ilmus aastal 2000. Korduvalt on välja antud infovihikut „Kassinurme“. Metsaseltsi tegevusi on regulaarselt kajastatud aastatel 2003–2012 ilmunud Metsaalmanahhis. 2007. aastal ilmus brošüür „10 aastat vigursagimist Eestis“. Paljude väljaannete toimetajaks on olnud Toivo Meikar.

Kontakt:

Jõgevamaa Metsaselts. Metsakatsejaam pk. 11, 48422 Painküla,
tel 516 5817, ain.malm@erametsaliit.ee.

Kaupo Ilmet tegevuses.
Foto: Uno Kask

Kambja Laulu- ja Mänguselts

Hele-Mall Klaassepp, Hilja Neumann

Asutamisaasta: 1996

Tegutsemispiirkond: Kambja

Asutamine

Kambja Laulu- ja Mänguselts (KLMS) asutati 14. detsembril 1996.

Selts tegutseb Kambja vallamaja ruumides, suuremad üritused toimuvad Kambja kooli saalis.

Kambja selts on kultuurihuviliste kodanike ja kollektiivide ühendus, mis tegutseb liikmete omavalitsuse alusel, demokraatlikel põhimõtetel, omaalgatusel ja ühistevõlvel.

Seltsi tegevuse põhieesmärgid

Kambja rikka kultuuriloolise pärandi säilitamine:

- a) uurimistööd – seltsi põhieesmärkide tähtsaim osa toimus käikudega Eesti Kirjandusmuuseumi, Ajaloo Keskarhiivi, Tartu Ülikooli raamatukogu pedagoogikaosakonda ja Eesti Rahva Muuseumi Tartus ning EELK konsistooriumi arhiivi ja Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi Tallinnas,
- b) teadvustamine – seltsi liikmete ja üldsuse tutvustamine Kambja kultuurilooga seltsi üritustel ja Koduvalla lehe veergudel,
- c) talletamine – saadud info kirjasõnasse jäädvustamine,
- d) rikastamine – varasemate traditsioonide säilitamine seltsi ja valla isetegevusringide tegevuse kaudu.

Hilja Neumann ja Margus Kriiva.
Foto: Hilja Neumanni erakogu

Seltsi asutamisel oli liikmete arv 46. Meelepärase ja huvitava tegevuse kaudu kasvas seltsi liikmete arv 102-ni. Pärast Kambjasse noortekeskuse rajamist ja elukohavahetuse tõttu jäi seltsi liikmete arv püsivalt 72–74 kuni 2009. aasta lõpuni.

Kambja Laulu- ja Mänguselts asutati Kambja kooli direktori Enn Liba algatusel. Algatuse juhtgruppi kuulusid veel sotsiaalnõunik Heli Jaamets, kooli huvijuht Toivo Ärtis, õpetaja-pensionär Hilja Neumann, muusikaõpetaja Marika Lehiste ja kultuuritöötaja Leida Urm.

Seltsi esimeheks valiti Hilja Neumann, kes tegi seda tööd 2009. aasta lõpuni – 13 aastat. Aastail 2010–2011 oli seltsi esimeheks kirikuõpetaja Kristjan Luhamets.

Seltsi tööd aitas organiseerida kolmeks aastaks valitud juhatus.

Aastail 1996–2010 korraldasid seltsi tööd viis juhatust. Liikmed olid Hilja Neumann, Eha Paade, Enn Liba, Marika Lehiste, Toivo Ärtis, Margus Kriiva, Mati Tammeorg, Kaido Mark, Hella Sule, Mari-Ann Kase, Heli Jaamets, Anu Ird, Mare Paidra, Helle Siigur, Tiina Tiideberg, Pille Tammelan, Kaia Piller, Tiia Zeigo, Helin Kanep, Kalev Laanesaar, Heigo Mägi ja Heiki Kortspärn

Seltsi esimese kolmeteistkümne tegevusaasta jooksul korraldati üle kaheksakümne kultuuriürituse.

Muusikaline tegevus

Muusikakollektiividest tegutsevad KLMSis naisansambel (juhendaja Anu Ird) ja puhkpilliorkester (Kalev Laanesaare juhendamisel) ning segakoor, kes on ilma teinud ka väljaspool Kambjat. Naisansambel on esinenud arvukatel kontsertidel ja peoõhtutel, käinud esinemas Aarike ja Kodijärve hooldekodus. Puhkpilliorkester on esinenud paljudel seltsi- ja vallaüritustel, kihelkonnapäevadel. Kambja segakoor (asutatud 1794) on Eesti vanim laulukoor. Koor on olnud põhiesineja Eesti Vabariigi aastapäeva aktustel, korraldanud kontserte sõpruskooridega Võrust ja Põltsamaalt ning Soome Toivakka valla kirikukooriga Kambjas ja Soomes Toivakka vallas. Koor on esinenud kihelkonnapäeva laulupeol ja koori 210. aastapäeva tähistamisel. Segakoori kontsertreisil Peterburgi esineti ka sealse Jaani kirikus.

Naisansambel Lüüra: (vasakult) Lichettey Aavik, Marina Kähr, Terje Rüütel, Anu Ird, Eha Paade, Helle Siigur, Katrin Kärgeberg, Kaarin ja Marika Lehiste. Foto: seltsi arhiiv

Üldkultuuriline tegevus

Mälestus-, austamis- ja kohtumisõhtuid on olnud iga aasta kohta üks vastavalt isikute tähtpäevadele. Filmiõhtutel vaadati videofilmi Kambjast, toimus kohtumine Eesti Filmiamatöörade Liidu esindajatega Kambjas, filmimuusikakontserdi ühiskülastus Vanemuise kontserdimajas, Eesti-Ameerika ühisfilmi „Laulev revolutsioon“ tellimine ja külastamine Kambjas, filmi „Sügisball“ vaatamine ja arutelu, kohal oli ka Kambjast pärit näitleja Maarja Jakobson. Kohvikklubiõhtud toimusid seoses tähtpäevade tähistamisega – sõbrapäev, isadepäev, vanatantsuõhtu koos Nõo tantsijatega, huumoriõhtu 1. aprillil, pannkoogiõhtu, naistepäev, kohtumisõhtu raamatuaasta raames, Taani reisimuljete kuulamine.

Kambja pasunakoor. Foto: seltsi arhiiv

Aastapäevapeod

Need kohtumised seltsiliikmete ja vahel ka kutsutud külalistega andsid hea ülevaate toimunust ja seltsiliikmete huvialadest ning soovidest. Aastapäevapeod toimusid kindla kava järgi: peoküünla süütamine aktiivse liikme poolt, osavõtjate registreerimine, seltsi esimehe aruanne aasta jooksul toimunust, majandusaruande esitamine raamatupidaja poolt, tublimate tegijate tänamine, järgmise aasta tööplaani täpsustamine, loterii, esinejad – kas külalised või oma isetegevuslased, muusika ja tants. Nendeks pidudeks saadeti kutsed kõigile liikmetele.

Iga-aastased ekskursioonid

Kambja kihelkonna lõunaosaga tutvumine, järgmisel suvel sama käik kihelkonna põhjaossa, samuti kaugemale: Haapsalu ja Noarootsi Loode-Eestis, Kirde-Eesti ja kaevanduspiirkond, Tallinn, Vargamäe rajad ja majad, Viljandimaa, Võrumaa ja Mõniste metsavennatalu, Jõgevamaa ja Kalevipoja muuseum, Türi ringhäälingumuuseum, Imavere piimandusmuuseum ja Sassitalu linnufarm, Kehtna mõis ja Mahtra muuseum. Iga-aastased sõidud (3 korda) Palamuse maarahvalaadale.

Osavõtt ja abi valla suursündmuste korraldamisel

- Kambja kooli 310. aastapäeva tähistamine
- Valga praostkonna kokkutulek Kambjas ja kontserdi korraldamine
- Kambja kihelkonda käsitlevate suuremahuliste stendide koostamine vabariigi 80. aastapäevaks (kultuurijuht ja KLMSi juht)
- Konverents „75 aastat Kambja alevikku ja 10 aastat Kambja valda“
- Kambja esmamainimise 675. aastapäeva tähistamine (konverents vallavalitsuse, kooli ja KLMSi poolt korraldatuna), teemapäev „75 aastat Kambja tuletõrjet“ ja laet.

Nimekaid kambjalasi otsides

On õnnestunud leida andmeid mõne Kambja-mailt sõjakeerises lahkunud isiku kohta, kes on äramärkimist leidnud „Nimekate kambjalaste“ veergudel: USAst keeleteadlase Felix Oinase perekond – abikaasa Betty ja poeg Valdar. Valdar oli USA kosmoseagentuuri NASA kosmoloogafüüsik. Kanadast kirjanik Evald Johannes Voitki perekond poja ja pojapoegadega. USAst muusik August Nieländeri perekond. Poeg elab praegu Tartus. Hilja Neumanni töö seltsi juhina pälvis 2006. aastal Tartu maakonna teenetemärgi Tartumaa Kuldne Tammeoks nr 4.

Selts aastail 2011–2016

Aastail 2011–2016 on Kambja Laulu- ja Mänguseltsi juhatuses Enn Liba, Anu Ird, Margus Kriiva, Pille Tammelan ja Hele-Mall Klaassepp (esimees). Praegu on seltsis 48 liiget.

Seltsi eesmärk on arendada koostööd valla teiste kodanikuühendustega. Ühiseid ettevõtmisi on noortekeskuse,

pensionärde klubi Tammeke, Vana-Kuuste Naisseltsi ja Kambja raamatukoguga. Tihe koostöö on valla kultuuritöötajaga.

Toimekalt on möödunud üle-eestilised käsitööpäevad. Kaisukarupäeval oli Kambjas koos ligi 100 mõmmikut ja neid ömmeldi juurdegi. Sokimaania töötoas valmisid toredad sokiloomad. Etno-ehe töötoas valmisid sõled ja prossid. „Loomast loodud” tõi aga võimaluse tutvuda villakraasimise, ketramise ja korrutamisega. Viltimistehnikas valmisid stressipallid ja villaloomad.

Külalistest on alati röömu. Teeõhtute külalised on olnud Ervin Hurt, Helen Rekkor, Metsamoor. Mälestusõhtutel on meenutatud Tiit Veeberit ja August Nieländerit. Külla oleme kutsunud inimesi, kel on põnevaid hobiseid või vahvaid reisimuljeid.

Aastakoosolekud on värvikamaks muutnud naisansambel Mis Sest, Astrid Hallik, Kristjan Luhamets, Rauno Pehka, Marek Sadam, Viru-Nigula meesansambel, ansambel Helisev Horoskoop. Kirjutatud on mitmeid toetusprojekte. Saadud toetustega oleme soetanud helitehnikat ja muusikainstrumente. Mitmeaastase projekti tulemusena valmis Suure-Kambjas vabaõhulava Lavaauk.

Trükised

Nimekad kambjalased I. Koostaja Hilja Neumann, 2000.

Nimekad kambjalased II. Koostaja Hilja Neumann, 2002.

Nimekad kambjalased III. Koostaja Enn Liba, 2002.

Kambja laulukoor 210. Koostaja Hilja Neumann, 2004. Selles on Kambja laulukoori ajalugu alates 1794. aastast käesoleva ajani. Trükis valmis Kambja suureks, umbes 500 osavõtjaga laulupeoks. See kingiti igale esinejale – lauljale, puhkpillimängijale ja kutsutud külalistele.

“Kõik om hää, mis hästi tetas.” (Kambja vanasõna)

Kontakt:

Kambja Laulu- ja Mänguselts. Kesk 2, 62034 Kambja,
tel 741 6291, margus.kriiva@gmail.com.

Kanepi Laulu Selts

Asutamisaasta: 1885

Tegutsemispiirkond: Kanepi

Kanepi meeskoori asutamine

Kanepi meeste koorilauluharrastusele panid aluse ümbruskonna koolmeistrid ja Kanepi kihelkonnakooli poisid. Selles on suuri teeneid kohalikul kirikuõpetajal Johann Philipp von Rothil (1754–1818, Kanepis 1780–1818), kelle asutatud kohaliku kihelkonnakooli (1804) õppekavas oli ka lauluõpetus. Nii koolmeistrite valikul kihelkonnas tegutsetavatesse koolidesse kui ka õpilaste valikul kihelkonnakooli peeti oluliseks nende lauluoskust. On tõenäone, et meeskoori tegevuse alguseks Kanepis oli aasta 1804, sest juba 1805 on kihelkonnakoolmeistrite ja kihelkonnakooli poistega täiendatud koor kandnud ette Georg Friedrih Händeli oratooriumi „Messias“. 1810. aastal Kanepi maakivist kiriku sisseõnnistamisel kandis kihelkonnakooli õpilaste neljahäälne koor ette saksa keeles „Nun danket alle Gott“. Pärast kihelkonnakooli lõpetamist jätkasid poisid meeleldi meeskoori lauluharjutustel käimist. Lauldi mitte ainult kirikulaule, vaid sünnipäevadel ja mitmesugustel tähtpäevadel ka ilmalikke laule.

Kanepi laulukoor, 1873. Foto: seltsi arhiiv

Lauluõpetajateks kihelkonnakoolis ja koorijuhtideks olid kohalikud köster-organistid Gabriel Janter (Kanepis 1780–1825), Gustav Kersten, Peeter Kersten, Peeter Korrol. Sügava jälje Kanepi muusikalukku jättis aga köster Ludvig Treffner (Kanepis 1836–1892), tuntud Hugo Treffneri isa. Olles ise muusikaliselt haritud, kutsus ta koolidesse ainult muusikaliselt võimekaid õpetajaid ning muusikahariduse järjepidevuse huvides valmistas kihelkonnakooli poisse ette põhjalikuma muusikalise ettevalmistuse omandamise eesmärgil J. Cimze seminari astumiseks (Abel, Erlemann, Arras).

1868. aastal valiti Kanepi meeskoori kogu kihelkonna kooridest parimaid meeslauljaid, isegi puuduva hääleliigi pärast valiti kooliõpetajaks M. Vares. Parajasti lõpetas Cimze seminari 21-aastane Peeter Abel (Koorastest) ja tuli Kanepi kihelkonnakooli juhtima ning

hakkas kohe meeskoorile laulikult „Laulu Pärlid“ koostama ja meeskoorile laule õpetama. Kui saabus üldlaulupeo peakomisjonilt 1869. aasta veebruaris kutse üldlaulupeost osavõtmiseks, asuti selleks hoolega valmistuma.

Kanepi meeskoori laulupeolipp

Teade Kanepi meeskoori üldlaulupeole sõidust ei jätnud ükskõikseks ka Kooraste mõisaomanikku Carl X Gustav von Ungern-Sternbergi (1806–1874). Ta otsustas kinkida koorile üldlaulupeol esinemiseks lipu.

Mõisniku noorim kunstnikust tütar Marie Luise Mathilde maalis lipule aastaarvud 1819 ja 1869 ning õitsva kanepi kimbu ja teksti „Kannepi Laulo Selts“. Selle lipu all sammus Kanepi meeskoor rongkäigus kohe Vanemuise Seltsi järel. Heal tasemel esinemise ja kauni lipuga saavutas Kanepi meeskoor tuntust. Meeskoori juhiks üldlaulupeo ajal oli Cimze seminari kasvandik Peeter Abel (Kanepis 1866–1870).

Ajalooline lipp anti 1950. aastatel üle Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumile. Hiljuti leiti ühe talu aida lammutustööde käigus pronksist lüüraga laulupeolipu lipuvarre otsik koos Liivimaa värvides (punane-roheline-valge) originaal-lipunööri. Kanepi Laulo Selts võttis 2016. aastal ette digipildi järgi lipu otsiku ja lipu taastamise Tartu Lipuvabrikus. Taastatud ajalooline lipp ja lipuvarre otsik on end leidnud.

Kanepi Meeskoori üldlaulupeo lipp (1869).
Taastatud lipu pidulik õnnistamine 29. detsembril
2016. Foto : seltsi arhiiv

Kanepi meeskoori tegevus pärast I üldlaulupidu

Kanepi pastor G. von Holst (Kanepis 1850–1883) toetas esialgu koori tegevust, kui aga ilmalik repertuaar hakkas kasvama, asus koori kiusama. 1870. aastal pidi P. Abel aga Kanepist lahkuma, kuna oli ühel esinemisel poetanud soosiva lause C. R. Jakobsoni kohta. Tema asemel sai meeskoori juhiks Adam Adolf Arras (Kanepis 1870–1872) ning jätkas Robert Julius Erlemann (Kanepis 1872–1888). Adam Arras korraldas 1870. aastal Kanepi kihelkonnakoorige ühislaulmise, milles osales ligi 200 lauljat.

Kanepi meeskoori juhatasid aastatel 1856–1888 kuus köster-kihelkonnakooliõpetajat, Cimze seminari kasvandikku, nende hulgas ka hilisem helilooja Aleksander Thomson (Kanepis 1865–1866) ja IV üldlaulupeo (1891) üldjuht R. J. Erlemann (Kanepis 1872–1888).

Edaspidi hakati suuremaid ühislaulmisi korraldama igal aastal kihelkonna erinevais paigus ja ka väljaspool oma kihelkonda. Suuremad ühislaulmised peeti üldlaulupidude aastatel. Kontsertide sissetulek kasutati heategevaks otstarbeks.

Hoolsa harjutamise tulemusena saavutas koor taseme, mis võimaldas hakata kontserte andma ka väljaspool oma kihelkonda, niisamuti ka Peterburis, Viiburis ja Helsingis. Koori ehteks olid peale kauni lipu veel silmapaistev tenor vallakooliõpetaja Hans Kann ja meeskvarrett. Koor võttis osa kohalikest laulupühadest ja andis kontserte ka Aleksandrikooli toetuseks.

II üldlaulupeol (1879) sai Kanepi meeskoor võistulaulmisel I koha. Koor võttis osa ka III üldlaulupeost (1880)

Tallinnas. Seoses Hans Kanni ja R. J. Erlemanni Kanepist lahkumisega 1888. aastal sai otsa ka Kanepi meeskoori hiilgeaeg. Koori tegevus jätkus enam kihelkonna- ja maakonnakeskselt, vaheldusid koorijuhid. 1913. aastal valiti koorijuhiks Peterburis muusikahariduse omandanud noor põllumees Ludvig Oja. Koos venna Leonhard Ojaga, kes oli gümnaasiumiõpetaja ja köster, viisid nad koori taas tõusule. 1923. aastal Võrumaa laulupäeval sai koor võistulaulmisel I auhinna.

Kanepi segakoori ja Kanepi Laulu Seltsi asutamine

Kanepi laulu armastav rahvas jätkas laulmist oma meeskoori üldlaulupeo lipu all ja hakkas pidama 1869 aastat ka Kanepi Laulu Seltsi asutamise aastaks.

Kanepi Laulu Seltsi ametliku asutamisega hakati tegelema 1879. aastate lõpul, mil Hugo Treffner tõi Tartust Vanemuise Seltsi põhikirja. Selle põhjal valmis Kanepi rahvale sobilik põhikiri, koostati asutajate nimekiri ja palvekiri kindralkubernerile. 1879. aastal oli kindralkuberner läbisõidul Võrus. H. Treffner läks meeskvaritetiga teda tervitama ja tahtis üle anda ka palvekirja koos dokumentidega. Kindralkuberner oli tänanud kõnelejat ja lauljaid, kuid dokumendid käskis saata ettenähtud korras. Kinnitus Kanepi Laulu Seltsi asutamise kohta saabus alles 1885. aastal.

Väsimatu R. J. Erlemann asutas 1884. aastal segakoori, et ka naistel oleks võimalik kooris oma lauluoskust arendada ja laulmisest rõõmu tunda. Samast aastast on säilinud koorist ka foto. R. J. Erlemann töötas segakooriga kuni Kanepist lahkumiseni 1888. aastal. Tema tööd segakooriga jätkasid tagajärjekalt energilised August Kripson ja Helmur Soome. Kõige kauaaegsem segakoorijuht oli konservatooriumi haridusega Oskar Kleemeier (1931. aastast kuni surmani 1968. aastal). Esimene katse Kanepi Laulu Seltsi asutamiseks tehti 1879. aastal, kuid palvekiri jäi kuueks aastaks kubermanguvalitsuse bürokraatiasse kinni.

Segakoori asutamine (1884) sai ka Kanepi Laulu Seltsi asutamise uueks ajendiks, kuna Kanepis oli nüüd kaks koori. Kinnitus seltsi asutamise kohta saabus järgmisel aastal. Seltsi esimeseks esimeheks oli Kooraste vallakirjutaja Gustav Daniel kuni surmani 1893. aastal.

Kanepi rahva ühiselt ehitatud seltsimaja (1877). Foto: seltsi arhiiv

Esialgu oli seltsi tegevus enam kihelkonnakeskne, kuid alates IV üldlaulupeost 1891 hakkas segakoor osa võtma üldlaulupidudest. Koor hakkas endale tuntuks koguma.

1887. aastal ehitas selts endale kooskämiskohaks seltsimaja, kus toimusid kooride lauluharjutused, tegutsesid spordi- ja karskusosakond, korraldati kursusi ja peoõhtuid. Majas asus ka seltsi raamatukogu. Pidude ajal pidi einelaud olema alkoholivaba ja keelatud oli suitsetamine.

1921. aastal astus Kanepi Laulu Selts Eesti Lauljate Liidu liikmeks.

Kanepi kihelkonna laulupäevad

1870. aastast alates on köster-kooliõpetajad korraldanud kihelkonnakoorige ühislaulmisi. Adam Arrase 1870. aastal korraldatud ühislaulmisel osales ligi 200 lauljat.

1873. aastal korraldas Robert Julius Erlemann suure kooride ühislaulmise, andes kontserte ka mitmes Kanepi kihelkonna paigas. 1878 toimus suur kontsert Kanepis. Esimene teadaolev Kanepi kihelkonna laulupäev toimus Kanepi Laulu Seltsi korraldusel 1914. aasta suvistepühade ajal.

Seltsi 40. aastapäeva tähistamiseks korraldati 14. juunil 1925 Erastvere mõisapargis Kanepi kihelkonna laulupäev, milles osales üle 500 laulja ja pillimehe. Peokõne pidas Postimehe toimetaja Adam Bachmann. Öhtul etendati seltsimajas näitemäng „Õnne kodu“. Tähtpäevaks ilmus ka M. J. Eiseni raamat „Kanepi. Viskeid Kanepi kihelkonna kultuuriloost“. Vabadest annetustest ning raamatute ja rinnamärkide müügist saadi üle 55 000 marga.

Suursündmuseks kujunes I üldlaulupeo 60. aastapäevale pühendatud Kanepi kihelkonna laulupäev 16. juunil 1929 Erastvere pargis. Ilmus sisukas laulupäevateatmik. Laulupäeval esines 5 meeskoori 84 lauljaga, 23 segakoori 661 lauljaga, 5 puhkpilliorkestrit 92 mängijaga ja 10 lastekoori 300 lauljaga – kokku 43 kollektiivi 1137 laulja ja mängijaga. Üldjuhtideks olid kappelmeister Ed. Tamm, helikunstnik P. Laja ja Aksel Kripson. Laululava ehtasid seltsi liikmed ise. Laulupäev õnnestus hiilgavalt. Sama päeva öhtul toimunud vabaõhuetendusel Kanepis kanti ette Jakob Liivi „Ordumeister, kurbmäng Eesti ajaloost“.

17. juunil 1934 korraldatud Kanepi kihelkonna laulupäevaga Erastvere pargis tähistati 65 aasta möödumist I üldlaulupeost. Ilmunud laulupäevateataja pöördus lugejate poole üleskutsega „Laul ühendagu meid!“ ning „Kostku eestlaste laul igavesti meie kalli kodumaa kohal. Olgu ta meile tänu ja rõõmu avalduse viisiks häil aegadel ja troostiks raskeil päevil!“ Peokõne pidas Kanepist pärit metsandusprofessor Oskar Daniel.

1934. aasta laulupäevast võttis osa 5 meeskoori 84 lauljaga, 37 segakoori 1121 lauljaga, 12 lastekoori 352 lauljaga ja 9 puhkpilliorkestrit 140 mängijaga – kokku 63 kollektiivi 1697 esinejaga. Segakooride üldjuhiks oli helikunstnik Enn Võrk. Öhtul esitati seltsimajas Manstedti operett „Õnne kodu“.

4. juunil 1939 korraldatud Kanepi kihelkonna laulupäevaga tähistati I üldlaulupeo 70. aastapäeva ning toimus Kanepi teenekale muusikamehele Robert Julius Erlemannile pühendatud mälestusaktus. Ilmus teatmik „Kanepi laulupäev“. Laulupeost võttis osa kokku 41 koori ja puhkpilliorkestrit kokku 1470 esinejaga.

Näiteseltskond esitas A. H. Tammsaare romaani „Tõde ja õigus“ põhjal tehtud dramatiseringu „Andres ja Pearu“. Laulupäevadel korraldatud vabaõhuetenduste ja seltsis esitatud näitemängude lavastajaks oli 1922. aastast Kanepis elav endine Tartu seltside ja ka Vanemuises August Wiera näitetrupis tegutsenud mütsimeistri oskustega seltsi raamatukoguhoidja Aleksander Tamm (1895–1984), kes töötas Kanepis raamatukoguhoidjana ja näiteringide juhendajana 1975. aastani. Kõik laulupäevade korralduskulud kaeti vabatahtlike annetuste ja ürituste korraldamisest saadud sissetulekutega ning kohalike meeste asjatundliku vabatahtliku tööga. Hinnatav on ka suurte ürituste korraldamisel omandatud kogemus.

Seltsi tegevusest 1925–1944

5. märtsil 1932 otsustati ühineda üleriigilise rahvamajade võrguga. Seltsimaja hakati nimetama Kanepi rahvamajaks. Vastav muudatus tehti ka seltsi põhikirjas.

Seltsi esimees oli aastatel 1920–1939 Olev Leppik, 1940. aastast tollane aseesimees Roland Abel kuni arreteerimiseni 1. jaanuaril 1941.

Raamatukogu

Raamatukogus oli 1925. aasta algul 724 köidet. Seltsi raamatukogu täiendamiseks oli haridusministeeriumilt saadud toetuseks 10 000 marka. Telliti ajakirjad Looming, Kodu, Muusikaleht, Eesti Kirjandus ja Põllumees.

1925. aastal nõustuti raamatukogu lülitamisega Eesti Vabariigi rahvaraamatukogude võrku. 1925. aastal laekus raamatute laenutamise eest 4 088 marka. See ei olnud uute raamatute ostmiseks aga piisav. Arutleti laenutustasude tõstmise võimaluste üle, kuna valdade toetused langesid ära.

1927. aasta alguseks oli raamatute arv raamatukogus siiski tõusnud 1 179 köiteni. 1932. aastal otsustati tellida raamatukogule ajakirjad Looming, Kodu, Aed, Vabaharidustöö, Põllumees, Taluperenaine ja Muusikaleht ning 1934. aastal lisaks „Tõe ja õiguse“ V osa.

Raamatukogu eduka tegevuse eest kandis hoolt seltsi raamatukogu toimkond.

Selts ja kino

Kino asutamine kerkib päevakorda 1925. aastal. Elektrivalgustuse ja kino sisseseadmist pidas üldkoosolek ühel häälel soovitavaks. 1928. aastal otsustati osta peaaegu uus kinoaparaat 400 krooni eest. Elektri saamiseks otsustati laenata mootor Piigandi Masinaühisuselt. Kuna mootor ei töötanud korralikult, tuli palgata traktor.

1931. aasta jooksul näidati 12 filmi. Keskmise sissetulek ühe filmi näitamise kohta oli 71 krooni, kulu 50 krooni.

1935. aastal otsustati asuda helikino sisseseadmisele ja selleks vajalike kalkulatsioonide koostamisele. Töö helikino sisseseadmiseks viibis raha puudusel. 1937. aastal sai helifilmi sisseseadmine siiski teoks. Seoses sellega tuli hakata igalt etenduselt maksma 10% lõbustusmaksu maavalitsusele, etendused tuletõrjele olid aga maksuvabad. Sellepärast üüriti mõned etendused tuletõrjele ja lõbustusmaksu raha läks tuletõrjele. Et filmi näitamine kulgeks tõrgeteta, lubati kinomehaanikul võtta endale ka abiline. Huvi kino vastu oli suur. Hoolimata kõigest oli kino seltsile kasulik.

Seltsi organisatsiooniline ja majandustegevus

Vastavalt põhikirjale oli seltsi nimi Kanepi Laulu Selts. Lipul oleva Kanepi Laulu Seltsi aastaarvud 1819 ja 1869 tähistasid 50 aasta möödumist pärisorjuse kaotamisest Liivimaal, selle tähistamiseks oligi korraldatud üldlaulupidu. Kanepi meeskoori asutamise ajaks võib lugeda aastat 1804, mil koori koosseis oli olemas ja valmistuti oratooriumi ettekandmiseks. Kaunist laulupeolippu kasutasid koorid ka hilisemal ajal. Hiljuti restaureeriti ajalooline lipp ja lipuvarre otsik seltsi poolt.

Seltsi esimene põhikiri oli koostatud 1879. aastal Vanemuise Seltsi põhikirja eeskujul. 1931 võeti vastu seltsi uus põhikiri, 1932. aastal ka seltsi kodukord, mis täpsustas seltsi ja juhatuse liikmete ülesanded ning õigused, samuti majavanema, näiteosakonna vanema, laulukoori vanema, raamatukogu vanema ja korravanema ülesanded ning üldkoosoleku pidamise ja revisjonikomisjoni töö korra. Põhikiri nägi ette, et üldkoosolek kutsutakse kokku vähemalt kord aastas ja üldkoosolekute vaheajal juhib seltsi üldkoosoleku poolt valitud seitsmeliikmeline juhatuse. Seltsi üldkoosolek ja juhatuse võivad asutada seltsi eesmärkide saavutamiseks osakondi, toimkondi, ringe, komisjone. Nende ülesanded ja võimupiirid määrab kindlaks nende asutaja.

1924. aastal tegutses raamatukogu toimkond ning asutati spordi- ja karskusosakond. Korraldati üldhariduskursused, 9 pidu, tähtsamaks tööks oli seltsimaja remont ja juurdeehitus. Elektrivalgustuse ja kino sisseseadmine tunnistati ühel häälel soovitavaks. Peeti soovitavaks palgalise seltsiteenri ametisse seadmist. Seltsimaja üritustel pidi einelaud olema alkoholivaba ja keelatud oli suitsetamine.

1925. aastal oli tähtsündmuseks seltsi 40. aastapäeva tähistamiseks korraldatud laulupidu Erastvere mõisapargis. Eelarve oli kavandatud 1925. aastaks 400 000 marka. Tegelikult oli laekumine järgmine: liikmemaksudest 3350 marka, karskusosakonnalt 250 marka, spordiosakonnalt 375 marka, pidudest 128 208 marka, näitemängu ja riidehoiu eest 8655 marka, einelaua üür 16 630 marka, inventari üür 1 545 marka, vabad annetused: Kanepi raamatu müük 38 605 marka, rinnamärkide müük 7 340 marka, lillede müük 625 marka, raamatukogu lugemisraha 4 088 marka, hariduspäeva sissetulek 4 900 marka, trahvirahad lugejatelt 189 marka, toetused 7 000 marka, laenu 26 500 marka. Kuludeks oli kavandatud 400 000 marka, nende täpsem jaotus ei ole teada.

1927. aastal oli seltsil 116 liiget. Kanepi ja Erastvere koori ühinemise tulemusena sai lauljate arvuks 57. Korraldati üldhariduslikke ja naiskäsitöökursusi. Tegeldi kinole elektri saamiseks mootori hankimisega.

1928. aastal jätkub kinole elektri saamiseks vajaliku mootori hankimise saaga. Suvistepühade teisel päeval toimub tuletõrjajate aias laulupäev kolme külaliskoori osavõtul. Maikuu lõpul toimuvad keedukursused ja detsembris näitemüük.

1929. aasta aprillis otsustas juhatus oma ruume valimiseelseteks kihutuskoosolekuteks mitte lubada, sest „avalikkuses kasutatakse skandaalseid ja demagoogilisi võtteid erakondlike ja isegi isiklike huvide kaitseks, kuna riiklikud huvid tihti tahaplaanile jäävad“. Arvestades seltsi rasket majanduslikku olukorda, palub juhatus haridusministeeriumilt toetust 1500 krooni. Toetust eraldatakse 750 krooni. Suurürituseks kujuneb 16. juunil laulupäev Erastvere mõisapargis. Pidevalt on probleeme rahvamaja remondiga.

1930. aasta koosolekul selgub, et laulupäeva tulud olid 2 055 krooni, kulud 872 krooni. Palju tööd tehti laulupäeva korraldamisel ühiskondlikus korras. Ka kino oli väikest tulu andnud.

1930. aasta kevadel otsustab raamatukogu toimkond korraldada laste võistluskirjutamise ja näitemüügi koos õnneratta, õnneõngitsemise jt lõbustuste ning lillēmüügiga. Näitemüügile järgnenud tantsu ajal otsustati korraldada daamide ilusamate jalgade võistlus. Ühekordseks sissepääsuks otsustati määrata 15 senti, tantsuks 30 senti. Probleemid rahvamaja seisundi ja korras hoidmisega jätkuvad.

1933. aastal hakatakse valmistuma seltsi 65. aastapäeva tähistamiseks 1934. aastal korraldatavaks laulupäevaks. Erastvere pargis korraldatakse noortepüha, rahvamajas teeõhtu, korraldatakse kolmepäevased maja värvimise kursused ja rahvamaja värvitakse väljast.

1934. aastal toimub kavatsetud Kanepi kihelkonna laulupäev igati õnnestunult. Toimub arutus helifilmi sisseseadmise üle, kinnitatakse rahvamaja kodukord.

1935. aastal helifilmi sisseseadmine lükkub edasi raha puudumisel. Raamatukogu toimkonna eestvõttel korraldatakse raamatute loterii-allegrii.

1936. aastal helifilmi sisseseadmine lükkub rahapuudusel veel edasi.

1937. aastal möödus skulptor August. Weizenbergi sünnist 100 aastat. Selts koos teiste seltskondlike

organisatsioonidega ja ümbruskonna koolidega aetas mälestustahvli Erastveres säilinud hoonele, kus skulptor töötas, korraldas rahvamajas kontsertaktuse ning tegi vallavalitsusele ettepaneku muuta Kanepi peatänav Weizenbergi tänavaks.

Saab teoks helikino sisseadmine. Igal neljapäeval toimuvad rahvaülikooli loengud. Helikino populaarsus on hakanud vähendama osavõttu näitetrupi ja koori tööst.

1938. aastal hakati valmistuma 11. juuniks 1939 kavandatud Kanepi laulupäevaks, millega tähistada seltsi 70. aastapäeva.

1939. aasta kevadel pandi rahvamaja lõunapoolsele küljele uus katus. Laulupäev läks igati korda.

1940. aasta 6. septembril toimus Kanepi Laulu Seltsi viimane koosolek enne okupatsiooniaega. 14. novembril 1940 toimusid Kanepi rahvamaja ajutise juhatuse valimised. Rahvamaja juhatajaks valiti Kanepi kooli juhataja Paul Mitt. Raamatute laenutustasu kaotati. Kinofilmide kontor lubas vaatamiseks propagandafilme. Saadi filmide esitamisajad ja pileti hinnad: rõdu – 1 rbl, I koht – 80 kop, II koht – 60 kop, õpilastele 35 kop.

1941. aasta 1. jaanuaril arreteeriti Kanepi Laulu Seltsi viimane esimees R. Abel. Juhatuse koosolekul 16. veebruaril valiti rahvapeo korraldamise komisjon ja seinalehe toimetus. Rahvamaja sai punanurga toetuseks vallalt 80 rubla. 15. märtsil toimunud juhatuse koosolekul teatas Paul Mitt, et ta lahkub rahvamaja juhatuse esimehe kohalt. A. Rõõmus esitas avalduse juhatuse liikme kohalt lahkumiseks. Avaldus rahuldati. 30. märtsil korraldati külvikampaania üritus, mille lõpuks oli tants (pilet 50 kop).

6. aprillil 1941 asutati Kanepi rahvamaja juurde naisring ja valiti selle juhatus, samuti rahvatantsutrupp, mille juhatajaks määrati Vilma Kruusimäe.

1943. aasta 27. juulil pöördub Kanepi Laulu Seltsi juhatus Saksa okupatsioonivõimude poole tegevusloa saamiseks, et selts saaks tegevust jätkata. 23. oktoobril 1943 annab Sisedirektorium selleks ka loa. 5. detsembril otsustas juhatus kokku kutsuda seltsi erakorralise peakoosoleku 19. detsembriks 1943. Peakoosolek pidas vajalikuks teha inventuur, käiku lasta kino. 26. detsembril oli kavatsus lavastada J. Simmi laulumäng „Kosjasõit“. Valiti 7-liikmeline juhatus.

1944. aasta jaanuaris ja aprillis käib juhatus koos, arutab maja remontimise vajadust ja otsustab korraldada peo 24. veebruaril 1944.

1944. aasta augustis algas pool sajandit kestnud Nõukogude okupatsiooniaeg. Seltsid olid küll suletud, kuid kultuuriline isetegevus toimus kultuurimaja „tiiva“ all. Korraldati ringkondlikke ja rajoonide laulupäevi ning võeti osa üldlaulupidudest ja kunstilise isetegevuse ülevaatustest. Esinemiskavade üle toimus range kontroll. Kuulsust tõi Kanepile 1960. aastast peale poistekoor Pärja Pilve juhatusel.

Taasiseseisvumisaeg 1991

Kanepi kultuurimajas vahepeal katkenud kooritegevuse taastas 1994. aastal tollane kultuurimaja juhataja Ly Lauk. Segakoor alustas tegevust 4. jaanuaril 36-liikmelisena, dirigentideks Eda Heinaste (1994-1997) ja Meeli Järv-Rammul (1994-2007). Alates 2007. aasta septembrikuust laulab segakoor dirigent Kalev Lindali taktikepi all. Koori järjepidevust hoiab ja tegevust koordineerib 1994. aastast koorivanem/president Vaike Kottisse, kes

kooritegevuse ka kroonikasse talletab. Austades ajalugu ja traditsioone, tähistab segakoor oma juubeleid 1884. asutamisaasta järgi. Tänapäevane segakoor on osalenud festivalidel, andnud palju kontserte nii oma vabariigis kui Lätis, Leedus, Soomes ja Rootsis. Koor on osa võtnud pea kõikidest laulupidudest. Segakoori mahukat kroonikat tuleb eraldi vaadelda. Et koorilaul oli aluseks Kanepi Laulu Seltsi asutamisele tollal, siis ka nüüd – koori järjepidev tegevus pani aluse ajaloolise Kanepi Laulu Seltsi taastamisele 01.10.2009. Ka 1887. aastal Kanepi Laulu Seltsi poolt ehitatud seltsimaja (nõukogude ajal kandis kultuurimaja nimetust) sai 18. septembril 2009 taas uuesti Kanepi seltsimaja nimetuse.

Kanepi Laulu Seltsi taastamine ja tegevus

1. oktoobril 2009 taastati Kanepi Laulu Seltsi tegevus. Valiti 7-liikmeline juhatus, esimeheks Ülar Kõrge ning otsustati üle vaadata endine põhikiri ja viia see kooskõlla tänapäeva seadustega. Eesmärgiks peeti säilitada seltsi järjepidevust, kodukultuuri traditsioonide edasikandmist ning korraldada ja toetada elanike vaba aja sisukat veetmist, arendada sidemeid teiste seltside ja ühendustega.

Kanepi segakoor taasiseseisvumispäeval Kanepis 20. augustil 2016. Foto: seltsi arhiiv

Selts on osalenud kõigil valla mittetulundusühingute ümarlaudadel „Kanepine köis“. Segakoor on kohtunud 2010. ja 2011. aastal Vanemuise Seltsi segakooriga Kanepis. 2012. aastal tähistati kujur August Weizenbergi 175. sünniaastapäeva ning korraldati kultuurivahetusreis Leedumaale Ukmergesse. Tähistati Kanepi seltsimaja 125. aastapäeva.

2013. aastal muretseti LEADER-programmi toel seltsimajja digitaalklaver Roland FP-7F ning korraldati koristustalgud Kanepi köstrimaja juures.

2014. aastal valiti juhatuse esimeheks Kalmer Lina, seltsi auliikmeks ajaloolane Milvi Hirvlaane. Seltsi liikmeteks on peamiselt isetegevuslased segakoorist, näiteringist ja rahvatantsurühmast. Tähistati Kanepi segakoori ja Kanepi Laulu Seltsi tähtpäevi, toimus heategevuskontsert Kanepi kirikus, segakoor ja rahvatantsurühm võtsid osa XXVI üldlaulupeost ja XIX tantsupeost, korraldati koristustalgud Mäe kalmistul.

2015. aastal toimus Kanepi segakoori kontsertreis Soome, seltsimaja ees avati nimeline pink kauaaegsetele kultuuritegelastele Laine Laanele ja Hele-Mall Türnale, Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise päeva tähistati Vabadussõjas langenute ausamba juures, kultuuritegelaste kalmudel süüdati mälestusküünlad, jõulude eel korraldati jõuluhõnguline kontsert-kohvik seltsimajas, jõuluõhtul süüdati mälestusküünlad kultuuritegelaste kalmudel.

2016. aasta algas seltsimajas ajalookonverentsiga „Ajast aega“, Kanepi Laulu Selts võeti vastu Eesti Kultuuriseltside Ühendusse, segakoor ja rahvatantsurühm käisid Rootsis Koitjärve suvepäevadel, Eesti Vabariigi taastamise 25. aastapäeva tähistati Kanepi Vabadussõjas langenute ausamba juures, Kanepi vald tunnustas Kanepi segakoori 2015. aasta tegijaks, tähistati Kanepi valla 25. aastapäeva ja maalikunstnik Alfred Kongo 110. sünniaastapäeva, toimus kontsertaktus Kanepi Gümnaasiumis ja süüdati mälestusküünlad kultuuritegelaste kalmudel, seltsimajas pühitseti Kanepi Laulu Seltsi laulupeolipu koopiat.

2017. aastal tähistati pidulikult kujur August Weizenbergi 180. sünniaastapäeva, toimus valdade mittetulundusühingute ümarlaud ja „Sügiskultuurilaat. Väljanäitus“ seltsimaja juures.

Trükised

M. J. Eisen. Viskeid Kanepi kihelkonna kultuuriloost. 1925, 28 lk.

Laulupäeva teatmik. 1929, 32 lk.

Laulupäeva teataja. 1934, 32 lk.

Kanepi Laulupäev: Laulud. Nootidega. 1939, 46 lk.

Taasiseseisvumiaeg 1991 ja Kanepi Laulu Seltsi taastamine 2009. Koostanud seltsi kroonik Vaike Kottisse.

Valter Haameri ülevaate redigeeris Kanepi Laulu Seltsi juhatus. Ajalooline algmaterjal pärineb Milvi Hirvlaane raamatust „Minu Kanepi“. Kanepi 2009, 356 lk.

Kontakt:

Kanepi Laulu Selts. Weizenbergi 31, 63101 Kanepi,
tel 5362 2626, kalmer@saaretu.ee, vaike.kottisse@gmail.com.

Kultuurikorraldus

Jaan Malin

Asutamisaasta: 2014

Tegutsemispiirkond: Tartu/Eesti/Euroopa

MTÜ Kultuurikorraldus on asutatud 11. juulil 2014 Tartus.

Tegevuse eesmärgiks on toetada loomingulist tegevust kirjanduse, kujutava kunsti, näitekunsti ja teistel aladel, korraldada kultuuriüritusi ja arendada kirjastustegevust.

Liikmete arv 2. Eestvedaja Jaan Malin.

Jaan Malin. Foto: seltsi arhiiv

Tegevus

Jaan Malini eestvõttel on korraldatud Tartus kodu-salongiõhtuid (alates 2017. märtsist), luuleprõmme TarSlämm (alates jaanuarist 2013). Jaan Malin on olnud festivali „Hullunud Tartu“ peakorraldaja alates 2010. aastast. Festivali raames toimus ka kunstnike näitus „Nii me hullasimegi“ (2014) ning Anne Rudanovski ja Jaan Malini ühisnäitus „Koguja & Jagaja“ (2017).

Esinemised luuleprõmmudega on toimunud Brüsselis (2015, 2016, 2017), Stockholmis (2017), Heidelbergis (2017), Reykjavíkis (2016), Berliinis (2015), Lissabonis (2015), Turus (2013 ja 2015), Helsingis (2013 ja 2015).

Kirjastustegevus

Kirjastuselt Luul ilmunud trükiseid

Jaan Malin. Meile. Eesti Kirjanike Liit seisuga 1. jaanuar 2010. Luule. Tartu 2012, 316 lk.

Jaan Malin. Pilt ja sõna. Hullunud Tartu 2010–2012./ Picture and Word. Crazy Tartu 2010–2012. Tartu 2013, 312 lk.

Andi Willoughby & Bob Beagrie. Sampo: Teel kaugemale põhja. Tartu 2015, 96 lk.

Hemant Divate. Suve esimene, südaõine sadu. Inglise keelest tõlkinud Margus Lattik. Tartu 2016, 40 lk.

Jaan Malin. Pilt ja sõna II. Hullunud Tartu 2013–2015./ Picture and Word II. Crazy Tartu 2013–2015. Tartu 2016, 432 lk.

Berhard Widder. Kätekõne. Luule. Tõlkinud A. Pilv ja P. Filimonov. 2016, 176 lk.

Sergei Birjukov, Peter Waugh, Philip Meersmann, Fjorton. Luulur DAstrugistenDA ütleb. Luule. Tartu 2017, 88 lk.

On sõlmitud eelkokkuleppeid Prantsusmaalt, Taanist, Belgiast, Rootsist, Soomest, Lätist ja Saksamaalt tuntud luuleesitajate toomiseks Tartusse ja mujalegi Eestisse.

Kontakt:

Kultuurikorraldus. Väike-Tähe 15-3, 51010 Tartu,
tel 5835 8691, malin@folklore.ee.

Viljandi Kultuuriselts Koit

Andres Marand

Asutamisaasta: 1869/1991

Tegutsemispiirkond: Viljandi

Osavõtt I üldlaulupeost ja seltsi asutamine

Kui Viljandimaale jõudis teade, et Tartus on plaanis korraldada suvel laulupidu, siis 1869. aasta küünlakuu 2. kuupäeval kogunesid Sakalamaa agaramad mehed laulukoori asutamiseks ja laulude äraõppimiseks. Laulupeole sõit toimus hobuvankritega ja pidu läks meeolukalt korda.

Seltsi sünniloo kohta räägitakse, et grupp Viljandist pärit laulupidulisi – M. Kirsell, P. Perlus, M. Laur ja Kuudeküla Ruudi talu perepoeg J. Ruut – peatus tagasiteel Võrtsjärve-äärses Jõesuu kõrtsis. Õhtueine ajal arutati laulupeomuljeid ja seal siis võetigi nõuks asutada Viljandisse lauluselts. Ainult nime ei suudetud leida. Hommikul teele asudes nägid nad idataevas punetama lõõnud koitu, mis avaldas sellist mõju, et see otsustati jäädvustada seltsi nimena. Räägitakse veel, et laulupeolised otsustasid seltsi asutamist tsaari hõberubla “kulli ja kirja” viskamisega, mis otsustati jätta ka asutatava seltsi esimeseks kassarahaks.

1869. aasta 28. oktoobril kirjutasid 29 asutajaliiget esimesele seltsi põhikirjale alla. Seda oli aidanud koostada advokaat H. Jürgenson. Asutajatena andsid allkirja J. Ruut, M. Laur, T. Porri, M. Jürin (Jürine), T. Kurrik, A. Bergman, T. Allik, M. Bergman, M. Kirsell, J. Erdman, J. Mutle, J. Anson, K. Gustavson, P. Perlus, J. Raudsepp, H. Enno, J. Adamson, P. Pullerits, J. Schneider, H. Kihno, J. Rall, J. Reier, Th. Reier, J. Lellep ja T. Tõnisson.

Koidu selts loodi Vanemuise seltsi eeskujul ja nende põhikirjadeski on palju ühiseid jooni. Põhikiri kinnitati alles 1871. aasta detsembris ning esimene peakoosolek peeti 19. aprillil 1872. Esimeheks ja laulukoori juhatajaks valiti elementaarkooli õpetaja J. Renz ning abideks õpetajad M. Kirsell ja P. Perlus. Veel kuulusid esimesse eestseisusesse advokaat H. Jürgenson ja Fr. Kuhlbars (kooliõpetaja ja kirjamees).

Seltsi tegevus algusaastail

Seltsil polnud oma ruume, ta sai neid kasutada Eesti Põllumeeste Seltsilt. Hiljem leidis endale peavarju nn staabihoones, majas, kus 1939. aastal asus Viljandi vallamaja.

Esimesel tegevusaastal oli 130 liiget, neist 80 maalt ja 50 linnast. Peeti lauluharjutusi, korraldati pidusid ja kõnekoosolekuid. Esimese kõne pidas J. Kunder vanadest rahvalauludest.

Seltsi logo, 1862. Foto: seltsi arhiiv

1873. aastal valiti seltsi esimeheks advokaat H. Jürgenson, kes viis tegevuse õitsvale järjele. Lisaks lauluharjutustele toimusid külalistega kuuõhtud. Ühel neist kõneles C. R. Jakobson teemal “Johann Huss”.

1873. aasta 30. septembril kanti Viljandis esimest korda ette eestikeelne näidend, milleks oli Lydia Koidula “Säärane mulk”. Lauluselts Koit oli Eestis kolmas, kes kandis ette eestikeelse näidendi. Lavastas H. Jürgenson ise, kes koos seltsi liikmetega tegi etenduse eel 52 proovi. Perenaise osa mängis proua Tõnisson, Mardi osa Laksberg ja Kure-onu Jürin. Näidend võeti väga hästi vastu. Koidu lavastuses mängisid naiste osi naisterahvad, Vanemuise lavastuses tegid seda aga mehed. Etendust kiitis ka Viljandi saksa seltskond. Kiitust avaldasid ka need Tartu üliõpilased, kes mängisid kaasa Vanemuise “Säärases mulgis”.

30. detsembril 1878 valiti seltsi presidendiks Jaak Järv. August Kitzberg on nimetanud aega kuni 1880. aastani seltsi heaks ajaks. 1881. aastal sai esimeheks Paistu köster J. Schneider ja 1884. aastal K. Laksberg. Samal aastal osteti seltsile 600 rubla eest klaver, mille oli välja valinud K. A. Hermann. Sama aasta suvel korraldati ka suur maakonna muusika-, mees- ja segakooride kontsert, mida juhatas Paistu Kihelkonnakooli õpetaja Friedrich August Saebelmann.

Aastatel 1886–1889 oli lauljuhiks Sakala toimetaja J. Peet ning aastatel 1890–1900 M. Raudsepp. Valmistuti Tartus 1891. aasta üldlaulupeoks, Koit võitis võistulaulmisel teise auhinna. 1891. aastal muretseti seltsile 60 rubla eest oma lipp. Endiselt üüriti ruume Põllumeeste Seltsilt, makstes 100 rubla üüri aastas.

Alates esimesest Viljandi laulupeost 9.–10. oktoobril 1882 (vihmase ilma tõttu põllumeeste seltsi saalis) oli Koit kõigi laulupidude organiseerimisel aktiivne osaline ja korraldaja. Maakonna laulupeod korraldati eelmisel sajandil aastatel 1882, 1884, 1885, 1892, 1894, 1896 ja 1897 ning selle sajandi alguses 1901, 1902, 1903, 1906, 1907, 1911, 1914, 1922 ja 1927.

Seltsimaja ehitamine

Novembris 1902 muutis Viljandi Lauluselts Koit oma põhikirja ja nime, temast sai Seltskondlik Ühisus Koit. Kuu aega hiljem ostis Koit Viljandis (Fellinis) Harjutuse (Koidu) ja Veske (Jakobsoni) tänava nurgal Holstre valla mehelt Juhan Viidikult krundi nr 169-b, mis oli 221 sülda ja 4 jalga suur. Seltsi esimees oli sel ajal Eduard Pool. Selleks ajaks oli selts suutnud koguda nii palju raha, et tasuda krundi eest 6000 tsaarirubla. 1903. aasta detsembris korraldas Koit kontserdi Fr. Kreutwaldi 100. sünniaastapäevaks. 1904. aastal töötas kooriga Mihkel Lüdigi ja valmistas ette ülesastumise seltsi 35. aastapäeva tähistamiseks.

1908. aastal vormistati kõrvalkrundi ostu leping ja Koit võis hakata pidama oma maja teatri- ja kontserdisaali ehitamisplaane.

Koorilaulu “Koit” saamislugu

1904. aasta 12. augusti õhtul on seltsi jaoks eriline tähendus: sel õhtul sündis seltsi oma laul. Laulu sünnilugu on helilooja Mihkel Lüdigi meenutanud 1956. aastal oma kirjas Jaan Rätsepale. Seltsis oli tavaks jääda pärast laulu proovi lõppu seltsi ruumidesse. 12. augusti õhtul jäadi vähki sööma. M. Lüdigile tehti ettepanek luua suve mälestuseks üks laul. Helilooja oli nõus, kuid palus muretseda teksti. Selle kirjutas sealsamas Friedrich Kuhlbars

10–15 minutiga. Helilooja ei tahtnud vanast poeedist maha jääda. Poole tunni pärast oli tal seitsmehäälne laul valmis. Kuhlbars pani laulule nimeks “Koit”. See õpiti kähku ära ja otsustati, et see jääb Koidu seltsi koori lipulauluks.

Pärast juubelit sõitis M. Lüdigi Peterburi. Laul ununes, isegi käsikirja ei võtnud kaasa. Esile kerkis laul mõne aasta pärast Tartus. Vanemuise koorijuht S. Lindpere oli kusagilt saanud laulu paljundatud eksemplari. Õige pea lauldi seda ka Peterburis, hiljem saksa keeles Argentiinas. Tänapäevaks on kujunenud laulust eesti laulupidude avalaul, mis esimest korda kõlas 1923. aasta üldlaulupeol.

1910. aasta detsembris moodustati I muusikapäeva toimikond, kuhu kuulusid J. Lattik, J. Siimer, H. Kodaras, J. Sepp, T. Valdman, H. Leesment ja T. Ratas. Ettevõtmisest kujunes I Sakalamaa laulupidu, korraldajaks oli Koidu selts. Pidusai teoks 11. ja 12. juunil 1911, sellest võttis osa 609 lauljat ja 73 mängijat. Kõnekoosolekul esinesid V. Reimann, J. Bergmann ja H. Raudsepp. Solistide kontserdi andsid Paula Brehm, Leonard Neuman (hilisem Leenart Helisalu) ja Märt Saar. Esines ka Haridusseltsi kooliõpilaste koor J. Siimeri juhatusel. Üldkooride kontsert oli pühapäeval, 12. juunil Haridusseltsi õues. Juhatajaks olid L. Neumann, M. Saar ja H. Kapp. V. Tubin juhatas mängukoore. Muusikapäeva üldtulu oli üle 2000 rubla.

Kohalik ajaleht kirjutas: “Kõige viimaks, kui kontserdi laulud lauldud, lood lõppenud, tuli veel midagi: “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm”. Seda ei olnud eeskavas, seda ei pühendatud pasunad, kuid seda laulis rahvas ja ta tuli otse südamest. Ning kübaraid lehvitati. Ei olnud väsimust kõigest päeva palavusest ega pikast päevast. See ütleb kõik.”

15. jaanuaril 1911 peeti seltsi peakoosolek seltsimaja puhvetis, sest saal oli külm. 84 liikmest oli kohal 23. V. Tubin esitas 1910. aasta tegevuse aruande. Arutati ka siseruumide ümbertegemist ja suure saali ehitamist. Eelplaani tutvustasid selle kokkuseadjad Wichwelin ja Schnurberg.

Kahe kuu pärast kirjutas Viljandi Teataja, et märtsi lõpul on alustatud hoone vundamendikraavi kaevamist ning samast selgub, et maikuus olid seinad juba pooleldi laotud. Koidu teatrisaali dekoratsioonid telliti kunstnik Eduard Poolandilt (Pohland). Samalaadse tellimuse oli kunstnik saanud ka vastavatud Saksa Teatrilt Tallinnas ning parajasti rajatavalt Endlalt Pärnus. (Endla teatri- ja kontserdimaja avati 22. oktoobril 1911).

Koidu seltsimaja ja teatrisaali ehitus kestis kogu 1911. aasta kevade ja suve. Hoone maksumus koos lava sisseseadega arvestati 30 000 rubla, kusjuures vana seltsimaja maksumuseks oli arvestatud 7000 rubla. Vanast hoonest säilisid osaliselt ainult kolm välisseina ja pisut ka katust. Uue väljanägemise said fassaad ja kõik siseruumid.

Uue seltsimaja ehituskulude katteks korraldas Koit kontserte. Näiteks 24. juulil oli Klinke aias peoõhtu, eeskavas Tallinna Eesti Teatri näitleja Paul Pinna ja pr Mikk-Olaki ettekanded ning P. Pinna kõne “Meie tulevase kunstitempli tähtsusest”. Peale selle olid näitemäng ja muusika. Aed oli ilutuledes.

Septembrikuu lõpul koliti vastsesse seltsimaja sisse. Seal olid teatrisaal (tõusva põrandaga) ja rõdu kokku umbes 500 inimesele. Lava süvendis paiknes orkestriruum. Oli ka kiirteheitja aparaat, nagu toona kirjutati. Veske tänava poolse peasissepääsu juures oli riidehoid, jalutusruumiks kasutati aiapoolset verandat. Peale selle paiknesid majas piljardituba, keegliruum, einelaud, söögisaal ja soome stiilis mööbliga lugemistuba, lava kõrval

Friedrich Kuhlbars (1841–1924).
Foto: seltsi arhiiv

oli näitlejatele kolm tuba. Teisel korrusel olid lisaks ökonoomi eluruumidele mõned üürikorterid. Hoonesse oli ehitatud ka elektriventilaator. Saalis lava kõrvale oli paigaldatud nelja eesti tuntud kultuuritegelase rinnakuju: F. R. Kreutzwald, J. Hurt, M. Veske ja J. Tõnisson. Kujud oli Koidu seltsile annetanud nende autor A. Weizenberg.

29. ja 30. oktoobril 1911 peeti seltsimaja avapidustus. See oli kogu Viljandimaa rahva tähtsündmus ja sellest kirjutasiid pikalt kohalikud ajalehed. “Kella 17-ks saabus külalisi nii maakonnast kui Tartust. Tolleaegse tava kohaselt pühitses kõigepealt hoone sisse kohalik preester Lusik, kreeka-õigeusu kombe järgi ja siis peale lühikest kõnet õpetaja Jaan Lattik, luteriusu kombe järgi. Seejärel asus kõnetooli seltsi esimees V. Tubin, kes avas Koidu nimel seltsi ja teatrimaja üleüldiseks tarvituseks “haridusliste ülesandete täitmisel.” Avamine lõppes keisrilauluga. Avamise järel anti pidusöök 200 võõrale. Peeti kõnesid ja lauldi isamaalikke laule. Pühapäeval pidustused jätkusid. Koor kandis orkestri ja solistide osalemisel ette taani helilooja Niels W. Gade (1817–1890) heliteose. Juhatas V. Tubin. Samal päeval oli ka perekonnaõhtu, kus esines seltsi koor.

Seltsi tegevus tsaariaja lõpuaastail

1911. aastal elavnes näiteringi tegevus. 4. detsembril oli esimene teatriõhtu G. Wiede naljamänguga “2 X 2 = 5”. Näitejuhiks oli kutsutud J. Koik (Toomas Tondu) Vanemuisest. J. Vanakamar lavastas A. Kitzbergi “Tuulte pöörises”. Kogu näitetrupp esines Eesti Teatri Koit nime all. Lavastati veel A. Kitzbergi “Kaval-Ants ja Vanapagan” ja “Libahunt” ning J. Liivi “Nõia tütar”. Jätkusid ka kontserdid ja seltskondlik tegevus ning korraldati kunsti- ja kirjanduse loenguid. 1913. aasta septembrist palgati teatrile näitejuht ja oli kuus palgalist näitlejat. 1914. aasta algul sai Koit seltsi esimehe V. Tubina agara tegutsemise tulemusena uue klaveri. Peterburist Zimmermanni ärist telliti 2500 rubla eest Steinway firma klaver, kalleim, mis tollaegsetel seltsidel oli.

1914. aasta 7. ja 8. juunil korraldas Koit koos Haridusseltsi ja Põllumeeste Seltsiga Sakalamaa laulupeo. Seekord oli juba 934 tegelast. Oratooriumi “Loomine” juhatas Mihkel Lüdigi.

Eesti Teatri Koit tegevus soikus 1915. aastal, kui lahkus A. Liik.

Koidu seltsi tegevusse töid muutusi 1917. aasta oktoobrisündmused. 14. veebruaril 1918 nimetas Viljandi Maakonna Tööliste ja Soldatite Täidesaatev Komitee seltsimaja rahvamajaks. Linna tuntud näitlejatest moodustati Viljandi Tööliste ja Soldatite Nõukogu Rahvateater.

Tegevusele tegi lõpu mõne nädala pärast alanud Saksa okupatsioon. Seltsi ruumidesse majutati garnison. Pärast sõjaväelaste lahkumist vajab hoone remonti.

Seltsi tegevus 1920.–1930. aastail

Uueks etapiks kujunes Koidu seltsile Eesti Vabariigi loomine. 5. jaanuaril 1920 asutati Koidu saalis rahvaõhtul Teatri- ja Kunstiühing Ugala. See registreeriti iseseisva teatriseltsina. Ugala nimi võeti F. Kuhlbari soovitusel.

Mälestusväärne oli 1927. aasta Sakalamaa laulupidu. Pauluse kirikus esitati Joseph Haydni oratoorium “Loomine”, juhatas Johan Aavik, kes tegutses Estonia muusikajuhina. Ühendkooride kontserti Teise Kirsimäe laululaval juhatasid J. Aavik, Koidu koorijuht Mihkel Tigane ja Ugala teatri muusikajuht Julius Vaks. Ugala mängis vabaõhuetendusel Leo Lutsu “Lindpriisid” ja Koidu saalis esinesid tuntud eesti solistid.

1936. aastal esitas seltsi esimees dr J. Vares juhatuse nimel linnavalitsusele seltsimaja ümberehituse projekti. Selle oli teinud kohalik diplomeeritud ehitusinsener F. Werncke. (J. Vares oli sama mees, kes oli aastail 1923–1927 Viljandi linnapea). Plaanis oli rajada keskküttekattlamaja, laiendada jalutusruum banketisaaliks, teha suuremaks vestibüül ja garderoobe, katta saali põrand parketiga, laiendada lava, ühendada hoone linna veevärgi ja kanalisatsiooniga. Projekti siis ei kinnitatud, kuid ümbertöötatult kinnitati see märtsis 1937, ehitustööd olid just lõppemas.

1937. aastal hakkas seltsimajas tööle restoran Koit, mida pidas ülal Eesti Punase Risti Viljandi komitee. Seal korraldati muusikaõhtuid. 1940. aasta linnaplaanil on kirjas, et Koidus asus ka 20 kohaga turistide kodu.

Koidu selts suleti 1940. aasta sügisel ja tema kolm aastat tagasi remonditud hoone ning sisustus anti aktiga üle Viljandi linnavalitsusele. Akti juures on märkus, et osa varasid oli sõjavägi enne üleandmist laiali kandnud (eesti kultuuritegelaste rinnakujud olid siis veel olemas).

Seltsi tegevus nõukogude okupatsiooni aastail

1947. aasta sügisel pani Paul Krigul kodulinna taas segakoorilaulu käima. Siis oli endisest Koidust rivis ainult 14 lauljat. Ent koori read kasvasid peagi ning kollektiiv oli taas täis loomingulist energiat ja tegutsemislusti.

Ühiste jõupingutuste vili ei lasknud end kaua oodata. Klubiliste asutuste ja kolhoosiklubide kunstilise isetegevuse ülevaatusel 1953. aastal tunnistati Viljandi segakoor parimaks meie vabariigis ning talle anti preemia ja rändpunalipp. Arvestades Koidu osa koorikultuuri propageerimisel ja kõrge kunstilise taseme saavutamisel, esitati ta 1959. aastal Nõukogude Eesti preemia saamiseks. Sellele järgnes peagi uus tunnustus: Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 3. märtsi 1960. aasta seadlusega anti koorile Eesti NSV teenelise segakoori aunimetuse. Eks sellepärast antudki Koidule austav ülesanne osa võtta Eesti NSV taitlejate kontserdist Moskvas Kremli teatri saalis 2. juunil 1961.

Koidu 100 aasta juubeli eel oli viimaseks suuremaks tunnustuseks rahvakollektiivi nimetuse saamine 1967. aastal. Kõigil neil nõukogude võimu sõjajärgseil aastail tegutses Koidu ees koorijuhina Paul Krigul. Tema teene on see, et koorile anti kõrge kunstimeisterlikkuse eest teenelise segakoori ja rahvakollektiivi nimetus. Ta ise sai 1957. aastal Eesti NSV teenelise kunstitegelase aunimetuse.

Helmut Kütt meenutab: “Mul läks korda hankida 1991. aasta suvel Teatri- ja Muusikamuuseumist Koidu seltsi 1937. aasta põhikiri. Seejärel otsustasime asuda seltsi taastamisele. Kirjutasin Sakalas pöördumise “Taastame “Koidu” seltsi tegevuse”. See ilmus 17. septembril 1991. Pöördumise peale olid kokkulepitud kuupäeval ja kellaajal kohal Kalle Tamra muusikakoolist (tema oli juba varem avaldanud seltsi taastamise mõtte), Kalmer Krvits ja Andres Marand kultuurifirmast Fellin. Tutvunud 1937. aasta põhikirjaga, otsustasime töötada välja tänapäevale lähedasema variandi, võttes aluseks 1937. aasta sätteid. Leidsime, et seltsi eesmärgiks peaks olema aidata Viljandimaal kaasa rahvakultuuri arengule ja edendada erivaid loominguvorme.

23. oktoobril oli põhikirja projekt üldkoosolekule esitamiseks valmis. Selle väljatöötamisest võtsid osa Lea ja Jaak Moks, Helgi Kaldma, Maie ja Kalle Tamra, Kalmer Kurvits, Andres Marand.

11. novembril 1991 oli Jakobsoni tn 18 saalis seltsi taasasutamise koosolek. Selleks ajaks oli 64 inimest avaldanud soovi seltsi kuuluda, nendest oli koosolekul 52. Otsustati selts taastada Viljandi Kultuuriseltsi Koit nime all.

Valiti 9-liikmeline juhatus: esimees Helmut Kütt, aseesimees Andres Marand, sekretär-raamatupidaja Evi Feldmann ning liikmed Hille Kaare, Virve Vuntus, Helgi Kaldma, Jaak Moks, Kalle Tamra ja Kalmer Kurvits ning revisjonikomisjon koosseisus Evar Ibrus, Anne Lätte ja Tiina Kaju.

Juhatusel õnnestus pärast otsinguid saada Eesti Riigiarhiivist Koidu seltsi vara üleandmise ja vastuvõtmise akt, mis oli koostatud 31. oktoobril 1940. See kergendas oluliselt õigusvastaselt võõrandatud vara kindlakstegemist. Osa vara oli aga Punaarmee juba enne üleandmist laiali tassinud. Kui palju seda oli, ei ole seni õnnestunud välja selgitada.

Tegevus taasiseseisvunud Eesti Vabariigis

Viljandi linnavalitsus otsustas tagastada seltsile kuuluva maja. Maja, mis oli 1940. aastal remonditud ja täiesti korras, oli amortiseerunud ja vajas täielikku kapitaalremonti. Ilma linnavalitsuse ja riigi abita pole see võimalik.

Alates sellest perioodist, kui taastatud Eesti Vabariigi seadused hakkasid kehtima, tekkis lootus, et kultuuriseltsidele saabub lootusteag. Seda ei tekkinud aga täies ulatuses. Võrdlen: ühel oli selts kultuurimajas ja teisel mõnes muus kultuuriasutuses. Meie aga olime üksi oma tagastatud majas. Tuli alustada oma maja tegevusest, et tasuda olmekulud ja kõik muu kaasnev (sealhulgas maamaks). Saime kuidagi hakkama. Kui loodi Eesti Kultuuriseltside Ühendus, siis astus ka Koit selle liikmeks (1997) ja ühenduselt saadud toetusest oli igati abi. Oli võimalik edasi elada, vaatamata rahalisele kriisile. Loomulikult võtsime aktiivselt osa ühenduse ühistegevusest.

Ajalootoa loomise mõte tekkis pärast 1994. aasta jaanuarikuud, kui seltsile oli maja tagasi antud. Selts on ju seisnud paljude Viljandimaa sündmuste alguse ja arengu juures ning polegi õige vaadelda tema tegevust ainult ühe kollektiivi – segakoori Koit – piires. Nõnda kujunes Koidu ajaloo väljapanekust omamoodi Viljandimaa aja- ja kultuurilootuba. Väljapanekute hulgas on Hans Wühner kui Tervastus Eesti esimese rahvaraamatukogu asutaja (praegu arvutatakse selle järgi Eesti raamatukogude ajalugu). Ei puudu Jaan Adamson kui üks seltsi asutajaliikmeid ning legendaarne Viljandimaa koolmeister. On olemas foto sõjatules hävinud hotellist, kus Viljandis asutati Eesti Kirjameeste Selts. Omaette grupi moodustavad Viljandimaa laulupeod, mis algasid Viljandi Põllumeeste Seltsi õuest ja on jõudnud praegusele lauluväljakule. Seoses ruumi remondiga on ajalootoa ekspositsioon demonteeritud.

Maja tegevuse vajadusteks tuli korraldada palju ettevõtmisi, mis ei katnud rahaliselt tegelikke kulusid. Oli vaja tõestada meie seltsimaja vajalikkust Viljandi kultuurimaastikul. Seltsimajas on toimunud kooliteatrite festivali teatripäevi, õpetajate teatريفestival “Sillad”, vabariiklik puuetega inimeste teatريفestival, kus paljud said suurel laval üles astuda. Osalejatele see meeldis. Palju on olnud erinevate kultuuriseltside ühistegevusi.

Kaugematest külalistest on olnud Toronto Eesti Meeskoor, kelle dirigent kirjutas seltsitöökülalisteraamatusse tänusõnad oma kollektiivi poolt. Nemad tulid Kanadast, aga samal perioodil on seltsimajas esinenud tuntud Moskva pianist Aleksander Malkovski, kes on sisse mänginud palju rahvusvahelisi laserplaate.

Pidevalt tegutses samal ajal segakoor Koit, valmistudes uuteks esinemisteks ja pidustusteks. Tuli tähistada seltsi esseeisvaid aastapäevi ja juubeleid. Lauljad on esinenud ka kõigil üleriigilistel ja kohalikel laulupidudel. Koidu segakoor laulis kunstnik Johann Köleri matustel 1899. aasta aprillis ja laulis ka Johann Köleri mälestuspäeval 24. aprillil 1999 Suure-Jaanis.

Sisukamaks külalislaulmiseks oli koostöö Läti meeskooriga Frachori, kes esines Viljandi Jaani kirikus ja Tartu Ülikooli aulas. Meie selts esines Riias kontserdisaalis Ave Sol, mis oli kunagi eesti kirik. Esinemisele järgnes koosviibimine Läti Eesti Seltsi majas. Ühiskontsert toimus ka Valmieras.

Allar Jakobsoni tegutsemisel dirigendina said alguse viie koori kontserdid Eestimaa erinevates paikades. Segakoori juhatuse esimees Edda Riesenberga meenutab: “Viiel aastal on suheldud Vanemuise Seltsi, Võru Tervise ja Atsalama segakooriga. 2. detsembril 2006 taastati Koidu koori eestvedamisel sõpruskooride ühiskontsertide traditsioon: neli koori astus üles Viljandi kultuurimajas,

millele järgnes advendiküünalde süütamine Vabaduse platsil ja peoõhtu Koidu seltsimajas. Edasi on igal aastal üks koor korraldanud kokkusaamise ja kontserdi erinevas esinemiskohas. Paaril viimasel korral on liitunud ka Olustvere segakoor Lehola. On südantsoojendav, et Eestimaa erinevais paigus on armsad inimesed, keda seob ühine laululust ja -rõõm. Koidu koori tänu koos sõbraliku käepigistusega kuulub ka Suure-Jaani segakoorile Ilmatar ja Kalmetu kooli vilistlaste kammerkoorile, kellega seob pikaajaline koostöö.

Segakoori dirigent, ühtlasi ka hilisem Viljandi Kultuuriseltsi Koit juhatuse esimees, Kalmetu Põhikooli muusikaõpetaja ja kooli vilistlaste kammerkoori dirigent, Viljandi Kultuuriakadeemia koolimuusika õppejõud, Eesti Muusikaõpetajate Liidu liige, Viljandi muusikaõpetuse aineühenduse esimees, kes tegeles Koidu seltsi ajaloo uurimisega, on koostanud ajaloolise Koidu koori dirigentide nimekirja: J. Rentz ja Mats Kirsel 1869–1873, Mats Kirsel 1873–1876, J. Kasvandik 1876–1878, Jaak Järv 1878–1881, J. Schneider 1881–1884, K. Laksberg ja Jüri Peet 1884–1885, J. Becker 1885–1886, Jüri Peet 1886–1889, Märt Raudsepp 1890–1900, Mihkel Kampmaa 1900–1903, E. Rosenvald 1902–1907, Jaak Siimer 1907–1909, Villem Tubin 1909–1918, Karl Grünwald 1919–1921, Jaak Siimer 1921–1924, Karl Grünwald 1924–1926, Mihkel Tigane 1926–1927, Joosep Saar 1927–1934, Augustin Pung 1935–1940, Paul Krigul 1942–1980, Jaak Moks 1950–1995, Lydia Rahula 1968–1969, Maie Lillepuu 1978–1979, Elve Soovere 1978–1979, Maie Tamra 1983–1994, Jana Allik 1990–1997, Signe Ristisaar 1995–2001, Jaanika Pöder 1995–1996, Taimi Välba 1999–2000, Allar Jakobson 1999–2014, Anne Änilane 2001–2002, Malle Pissarev 2003–2004, Elo Kikas 2003–2004, Eda Anton 2006.

Keeruliseks kujunes seltsile 2014. aasta. Dirigent Allar Jakobson sai vähiravi, aga tegi proove, et koor saaks üldlaulupeole. See ka saavutati. Sama aasta 13. juulil saime teada Allari surmast ja pidime tõdema, et kooril ei ole dirigenti ja seltsil esimeest, kuna ta täitis mõlemat kohustust. Leinaaja järel tuli tegelda seltsitegevuse taastamisega. Lauljad otsustasid pausi teha, kuna laulutuju oli rikutud.

Aasta hiljem, Allari 55. sünniaastapäeval 30. juunil 2015, korraldas Kalmetu kooli vilistlaste koor mälestuskontserdi Kalmetu koolimajas. Sel päeval esinesid Kalmetu kooli vilistlaste kammerkoor, Kalmetu kooli õpilased, Koidu

Viljandi segakoor Koit. Foto: seltsi arhiiv

Andres Marand (vasakul), Ago Papp. Foto: seltsi arhiiv

segakoor, Viljandi Pauluse koguduse segakoor, Suure-Jaani segakoor Ilmatar ja Lähte naiskoor. Stendidel olid fotod Allar Jakobsoni mitmekülgsest tegevusest ja Koidu dirigendiks olemise tublidusest.

Seltsi üldkoosolek valis uue esimehe, kelleks sai Marek Nõmm, kes on ka majas tegutseva MTÜ Teatrihoov juht. Viljandi tudengite hulgas on populaarsuse võitnud ka majas tegutsev raamatubaar Romaan. Lõpetuseks on tore tõdeda, et meie segakoori laulurahvas on aegade jooksul tutvustanud eesti laululusti kolmeteistkümnes riigis.

Trükised

ENSV teeneline segakoor KOIT Ülevaatlik brošüür. 1969.

Viljandi Kultuuriselts KOIT 125.

Meenutusi seltsist. 1994.

Viljandi Kultuuriselts KOIT 130.

Meenutusi seltsist. 1999.

Viljandi Kultuuriselts KOIT 135.

Meenutusi seltsist. 2004.

KOIT 140. Voldik. 2009.

Viljandi Kultuuriseltsi KOIT segakoori kontserdi “Eesti ooperikoorid kõlavad”. Kava. 1998.

Kontakt:

Viljandi Kultuuriselts Koit. Jakobsoni 18, 71005, Viljandi,
tel 590 41833, viljandi.koit@gmail.com, <https://viljandikoit.wordpress.com>.

Mulkide Selts

Kaupo Ilmet

Asutamisaasta: 1933

Tegutsemispiirkond: Eesti/välismaa

Salkkond Mulgimaa noori sõitis jõuludeks koju (see oli 1933) ja nad tundsid rõõmu üksteise jälleenägemisest aastate tagant. Koolipõlvemälestused olid kõigile huvitavad. Neid taheti edaspidigi arutada. Seal tekkis mõte: tuleme Tallinnas uuesti kokku. Sellega oli seeme mulda visatud ... (Mulkide Almanakk 1936, lk 39).

Seltsi asutamine ja algusaastate tegevus

See toimus kitsarööpmelise rongi kitsas vagunis nn Mulgi ekspressis. Seejärel tuldi kokku 20. jaanuaril 1934. Seltskondlikus majas oli osavõtjaid üle 250 eesotsas riigivanem K. Pätsi, kaitsevägede ülemjuhataja J. Laidoneri, Tallinna linnapea J. Sootsiga. Siin tekkis mõte asutada Tallinnas Mulkide Selts. Selle kinnituseks otsustati koguneda uuesti 5. mail 1934 Ohvitseride Keskkogu ruumides. Osavõtjaid üle 400. Seltsi asutamiseks oli vaja koostada põhikiri, mille kokkuseadjaks sai A. Eckbaum.

Jaan Soots. Foto: Mare Vaas

Seltsi ellukutsumise toimkonda kuulusid A. Joasalu, A. Asu, E. Vendelin, A. Laos, L. Nigol, L. Kitsing, E. Mühlbaum, L. Palk, M. Paupill, J. Sihver, J. Täht, H. Kink ja M. Juurik. Põhikirja lõplikust koostamisest võtsid osa kindral J. Soots, kes eriti piiritles Mulgi päritolu mõiste – keda seltsi liikmeks vastu võtta; H. Perna; A. Asu; H. Kink; L. Nigol; A. Laos; E. Treufeldt; A. Joasalu (Johanson) ja põhikirja kava koostaja A. Eckbaum. Tallinna Mulkide Seltsi põhikiri registreeriti 9. oktoobril 1934, nr 4468 all.

Põhikirjas seatud eesmärkideks ja ülesanneteks oli koondada oma liikmeks kõiki Mulgimaa päritoluga isikuid (kodanikke), kes elavad alaliselt või ajutiselt Tallinnas, Nõmmel või nende ümbruses, et säilitada ja luua omavahelisi tutvussidemeid ning aidata kaasa liikmete kultuurilise taseme tõstmisele ja majandusliku olukorra kindlustamisele, samuti ka ajutise iseloomuga majanduslikesse raskustesse sattunud liikmete abistamine.

Eesmärkide saavutamiseks on seltsil õigus läbi viia järgmisi tegevusi:

1. Korraldada omavahelisi koosviibimisi, õppereise ja näitusi.
2. Toetada raamatukogusid ja lugemislaudu.
3. Toetada andekaid kõrg-, kesk- ja erikutseskoolides õppivaid kehvemaid Mulgimaa noori.
4. Abistada ajutiselt raskustesse sattunud Mulgi päritoluga Eesti Vabariigi kodanikke.

Põhikirja järgi loeti mulgiks need Eesti soost vabariigi kodanikud, kelle esiisad teoorjuse lõpetamise ajal, s.o 1860. aastatel seisnud Viljandimaa valdade või Valgamaal Helme kihelkonna valdade või Pärnumaal Halliste ja Karksi kihelkonna valdade nimekirjas. Mulgimaale sisserännanute teiste eesti soost vabariigi kodanikkude lapsed loetakse aga ainult siis mulkideks, kui nad on Mulgimaal sündinud, üles kasvanud ja omavad Mulgimaal kinnisvara. Kinnisvara ei nõuta sisserännanute lapselastelt, kui nad on Mulgimaal sündinud ja üles kasvanud.

Esimesel peakoosolekul valiti viieliikmeline juhatus ja esimeheks (vanemaks) kindral Jaan Soots. Kinnitati eelarve tasakaalus 1855 Eesti krooni. Järgnevalt korraldati mulkide ühine koosviibimine 18. mail 1935 Estonia valges saalis mulgiteemaliste ettekannetega.

Alates 1. novembrist 1935 hakkas selts korraldama igal nädalal klubiõhtuid Tallinna laulumeeste klubi ruumides. Klubiõhtud olid huvitavad: kuulati referaate ja muid huvitavaid ettekandeid. Osavõtt klubiõhtutest oli elav.

Raamatuaasta (1935) puhul anti Hendrik Adamsonile toetust 100 krooni ja Andres Rennitile 50 krooni.

Aasta lõppes 310-kroonise ülejäägiga. Liikmeid oli 222. 1936. aastal määrati Viljandi Kodukaunistamise Seltsile muuseumi avamise puhul toetuseks 100 krooni.

1936. aasta sügisel otsustati hakata välja andma mulgi kultuuri aastakirja Mulkide Almanak, mis sai esimeseks omanäoliseks etniliste murdegruppide ja maakondade seas ning hakkas ärgitama ka teisi oma aasta kultuurikirja kokku seadma. Eriti innukalt tegutsesid seltsis kindral Jaan Soots, proudad A. Varma, M. Raamot, härrad A. Tõnisson ja K. Koljo. Algas II maailmasõda. Sellele eelnevalt jagasid kaks suurt diktatuuririiki, kommunistlik Nõukogude Liit ja fašistlik Saksamaa Euroopa lähimad väikeriigid omavahel. Nii sai 1940. aastal Eesti Nõukogude Liidu osaks – algas okupatsiooniaeg, mis kestis XX sajandi neljakümnest kuni üheksakümnenndani. Punavõim likvideeris sundkorras kõik seltsid ja ühingud. Eriti raskelt tabas laialisaatmine Tallinna Mulkide Seltsi, kes seisis koos isamaalistest ja rahvuslikest suurkujudest. Paljud neist hukati või surid vangilaagrites. Seltsi vanem Jaan Soots vahistati 20. septembril 1940, järgnesid rängad ülekuulamised ja 6. veebruaril 1942 lõpuks hukkamine Solikamski vanglas.

Mulkide Selts Torontos, kus eestvedajaks sai Johannes Vihma.

Foto: Johannes Vihma erakogu

Mulgid paguluses

Agas tuli oli süüdatud ja seda tuld ei suutnud kustutada vaenuväed – see elas edasi tuha all, alates meie soomepoistest Karjala kannasel 1944 (Joh. Vihma) ja ta puhuti lõkkele endiste Mulkide Seltsi liikmete poolt üle ilmamaa, kus oli mulke. Neist kandvamaks sai Mulkide Selts Torontos, kus eestvedajaks Johannes Vihma, kes enne seda oli aidanud ellu kutsuda hiidlaste seltsi, mille eest sai hüüdnimeks „Vibuhiidlane“.

Maakondlikud organisatsioonid Torontos: Harjumaa Harjumaa Koondis 1985, Hiiumaa Hiidlaste Selts 1974, Järvamaa Järvlaste Kogu 1983, Läänemaa Läänlaste Selts 1978, Pärnumaa Pärnumaalaste Selts 1977, Valgamaa Valgamaalaste Selts 1984, Saaremaa Saarlaste Ühing Torontos 1956, Tartumaa Tartlaste Selts

Toronto mulkide eestseisus. Foto: seltsi arhiiv

1985, Viljandimaa Mulkide Selts Torontos 1977, Virumaa Virulaste Koondis Torontos 1978, Võrumaa Võrulaste Koondis Torontos 1968, Petserimaal organisatsioon puudus.

Seltsi eesmärgiks oli rahvuskultuuri ja oma kodukandi kommete säilitamine, vanade mälestuste elustamine ja omavaheline ülemaailmne sidemete loomine. Võeti osa killamängudest, korraldati iga-aastaseid kokkutulekuid, kus meenutati maakonna nimekamaid inimesi, nagu Jaan Lattik, Johan Simm, kapten Anton Irv, Salme Eckbaum, Jaan Tõnisson, Johan Laidoner jt. Tähistati Viljandi linna 700. aastapäeva, anti välja ajalehe Sakala sajanda juubeliaasta puhul erinumber meenutamaks, et Sakala ilmub ka 100 aastat hiljem, olgugi et mitte kodumaal. Üleilmsete sidemete loomiseks hakati välja andma ajakirja Mulgi Sõnumid, mis lõpetas ilmumise 1993. aastal, kui hakati uuesti välja andma mulkide aasta kultuurikirja Mulkide Almanak. 1990. aastal oldi abiks Mulkide Seltsi taaskäivitamisel kodumaal. Kodumaale toodi kaasa pagulasraamatud – üle 8000 tuhande teose meil omal ajal keelatud kirjandust. Selts andis teosed üle Viljandimaa Raamatukogule. Lisaks sellele on selts toetanud Viljandi koole, kirikuid, haiglaid ja teisi asutusi. Erikorjandus korraldati Halliste kiriku taastamiseks ja Viljandi veetorni ümberehitamiseks. Torontos on toetatud noorteorganisatsioone, Eesti Konsulaati, laste suvekodusid ja osaletud ühisorganisatsioonides välisvõitluseks kodumaa vabaduse eest.

Johannes Vihma kirjutab: „Meie ühistel kokkutulekutel on pesitsenud hubane mulgilik kodutunne. Vanades mälestustes elamine on olnud suureks lohutuseks ja jõuallikaks meie hingele võõrsil elades.“ Ta oli vanemaks 18 aastat. Vanemakohused andis ta üle Jaan Varesele, kes omakorda Mulgimaa vaprale tütrele Helju Salumetsale. Kahjuks ei olnud Toronto Mulkide Seltsil pärijaid ja nii lõpetati tegevus 2013. aastal. Seltsi lipp anti üle igaveseks

Seltsi taastamise algataja Ülo Ruubel.
Foto: Ülo Ruubeli erakogu

säilitamiseks Viljandimaa Muuseumile direktor Jaak Pihlaku kaudu. Aga nad tegid ära suure töö mulgi meele ja vaimu ülalhoidmisel ning seltsi tegevuse jätkamisel.

Seltsi tegevuse taastamine

Taastamisega alustasid Ülo Ruubel ja Peeter Ilves 1989. aastal. Esimese põhikirja kinnitas Eesti Muinsuskaitse Seltsi esimees Trivimi Velliste 8. septembril 1989, see registreeriti Viljandi Maavalitsuses 12. veebruaril 1990. Sellega pandi alus organiseerimiskogule. Kogu ettevõtmist juhtis Ülo Ruubel, kellest sai ka Muldade Seltsi vanem.

Töö käigus tekkis mõte: töö paremaks sujumiseks moodustada regioonid-kogukonnad, sest selts ei saa olla Tallinna-keskne. Sellest lähtuvalt asutati 4. märtsil 1990 Viljandi kogukond, 10. märtsil 1990 Tallinna kogukond, 24. märtsil 1990 Tartu kogukond, 13. aprillil 1990 Pärnu kogukond. Vanemaks valiti Viljandi kogukonnas Erna-Elise Neimann, Tallinna kogukonnas Priit Männik, Tartu kogukonnas Kaupo Ilmet ja Pärnu kogukonnas Ado Kullamaa.

Seltsi tegevus alates 1990. aastast

Esimeseks kokkusaamiseks sai aasta 1990 Viljandis. Esmakordselt üle nelja aastakümne kohtusid taas mulgid üle ilmamaa. Rongkäiku oli kogunenud sadu mulke igast ilmakaarest. Lehisid lipud ja mürtsus trumm. Oli kätte jõudnud vabaduse koit. 1993. aastal järgnes sellele juba vaba Eesti pinnal Mulgimaa pealinnas Viljandis

teine üleilmne kokkusaamine. Nüüd hakkas juhtrolli etendama Mulkide Selts, mis seisis koos Eestimaal Pärnu, Tartu, Viljandi ja Tallinna kogukonnast. Välisilma esindas Toronto kogukond. Alates 1990. aastast on selts aidanud korraldada ja korraldanud mulkide üle-eestilisi ja üleilmseid kokkusaamisi.

1995. aastast alates oleme korraldanud kokkutulekuid suvistepühade laupäeval – igal aastal erineva Mulgimaa kihelkonna päeva nime all ja Mulkide Seltsi aastapäeva oktoobri alguses – mulkide kultuuri esitluspäevana. Mulkide Seltsi töö toimub kohtadel-kogukondades.

Mulkide Seltsi vanemkond tegeleb üldplaanide paika-panemisega ja kirjastustegevusega, meenetega, projektide kirjutamisega, et hankida vahendeid ürituste korraldamiseks. On esinduskoguks seltside liikumises. Meil on hea meel koos käia, et olla kursis toimuvaga Mulgimaal, meenutada läbikäidut, edendada mulgi kultuuri ja kombeid, tavasid, käsitööd ja mulgi roogasid.

Mida oleme teinud, et meist jääks jälg

Andsime välja Mulkide Almanaki kordustrukki 1992. aastal ja taaskäivitasime Mulkide Almanaki väljaandmise 1993. aastast, oleme teinud seda siiaani ja kavatsime jätkata niikaua, kui vaimu ja võimu jätkub. Meie suurtöök on olnud mulgikeelse lugemiku „Mulgi keelen ja meelen“

Hummuli kihelkonnapäev. Foto: seltsi arhiiv

kokkuseadmine, kujundamine, toimetamine ning väljaandmine 2003. ja 2004. aastal (2000 eksemplari). See oli ka suurima tiraažiga väljaanne, kui mitte arvestada Mulkide Almanaki nr 1 kordustrukki. Tegime kordustrukki ka 1937. aastal välja antud vihikule „Laulud mulkidele“. Andsime välja Voldemar Kiinoja luuleraamatu „Ilu ja valu“.

Suure sammu oleme teinud mulgi murde õpetamisel-õppimisel tänu Erna-Elise Neimanni väsimatule eestvedamisele. Murdering kogus 1535 mulgikeelset lauset ja andsime need vihikutena välja I ja II 2010 ja 2012 – töö jätkub. Pärimuskõne jäädvustamiseks anti välja CD-plaat. Koostöös Vanemuise Seltsiga on avaldatud Helme mulgi Lembit Eelmäe luuleraamat „Mu tõne mailm (1997) ja „Tundelisi pärjavärsse“ (2003), E. J. Laarmanni koostatud brošüürid „Halliste kihelkonna koolid“, „Halliste kihelkonna päevad“ ja esimene ja teine vihik „Kaotatud aega ei leita“.

Meie kokkutulemisi on jäänud meenutama mälestuspuud ja Hallistes meenutuste pink. 2005. aastal, kui tähistasime eestikeelse ja -meelse seltsiliikumise 140. aastapäeva, istutasime neli püramiidtamme (see tähendab Pärnu, Tartu, Tallinn, Viljandi), millega panime aluse Mulkide Seltsi mälestuspargile. 2015. aastal täiendasime parki jälle. Olime need, kes panid aluse Mulgi Kultuuri Instituudile ja üks neist, kes pani aluse Eesti Kultuuriseltside Ühendusele. On hea meel, et see töö on vilja kandnud. Mulgi Kultuuri Instituut kanti registrisse 7. juunil 1996 Viljandis. Asutamislepingu allkirjastasid Mulkide Seltsi esindajana Kaupo Ilmet, Tallinna Mulkide Seltsi esindajana Ülo Ruubel ja Viljandi maavanem Helir-Valdor Seeder.

Kurb on see, et külad on tühjenemas

Meie seltsi eesmärgiks on Mulgimaalt pärit ja Mulgimaaga seotud inimeste ühendamine, mulgi meele ja keele alalhoidmine ja edasikandmine. Oluline on ajalooliste juurte uurimine, säilitamine ja tulevastele põlvedele vahendamine. Seda eesmärki aitas lahendada Mulkide Almanaki taaskäivitamine Kaupo Ilmeti eestvedamisel – ja nii nägi ilmavalgust 57 aastat hiljem, heinakuul 1993 Mulkide Almanak nr 2. Sellega sai teoks meie seltsi loojate tahe, nagu seda väljendasid esimeses almanahhis toimetaja L. Kahkra mõtted lugejaile: „Käesolevaga algab oma ilmumist „Mulkide Almanak“ kas üks või kaks numbrit aastas...“ Meil on tõsiselt hea meel, et oleme seda jõudnud teha siia maani tänu tublidele mulkidele – kirjutajatele ja toimetajatele. Almanahhi on toimetanud L. Kahkra, E. Nobel, E. Vääri, A. Reiljan, M. Kurm. Imanahhi kaanekujundus on A. Rosmanilt, tiitelleht ja muu graafiline kujundus 2.–24. almanahhis S. Väljalilt ning 25. almanahhis (1936) S. Raidverelt. 2003. aastal hakati välja andma ajalehte Mulke Sõna, toimetajaks Paul Lehesmets. Alates 2008. aastast annab ajalehte välja Mulgi Kultuuri Instituut.

Mulkide Seltsil on olnud rendipinnad. Seltsi liikmete arv on tänasel päeval 198, olles maksimaalne 2010. aastal, mil seltsil oli 220 liiget.

On meeldiv tõdeda, et need, kes seltsi taaselustasid, on seltsi töös tänase päevani, teevad seda ka edaspidi, nii nagu abielusakramendis öeldakse: kuni surm teid lahutab. Seltsi töid, ettevõtmisi ja tegemisi on läbi aastakümnete läbi viinud aktiivsed teotahelised seltsiliikmed ja neile on omistatud seltsi auliikme staatus. Seltsi auliikme nimetuse on saanud Johannes Vihma, Ülo Ruubel, Paul Juttus, Erna-Elise Neimann, Endahelle Kungla, Ellen Rändvee, Kalju Laanemets, Silvi Väljal, Aino Sõber, Laine Pärnits, Kaupo Ilmet, Ado Kullamaa, Eino-Jüri Laarmann, Jaan Vares, Eduard Vääri, Enel Pehap, Luule Raag, Leili Weidebaum, Meeta Meltsas, Lembit Eelmäe, Helgi Sooaru, Helju Salumets, Raimond Murd, Elvi Kirsipuu, Albert Kiviaed, Malle Loit, Aadu Ritso, Tiit Rahula, Paul Lehesmets,

Helju Lehemets, Malle Kurm-Oks, Eino Lupp ja Eha Kard. Kaupo Ilmet on pärjatud tiitliga Mulgimaa Uhkus.

Seltsi on juhatanud kindral Jaan Soots (aastatel 1934–1940), Ülo Ruubel (1990–1994), Kaupo Ilmet 1994. aastast käesoleva ajani. Kogukonnavanemateks on Meeta Meltsas, Eha Kard, Leili Weidebaum ja Elvi Kirsipuu.

Me oleme väga tänulikud meid toetanud fondidele, ühendustele, Eesti Kultuurkapitalile, Mulgimaa Kultuuriprogrammile, Eesti Kultuuriseltside Ühendusele ja muidugi Mulgimaa omavalitsustele.

Mulkide seltside kogukonnavanemad koos mulkide vanema Kaupo Ilmetiga (vasakult Meeta Meltsas, Eha Kard, Leili Weidebaum ja Eili Kirsipuu). Foto: seltside arhiiv

Trükiseid

Mulkide Almanak. Ilmunud alates 1936. aastast, kokku 27 nimetust.

Mulgi keelen ja meelen. Koostanud Silvi Väljal ja Lembit Eelmäe. Kujundanud ja illustreerinud S. Väljal. 2004, 142 lk.

Mulgikiilsid ütlemissi. Koostanud Erna-Elise Neimann. 2010, 40 lk.

Mulgikiilsid ütlemissi 2. Koostanud Erna-Elise Neimann. 2012, 40 lk.

Halliste kihelkonnapäev 18.05.2013. Koostanud E.- J. Laarmann. 2013, 36 lk.

Kes veel mäletab? Koostanud E.- J. Laarmann. 2014, 44 lk.

E. Lupp. Suislepa vald muinasajast XX sajandi keskpaigani. 2016, 240 lk.

Laule mulkidele. Faksiimiletrükk 1937. aasta laulikust. 2007, 32 lk.

Kontakt:

Mulkide Selts. Reinu tee 10-35, 71011 Viljandi,
tel 433 3304, www.mulkideselts.ee, ene.saar@viljandivald.ee.

Muuga Maanaisteselts EHA

Ilma Lausvee

Asutamisaasta: 1929

Tegutsemispiirkond: Lääne-Virumaa

Seltsi esimene juhatus. Istuvad vasakult Amanda Järvelt, Alma Tepoees, Paula Kriel. Seisavad vasakult Elli Sommerfelt, Therese Vainult. 1929. Foto: seltsi arhiiv

Seltsi asutamine

Seltsi nimi asutamise ajal, 1929. aastal oli Muuga Perenaisteselts Eha asukohaga Paasvere vallas Muuga koolimajas. 1936. aasta 19. juunil muudeti nimi siseministri otsusega Muuga Maanaisteseltsiks Eha. Seltsi asutamisel oli liikmeid 25, seltsi taastamisel 1998. aastal 15 ja praegusel hetkel on liikmeid 42.

Muuga Perenaisteseltsi esimesse juhatusse kuulusid Amanda Järvelt (kooliõpetaja), Alma Tepomees (10.03.1910–29.05.1990, taluperenaine), Paula Kriel (kooliõpetaja), Elli Sommerfelt (taluperenaine), Therese Vainult (taluperenaine).

Muuga Maanaisteseltsi Eha esimesse juhatusse 1998. aastal valiti Ilma Lausvee, Erika Tambi, Elke Sepajõe, Kaire Veskilt, Maarika Sihver.

Tegevus kuni 1940. aastani

Seltsi esinaised on olnud Alma Tepomees-Riispapp, Hilda Järvelt, Helene Onga, Marta Pass-Vilu, Amanda Järvelt, Juuli Kuhlbach, Riia Kristmann, Amanda Ruuben.

Esimese Eesti Vabariigi aegne selts korraldas erinevaid kursusi (kangakudumine, keedukursus, käsitöö ja õmblemine, hoidiste valmistamine, tantsimine), kevaditi ühiseid koristustalguid, peoõhtuid, viktoriine. Seltsi juures tegutses Muuga-Paasvere maanoorte ring, laulukoor ja rahvatantsuring. Osaleti üleestilistel seltside kokkutulekutel. Dokumendid seltsi tegevuse kohta hävisid Muuga kooli põlemisel 19. septembril 1944.

Seltsi taastamisjärgne tegevus

3. veebruaril 1998. aastal otsustati selts taastada ja võeti vastu põhikiri.

Tänapäevane selts kuulub Virumaa Maanaiste Liitu, Eesti Kultuuriseltside Ühendusse, ühendusse Kodukant Virumaa Lootus ja PAIKi. Seltsi tegevusest võtavad osa piirkonna 5 küla: Muuga, Paasvere, Rajaküla, Alekvere ja Vassivere. Seltsil on sõprussidemeid kodu- kui ka välismaa erinevate seltsidega. Läbi aegade on seltsis tegutsenud mitmesugused isetegevusringid: segarahvatantsurühm, naisrahvatanantsurühm ja laste segarahvatantsurühm, näitering, kapell ja noorte kapell, segakoor, käsitööring. Oleme projektide abiga korraldanud palju erinevaid kursusi ja saanud projektidest ka toetust ürituste korraldamiseks (Eesti Kultuurkapital, LEADER, Hasartmängumaksu Nõukogu, KOP).

Tähtsamad teostatud projektid 1998–2016

1998. aastal laskime vana lipu järgi teha seltsile uue lipu, mille õnnistamine toimus Simuna kirikus 24.06.1998, ja vana pitsati jäljendi järgi uue pitsati. 1999. aastal ostime segarahvatantsurühmale uued riided. 2001. aastal korraldati koostöös J. Kunderi Seltsiga Muugas keeleõppelaager „Aita omasid, võta võõraid” krimmieestlaste lastele. Seltsi esinaine eestvõttel anti 2003. aastal välja „Maanaiste laulik“ ja 2004 selle kordustrukk. 2004. aastal koostati seltsi eestvõttel „Muuga piirkonna arengukava 2005–2015“. 2004. aastal leidis PRIA poolt rahastamist projekt „Muuga Maanaisteseltsi Eha ruumide

Seltsi lipu õnnistamine. Foto: Ülo Ruubeli erakogu

remont ja sisustamine“. Projekti raames valmisid jõusaal, noortetuba, koosolekute ruum ja õppeköök, mida on võimalik kasutada kõigil piirkonnas elavatel inimestel kuuel päeval nädalas. 2005. aastal valmisid seltsi eestvõttel ning Kohaliku Omaalgatuse Programmi ja Laekvere vallavalitsuse toetusel tänavakorvpalli- ja rannavolle platsid Muuga spordihoone kõrvale. Platside kõrvale on paigaldatud ka pingid, prügikastid ja välikäimla. Spordihoone teisel korrusel asuvad maanaisteseltsi ruumid. 2007. aasta veebruaris muretses selts koostöös Muuga Põhikooliga ja Hasartmängumaksu Nõukogu toetusel Muuga mõisa tiibklaveri. 2007. aastal muretses selts piirkonna heakorrastamiseks LEADER-programmist murutraktori. 2007. aastal muretses selts koostöös Muuga Spordihoone ja Muuga Põhikooliga Kohaliku Omaalgatuse Programmi ja Eesti Kultuurkapitali toetusel võimenduskomplekti ja mikrofoniid. 2009. a toimus keskkonnateadlikkuse tõstmiseks looduslaager noortele, rahastajaks LEADER. 2009. aastal viidi läbi lapitehnikakursus ja osteti selleks vajalikke vahendeid. 2010. aastal

külastas selts Peterburi Eesti Seltsi, anti kontsert Aleksandri pargis. 2010. aastal avasime Muuga mõisa seinal mälestustahvli Emil Langile, Muuga kooli endisele direktorile ja kultuurielu eestvedajale. 2011. aastal renoveeriti seltsi eestvõttel Paavere endine kauplusehoone külamajaks koos saunaga. 2012–2013. aastal koostasime raamatu „Muuga Maanaisteselts Eha 1929–2013”. 2014 külastati taas Peterburi Eesti Seltsi ja 19. septembril avati koostöös vilistlastega mälestuskivi endise Muuga kooli asukohas. 2015. aastal ostsime rahvapillid (plokkflöödid ja kandle) koolilaste rahvamuusikaansamblile.

Jooksvalt on korraldatud erinevaid pidusid, koosolemisi, laatasid, piirkonna külapäevi ja esinemisi erinevates Eestimaa paikades. Meie seltsi on külastanud Peterburi Eesti Kultuuriselts, külalisi on käinud Rootsi, Soome ja Belgia seltsidest.

Tulevikuplaanid

1. Hea elukeskkonna tagamine – teede remont, ühisürituste korraldamine, igas vanusegrupis inimeste kaasamine erinevatesse ringidesse.
2. Sportlike eluviiside propageerimine – erinevate sportimisvõimaluste loomine nii sise- kui välistingimustes nii lastele, noortele kui ka täiskasvanud külaelanikele.
3. Jätkata lastega rahvatantsutraditsioone ja säilitada huvi meie rahvatantsude vastu.
4. Võimaldada lastel tegelda muusikaga.
5. Tuua ka edaspidi erinevaid kontsertetendusi maale.
6. Heakorradada külapiirkonnad – püüdleme selle poole, et meie külades oleks hoonete ümbrused niidetud ja hooldatud, lagunenuid hooned likvideeritud.

Trükiseid

Muuga Perenaisteseltsi asutamise koosolek 16. detsember 1928. – Taluperenaine nr 5, 1929.

Võidupüha tähistamisest. – Virumaa Teataja, 26.06.1936.

Brošüür „Emil Lang 100”, 2010.

Brošüür „Muuga Maanaisteselts Eha 1929–2013”.

Artikleid

Helgi Pajo. Krimmi lapsed avastavad esivanemate sünnimaad. – Virumaa Teataja, 26.07.2001.

Helgi Pajo. Laager juhatab juurte juurde. – Virumaa Teataja, 26.07.2001.

Erna Vilu. Krimmi lapsed esivanemate sünnimaal. – Virumaa Teataja.

Helgi Pajo. Krimmieesti lastel jäi Muuka palju sõpru. – Virumaa Teataja, 09.08.2001.

Eva Klaas. Tants hoiab tervise korras ja hinge noorena. – Virumaa Teataja, 21.12.2010.

Õie Tüür. Muhulaste külaskäik Lääne- Virumaale. – Muhulane, 2001.

Ilma Lausvee. 140 aastat eestlust Krimmis. – KAJA, oktoober 2001.

U. Vahula. Muuga Maanaisteseltsi Eha reis Peterburi. – Peterburi Teataja, september-oktoober 2010.

Aarne Mäe. Muuga seltsielu keeb tänu Ilmale. – Virumaa Teataja, 1999.

Kontakt:

Muuga Maanaisteselts Eha. Alekvere tee 1, Muuga, Lääne-Viru maakond, Laekvere vald,
tel 329 4489, Laekvere valla kodulehel www.laekvere.ee on seltsil oma lehekülg muugarmtk@laekvere.ee,
muuga.raamat@vinnivald.ee.

Narva Eesti Selts

Ants Liimets, Kairi Johannes

Asutamisaasta: 1894/1988

Tegutsemispiirkond: Narva

Seltsi asutamine ja tegevus 1944. aastani

Narva asula tekkis muinaseestlaste linnuse kohale. 1223 vallutasid taanlased selle ja algas võitlus, missugusele rahvusele Narva pidi kuuluma. Taanlased müüsid Narva sakslastele, sakslaste käest võtsid ta rootslased, nende käest venelased. Taani kuningas Valdemar IV andis Narvale linnaõigused 1345. aastal. Tartu rahulepinguga sai Narva Eesti omaks.

19. saj keskel kujunes Narva üheks suuremaks tööstuslinnaks Eestis. Siia rajati Narva Linavabrik, Kreenholmi Manufaktuur, Joala vabrik, keskelektrijaam. Eestlased töötasid vabrikutes mitte üksi töölistena vaid ka sellide ja meistritena.

Et arenenud inimese vaim seltskondlikkuse järele ihkas, kohta soovis, kus ta teistega võiks oma mõtete ja tunnetega ühineda – sellest tekkis mõte Narvas Eesti Selts asutada. Ka olid sel ajal üle terve Eesti esimese ärkamisaja vabamad tuuled puhuma hakanud ja siia ulatunud. 1869 toimunud üldlaulupidu võib pidada murranguliseks sündmuseks rahvuslikus liikumises, kui Jakob Hurt kutsus eestlasi üles oma rahvusele truuks jääma ja eesti seltse edendama ning emakeelse hariduse eest hoolitsema. Eesti rahvusliku ajakirjanduse veergudel hakati avaldama avalikkusele suunatud mõttevahetusi rahvuslikel teemadel.

Eestvedajaks seltsi loomisel oli Kreenholmi kirjutaja Gustav Holstein, ristiisaks-nimepanijaks Hans Ots (lauljate Karl Otsa isa ja Georg Otsa vanaisa). Uus selts nimetati ärkamisajal Faehlmanni poolt elustatud vanaeestlaste jumala nime järgi Ilmariseks. Esimeseks esimeheks valiti tollane Zinovjevi lauavabriku raamatupidaja Juhan Weizenberg. Ta oli haritud mees, õppinud Treffneri gümnaasiumis, käinud Saksamaal ja Rootsis, tegeles kirjandusliku loominguga. Ta oli olnud Tormas C. R. Jakobsoni kodukooliõpetaja.

Seltsi põhikiri sai lõplikult valmis 23. jaanuaril 1874 ja kinnitati 5. juulil Venemaa siseasjade ministeeriumis. Pühapäeval, 3. novembril 1874 oli seltsi esimene üritus: pidulik sisseõnnistamine. Uue seltsi loomisel ei saanud sakslastest kui väe- ja võimukandjatest mööda minna ja nõnda kutsuti liikmeteks kõiksugu tähtsaid tegelasi, mistõttu ei olnud algul seltsis ainult eestlased, sinna kuulus palju erinevate rahvuste esindajaid. Võõrastele anti seltsis ka mõned ametid, paraku hakkasid võõrad aga seltsist üksteise järel lahkuma. Miks neid seltsi võeti, oli vist asutajate poolt ainult taktika, mille abil loodeti asutamise juures ja esialgu hõlpsamini edasi saada. Seltsi esimesed elupäevad läksid kitsamatest kodustest piiridest mööda, peeti rõõmsaid õhtuid, koosolekuid, kõnesid, lauldi ja mängiti, olgugi et Ilmarise põhikiri ei lubanud muud kui vaimulikku ja ilmalikku laulmist edendada.

Seltsi tegevus

Sellest ajast saadik on Narva Eesti Selts rahvuslikult mõtleivate eestlaste kogunemiskohaks ja keskpunktiks jäänud. Seal on edendatud eesti vaimu, näitemängu, laulu ja kõike, mille järele vabanenud inimese hing tarvidust

tundis. Palju peeti kõnesid rahvuslikel teemadel. Vene võimu raskema surve ajal (1887) tuli Ilmarise nimest loobuda, sest ei suudetud kannatada, et Narvas, mida juba Vene linnaks hakati pidama, mõne vana Eesti jumala nimeline selts on olemas. Hiljem, 1924. a otsustas seltsi peakoosolek ühel häälel ajaloolise nime taastada kujul Narva Eesti Selts Ilmarine. Esialgu üüris selts tegevuseks kitsaid ruume, kuni 1905 osteti maja Vestervalli tänaval ja 1908 ehitati juurde suur saal, mis oli Narva suurim ning mahutas 1000 inimest. 1914. aastal olid peaaegu kaks kolmandikku Narva elanikest eestlased.

1914 alanud maailmasõja ajal kasutati seltsi ruume laatsaretina. Aktiivne seltsitegevus majas taastati 1920. aastal pärast Vabadussõja lõppu. Selts on korraldanud peale tavaliste pidude Virumaa laulupeo ja paar laiema eeskavaga rahvapidu.

Pärast Eesti iseseisvumist andis Narva Eesti Selts aastate jooksul oma ruume tasuta ka Narva rahvaülikoolile rahvalike loengute korraldamiseks, Narva koolidele, laulu- ja spordiseltsidele, mitmesugustele asutustele ja ettevõtetele, kes laiade rahvahulkade hariduse ja elujärje tõstmiseks töötavad.

Näitemäng

Nii J. Weizenberg kui ka H. Ots olid tulised C. R. Jakobsoni ideede pooldajad ja püüdsid Ilmarise tegevust suunata ühiskonna demokraatliku mõtte poole. Esimeste eesti seltside juures pandi alus ka eesti rahvuslikule teatrile. G. Holstein, H. Ots ja J. Weizenberg lavastasid 02.02.1874 C. R. Jakobsoni näidendi „Arthur ja Anna“ (esimene eestikeelne näidend Narvas). Publik võttis lavastuse vastu vaimustusega, kuna teatrilaval mõisnike ja muu mõisarahva väljanaermine meeldis igale eestlasele. Lavastus kujunes mõjukaks poliitiliseks võitlusvahendiks.

Ilmarisel oli tihe side Peterburi Eesti Seltsiga ja viimane käis tihti esinemas Narvas. Mängiti palju algupärandeid. Näitlejate tase oli väga kõrge. 1891. a loodi Narvas karskusselts Võitleja ja uus selts hakkas samuti muu tegevuse kõrvalt näitekunsti viljelema.

1920. a muudeti Narva Eesti Seltsi endine asjaarmastajate trupp ümber palgaliseks näiteseltskonnaks ja 1922 omaette seltsiks Narva Eesti Teater. 1925. aastal ühinesid Narva kaks teatrit Narva Ühisteatris, kuid läksid jälle lahku ja Ilmarise trupp lõpetas kutselise tegevuse.

15.07.1940 hävis pommitamise tagajärjel Võitleja hoone. Saksa okupatsiooni ajal alustati linnavalitsuse initsiatiivil (ka Narva Eesti Seltsi viimane esimees Aleksander Pitsar oli Narva linna volikogu liige veel vähemalt 1940. a alguses) Ilmarise seltsimaja saali ja lava remonti ning 17.06.1942 alustas Võitleja teatritrupp etendustega, põhirõhk oli eesti algupärandil. 1944 teater suleti ja inimesed läksid üle maa laiali. Osa kutsuti tööle Paide teatri juurde ja seal loodi pärast sõda uuesti Narva teater. Narvaga on seotud näitlejad Mari Möldre, Franz ja Hugo Malmsten, Albert Üksip, Alfred Sällik jt. Tuntud on lauljad Gerda Murre, Tooni Kroon, kes sündisid ja alustasid oma lauljateed Narvas. Mõlemad on ka nn tasuta sõidu Siberisse saanud. Rahvalike laulude esitaja Artur Rinne on samuti sündinud Narvas.

Okupatsiooniaegne vaikelu

Seltsi tegevus oli aastatel 1945–1988 praktiliselt võimatu. Narvas mäletati vaid töölisliikumise tegelasi. Linna elanikkond vahetus peaaegu täielikult. Kui enne sõda elas Narvas 20 tuhat elanikku ja neist 2/3 olid eestlased, siis 1980. aastate lõpuks kasvas linnaelanike arv üle 80 tuhande ja eestlasi oli vaevalt 3,5%. Ka oli Narvas ainult üks

eestikeelne kool. Kuid soov eesti kultuuri viljelda ei olnud Narvas kadunud. Esimeseks pääsukeseks oli naiskoor Tiina, kes alustas oma tegevust 1960. aastal. Koori dirigendiks oli tolleaegse Narva 2. Keskkooli lauluõpetaja Astrid Toome- Randal. Hiljem tegelesid kooriga Aita Bogdanova ja Jaan Linde. Jaani juhtimisel tegutses ka rahvapilliainsambel ja meesansambel. Pereklubi Rukkilill oli enam kui 15 aastat kokkusaamise paigaks Narva eestlastest noortele.

Gorbatšovi saamisel Moskva võimukoridoridesse algas vilgas tegevus ka Eestis. Et “glasnost” ja “uutmine” said lööksõnadeks ja loosungiteks, tahtsid ka Narva eestlased oma tegevust tutvusringkondadest laiemaks venitada. Kahtlemata sai seda teha vaid NLKP järjekordse kongressi otsuseid täites. Rahvarinde asutamine Tallinnas oli kindlasti üheks katalüsaatoriks, et Narva eestlastel tekkis soov taasluua eesti selts. Nii koguneti 1988. aastal ja pandi uus alus pikki aastaid hingusel olnud seltsile. Nagu hiljem on väitnud üks taasasutajaid pr Helga Mihelson, ei olnud taasasutajatel kindlat informatsiooni seltsi kunagise tegevuse kohta, kuid soov edendada Narvas eestlust oli suur ja vajas väljaelamist. Ka siis oskasid valvsad kompartei ideoloogid esitada küsimusi seltsi asutajate ja suundumuste kohta.

Uus algus

“Eesti Selts on vabatahtlik ühiskondlik organisatsioon ja tema ülesandeks on Narvas ja Narva-Jõesuus elavate kodanike ühendamine kultuuriliste, vaimsete ja poliitiliste vajaduste rahuldamiseks ning eesti kultuuri säilitamiseks,” nii oli kirjutatud 1988. aasta 14. oktoobril Narva Elektrivõrkude saalis taasasutatud Eesti Seltsi põhikirja. Tookord kogunes 85 eestluse pärast murettundvat ja aktiivset inimest, kes arutlesid pikalt oma rolli üle uutmisprogrammis. Aktiivsemate osalejatena olid koosolekul Helga Mihelson, Laur Sameli, Ants ja Vilve Pihelgas, Raivo Murd, Jüri-Ahto Siig, Olli Toomik, Ingrid Erilaid jt. Nende inimeste nimed on tuntud mitte ainult Narva eestlaste seas, vaid kogu vabariigis.

Seltsi põhikirjas on märgitud järgmised ülesanded:

- Narva linna endise maine taastamine Eesti linnade seas,
- eesti kultuuri ja hariduse järjepidevuse hoidmine,
- eestlastele vastava inim-ja kultuurisõbraliku elukeskkonna loomine, rahvustunde innustamine ja säilitamine,
- eesti keele propageerimine ja au sees hoidmine igapäevaelus,
- ajalehe Põhja Kodu kui seltsi info edastaja väljaandmine ja levitamine,
- koostöö loomine teiste seltside, koolide ja ühendustega,
- esitada seltsi tegevuses aktiivselt osalejaid valitavatesse organisatsioonidesse või ametikohtadele.

Eriti mäletavad vanemad liikmed “kolmiku” Vilve Pihelgase, Ingrid Erilaidi ja Helga Mihelsoni tegevust. Seltsi taasasutamisel oli inimeste entusiasm tunduvalt suurem, kuid võimalused vähemad. Aktiivselt tegutses näitering, korraldati kõnekoosolekuid.

Oli aeg, mil linnavolikogus võis kuulda ka eestikeelseid sõnavõtte. Poliitiline tegevus oli kuni 1996. aastani

selgepiiriline. Narva Eesti Selts osales linnavolikogu valimistel oma nimekirjaga. Linna volikogus eksisteeris oma fraktsioon. Tuntumad poliitikud seltsi elus on Anatoli Paal, Raivo Murd, Manfred Silland, Rein Annik, Valentin Pappa, Ülo Järvet, Olev Silland jt. Korra oli 31 linnavolikogu liikme seas isegi 6 eestlast. Linnavolikogu istungitel võis kuulda ka eestikeelseid sõnavõtte. Selle perioodi saavutusteks peame, et linnanõukogust sai uuesti linnavolikogu ja lõppes “nelja Vladimiri” võim Narvas (nii rääkisid Narva elanikud naljatades viimastest nõukogude aja võimumeestest: Vladimir Tšuikin (linnanõukogu esimees), Vladimir Mižui (linna täitevkomitee esimees), Vladimir Malkovski (linna parteikomitee esimene sekretär) ja Vladimir Uljanov (postamendil Peetri platsil). Lisaks sai ka Rakvere tänav tagasi oma esialgse nime.

Selts ei pea oma eesmärgiks majandustegevuse kaudu tulu saamist ega jaota oma kasumit liikmete vahel. Nagu võib tõdeda, pole aastate eest põhikirja kantud eesmärgid kaotanud oma aktuaalsust. Senini on eestlased Narvas vähemusrahvuseks ja eesti kultuuri kohtab siin vaid Narva Eesti Majas, Eesti Gümnaasiumis või Tartu Ülikooli Narva kolledžis. Mõnisada etnilist eestlast on aga andnud elanikkonna registrisse emakeelena vene keele (isa/ema on valinud järeltuleva põlve kooliks tugevama õpetustasemega venekeelse gümnaasiumi). Ka pole märgata vabariigisisest migratsiooni eestlaste ümberasumiseks Narva. Mõned piirivalvurid küll töötavad Narvas, kuid oma peresid ei soovi siia tuua. Seltsi tegevust juhtinud eestseisuse esimeesteks on olnud Vilve Pihelgas, Ülle Teur-Siig, Silvia Ilmenskaja – ja nüüd juba palju aastaid Ants Liimets.

Kohtumised Kuninglikus Küünlas

Edaspidi toimunud arengus on aga Eesti Selts ennast distantseerinud otsesest poliitilisest tegevusest ja on enam tähelepanu pööranud kultuuri viljelemisele. Jaan Linde kujundas endistest Tiina lauljatest ansambli Meelespea. Meesansambel sai 2015. aastal uuesti kokku. Nüüd harjutab ansambel Arvi Pertmani juhtimisel. Koos tantsuansambliga Värtnad on käidud esinemas üle vabariigi. Käesoleval aastal tähistavad Värtnad oma asutamise kümnendat aastapäeva. Tantsud on selgeks õpetanud ja õiges taktis tantsima pannud Aime Kala. Muusikat teeb akordionil Mart Pung.

1990ndate keskpaigas oli Narva eestlaste seas populaarsemaks kogunemiskohaks iga kolmapäevane kohtumisklubi Kuninglik Küünal. Tekkinud kunagi kui valimisklubi, tegutses see klubi presidendi Mart Punga eestvedamisel restorani Rondeel ruumides. Klubi asutajate seas olid Silvia Ilmenskaja, Stanislav Sorokin, Indrek Tarand, Aita Bogdanova ja Mart Pung. Kolme täiskirjutatud kladesse on jäädvustatud huvitavamad õhtud ja külalised. Viimaste hulgas teadlased, riigijuhid, linnaisad ja välismaalased. Nii õppisid rootslased ühel õhtul laule eesti keeles. Klubi kooskäimiseks valminud Narva Eesti Seltsi laulik saja parema lauluga on tänini kasutusel ja välja on antud juba kolm trükki. Nimi Kuninglik Küünal aga tuli Riigikogus eksisteerinud Kuningriiklaste rühmituse poolt Rondeelile antud turbekirjast. Kõnekunstiring Margus Kikase käe all sai tegutseda peaaegu aasta ja toetus Narva Eesti Gümnaasiumi lõpuklasside aktiivsetele noortele. Valminud eeskavaga käidi esinemas nii Ida-kui Lääne-Virumaal.

Põhikirja eesmärkides mainitud oma ajalehe Põhja Kodu väljaandmine pole aga läinud nii libedalt. Esimesed sõjajärgsed numbrid pandi kokku Rahva Hääle toimetuse ja ajakirjanik Valve Raudnaski juhtimisel. Siis saadi toetust Vabariigi Valitsuselt ja toimetaja kohale asus Indrek Peterson. Tema ja Jüri-Ahto Siigi poolt kirjutati artiklid Narvas, toimetati Tartus ja trükiti Kohtla-Järvel. Sellise kolmnurga tulemusena (interneti veel ei olnud)

valminud ajaleht huvitas küll Narvast lahkuma sunnitud ja nüüd Rootsis, Austraalias või Inglismaal elavaid narvalasi, kuid linnaelanike jaoks kippusid uudised hiljaks jääma. Arvutite saabumisega igapäevaellu valmis Põhja Kodu pooleteise aasta vältel ka Narvas. Lõpuks oli vaid 28 tellijat ja ajalehe väljaandmine soikus. Praegu enam Narvas eesti keeles ajalehti ei ilmu. Narva Eesti Seltsil on olemas oma lehekülg Facebookis ja Etnowebis.

Ei me ette tea...

Narva Eesti Selts on esindatud Eesti Rahvusseltside Ühenduses, Ida-Virumaa maavanema juures tegutsevas rahvusseltside ümarlauas, Narva rahvusseltside koordinaatsiooninõukogus. Selts on üheks MTÜ Narva Eesti Maja asutajaliikmeks. Tihedad kontaktid on Narva-Jõesuu Eesti Seltsiga Kalju ja Vaivara valla Vanatare seltsiga. Loomulikult on koostöö Narva Eesti Gümnaasiumi, Narva Eesti lasteaia Punamütsike ja EELK Narva Aleksandri kogudusega. Oleme käinud külas Göteborgi Eesti Seltsil ja Eesti teatritrupil. Seltsi liikmed osalevad Narva ja Vana-Narva päevadel, ajaloopäevadel ja riiklike tähtpäevade tähistamisel. Nende abil püüame anda praegustele Narva elanikele (pooled neist ei ole sündinud Eestis) informatsiooni Narva tegelikust ajaloo ja kummutame nõukogude-aegseid stereotüüpe. Koostöös Vana-Narva Seltsiga (asukoht oli Tallinnas) oleme taastanud Vabadussõja mälestussamba Garnisoni kalmistul.

Paigaldasime mälestuskivi neile, kes pidid 1944. aastal jätma oma kodu ja keda ei lubatud tagasi kodulinna. Paigaldasime risti endise Peetri koguduse asukohta ja mälestustahvli Narva Eesti Gümnaasiumisse Vabadussõjas langenud Narva õpilastele. Vana-Narva Seltsi liikmed olid suures osas nende aktsioonide algatajad, olles ajaloolise mälu kandjaks noortele. Vilma Talberg (Vana-Narva Seltsi esinaine) oli väga aktiivne ja põhimõtteline inimene, kui asi puudutas Narva ajalugu. Vilma Talberg valiti linnavolikogu poolt ka linna aukodanikuks. Teised aktiivsemad liikmed Vana-Narva Seltsist on olnud akadeemik Valdek Kulbach, Vilma Kulbach, Helju Orn ja Laine Palandi. Kõik eelmainitud ning veel 26 vana narvakat on praeguseks liitunud Narva Eesti Seltsiga ja moodustavad meie Tallinna osakonna.

Vana-Narva päevi hakati pidama 1994. aastal, kui pärast üldlaulupidu tulid Eesti Naistelaulu Seltsi laulukoorid Narva ja pidasid maha väikese laulupeo. Oma rongkäiguga raudteejaamast Hermannilinnusesse demonstreeriti linnaelanikele, et Narva asub Eestis. Edasi jätkusid Vana-Narva päevad kuni 2013. aastani. XX päevad olid aga juba linnapäevadega üheaegselt. Kui 1994. aastal tuli Vana-Narva Seltsi liikmete kodulinna tulekuks tellida kaks autobussi, siis 2013. aastal oli vabu kohti ka ühes bussis. Aeg teeb pöördumatult oma tööd. Seltsi 130. aastapäevaks (2004) valmis Aleksandr Petuhhovi lühifilm "Ei me ette tea...", kus seltsi taasasutajaliikmed Helga Mihelson, Ingrid Erilaid, Raivo Murd ja Rein Annik meenutavad 16 aasta taguseid aegu ja annavad soovitusi tulevikuks. Lühifilmide konkursil Narvas märgiti film ära laureaadi tiitliga.

2014. aastal tähistasime seltsi 140. aastapäeva. Kogunesime simmanile Rugodivi-nimelisse kultuurimajja. Selle koha peal oli enne II maailmasõda Narva Võitleja seltsimaja. Külla olid tulnud teiste rahvusseltside esindused ja president Arnold Rüütel koos abikaasa Ingrid Rüütliga.

Tihedad sidemed on Peterburi Eesti Kultuuriseltsiga. Oleme käinud nii Jaani kiriku taasavamisel kui ka seltsi esinaise Viuu Fjodorova juhtimisel tähtsamates Peterburi ning ümbruskonna kultuuriasutustes. Kokku oleme alates 2011. aastast käinud gruppide ja delegatsioonidega vähemalt 18 korral Peterburis. Nendest suuremad on olnud kolm ekskursiooni, tutvumaks Peterburi ja Leningradi oblasti vaatamisväärsustega. Peterburi eestlased osalevad

aga meie poolt organiseeritavatel ekskursioonidel Eestisse. Ühisprojektidena Narva teiste rahvusseltsidega oleme tähistanud rahvuslikke tähtpäevi ja riiklikke pühi.

Parimad sidemed on meil Ingerisoomlaste Seltsi, Ukraina Kaasmaalaskonna, Narvamaa ja Poola Klubiga Polonez. Oleme vastu võtnud Valgevene kultuuriesindust ning igal aastal osaleme soome-ugri päevade üritustel. Iga-aastaseks tegevuseks on saanud koristustalgud Narva Garnisoni kalmistul Vabadussõja mälestusmärgi juures ja sellele järgnev õhupüssist laskmine Narva lasketiirus.

2015. aastal koristasime Vabaduse 20 asuva maja (endine EELK Narva Aleksandri koguduse maja) hoovi. Rahvast oli kokku tulnud niipalju, et töö sai valmis juba enne lõunat. Huvitatud said kontrollida silmade täpsust lasketiirus.

Aino-Monika Jõesaare aktiivsel tegutsemisel ja seltsiliikmete kaasabil on valminud terve seeria raamatuid, mis räägivad Narva haridusest enne ja pärast suurt sõda ning sidemetest külgnevate küladega (Arumäe). Eraldi on välja antud raamat Narva teatrite käekäigust ja näitlejatest („Üks teater kahes linnas“ I, II). Mõnusat lugemist pakub Elmar Kelli mälestusteraamat „Ühe kadunud linna kroonika“ ja tema joonistused sõjaeelset Narvast.

2016. aastal on seltsi liikmete arv kasvanud ajaloo maksimumini – 263 liikmeni (suurem sõjaeelne liikmete arv on

Tantsurühm Värtnad, 2017. Foto: seltsi arhiiv

olnud 229 liiget 2011. aastal). Kõige väiksem liikmete arv on olnud 1903. aastal, vaid 19 liiget. 2014 valiti seltsi eestseisus koosseisus: Kristina Govard, Silvia Ilmenskaja, Kairi Johannes, Laine Palandi, Mart Pung, Peeter Tirman, Danel Välja, Ants Liimets. Kui enne II maailmasõda oli Narva elanikkonnas 2/3 eestlasi (ca 15 tuhat), siis kaasajal on eestlaste osakaal alla 3%. Viimased 10 aastat on eestlaste osakaal pidevalt vähenenud.

Lõpetuseks sobivad siia sõnad: „Eesti Selts on püüdnud kõik teha, et Eesti kultuuri walwel seista isamaa idapiiril. Kuid palju on weel tegemata jäänud, mistarvis oleks teha olnud, aga võimalused puudusid. Ei suudetud kõike mida taheti. – Aga Eesti Selts loodab siiski, et ta võimalust mööda selleks kaasa on aidanud, et Eesti kultuuri arenemine Narwas süveneks ja rahwa elujärg paraneks.“ Need sõnad olid asjakohased seltsi 50. aastapäeval ja on aktuaalsed ka tänapäeval.

Ants Liimets.
Foto: Ants Liimetsa erakogu

Trükiseid

Narwa Eesti Selts. Mälestuskiri seltsi 40-aastase kestwuse puhul. 1874–1914. K. Anwelti trükk Narwas 1914.
Narwa Eesti Selts Ilmarine.

Mälestuskiri seltsi 50-aastase kestwuse puhul. 1874–1925 O.- Ü Narwa Kirjastusühisuse trükk 1924.

Põhja Kodu. Seltsi häälekandja 1919–1944 ja 1988–2001.

Monika-Aino Jõesaar, Herbert Last. Üks teater kahes linnas. Paide 2006.

Monika-Aino Jõesaar. Kuni sõda kõik purustas... Algkooliaastad Narvas 1919–1944. Narva 2007.

Monika-Aino Jõesaar. Üks teater kahes linnas II. Paide 2008.

Monika-Aino Jõesaar. See oli juba ammugi, kui sõbrad koolist lahkusid.... Narva 2009.

Saima Soosaar. Ühe kadunud linna kroonika. OÜ Vali Press: 2001.

Uno-Jüri Oitsar. Narva kergejõustiku arengulugu sajandi peeglis 1912–2012. Käsikiri, Narva 2013.

Uno-Jüri Oitsar. Pilguheit Narva spordielule kahe ilmasõja vahel. Käsikiri, Narva 2013.

Narva Eesti Selts 140, OÜ Koit: Narva 2014.

Esimene kogumik seeriast „Pildikesi Narva inimestest ja kultuurielust läbi aegade. Kunstnikud ja Narva“. Narva 2014.

Kontakt:

Narva Eesti Selts. Peetri plats 5, Narva,
tel 356 0307, narva.eestimaja@mail.ee. FB

Narva-Jõesuu Eestlaste Selts Kalju

Tiiu Toom

Asutamisaasta: 1992

Tegutsemispiirkond: Narva-Jõesuu/Ida-Virumaa

Eesti Vabariigi taastamise aastail ei olnud olukord idapiiril sugugi lihtne. Tekkinud Interrinne püüdis kogu maailmale selgeks teha, kui ahistatud on venelased Narvas, seda vaatamata vaid 3% eestlaste osakaalule linnas. See oli aeg, kui vastukaaluks piirkonnas valitsevale nõukogude- ja venemeelsele mõttemallile tuli tõestada, et siin on ka eestlased, kes soovivad elada Eesti riigis, suhelda oma emakeeles ja järgida eesti kultuuritavasid. Et eestlaste hääled rohkem välja kostaks, otsustasid Narva-Jõesuu eestlased asutada lisaks 1988. aastal taastatud Narva Eesti Seltsile oma seltsi.

Asutamine

20. augustil 1992 asutatigi Narva-Jõesuu sanatooriumi tervisehallis Narva-Jõesuu Eestlaste Selts Kalju. Seltsi põhikirjaliseks eesmärgiks on Narva-Jõesuus elavate eesti soost kodanike ühendamine kultuuriliste, vaimsete ja poliitiliste vajaduste rahuldamiseks ning eesti kultuuri säilitamiseks. Kõrgeimaks organiks on seltsi üldkoosolek, kes valib 5–7-liikmelise eestseisuse, kelle hulgast valitakse kuni kolm vanemat tegevjuhtideks. Revisjonikomisjon valitakse kuni kolmeliikmeline. Esimesteks vanemateks valiti Tiiu Toom, Heiki Johannes ja Sirje Neeme. Kaks esimest on vanemateks siiani. Seltsi algaastatel oli liikmeid 75 ja aktiivsete liikmetena tegutsesid Arvi Pertman, Elju Varblane, Alja Karu, Liina Piirisalu, Cato Reimo, Villem Lepajõe, Aivar ja Inge Salekešin, Avo Randlo, Malle Peiker, Maie Govard, Tiia Laanemäe, Viivika Peiker, Riita Sõrmus, Lennart Lepajõe jt.

Seltsi tegevus

1992. aastal toimus linna eestlaste jaoks veel kaks tähtsat sündmust: Narva-Jõesuu Piirivalve õppekeskuse avamine endises puhkebaasis Ookean. Õppekeskuse ja piirivalvekordoni teenistujad andsid tubli panuse nii eestlaste arvule kui ühistele üritustele. Teiseks oli EELKi kogudusele Koidu 19 hoone tagastamine, suures osas tänu linnavalitsuses töötanud Tiiu Toomi ja Cato Reimo selgitustööle. 24.12.1992 kell 24.00 tuli taastatav kogudus oma majas kokku esimeseks jumalateenistuseks. Teenis diakon Ralf Alasoo. 1993 taastati EELKi Narva-Jõesuu Niguliste kogudus.

9.–10. juulil 1994 oli suurürituseks seltsile ja linnale Narva ja Narva-Jõesuu päevade korraldamine. 9. juuni hommikul toimusid sportmängud rannas, õhtul oli Narva-Jõesuu sanatooriumi ees Piirivalve puhkpilliorkestri kontsert, pärast jätkus saalis tantsuõhtu seltsi kapellimuusika saatel ja noorte diskoõhtu tervisehallis. 10. juulil oli päevade pidulik avamine tervisehalli trepil, kus esmakordselt heisati Narva-Jõesuu linna lipp. Kõnelesid linnapea Vello Juhkov ja kodu-uuriija Virve Orav. Esines seltsi naisansambel Arvi Pertmani juhatusel, laste

puhkpilliorkester Vjatšeslav Švani juhatusel, Tallinnast lastekoor Ellerhein Tiia-Ester Loitme juhatusel. Järgnes Naisliidu poolt korraldatud lilleseadete ja käsitöönäituse avamine Niguliste koguduse majas, kalmistupäev ja endiste jõesuulaste mälestamine surnuaial. Päeva lõpetas ilus kontsert Heledas pargis, kus esinesid Ellerhein ja Narva-Jõesuu põhikooli rahvatantsurühmad Irina Seletskaja juhendamisel. Päevade korraldajateks olid Vana Narva Selts, Virulaste Vennaskond, Narva Eesti Selts, Narva-Jõesuu Eestlaste Selts Kalju ja Narva-Jõesuu Linnavalitsus.

25.08.1994 peeti seltsi üldkoosolek, kus aruandes kajastati seltsielu edendamist: kokku 8 puhkeõhtut, mardija kadripäev, jõulupeod, Eesti Iseseisvuspäeva ja vastlapäeva tähistamine, märtsis naisteamalised puhkeõhtud, aprillis tõrvikutega jüriööjooks, juunis jaanipäev Augal mere ääres.

Seltsi selleaegne poliitiline tegevus sisaldas kohtumisi välisvaatlejatega, Eesti poliitikutega, osalemist kohalikel valimistel ja toetust kohalikele arstile Olli Toomikule Riigikogusse kandideerimisel.

Seltsis tegutses naisansambel ja tantsumuusika kapell Arvi Pertmani juhendamisel. Naisansambelis rahuldasiid oma laululusti ka endised Narva naiskoori Tiina liikmed. Tiinas laulsid Narva ja Narva-Jõesuu naised. Koor kuulus varem Kreenholmi Manufaktuuri Gerassimovi-nimelise klubi juurde ja kui tööstus erastati, lõpetas tegevuse nii klubi kui naiskoor.

Seltsi teabetoa avamine Niguliste koguduse majas (Koidu 19) 19. juulil 1996. Istuvad vasakult (seltsi aktiiv): Edda Eek, Tiiu Toom, Aie Pertman. Seisavad vasakult: Vadim Šabarov – linnasekretär, Endla Pihlak – kultuurikeskuse juhataja, Arvi Pertman – seltsi liige, Lauri Jalonen – linnapea, Olli Toomik – seltsi liige, Olga Bunder – külaline, Jassi Zahharov – külaline. Foto: seltsi arhiiv

Toom. Edaspidi seltsi teabetuba enam ei töötanud, linn avas oma internetipunkti ja linnavalitsuses töötab infosekretär. Nagu mitme teise seltsi algatusega, läks ka teavitustegevus sujuvalt linnale üle.

Narva-Jõesuu kalmistul on säilinud Vabadussõjas langenute mälestussammas, millelt nõukogude võimu saabudes 1940. aastal eemaldasid kohalikud elanikud metallist mälestustahvli ja matsid maha, tänu millele arvatavasti

Selts taotles projektide elluviimiseks erinevaid toetusi, millega omakorda toetas teiste Narva-Jõesuu organisatsioonide tegemisi – eesti algkooli väljasõitu nukuteatrisse, laste puhkpilliorkestrit jms. 1994. a korraldas ja tasus selts koguduse kabeliosa hoone katuse remondi. Selle eest saadi koguduselt ruumid teabetoaks ning suveniiride poeks. Selts remontis ruumid ja avas 19.07.1996 infopunkti-teabetoa, kus oli komplekteeritud info kohalike teenuste, turismi, ühistegevuse, kehtivate seaduste ja kohalike õigusaktide kohta.

Teabetoas töötas mõnda aega arvutispetsialist Tanel Tarendi, kes kirjutas projektitaotluse PHARE demokraatiaprogrammi. Toetusega soetati teabematerjale, arvuti ja tarkvara, korraldati huvikeskus arvutiõppeks ja viidi läbi uurimuskohalike probleemide kohta. Projektirahade lõppedes Tanel lahkus, suviti jätkas teabetuba tööd linnavalitsuse rahastamisega, infotöötajaks keskkoolis õppiv Kaupo

sammas säilis. Kivist mälestustahvli tellisid ja paigaldasid koos selts Kalju ja Piirivalve õppekeskus. Tahvel tekstiga “1918–1920 Vabadussõjas langenuile” paigaldati 24.02.1996. Samba heakorra võttis oma hoolde õppekeskus. Vabariigi aastapäeval ja võidupühal viivad Kalju seltsi, Kaitseliidu, linna esindajad ja teised entusiastid sinna lilli ja pärgi.

Rahvusseltside Ümarlaura koosolekud toimuvad kord kuus tavaliselt Jõhvis maavalitsuse saalis, seltsid tutvustavad seal oma tegemisi, kutsutakse külla poliitikuid ja saatkondade esindajaid, teavitatakse Ida-Virumaa kultuurisündmustest. Toimuvad mitmed ühisprojektid, nagu Eestis teiste rahvaste lõimumist puudutavad konverentsid, ühised kontserdid, Eestimaad tutvustavad ekskursioonid, erinevate rahvaste tavasid ja toite tutvustavad üritused. Ümarlaura liikmekoosolek on tasuta.

1997 asutati Eesti Kultuuriseltside Ühendus, kus tegevuse peamiseks eesmärgiks on kultuuri, vaimsure ja rahvusliku kasvatuse edendamine. Ühenduse asutajaliikmeks oli ka selts Kalju. Ühendus on liikmete katusorganisatsiooniks, korraldab mõttetalguid ja igasuviseid kokkusaamisi, kus võimaluste piires Kalju liikmed oma panusega osalevad.

24.02.1997 sai selts vabariigi aastapäevaks linna kultuurikeskuse juhataja Endla Pihlaku esitlusel baltisakslase Jakob von Uexküllil asutatud Eesti Taassünni auhinna, mis anti välja viiendat ja viimast korda. Hr Uexküllil jaoks oli eluliselt tähtis riigi ees seisvate probleemide puhul esile tõsta ja toetada just Eesti oma lahendusi. Tunnustuse põhjuseks oli seltsi tegevus Eestile nii oluliste sildade rajamisel erinevate rahvaste vahel.

1997. aasta augustis tähistas selts Kalju oma 5. aastapäeva. Külla tulid teiste kultuuriseltside esindajad: Vanemuise Seltsist Tartust, Koidu seltsi esindajad Viljandist, Vana Narva Seltsist Tallinnast, Narva Eesti Seltsist, Alutaguse Maarahva Seltsist, Vaimastvere kultuuriseltsist Riola, kohalikust naisseltsist ja Vene Kultuuri Seltsist, õnnitlused edastas linnavalitsus. Narva-Jõesuus viibimine oli paljudele külalistele esmakordne. Muljet avaldas kaunis loodus, kuid šokeerisid põlenud majad ja nõukogulik lastelaager, kus üritus toimus.

Koostöö teiste ühendustega

1996. aasta detsembris käidi külas Peterburi Eesti Seltsil. Austraalia Adelaide'i Eesti Seltsiga tekkis kirjavahetus. Sidney Muinsuskaitse Seltsilt tuli seltsile 4 pappkarpi välismaal välja antud eestikeelset kirjandust. Raamatud anti üle Narva-Jõesuu raamatukogule. Piirivalve õppekeskuse algaastail koguti seltsis nende raamatukogu jaoks raamatuid. Kohalikest seltsidest lävitakse tihti Narva Eesti Seltsiga, Vaivara Vanatäre Seltsiga ja Sillamäe Eesti Seltsiga.

Sajandivahetuse tähistamiseks korraldas selts Kalju 01.04.2000 peoõhtu “Sajand peeglis”, mis toimus Narva-Jõesuu sanatooriumi saalis. Ettekande 20. sajandi muusikast tegi Narva Eesti Gümnaasiumi 12. klassi õpilane Kirsika Kaju, sajandi sündmustest rääkis Endla Pihlak, musitseerisid seltsi kapell ja Narva-Jõesuu noorte puhkpilliorkester, laulis Lennart Lepajõe. Steptantsudega esinesid Narva-Jõesuu Keskkooli akrobaatikaringi tüdrukud. Draakoniaasta temaatiline tort telliti grusiinlannast kondiitritilt. 1999. aastal Narva-Jõesuus sündinud eesti lastele kingiti hõbelusikad.

2000. aastal taotles selts toetust Balti-Ameerika Partnerlusprogrammist projektiga “Aita ennast ise”, et toetada Narva-Jõesuus tööd otsivaid inimesi. Projekti raames tutvustati füüsilisest isikust ettevõtjaks vormistamist ja kodumajutuse eeskirju. Kooli arvutiklassi baasil toimus arvutiõpe ja väljastati tunnistused arvutioskuse kohta, mis tööle kandideerimisel olid abiks. Projektis osales ligi 20 inimest.

06.10.2000 korraldati kodanikefoorum Narva-Jõesuu probleemidest seoses Soome lahega rahvaaktsiooni GF2000 (Gulf of Finland) raames. Projektitöö jätkus 2001–2002 Integratsiooni Sihtasutuse toetatud projektiga “Integratsioon rahvusseltside kultuuripäevadel Narva-Jõesuus”. 17.11.2001 olid külas Ida-Virumaa tatarlaste seltsid, 08.12.2001 Ida-Virumaa ingerisoomlased, 16.02.2002 kohtumine Narva Valgevene Seltsiga. Tutvustati vastastikku rahvuskombeid, rahvariideid, inimeste nimesid, ajalugu, rahvustoite. Lauldi ja mängiti seltskondlikke mänge. Saadi üksteisest teada palju huvitavat.

12.05.2002 tähistati emadepäeva, esinesid kooli eesti osakonna õpilased, oli kodutehtud tortide esitlus ja 2001–2002 sündinud lastele kingiti hõbelusikad. 2002. aastat iseloomustab tihe side Vaivara vallaga. Loodi Vaivara-Narva-Jõesuu ühiskapell, mis esines koos rahvatantsurühmaga 2. juunil Vaivara laulu- ja mängupäeval, 7.–9. juunil sõideti juba Soome Virolahti sõbralaadale ja 22. juunil peeti koos Vaivara vallas Laagnal Vanatare Seltsi jaanipidu.

Piirivalve õppekeskusega korraldati koos nii spordivõistlusi kui peeti pidusid. Pärast õppekeskuse sulgemist vähenes tunduvalt eestlaste arv. Enamik piirivalvurite peredest lahkus linnast. Selle tagajärjel suleti ka kooli eesti osakond, sest õpilasi jäi väheks. Kui XX sajandi 20. aastatel tühjaks jäänud suvilaid osteti riigiasutuste puhkekodudeks, siis nüüd vastupidi müüs Riigi Kinnisvara AS siin riigile kuulunud kinnisvara maha. Kuid ostjateks ei ole eestlased, pigem tuleb sisse Vene kapital.

Seltsil Kalju on tänapäeval 12 aktiivset liiget ja tuumikuks naisansambel, mida juhendab Arvi Pertman. Ansambel esineb vabariigi aastapäeval, jaanipäeval, linnapäevadel ja teistel üritustel. Koos käiakse kord nädalas lauluproovil, ühiselt peetakse sünnipäevi, juulikuus toimub kohalik simman. Jätkub koostöö Niguliste kogudusega, ansambel laulab jõulujumalateenistustel. 2008. aastal käidi koos külas Jokioise sõpruskogudusel Soomes. Osaletakse Ida-Viru rahvusseltside ümarlauaüritustel – esinetakse kontserdil Loomepada.

2012.–2013. aasta rahvusköövide projektis tutvustati koos ingeri seltsidega eesti-ingeri toite ja Narva-Jõesuu silmusuupisteid. Linnavalitsuse LEADER-projektiga “Suvitushooaeg Hungerburgis” tehti uued Alutaguse rahvariided ja osaleti etenduses. LEADER-programmi projekte tutvustavas ETV saatesarjas “Ilus maa” tutvustas Tiiu Toom raamatut “Narva-Jõesuu maitset”, Aie Pertman küpsetas raamatu retsepti järgi kalapiirakat ja ansambel laulis rannas Narva-Jõesuu valssi. Kohaliku omaalgatuse programmi (KOP) projektiga õmmeldi suvised rahvuslikus stiilis esinemisriided ja uuendati seltsi kodulehte. 2013 korrastati koos Niguliste kogudusega koguduse maja ja territooriumi, võeti vastu Vanemuise Selts etendusega „Kungla rahvas“, osaleti Muugal kultuuriseltside peol „Ikka üheskoos“ Raimond Valgre laulude popurriiga, esineti Sillamäe merepäevadel, võeti vastu Ida-Viru kultuuri killavoori, muusikakooli algatusel korraldati Raimond Valgre 100. sünniaastapäevaks ühiskontsert tema loomingust ja sama kavaga osaleti Sillamäe muusikakooli kontserdil.

Ansambli juhendamise ja kauaaegse kultuuritöö eest linnas sai Arvi Pertman 2013. aastal tänukirja linnale osutatud teenete eest.

Seltsi 20. aastapäeva 20.08.2012 tähistati koos sõpradega linna kultuurikeskuse saalis, meenutati vanu aegu ja peeti tulevikuplaane. 2013 astus selts Kirderanniku Koostöökogu liikmeks, et otseselt osaleda LEADER-programmis. Eesti seltsiliikumise 150. aastapäeva tähistamiseks koguti materjale ja 2015. aastaks anti välja raamat “Seltsiliikumine Narva-Jõesuus”. Kohalike oskuste säilitamiseks esitati Rahvakultuuri Keskuse vaimse pärandi nimistusse silmupüügi ja silmutoitude valmistamise kirjeldused. Kogukonna elavdamiseks avati koguduse majas käsitöötuba.

Seltsi ansambel esinemas Narva-Jõesuu koduloomuuseumi õuel 15. juunil 2012. Vasakult: Arvi Pertman, Silvia Rimmel, Inna Roosi, Tamara Majuri, Urve Pratkunas, Edda Eek, Aie Pertman, Tiiu Toom. Foto: seltsi arhiiv

Seltsi viltimistöötuba juulis 2016 Tiina Tambergi juures. Vasakult: Tiiu Toom, Maie Govard, Anne Lassikov, Silvi Kusma. Foto: seltsi arhiiv

Kirjastamine

Seltsi vanemaks on Tiiu Toom. Tubliks abiliseks igas töös on Aie Pertman. Ansambelis laulavad Arvi Pertmani juhendamisel hakkajad laulunaised Silvia Rimmel, Inna Roosi, Urve Pratkunas, Edda Eek, Aie Pertman ja Tiiu Toom.

Seltsi esimeses põhikirjas oli ka osalemine keskkonnakaitse tegevuses. Avastanud, et 1996. aastal väljaantud koguteoses "Virumaa" peatükis "Pargid" polnud Narva-Jõesuu parke mainitud, otsustati nende kohta ise infot anda. Luua Kõrgema Metsakooli ökoloogiaõpetaja Vello Keppart koostas Narva-Jõesuu pargi voldiku ja brošüüri "Hele ja pime park. Looduse õpperada". Rahastada aitasid Ida-Virumaa Arendusfond, Narva Keskkonnatalitus, Narva-Jõesuu Linnavalitsus. Koostööd tehti ka Narva-Jõesuu Keskkooliga, kellelt saadi abi trükkimisel ja vene keelde tõlkimisel. Voldiku teksti tõlkis inglise keelde Kaupo Toom koos Ameerika Rahukorpuse inglise keele õpetajatega Narvast. Asjaajamises oli suur abi Vjatšeslav Švanilt. Teksti konsulteeris kodu-uuriija Virve Orav. Trükised anti välja 1998. aastal. 2014. aastal ilmus raamat "Seltsiliikumine Narva-Jõesuus" (koostaja Tiiu Toom, 81 lk).

Trükised

Vello Keppart. Hele ja pime park. Looduse õpperada. Brošüürid eesti ja vene keeles. Voldik eesti, vene ja inglise keeles. 1998.

Tiiu Toom. Seltsiliikumine Narva-Jõesuus. 2015, 82 lk.

Kontakt:

Narva-Jõesuu Eest Selts Kalju. Koidula 68, 29023 Narva-Jõesuu,
tel 357 7159, 521 0927, tiiu.toom@mail.ee.

Nõmme Haridus- ja Rahvamajaselts

Margus Lepa

Asutamisaasta: 1928/2013

Tegutsemispiirkond: Tallinn

Nõmme Haridus- ja Rahvamajaselts tegutses Tallinnas Nõmmel juba aastatel 1928–1940. 17.12.2013 taasasutasid Jaak Tuuksam, Andro Roos ja Margus Lepa Nõmme Haridus- ja Rahvamajaseltsi eesmärgiga taastada seltsielu Nõmme keskuses Kahro majas.

Seltsi eesmärk ja tegevus

Seltsi põhikirjaline eesmärk on toetada kodanike hariduse omandamist ja kunstilist eneseväljendust, elustada au- ja häbitunne, mis käesoleval ajal on mandunud. Selts teeb tihedat koostööd

Nõmme rahvaülikooliga ja hoiab tegevuses ka Von Glehni restorani, kus lisaks toitlustamisele ning Nõmme Paul Kerese nimelise Maleklubi regulaarsele tegevusele tegeldakse ka harivate ürituste korraldamisega „Bierstube-formaadis“, millele nõu ja jõuga pakub tuge Nõmme Koduloohuviliste Koda.

Loenguid majandusest ja rahandusest on pidanud Andro Roos, ajaloolane Jaak Valge valgustas oma ettekandes Artur Sirgi elu ja tegevust, Märt Riiner tutvustas ühistegevuse sisu, ilu, võlu ja valu. Huvi ja vastukaja äratas Harry Raudvere ettekanne vandenõuteooriate olemusest ja valede põlistamisest, Einar Laigna avas Alfred Rosenbergi teose „XX sajandi müüt“ sisu, Andres Raid tutvustas Eesti Energia praktiliselt olematut projekti Utah's, kus ta ise oli kohal käinud.

Suurema üritusena võib mainida Peeter Proosi dokumentaalfilmi „Vaktsineerida!?“ esilinastust suures kinosaaalis jätkuaruteluga Von Glehni restoranis. Üritused jätkuvad.

Kontakt:

Nõmme Haridus- ja Rahvamajaselts. Pärnu mnt 326, 11611 Tallinn,
tel 5623 9523, rahvamajaselts@gmail.com, andro.roos@yhistupank.ee, andro@lkm.ee.

Seltsi maja Nõmmel. Foto: seltsi arhiiv

Pärnu Lauluselts Leelo

Aile Rahn

Asutamisaasta: 1962

Tegutsemispiirkond: Pärnu

Asutamine

Naiskoor Leelo Kroonikast võib lugeda, et koor sündis 30. jaanuaril 1962 Pärnu Kaubandusvalitsuse a/ü klubi juures. Naiskoori loomise mõtte algataja oli Tamara Orav-Busch ja esimesel korral tuli kokku umbes 40 naist. Koori juhatama paluti Alice Agard ning hääleseadjaks Valve Ott.

Viimastel aastakümnetel on selle elurõõmsa koori dirigentideks olnud Hilja Vainula (1989. aastast) ja Tiia Tamm (1991. aastast). Leelod armastavad oma dirigente kõigest südamest ning oskavad kooriellu tuua põnevust ja elevust. Möödunud aasta algusest peale ajab Leelo asju koori toimekas president Aile Rahn. Hetkel on meie kooris läbi aegade suurim koosseis – umbes 50 laulunaist. Meie kõige staažikamal lauljal Mai Vellamäel on lauluaastaid tervelt 42.

Seltsi tegevus

Lauluproovid toimuvad Pärnu Ühisgümnaasiumi saalis üks kord nädalas. Leelo kolmetunnised proovid on tujutõstvad: visatakse „kildu“, õnnitletakse sünnipäevalapsi, tehakse nalja, nii et tõsise töö kõrvalt saab ka südamest naerda. Enne tähtsaid ülesastumisi korraldame laululaagreid nii maakonnas kui kaugemalgi.

Omaette väärtus leelode jaoks on kohtumised sõpruskooridega. Neid kohtumisi ei jõuaks sõnul seletada ega kirjas kirjeldada. Ikka on nende kokkusaamiste korraldamiseks leidunud värskeid ideid ja eestvedajaid. Sageli on meil koos sõpruskooridega olnud ühiseid kontserte nii Eestis kui ka välismaal. Koori repertuaaris on valdavalt eestikeelne muusika, kuid laulame ka soome-, vene-, inglise-, hispaania-, läti-, kõmri- ja ladinakeelseid laule. Oleme esinenud Eesti Naisslaulu Seltsi ettevõtmistel ja võistulaulmistel, laulupidudel ning Pärnu koorifestivalidel.

Noorusliku õhinaga haarab Leelo kinni uudsetest ja vahel pentsikutestki ettepanekutest, osaledes punk- või poplaulupeol, „Teeme ära!“-talgutel või kavandades uusi kontsertreise. Oleme laulnud nii Ungaris, Austrias, Lätis, Soomes, Ahvenamaal, Norras, Rootsis, Suurbritannias, Venemaal kui ka Kihnus, Hiiumaal, Ülenurmel, Naissaarel jm. Meie koori tegemisi on võimalik jälgida Facebookist.

Leelo on naiselikult särav ja särtsakas koor. Võtame meelsasti vastu uusi väljakutseid.

Kontakt:

Pärnu Lauluselts Leelo. Kuldse kodu 5-312, Pärnu,
tel 5665 6312, 5373 9488, hilja.vainula@gmail.com, tiia.tamm902@gmail.com. FB

Naiskoor Leelo.

Foto: Eesti Kultuuriseltside Ühenduse arhiiv

Rahvuskultuuriselts Kajakas

Malle Porgand

Asutamisaasta: 1992

Tegutsemispiirkond: Pärnu/Eesti/välismaa

Asutamine

Rahvuskultuuriselts Kajakas asutati 19. veebruaril 1992 Pärnu linnas ja tegutseb seal tänaseni. Selts on vabatahtlik organisatsioon, mis on loodud rahvuskultuuri säilitamiseks ja arendamiseks Eestis. Suuremaks eesmärgiks on eesti rahvuskultuuri tutvustamine välismaal. Selts korraldab esinemisi, kontserte, rahvapidusi jt rahvakultuuriüritusi ning osaleb ise eelnimetatud tegevustes.

Seltsi liikmete arv oli asutamisel 21, tegutsemise kõrgajal, kui olime jõudnud kümnenda verstepostini, oli neid 43. Praegu, 25 aastat hiljem, on liikmeid 23.

Seltsi asutamise eestvedajateks olid Naima Ebrok (1921–1992), kes oli ka ansambli Kajakas looja 1951. aastal. Teine agar toetaja oli Naima abikaasa Arnold Ebrok, kes mõtles välja ansamblile nime Kajakas. Veel aitas kaasa Alli Põrk, kes oli tol ajal rühma teiseks treeneriks Naima Ebroki kõrval ja töötas Pärnu linnavalitsuses rahvakultuuri peaspetsialistina.

Naima Ebrok oli tunnustatud rahvatantsujuht Eestis ja alates 1970. aastast oli rahvatantsupidude üks üldjuhte. Teenete eest eesti rahvatantsu edendamisel omistati talle 1967. aastal Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetus. 1992. aastal otsustas Naima kõige vanemast ansambli tantsurühmast moodustada iseseisva seltsi. Ansamblit jäi juhendama Rita Mändla ning teeb seda tänaseni. Kahjuks jäi seltsi juhtimine Naima Ebroki poolt lühiajaliseks – 29. aprillil 1992 astus ta üle manalaläve. Rühma tantsijad töötasid jätkata Naima poolt näidatud teed kuni „jalad kannavad“. Selts on tegutsenud 25 aastat ning 9 asutajaliiget tantsib tänaseni.

Seltsi teenekad tantsujuhid

Alli Põrk (1992–1994), Varje Ojamets (1995), Raivo Erm (1995–2011), Helmi Kõrnas (2008–2012), Helje Peet (2013–2013), Evi Vaher (2014. aastast käesoleva ajani).

Juhendajate loodud uued tantsud

Raivo Erm: „On saabunud kevad“, „Lõbus polka“, „Õllejenka“, „Koduranna valss“, „Vanamoodu reinlender“; Helje Peet: „Kajakas“, „Unistus“, „Merede süles“; Evi Vaher: „Seltskonnatants“, „Kurbus-rõõm käsikäes“.

Juhatuse auväärased liikmed

Esimeesteks on olnud Ants Kangur (1992–1994), Aire Kuuskman (1995–1998), Maie Kangur (1999–2017). Kõige suuremat tunnustust pälvib Maie Kangur, kes on seltsi eesotsas olnud 19 aastat. Tema initsiatiivil oleme osalenud

kõikidel Pärnu linnas ja maakonnas toimunud rahvakultuuriüritustel. Ta on koostanud hulgaliselt projekte, et seltsile toetusi saada. Lisaks organiseerinud välisreise, korraldanud transpordi ja seisnud hea selle eest, et kõik sujuks viperusteta. Festivalidele sõidud on samuti tema korraldatud.

Tublid juhatuse liikmed on olnud Ants Kangur (1995–2017), Velli Kangur (1992–2017), Riho Porgand (2000–2003).

Seltsi rahaasjad on korras hoidnud raamatupidajad Ene Noorsalu (1992–1993), Daisy Tinkus (1994; 1999–2001), Anneli Volkova (1995–1996; 2000–2003), Malle Porgand (1997–1998), Sirje Piile (2004. aastast käesoleva ajani).

Seltsi tegevuse on kroonikasse talletanud Malle Porgand (kroonik 1992. aastast käesoleva ajani). Tema on veel seltsi kirjavahetuse pidaja, enamasti välissõpradega inglise ja vene keeles. Samuti olnud tõlgiks kõikidel välisreisidel. Fotodki kroonikas on Malle pildistatud. Mainimata ei saa jätta tantsudele nii vajalikku lisa – muusikat. Seltsi on abistanud muusikud Tiit Erm ja meesansambel Mihklipojad (1992–2007), Önnela Teearu (1997–2000), Evi Vaher ja ansambel Alfons (1995–1999), Evi Vaher ja ansambel Kupparimuori (2000–2017) ning ansambel Pärnu Poisid 2006. aasta reisir Ameerikasse.

Tantsupidu koos seltsi uue lipuga, 1999. Foto: seltsi arhiiv

Seltsi tegevus

Kajakas on aktiivselt osa võtnud kõigist Pärnu linnas ja maakonnas toimunud rahvakultuuriüritustest. 25 aasta jooksul on neid toimunud väga palju, püüame välja tuua traditsioonilised või ka mõned omapärasemad sündmused.

Pärnu linnavalitsuse kultuuriosakonna juhtimisel toimuvad igal suvel pargikontserdid Pärnu lastepargis (1 kord nädalas). Seal tantsivad nii linna kui ka maakonna rahvatantsukollektiivid. Kajakas on esinenud igal suvel (1996–2017).

Pärnus on palju sanatooriume, kus käivad tervist parandamas või puhkamas inimesed Soomest, Rootsist ja mujaltki. Neilegi on vaja eesti rahvakultuuri tutvustada. Tiit Ermi eestvedamisel andis selts kontserte sanatooriumides Tervis, Estonia ja Viiking. Kõrgajal (2000–2007) tuli esineda isegi 2–3 korda nädalas. Esineti välismaalastele maakonna motellis Maria, trahteris Kuldlövi, Pärnu-Jaagupi kultuurikeskuses jm.

Selts pole unustanud ka oma ansamblit Kajakas. Oleme osalenud kõikidel ansambli juubelikontsertidel (45, 50, 55, 60, 65). Loomulikult oleme kontsertide ja koosviibimistega tähistanud seltsi juubeleid (1997, 2002, 2007, 2012, 2017). Alati oleme peole kutsunud oma sõbrad nii Eestist kui ka välismaalt. Pärnu Kuursaal on korraldatud mitu aastat nn tantsulahinguid, kus tantsurühmad nii linnast kui maakonnast esitavad omaloomingulisi tantse. Osalenud on ka Kajakas.

Kajakas EKSÜ suvepeol Muuga mõisas, 2013. Foto: Eesti Kultuuriseltside Ühenduse arhiiv

Pärnus on toimunud üritusi, mille kõlapind ulatub kaugemalegi, nagu läänetaantsijate kokkutulekud "Pärnumaa pirand", tantsuvõistlus „Labajalg“ (1998–2000), Pärnumaa rahvatantsupeod 2002. aastast alates Väandras ja Lavassaares. Selts on korraldanud ka hansapäevi. Väljaspool Pärnu linna ja maakonda oleme osa võtnud tantsupidudest Tallinnas (1994, 1999, 2004, 2009), segarühmade festivalidest Kohtla-Järvel (2000–2005).

Meelde jäävad on sõidud Saaremaale, kus meie sõbraks on tantsurühm Moekad. Nende kutsel oleme esinenud Saaremaa simmanil Viki talus (1998) ja tähistanud 2006. aastal üheskoos Moekate 10. sünnipäeva. Vahva üritus oli Õlletoober, kus ka selts 2008. aastal esines.

Alates 1997. aastast oleme Eesti Kultuuriseltside Ühenduse liikmed. Oleme osa võtnud kõikidest ühenduse suvepidudest ja seal ka esinenud. 2007. aastal tähistati Anna Raudkatsi 120. sünniaastapäeva „Tuljakuga“. Teenisime eripreemia – 2000 krooni. 2011 toimus Paides Anna Raudkatsi 125. sünniaastapäeva mälestusüritus „Kägara 11“. Osalesime sealgi. 2016. aastal võtsime osa Võru folkloorifestivalist „Õötantsupidu“. 5. novembril 2017 avati seltsi loojale Naima Ebrokile pühendatud pink Pärnu lastepargis.

Festivalid

1995. aastast on seltsi tegevus hoogu juurde saanud. Heaks võimaluseks kaugemate maade külastamiseks ja seal eesti rahvuskultuuri tutvustamiseks on rahvusvahelised folkloorifestivalid erinevates paikades. Esimene reis läks Sitsiiliasse, kus Licata linnakeses toimus festival, millest võttis osa 10 riiki, meie nende hulgas. Aasta oli siis 1995. Järgnesid Türgi – Bergama (1996), Belgia – Sint Kateljine Waver (1997), Ungari (1998), Kreeka – Kamara (1999), Inglismaa – Alnwick (2000), Portugal – Lissabon (2003), USA ja Kanada (2006), Inglismaa – Alnwick (2013).

Sõbrad Rootsis

1991. aasta 20. augustil taastas Eesti oma iseseisvuse. Ajad ja olud muutusid. Eesti vastu hakati rohkem huvi tundma naabrite hulgas – Soomes ja Rootsis. Selts tutvus tantsurühmadega Uppsala ja Örebro linnas Rootsimaal. Esimene reis Rootsi oli juba 1992. a juulis, kui kohtusime Uppsala taantsijatega. Sama aasta juuli lõpus külastas Örebro rühm Pärnut. Rühma juhendas väliseestlane Lydia Karsson, tänu kellele on sõprusuhted säilinud tänapäevani. 2017. a juulis esinesid Kajaka taantsijad jälle Örebro. Rootslaste kutsel võtsime osa tantsuvõistlusest „Hambo“, mis toimus 1997. aastal Mjölby, samuti 2008. aasta tantsuvõistlusest „Schottis“. Sõpruskohtumisi on toimunud kokku 11: Örebro 5 korda ja Pärnus 6 korda.

Suhted lõunanaabrite lätlastega

2016. aastal taastasime suhted ka lõunanaabrite lätlastega. Vahepeal ei olnud kokkusaamisi, viimane toimus 2004. aastal, kui Limbazi taantsijad käisid 13. aprillil Pärnus ja Kajakas käis 8. mail Limbазis, kus tähistasime Euroopa päeva eesti ja läti tantse tantsides.

2016. aastal otsis Riias tegutsev tantsurühm Ziemelblazma (eesti k: virmalised) sõpru Eestis. Väljavalituks osutus Kajakas. Kutsusime nad 1.–3. juulini toimunud Pärnu hansapäevadele, kus külalised esinesid oma lustakate tantsudega. Oktoobris sõitsime Riiga, et esineda koos Läti rühmadega. 2017. aasta oktoobris võtsime osa Läti seniiorrühmade festivalist Riias Ziemelblazma lossis.

Ruumid

Seltsi tegutsemiseks on vaja ruume, kus saab tantse õppida, koosolekuid ja koosviibimisi korraldada.

1992–1997 oli seltsi pesapaigaks Endla teatri peeglisaal. Teatri direktor oli Arnold Ebrok, seetõttu oli ka võimalus seal proove teha. Alates 1997. aastast kuni tänapäevani saame kasutada Pärnu Kunstide Maja ruume nii treeninguteks kui ka koosviibimisteks. KUMA direktor on Tiit Erm, kes oli seltsi kauaaegne pillimees ja koostööpartner. Koosolemise paigaks oli KUMA kelder, kus tegime ise remondi ja sisustasime mööbli jm vajalikuga. Seal korraldasime seltsi üritusi ja võõrustasime ka külalisi. Kahjuks pidime ruumi 2013. aastal loovutama (vastavalt muinsuskaitse- ja tuletõrjeeeskirjadele). Praegu on siiski võimalus käia samas majas üks kord nädalas treeningutel ja kasutada vajadusel ruume nõupidamiste korraldamiseks.

Seltsi tegevust kajastavad ülevaateartiklid ajalehtedes

Pärnu Postimees: 1993, 08.07.1997, 18.07. 2003, 14.06.2014.

Rootsi ajalehed: Örebro (1993, 1997), Mjölby Boxholm Ödeshög (1997); Oss Emellan (2002).

Sitsiilia ajaleht La Sicilia (1995).

Inglismaa ajalehed: Porthumberland Gazette (2000, 2013) ja Weekender (2000).

USA ajalehed: The Broadcaster South (2006) ja Vaba Eesti Sõna (2006).

Kanadas Torontos ilmus artikkel “Eesti majas eestlaste kontsert“ internetis.

Kontakt:

Rahvuskultuuriselts Kajakas. Rannametsa tee 17, 80027 Pärnu,
tel 442 1854, 522 4813, maiekangur17@gmail.com.

Rakke Valla Hariduse Selts

Aime Kinnep

Asutamisaasta: 1914/1996

Tegutsemispiirkond: Rakke/Eesti

Asutamine

Rakke Valla Hariduse Selts, algse nimega Rakke Rahva Hariduse Selts, asutati 24. veebruaril 1914 Järvamaal Koeru kihelkonnas Rakke asulas. Seltsi põhikirja peamisteks eesmärkideks olid kooli avamine ja täiskasvanute koolivälise hariduse edendamine.

Kahjuks langes seltsi töö algus kokku puhkenud Esimese maailmasõja algusega ja seltsitegevus katkes. 1919. aastal pärast Rakvere-Paide rahukogu otsuse jõustumist seltsitegevus siiski taastus.

Haridusseltsi taasasutamiskoosolek toimus 25. septembril 1996 tema eelkäija asutatud Rakke raamatukogu ruumes, Faehlmanni tee 26. Uueks nimeks sai Rakke Valla Hariduse Selts.

Seltsi eesmärgiks on rahvusliku kultuuripärandi säilitamine, viljelemine ja propageerimine;

täiskasvanutele täiendõppe organiseerimine, neis õpiharjumuste kujundamine, silmaringi laiendamine ning sotsiaalse aktiivsuse tõstmine seltsi töös osalemise kaudu.

1922. aastal alustas Rakke Rahva Hariduse Selts Ülesoo kõrtsist seltsimaja ehitamist, mis valmis 1924. aastal. Seltsimaja koliti ka 1912. aastast postkontori ruumes tegutsenud Rakke raamatukogu. Seltsimaja hävis 1944. aasta sõjatules. 2014. aastal tähistas Rakke Valla Hariduse Selts endise seltsimaja asukoha mälestuskiviga.

1996. aasta jaanuaris sai Rakke raamatukogu pärast rännakuid aleviku mitmes majas terve maja – postkontori hoone, kus ta eelkäija oli asunud algusaastatel. Rakke raamatukogu ruumides tegutses Rakke Valla Hariduse Selts 2007. aasta lõpuni. 2008. aastast 2015. aasta 1. novembrini käis selts koos Rakke Gümnaasiumi õpilaskodu ruumes, Faehlmanni tee 33. Hetkel seltsil oma ruume ei ole. On kokkulepe kasutada ürituste korraldamiseks Rakke Gümnaasiumi muusikaklassi.

Seltsi asutajaliikmete arv ei ole teada. Liikmete arvu kõrgajaks võib pidada 1923. aastat, mil liikmeid oli 92. 1996. aastal oli taasloodud seltsil asutajaliikmeid 14. 2015. aastaks on selts kasvanud 46-liikmeliseks. Liikmeks astutakse

Rakke Rahva Hariduse Seltsi juhatus. Istuvad vasakult: Karl Mitt (postkontori ülem), Helmi Veinmann (õpetaja ja koorijuht), Johannes Valentin (jaamaülem ja seltsi juhatuse esimees), Erich ETTY (Ao veskiomanik). Seisavad: Aleksander Mark (omavalitsustöötaja), Elfriede Mere (taluperenaine) ja Villem Wiermann (talupidaja), 1928. Foto: seltsi arhiiv

sageli pärast seltsi üritustel osalemist. Leitakse, et selts on koht, kus on võimalus end arendada ja huvitavates ettevõtmistes kaasa lüüa. Viimasel kahel aastal on seltsiga liitunud neli 28–35-aastast noort kõrgharidusega inimest. Seltsil on ka 2003. aastast oma koduleht.

Seltsi tegevus

Rakke Rahva Hariduse Seltsi eelkäijaks sai Rakke Laulu- ja Mänguselts, mis oli välja kasvanud kohaliku kooliõpetaja Hans Jürgensi pereliikmetest koosnevast laulukoorist. Kui Eestis kujunesid laiaulatuslikuks rahvusliku liikumise avaldusvormiks haridusseltsid, võtsid ka Rakke lähikonna kolm ärksa meelega talupoega – August Alatsei, Hindrek Krausberg ja Isak Etty – nõuks asutada kohalik rahvahariduse selts. 1919–1920 oli seltsi esimeheks Väimela Põllumajandustehnikumi lõpetanud, sel ajal Rakke postitelegraafi ülemana töötanud Jaan Särg (17.02.1872–10.01.1953). Seltsi kirjatoimetajaks määrati L. Liblikmann ja kassapidajaks Oskar Kruusberg.

Aime Kinnep, 2014. Foto: Aime Kinnepi erakogu

Rakke Valla Hariduse Seltsi esimeheks oli 1996. aastast 1999. aasta suveni Rakke gümnaasiumi arvutiõpetaja Malle Mattisen. Alates 1999. aasta juunikuust tänaseni on seltsi juhatuse esimees Aime Kinnep.

Rakke Valla Hariduse Seltsi juhatusse kuulusid 2006. aastal Eda Sillamaa, Adeli Tasula, Antti Ilomets, Aime Kinnep (esimees) ja Siiri Kanarbik.

Rakke Rahvahariduse Seltsi segakoori eelkäija oli Rakke Laulu- ja Mänguseltsi segakoor. Esialgu õpiti kirikulaule. Aja jooksul tuli uusi lauljaid juurde ja osaleti üldlaulupidudel Tartus ja Tallinnas. 1931. aastal tähistati suure pidulikkusega Rakke Rahvahariduse Seltsi laulukoori 50. sünnipäeva.

Näitemäng

Üheks menukamaks tegevuseks on seltsirahva seas olnud näitemänguharrastus. Näitetruppi juhendasid omal ajal asjaarmastajad. 2007. aastast on olnud lavastajaks Tallinnas Harrastusteatriite Liidu korraldatud kursustel lavastajapaberid omandanud Aime Kinnep.

Kõige enam mängitavaks autoriks on saanud näitetrupile Oskar Luts. Seda eelkõige seepärast, et Rakkega seotud kirjaniku tähtpäevi ei ole tahetud ilma tema näidendite lavaletoomiseta tähistada.

Koduloomuuseum

Rakke Gümnaasiumi õpilaskodu hoone viies toas paikneb seltsi poolt 29. detsembril 2000. aastal avatud rohkem kui 5000 museaali sisaldav koduloomuuseum. Märkimisväärne on olnud seltsi juhatuse liikme Antti Ilometsa töö Rakke muuseumi taastamisel endise koduloolase Helmut Joonuksi rajatud koolimuuseumi baasil.

Muuseumiöö on andnud võimaluse paljudeks kohtumisteks ja näitusteks. Seltsi talgupäevadel on mälestustahvliga tähistatud Rakke vallas asuvate endiste koolimajade ja lubjapõletamise maa-ahjude asukohad. Seltsi algatusel ja toel on paigaldatud mälestustahvlid kirjanikule ja tõlkijale Marta Sillaotsale ja zooloog Heinrich Riikojale nende sünnimajal ning hauakivi Riho Lahile.

Koolimuuseumi baasil trükiste valik võimaldab eksponeerida suurel hulgal meie vanavanemate koolikirjandust. Üllatavalt palju leidub materjale Rakke valla koolide kohta.

Loometegevus

Valla kõigi kolme kooli õpilastele korraldatud üritustest väärivad märkimist omaloomingu-, joonistamis-, kirjanduse tundmise, anekdootide rääkimise ja ristsõnade lahendamise võistlused, konkursid ja viktoriinid. Luuletaja Betti Alveri 100. sünniaastapäevale pühendatud luulekonkursil “Üle sõnade serva” osalesid Rakke Gümnaasiumi ja Salla Põhikooli õpilased.

Selts korraldab kursusi, õppepäevi, konverentse, loenguid, näitusi ja kohtumisõhtuid. Traditsiooniks on muutunud seltsi kevad- ja sügispäevad, osavõtt raamatulaadadest jm.

Osavõtjaterohked on iga-aastased kultuuriloolised ekskursioonid. Kõigi seltsi poolt korraldatavate ürituste kohta leiab infot lisaks seltsi kodulehele vallalehest Rakke Kaja ja maakonnalehest Virumaa Teataja. Eelkõige kannab seltsielu endas kodukoha elujõudu. Meie ühine eesmärk on kodukoha kultuuriloo hoidmine, rikastamine ja säilitamine. Minevikult õppides panustame seltsiliikumise olevikku, et kindlustada selle tulevik. Seltsitegevus väärtustab meie aega ja meie inimesi.

Kirjasõna on selleks relvaks, mis kaitseb eestlaste rahvust ja kultuuri. Raamat on kodukoha tänase mõtteloo jäädvustaja – sild eelkäijate, meie ja tulevaste põlvkondade vahel.

Aime Kinnep Eesti Kultuuriseltside Ühenduse raamatulaadal ERMi näitusemajas, 2016. Foto: Reet Väari

Trükised

Rakke kultuuriloo radadel. Voldik. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2002.

Faehlmann ja Rakke. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2003.

90 aastat rahvahariduse seltsitegevust Rakkes. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2004.

Rakke Valla Hariduse Selts. Voldik. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2005.

Rakke Valla Hariduse Seltsi kümme tegevusaastat. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2006.

Rakke Valla Hariduse Seltsi postkaart, Rakke 2009.

Karl Kadak. Karjapoisist lubjakuningaks. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2012.

Kalender 2014. Rakke haridusselts 100. Koostanud Aime Kinnep, Rakke 2013.

Aime Kinnep. Rakke haridusseltsi sada aastaringi. Rakke 2014.

Aime Kinnep. Regilaulik "Laula, laula, suukene, liigu linnukeelekene". Rakke, 2016

Kalender 2014. Rakke haridusselts 100. Koostanud Aime Kinnep. Foto: Aime Kinnepi erakogu

Kontakt:

Rakke Valla Hariduse Selts. Faehlmanni tee 26, Rakke alevik, 46301 Väike-Maarja vald, tel 5362 0455, aime.kinnep@mail.ee, www.haridusselts.rakke.ee. FB

Tallinna Võru Selts

Tea Nopri

Asutamisaasta: 1990

Tegutsemispiirkond: Tallinn/Eesti

Asutamine

Tallinna Võru Selts (TVS) on mõeldud koondama Tallinnas ja selle lähikonnas elavaid Võrumaa juurtega inimesi säilitamaks ja loomaks eneseteadvust ja enesemääratlust. Seltsi põhikirjas seisab, et selts taotleb võrulaste eneseteadvuse, koduarmastusele toetuva ühistunde säilitamist, arendamist, levitamist, ajaloolise Võrumaaga (Hargla, Kanepi, Karula, Põlva, Räpina, Rõuge, Urvaste, Vastseliina kihelkond) igakülgset kultuurisidemete hoidmist, võru keele väärtustamist.

Seltsi lipp. Foto: seltsi arhiiv

Seltsi asutamiskoosolek peeti 8. aprillil 1990 Eesti Majandusjuhtide Instituudis, praeguseks oleme 25-aastased. Osavõtjaid oli palju, täideti 208 seltsi astuja ankeeti. Seda päeva loemegi seltsi algusajaks. Tänu direktor Jaak Leimannile sai Eesti Majandusjuhtide Instituut seltsi suurkogu kokkutulemise kohaks õige mitmeks aastaks. Valiti esimene juhatus, kelle mureks jäi põhikirja väljatötamine ja seltsi registreerimine. Seltsielu korraldab juhatus, mis alul valiti kaheks aastaks, praegu kolmeks aastaks. Esimeses juhatuses olid: Eda Arulaid, Aksel Johanson, Maano Kiudsoo, Ants-Kasper Kõiv, Inda Kõiva, Helga Laanpere, Rait Laatsit, Jaak Leimann, Valve Raudnask, Alan Rein, Ants Sild, Lemmik-Jaak Sirk. Valiti ka seltsi järelvaatajad-revidendid: Oksana Hermale, Harald Koitme, Heino Tonsiver.

Seltsielu läks ülesmäge, liikmed olid aktiivsed, juhatus korraldas ja suunas. Juhtus aga nii, et kui Jaak Leimannist sai minister, siis „visati“ selts instituudi ruumidest välja. Seltsi liikmed Eda Milistver ja Aksel Johanson töötasid Kullos ja nende korraldusel saime seal meiegi suurkogusid pidada. Kasutasime Kullo ruume kaua aega, kuni olud muutusid. Tallinnas loodi Seltside Maja aadressil Sakala tn 14 ja seal saame meiegi jätkata.

Eestvedajad

Igal organisatsioonil peab olema juht-koordinaator. Esimene juhatuse esimees oli TPI inseneriharidusega Ants-Kasper Kõiv (sünd 1935), kes töötas Tallinna Tehnikakõrgkoolis ja omab magistrikraadi. Juhatuse esimees oli ta ligi 10 aastat. Pärast tema lahkumist valiti juhatuse esimeheks Viivi Eksta (sünd 1933), kes on TpedI diplomiga keskkooli keemia-bioloogiaõpetaja, psühholoogiamagister. Tema juhtis seltsi tööd aastatel 2001–2010. 2010. aastal valiti juhatuse esimeheks Tea Nopri (sünd 1950), kes on TpedI diplomiga keskkooli muusika- ja laulmisõpetaja. Sellel erialal on ta erinevates koolides töötanud siiani. Seltsielu juhib ja korraldab seitsmeliikmeline juhatus, mis valitakse kolmeks aastaks.

Liisodõ ütispilt kolmõ lipu all (vasakult): ederian (istva) Greenbaumi Thea, Ristikivi Siiri, Nopri Tea, tagarian (saisva) Mürsepä Külli, Eksta Viivi, Toomla Silvi, Urbaniku Eha, 2017.
Foto: Reet Väari

saigi nimi ja lauljaid kutsutakse liisokõisis (liisokesteks). Liiso eripära on see, et laulusõnad on võru keeles. Repertuaaris on Võrumaa rahvalaulud, rahvalikud laulud, lorilaulud, autorilaulud.

Liisol on aastas umbes 16–20 esinemist. Aktiivselt võtame osa suvistest Võrumaa üritustest. Oleme aastaid esinenud Võru rahvusvahelisel folkloorifestivalil, Kaika suveülikoolis, Baltika folkloorifestivalil jm.

Seltsi tegevus

Seltsi suurkogu saab aastas kokku 4–5 korda. 2003. aastast oleme korraldanud seltsi jõulupidu koos jõululõuna, jõuluvana ja jõululauludega. Esimesel peol oli osavõtjaid üle saja, praegu 40–50 seltsiliiget. Seltsis oleme tähtsaks pidanud võru keeles kõnelemist. On selliseidki liikmeid, kellel on võru keel meelest läinud. Nad on olnud õnnelikud, et saavad jälle kõnelda oma lapsepõlvest armsaks saanud keeles. Juhatus on tähtsaks pidanud tarkuse saamist ka meie kokkusaamistel. Suurkogudele oleme kutsunud rääkima Võrumaa juurtega erinevate erialade inimesi.

Seltsi 25 tegutsemisaasta jooksul on külaliste nimekiri õige pikk ja seepärast ei oskagi kedagi eriliselt esile tõsta. Tallinna Võru Seltsis on 2015. aasta detsembri seisuga 107 liiget, aktiivseid seltsielust osavõtjaid on 50 ringis. Oma tegevusega täidame seltsi põhikirja ja anname Tallinna ning lähiumbruse võrokõstele meeldivaid koostööelamusi.

Folklooriansambel Liiso

Seltsi juures tegutseb edukalt kolm ringi ehk meie keeles tsõõri. Kõige rohkem on seltsile kuulsust toonud ja seltsi tutvustanud folklooriansambel Liiso. Peame Liiso sündimise päevaks 1. novembrit 1996, kui ansamblijuhiks kutsuti Põlvamaalt pärit muusikamees Koit Kirber (1936–2004). Ja miks on nimeks Liiso? Ansambli üheks esimeseks lauluks, mida õpiti, oli rahvalaul „Ketra Liiso“. Kui laulunaistele hakati nime otsima, siis selle laulu järgi

Liiso on käinud kontsertreisidel ka välismaal: Soomes 2 korda (24.–26.08.2000 ja 19.11.2005), Prantsusmaal Chambray-les-Tours'is (25.10.–01.11.2003), Lätis Riias ESTO-päevadel (27.06.2004), Ukrainas Kiievi-päevadel folkloorifestivalil „Dnepri laulud“ (23.–26.08. 2008), Ukrainas eesti kultuuripäevadel Krimmis „150 aastat eestlust Krimmis“, Sankt-Peterburis slaavi laadal (17.–20.05.2012). Koit Kirber töötas ansambliga asutamisest kuni 2000. aastani. 2001–2002 õpetas laule Inda Kõiva (sünd 1947). 2002. aasta sügisest on Liiso eesotsas Tea Nopri.

Ansambel Liiso esinemas emakeelepäeval 11. märtsil 2017 Eesti Kirjandusmuuseumis Tartus. Foto: Reet Vääri

Käsitöö

Tarbekunstnik Vaike Lomp kutsus 1. aprillil 1991 oma koju käsitööhuvilised naised klubiõhtule nn lõkaklubi õdagule, kohale tuli 9 naist, Vaike kodu jäi nende kokkusaamise kohaks kauaks ajaks. Klubiõhtutel uuriti rahvarõivaste ajalugu, Võrumaa vanu kombeid, vahetati söögitegemise retsepte, tähistati üheskoos kalendritähtpäevi, vahel räägiti isegi poliitikast. Käsitööd tehti ikka ka. Üks esimesi töid oli Hargla rahvarõivaste tegemine. Aasta pärast oli Lõkaklubi- pere suurenenud ja tehtud käsitöö hulk kasvanud. Nii otsustati kevadnäitus korraldada. Mõeldud, tehtud! Seltsi rahvale näitus meeldis, otsustati näitusi teha üle aasta, paarisaastatel.

Lõkaklubi 5. aastapäeva peeti 1. aprillil 1996, külaliseks oli ajalooinstituudi teadlane Silvia Laul. Käsitöönäitus oli suurejooneline ja vahva. Tallinna Kultuuriseltside Teabekeskuses oli võimalus suuremad ruumid saada käsitöö tegemiseks. Eva Metsalliku eestvõtmisel ja Elli Mõttuse juhendamisel peeti Lõkaklubi 7. aastapäeva ja tehti näitus (01.22.1997).

Käsitööõpetaja haridusega võrokõnõ Valve Pruuden (sünd 1930) meenutab: „Hakkasin Tallinna Võru Seltsi käsitööringi juhendama 1998. aastal. Eesmärgiks seadsin ajaloolise Võrumaa käsitööoskuste tundmaõppimise, propageerimise ja kogemuste levitamise seltsi naistele. Alustasime mitmevärviliste kinda- ja kampsunikirjade tundmaõppimisega. Võtsime maakonniti vaatluse alla kirikindad. Igal kevadel oleme korraldanud tehtust näituse. Suurim oli 2010. aasta kevadel seltsi 10. aastapäeval. Oleme heegeldanud rahvuslikke pitse, tegelnud siidi- ja klaasimaaliga, seinapiltidega, portselanimaaliga, viltimisega jne.

Suur töö oli Võrumaa sümbolikaga seltsi lipu valmistamine. Käsitööring sai uue nime Nopõ-näpo. Praegu on Nopõ-näpo juhendajaks kunstnikuharidusega Siiri Ristikivi (sünd 1952).“

Näitering

Seltsi 10. aastapäeval esines esmakordselt näitering Hüdsi Ants Kõivu juhendamisel. Ta kirjutas ise näitemängu „Viiökõiste rüänurmõn“ ja lavastas ka. Näidend võeti seltsi peol väga heatahtlikult vastu. Järgmine A. Kõivu kirjutatud ja lavastatud näidend oli „Mõtsavelle sõsara“, siis „Puss“, Jaigi-hõnguline „Perändüs“, Madis Kõivu kuuldemängu järgi „Ketas“.

Praegu on sellesama näiteringi nimi Tungõl ja juhendajaks on võrokõnõ Jaanis Valk. Igal aastal valmistatakse ette ja esitatakse midagi uut.

Väljaanded

Tallinna Võru Selts 15. Koostanud Eksta Viivi (Viivi Eksta). 2005, 104 lk.

Esi hindäst. Mõtteid seltsi 20. aastapäeva puhul. 2010, 96 lk.

Kalender 2015. Pilte seltsi tegevusest 25. aastapäeva puhul. 2015, 30 lk.

Sa olõt illos, Võromaa. Võrukeelsete laulude laulik nootidega. 2003, 84 lk.

CD-plaat. Naisansambel Liiso tegevuse 10. aastapäeva puhul. 2006.

DVD-plaat. Naisansambel Liiso tegevuse 15. aastapäeva puhul. Kontserdi salvestus. 2011.

Kontakt:

Tallinna Võru Selts. Narva mnt 9-2, 10117 Tallinn,
tel 5645 5600, 660 1707, Tea.nopri@gmail.com, www.tallinnavoruselts.ee.

Tartumaa Rahvakultuuri Keskselts

Margit Reinkubjas, Ellen Napits

Asutamisaasta: 2001

Tegutsemispiirkond: Tartumaa/Eesti

Asutamine

Tartumaa Rahvakultuuri Keskselts (TRAKS) asutati 19. septembril 2001, asutajateks olid 8 mittetulundusühingut, 8 kollektiivi ja Tartu linna asutusena Tiigi Seltsimaja.

TRAKSi eesmärgiks on rahvakultuuri väärtustamine, traditsioonide hoidmine ning arendamine ja rahvakultuuriga tegelemiseks soodsate eelduste loomine.

Esimesteks juhatuse liikmeteks valiti Aime Koger, Liidia Konsa, Viive Ilves, Aleksander Sünter ja Tõnu Parts, esimeheks Aleksander Sünter (1971–2014), kes oli ka kogu seltsitegevuse hing ja eestvedaja.

Seltsi esimehed

Aleksander Sünter, rahvamuusik, kultuuritegelane (2001–2003)

Margit Reinkubjas (2003–2006, 2007–2009)

Elvi Oolo (2006–2007)

Toivo Sõmer (2009. aastast käesoleva ajani)

Asukoht

Seltsi esimene tegevuskoht oli Tiigi Seltsimajas, kus seltsi kasutuses oli väike kontoriruum. 2003. aastal kolis selts oma kontori linnale kuuluvasse majja Pepleri 27, mille linn on kavandanudki mittetulundusühingute jaoks. Üheskoos teiste majas tegutsevate seltsidega nimetasime maja Tartu Seltside Majaks.

TRAKS on selles majas järjepidevalt oma ruume laiendanud ning nüüdseks on seltsi käsutuses 192 m² pinda, kus asub kontor, suur saal (92 m², tiibklaver), väike saal (34m², klaver), laoruum ja kaks väiksemat ruumi erinevate õpitubade läbiviimiseks.

Oma jõududega ning peamiselt Kohaliku Omaalgatuse Programmi (KOP) abil erinevate projektidega saadud rahaga on neid ruume pidevalt korrastatud.

Seltsi tegevus

Keskseltsi 15 tegevusaasta jooksul on käivitatud väga palju erinevaid rahvakultuurialaseid tegevusi. Seltsi kaudu korraldatakse nii rahvusvahelisi festivale kui ka huviringe lastest kuni eakateni. Aastate jooksul on tehtud tihedat koostööd Tiigi Seltsimajaga.

Rahvakultuurialased sündmused

Rahvamuusika

Rahvusvaheline konverents “Laulu mõju/ The Impact of Singing” Tartus ja Viljandis 2013.

Rahvusvaheline arhailise loomingu festival “Regiöö” on toimunud seltsi loomisest peale igal aastal. Selle idee algatajaks ja käivitajaks 2001. aastal olid Aleksander Sünter ja Toivo Sõmer, kes on jätkanud festivalivankri vedamist. Vahepealsetel aastatel (2007–2011) on festivali programmi ja ideoloogilist suunda ohjanud ka Sulev Salm.

Rahvusvahelise improvisatsioonilise muusika festivali IMPROVIZZ (2005 ja 2006) korraldaja oli Aleksander Sünter.

Üleriigilised lõõtspillifestivalid ja -päevad toimuvad 2002. aastast TRAKSi eestvõttel, esimene korraldaja oli Aleksander Sünter. 2003.–2013. aastani vedas lõõtspillipäevi Kadri Giannakaina-Laube. Lõõtspillipäevade algataja oli omal ajal kultuuriosakonna rahvakultuurispetsialist Viive Mürsepp.

Rahvamuusikapäevad

2002. aastast on TRAKSi korraldada rahvamuusikapäevad, mis toimusid kas üks või kaks korda aastas kuni 2013. aastani. Varem korraldas neid Triinu Nutt, viimase Liisa Kaha.

Ansambel Allikabänd, 2017. Foto: seltsi arhiiv

Folgiklubi

Alates 2011. aastast on folgiklubi tegutsenud iga kuu kolmandal kolmapäeval. Algataja ja korraldaja on olnud Liina Vainumetsa, 2015. aastast juhib folgiklubi Ants Johanson.

Rahvatants

Koostöös Tiigi Seltsimajaga korraldati rahvusvaheline tantsufestival “Tants 2002” ja “Tants 2003”. Aastatel 2006–2009 toimus “Tartu traditsioonilise tantsu festival”, mille korraldaja oli Triinu Nutt.

Maakonnaülene koostöö

Aastatel 2009–2013 suunas selts oma pilgu maakonna poole – korraldati infopäevi valdades ning koostöös Tartumaal tegutsevate teiste katusorganisatsioonidega (Kodukant Tartumaa ja Tartu Maanaiste Liit) käivitati 2009. aastal KÜSKi toel projekt “Rahvakultuurialase koostöö käivitamine Tartumaal”.

Tänu alanud koostööle korraldati 2009. aastal laadapäev üle-eestilisel maapäeval, 2010 ja 2011 korraldas TRAKS XV Tartu hansapäevad.

Alates 2009. aastast on korraldatud nii maakonna kui linna rahvakultuuri ümarlaudu.

2011 alustati KÜSKi toel projektiga “Kaasav kultuurikorraldus Tartumaal”, mis päädis seltsingu Tartumaa Kultuurikoda moodustamisega. Kahjuks ei saanud 21 liikmega seltsing tuult tiibadesse ja on hetkel varjusurmas.

Koostöös maakonna rahvakultuurispetsialisti Astrid Hallikuga on korraldatud maakonna seltside esindajatele ja kultuuritöötajatele õppereise teistesse maakondadesse: 2011 Hiiumaale, 2014 Piirissaarde, 2013 koostöös maakonna kultuurimajadega Tartu Tasku Keskuse aatriumis kultuuripärandiaasta avaüritusena pulmalaat “Pakulõhkumisest titemähkimiseni”.

Koostöö vähemusrahvuste ühendustega

TRAKSi liikmeteks on lisaks eesti seltsidele ka kolm vähemusrahvusseltsi: Ukraina Kultuuri Selts Promin, Tartu Vene Kultuuriselts ja Lõuna-Eesti Armeenlaste Ühendus.

2005–2007 korraldati vähemusrahvustepäevi, mis tutvustasid Tartus elavate vähemusrahvuste traditsioone, rahvatantse, -laule, -toite, rahvuslikke tähtpäevi jne. 2007. aastal viidi läbi ka rahvuskultuuride foorum. 2014 oli TRAKS kaaskorraldaja Tartu vähemusrahvuste festivalil ja festivalil “Ukraina laul Eestis”.

Linnaosapäevad

Tiigi Seltsimaja on TRAKSi koostööpartner olnud kõigi tegevusaastate jooksul. Esimeseks ühiseks ja nüüdseks juba aastaid iseseisvateks kujunenud suurüritusteks said 2002. aastal alustatud linnaosapäevad – esialgu ainult Supilinnas, 2003 tulid juurde ka Karlova-päevad. Mõlemad linnaosapäevad on nüüdseks linnaosaseltside korraldada. See algatus täitis oma eesmärgi – aktiveerida kogukondi loomaks oma linnaosade seltsid ja

koondada piirkonna aktiivsed inimesed.

Rahvarõivakool ja -päevad

2005. aastal alustas TRAKSi koosseisus Tartu rahvarõivakool. Koostöös Rahvakultuuri Keskuse ja ERMiga on tänaseks korraldatud juba viis kahe-aastast koolitustsükli. Alates 2014. aastast on kooli peamise korralduse enda peale võtnud ERM.

Rahvarõivakooli tegevuse laiemaks tutvustamiseks on koostöös ERMiga korraldatud iga-aastaseid rahvarõivapäevi, kus rahvarõivakoolis osalejad on tutvustanud oma töid. Rahvarõivakooli on juhtinud Margit Reinkubjas, Janne Vaabla ja 2014. aastast Age Raudsepp.

Näitemäng

TRAKSi koosseisus taasalustas tegevust näitetrupp Vilde Teater, mis sai oma etendustega suure tuntuse ka väljaspool Tartut. 2006. aastast on Vilde Teater iseseisev MTÜ.

Vilde Teatri lavastused: suvelavastus A. Ilvese "Sanna takah' tiigi man ..." (2005, 2006), tubateater "Vajatakse naist" (2005) – üleriigilisel harrastusteatri festivalil grand prix. O. Lutsu "Tagahoovis" (2006), A. Jakobsoni "Vaesed ja patused" (2006), suvelavastus V. Märka "Tabamatu pisuhänd", Raivo Adlase instseneering L. Strumbre ainetel "Jõeke", Jüri Kaldmaa "Kolmkõlad".

Praegu tegutseb aktiivselt TRAKSi huumoriklubi Kihva.

Pärimus- ja kultuurilaagrid

Aastate jooksul on korraldatud erinevatele sihtgruppidele mitmekülgseid laagreid:

- Laste suvised pärimuslaagrid kodueesti ja väliseesti lastele
- erinevad rahvusvahelised noorteprojektid "Naised ja kunst Eestis ja Kreekas läbi sajandite"
- koori- ja keelelaagrid euroopa-eestlaste koori liikmetele
- erinevad käsitöölagaagrid ja koolivaheaja pärimuslaagrid ERMis
- noortelaager "Ole võti kultuurilukku"

Harrastustegevus

Seltsi raames tegutsevad erinevatele vanusegruppidele suunatud huviringid:

1. Naiskoor Linda
2. Naisrahvatantsurühm Linda

Lauluansambel Viisikera. Foto: seltsi arhiiv

3. Naisrahvatantsurühm Tarm
4. Lauluansambel Viisikera
5. Laste folklooriring Kaval Käsi
6. Rahva- ja karakteritantsurühm Salome
7. Rahva- ja vanatantsurühm Hoby
8. Laulu- ja pillimänguühendus Värten
9. Huumoriklubi Kihva
10. Lauluklubi Vanad Viisid
11. Ukraina rahvalauluansambel Promin

Teenuseid

Rendime ruume erinevate ettevõtmiste läbiviimiseks ja aitame nende sisustamisel ja korraldamisel. TRAKSi kaudu saab tellida oma sündmustele nii ansambleid kui soolopillimehi, erinevaid käsitöö- ja pillimeistreid koolituste ja õpitubade läbiviimiseks.

Helistuudio Helikodu sai alguse 2010. aastal KÜSKi toetatud projektist, selle eesmärgiks on pakkuda rahvamuusikaalaseid terviklahendusi. Saab tellida helivõimendusteenust.

Väljaanded

TRAKSi toel on välja antud väga palju erinevaid muusikaplaate, ilmunud on 3 veebipõhist regilaulikut.

Vana-Tartumaa rahvarõivaraamat. Koostaja Reet Piiri, 2014.

Hellero – Tartu Vaimu särin. Koostaja Mikk Sarv, 2014.

Digitaalsed andmekandjad

2002. aastal alustati Aleksander Sünteri eestvedamisel interaktiivse CD-plaadi “Eesti rahvakultuur” koostamist, mis sai aluseks 2009. aastal koostöös Eesti Pärimusmuusika Keskusega valminud infoportaalile Kultuurilaegas, mis võimaldab uurida laulu- ja tantsupeo juuri, kiigata rahvapillide ja rahvarõivaste varasalve ning viia end kurssi rahvakalendri pühadega, lahendada rahvalikke mõistatusi.

E-regilaulikud

Läheme Loojale loole. Põhja-Tartumaa regilaulud. Koostaja Edakai Simmermann, 2013.

Lähme siistä sedä tiidä. Lõuna-Tartumaa regilaulud. Koostaja Edakai Simmermann, 2014.

Vadja ja isuri regilaulude kogumik. Koostaja Janika Oras, 2016.

CD-plaadid

2003 – vaimulik rahvamuusika ansamblilt VaRA

2004 – “Valik eesti rahvamuusikat” ja “Oort-2”

2011 – “Tartumaa rahvamuusika vol 1”, Triskele “Kodavere laulud”

2014 – Indrek Kalda “Lihtsalt lood”

2015 – Laulud Leegionis, ansambel Põldsepp&Pojad

Kontakt:

Tartumaa Rahvakultuuri Keskseks. Pepleri 27, 51010 Tartu,
tel 730 4164, 5563 8213, info@traks.ee, www.traks.ee, FB

Vanemuise Selts

Valter Haamer

Asutamisaasta: 1865

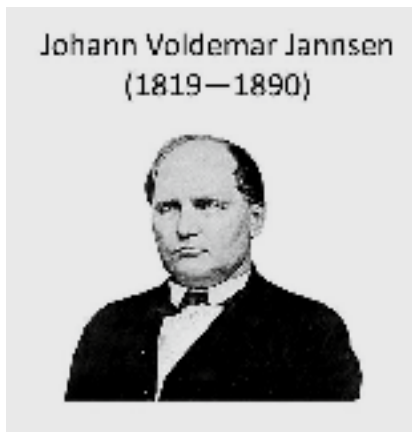
Tegevuspiirkond: Tartu/Eesti

Asutamine

19. sajand muutis Tsaari-Venemaa Balti provintside rahvaste elu. Alanud üleminek tööstuslikule tootmisele tõi kaasa pärisorjuse kaotamise ja vallandas suured muutused ühiskonnas. Tänu suhteliselt heal tasemel mitmehäälse laulu õpetamisele kihelkonnakoolides, hakkas tekkima laulukoore kirikute juures. Need laulsid ka ilmalikel sündmustel. Mõnel pool hakati korraldama kooride kooslaulmisi, nn laulupühi – Põlvas 1855 ja 1858, Sõrves (Ansekülas) 1863.

Seltsi logo.
Foto: seltsi arhiiv

Johann Voldemar Jannsen (1819–1890). Foto: seltsi arhiiv

Esimeseks pidevalt tegutsevaks eestlaste seltsiks sai 24. juunil 1865 Tartus asutatud Meeste Lauluselts Vanemuine (esialgu käibe-, tänapäeval ka juriidiline nimi – Vanemuise Selts). Selle asutamise idee kandjaks ja teostajaks sai Eesti Postimehe toimetaja Johann Voldemar Jannsen (1819–1890). Eeskuju seltsi asutamiseks saadi 1864. aastal Peterburi külastades sealsest aastavanusest saksa käsitöölise seltsist Palme. Seltsi esimeseks esimeheks ja lauljuhatajaks sai J. V. Jannsen.

Tuluallikad ja ruumid

Tuluallikaks seltsile oli ühekoradne sisseastumismaks 1.50 rbl ja liikmemaks 20 kop kuus, ning reeglina sama summa seltsi igast üritusest osavõtmise eest. (Selgituseks: 20 kop eest sai osta naela, s.o 400 grammi võid või 20 kanamuna.)

Üüritud korterites häiris seltsi tegevust ruumikitsikus. 1867. aastal kolis selts Tähe 28 majja, mille juurde kuulus suur aed. Seal toimus üldlaulupeo ettevalmistamine ja juhtimine ning maja aias pidusöök laulupeoliste ja kutsutud külalistele. Maja hävis sõjatules 1944. aastal.

1870. aasta aprillis üüriti seltsile ruumid Jaama 14. Selts ostis 1873. aastal selle maja ja jäi sinna tegutsema kuni 1903. aasta juulikuuni, mil maja hävis tules. Suur aed võimaldas korraldada ka vabaõhuüritusi. Maja ostmisel lähtus J. V. Jannsen seisukohast: „Oma pesa on oma pesa. Seda pangu need seltsid tähele ja mõtelgu järele, kellel oma pesa veel ei ole.“

Seltsi tegevus

Seltsi tegevusvormideks olid kuuõhtud, kõnekooolekud, perekonnaõhtud, maskeraadid ja muusikaõhtud. Suvel korraldati aias pühapäeviti aiapidusid ja aastas kord rahvapidu, kus oli peolisi mitu tuhat.

Esialgu olid kuuõhtud seltsi liikmetele kohustuslikud, osavõtumaks 15 kop, kooriliikmetele tasuta. Lisaks kuuõhtutele korraldati kõneõhtuid, 4–6 perekonnaõhtut aastas ja muusikaõhtuid, kus pärast muusikalisi ettekandeid oli tants ning aastas 3–4 maskeraadi.

Seltsil oli ka raamatukogu. Raamatuid saadi kingina liikmetelt, Laakmanni trükikojalt, Õpetatud Eesti Seltsilt. Kui sisse seati lugemismaks – 3 kop nädalas, langes lugejate arv ja kasu sellest ei olnud. Ajalehtede lugemiseks oli seltsis lugemislaud. 1903. aasta tulekahjus raamatukogu hävis.

1906. aastal avatud uues majas asuti jälle raamatukogu looma. 1925. aastal oli seltsi raamatukogus 2405 peamiselt teatralast raamatut ja 369 näidenditeksti. Viimaste laenutamisest kohalikele näiteringidele sai selts aastail 1908–1917 kokku 13 704 rbl, s.o keskmiselt 1522 rbl aastas. 1944. aastal hävis koos majaga ka raamatukogu. Nüüd on jälle tekkimas raamatukogu, kuid selle tarvis pole ruume.

Vanemuise Seltsi tegevuse alguses kujunesid kõige huvipakkumaks seltsitegevuse vormiks harivad kõned. Neid peeti algul kuuõhtutel, edaspidi ka pühapäeva õhtupoolikutel. 1880. aasta sügisest korraldati kõneõhtuid kaks korda kuus. 1890. aastatel hakkas seltsielus kõneõhtute ja muusikaharrastuse kõrval järjest suuremat rolli etendama teater.

Kõnede temaatika oli lai. Neis käsitleti seltsielu, kodumaa ajalugu, rahvusliku liikumise üldküsimusi, kirjandus- ja keeleküsimusi, teiste rahvaste ajalugu, arstiteaduse, tervise jpm teemasid. 1870. aastatel peeti ligikaudu 200 kõnet, kõnelejaid oli 58. Kõnesid pidasid tuntud seltsitegelased, üliõpilased, õpetajate seminari õpilased. Suure kõlapinna omandasid C. R. Jakobsoni (1841–1882) isamaakõned (1868 ja 1870). J. V. Jannsen kartis nende pärast isegi seltsi sulgemist, ka Lydia Koidula (1843–1886) oli olukorra pärast mures. Seltsi siiski ei suletud. J. V. Jannsen pidas Vanemuise Seltsi tõeliseks rahvaseltsiks, kuhu igaüks võis kõnesid kuulama tulla.

1906. aastal hakkas selts arendama rahvaülikooli tegevust vahelduva eduga kuni I maailmasõja puhkemiseni 1914. aastal.

Seltsi tegevuse oluliseks valdkonnaks oli muusikaharrastus. See ei piirdunud üksnes koorilauluga. Seltsi meeskoor ja segakoor esinesid esmakordselt avalikkuse ees Maarja kirikus 6. jaanuaril 1867. Kontserdi üldtulu oli 230 rbl, puhastulu 190 rbl. Varsti segakoori tegevus katkes. Teedrajavaks sai Vanemuise Seltsi tegevus I üldlaulupeo korraldamisel 1869. aastal. Selts korraldas Tartus ka II ja V üldlaulupeo.

Väärrib tunnustust Vanemuise Seltsi võimekus üldlaulupidusid korraldada ja Tartu linnakodanike abivalmidus majutada kaugelt kohale sõitnud laulupeolised mitmeks päevaks oma korterites. Alates 1947. aastast on üldlaulupidude korraldajaks ning laululavade ja väljakute ehitajaks olnud riik. Vanemuise Seltsi koor on osa võtnud kõigist üldlaulupidudest.

Kauniks leheküljeks Vanemuise Seltsi ajaloos on 1908. aastast veerandsajandi jooksul suvekuudel seltsi aias avalike sümfooniakontsertide korraldamine Euroopa rahvaste sümfoonilise muusika tutvustamiseks. Ainuüksi 1920. aasta suvel külastas neid kontserte 50 tuhat inimest.

Tähtsaks sündmuseks eesti muusikaelus oli 1909. aastal Vanemuise Seltsi ja Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi

korraldatud muusikapäev Tartus. Kavas olid eesti autorite helitööd. Selle eesmärk oli saada ülevaade eesti muusikakultuuri edenemisest ja mõjutada ka üldlaulupidude kunstilist taset. Päeva korralduskomiteed juhtis Jaan Tõnisson. Muusikapäeval esinesid segakoorid (3000 lauljat), toimusid sümfoonia- ja solistide kontserdid. Ette kanti peamiselt eesti autorite helitööd. Haaravaks kujunes Mendelssohni oratoorium “Athalia” segakooride, solistide ja sümfooniaorkestri esituses (juhatas Artur Kapp). Päev õnnestus, tegelaste ja rahva vaimustus oli suur.

Evald Kampus (vasakul) ja Valter Haamer emakeelepäeval
11. märtsil 2017 Eesti Kirjandusmuuseumis Tartus. Foto: Reet Vääri

Richard Ritsing, 1969.
Foto: A. Mõtuste

1940. aastal Vanemuise Selts küll ametlikult suleti, kuid segakoor oma tegevusega jätkas seltsi traditsioone.

20. sajandil algas Tartu muusikaelu tõusuaeg. Vanemuise koori juhtisid sellised korüfeed, nagu Aleksander Läte, Rudolf Tobias, Samuel Lindpere, Lennart Neumann, Juhan Aavik, Juhan Simm ja Eduard Tubin (1935. aastani, andes taktikepi üle maestro Richard Ritsingule). Koori dirigendina töötas maestro Richard Ritsing (1903–1994) aastatel 1935 kuni 1983 ja sealt edasi tema poeg Alo Ritsing (1936) kuni 1991. aastani. Koor tegutses poole sajandi jooksul edukalt, korraldas 10 kontserdireisi Eestist väljapoole ja kandis edasi ka seltsi järjepidevust.

Käesoleval ajal on Vanemuise Seltsil 4 muusikakollektiivi: segakoor Vanemuine, Vanemuise Seltsi meeskoor, ansamblid Plaan B ja WanSel – kõiki kollektiive juhendab dirigent Valli Ilvik.

Alates 1870. aastast kujunes seltsi tegevuse oluliseks valdkonnaks teatriharrastus. L. Koidula kohandatud näidendi „Saaremaa onupoeg“ lavale toomine jaanipäeval 1870 tähistas ühtlasi eesti teatri sünni. Teatriharrastuse arendamine nõudis seltsilt üha suuremat tähelepanu ja raha. Selts hoolitses teatri eest, arendas seda. 1878. aastal selts kinnitas August Wiera (1853–1919) teatrijuhiks, lavastajaks ja muusikajuhiks. Jaama tänava maja hävimisega 1903. aastal lõppes ka August Wiera juhitud asjaarmastajate teatri periood.

1905–1906 ehitas selts A. Lindgreni projekteeritud uue juugendstiilis seltsimaja kesklinna. Maja ehitustoimkonna

Lydia Koidula (1843–1886), 1867.

Foto: seltsi arhiiv

eesotsas oli Jaan Tõnisson (1868–1941). Maja ehitus maksis 110 000 rbl, raha saadi annetustest ja laenudest. Uues majas algas Karl Menningu (1874–1941) juhitud eesti kutselise teatri aeg. Et seltsimajaks ehitatud hoone ei rahuldanud teatri kasvavaid nõudmisi, ehitati olemasoleva maja renoveerimise käigus (1937–1939) tolle aja moodsamaid ja paremini sisustatud teatrisaale Baltikumis. Endisest saalist sai kontserdisaal. Kahjuks hävisid mõlemad sõjatules 1944.

Seltsi tegevuse taastamine ja ettevõtmised 1990. aastail

Seltsi tegevus taastati täies ulatuses 28. oktoobril 1994. Taastatud seltsi juhtis esimesed 10 aastat kauaaegne Vanemuise teatri kirjandusallajuhataja Evald Kampus (1927–2017). Seoses Vanemuise Seltsi 130. ja Vanemuise teatri 125. aastapäevaga 1995. aastal sai selts Vabariigi Valitsuselt õiguse korraldada üleriigiline juubeliloterii. Sellele järgnes veel teisi, nii et kokku korraldati 6 loteriid. Loterii tulust jäi ainult 4% seltsile, 16% kuulus jagamisele kultuuri toetuseks. Toetati teatrit ja näitlejaid, koore ja kultuuriasutusi ürituste korraldamisel. 2002. aastal kõik loteriid riigistati.

1996. aastal tunnistati Vanemuise Selts parimaks seltsiks Eestis. Selts toetas majanduslikult ka Eesti Kultuuriseltside Ühenduse asutamist 1997. 1999. ja 2002. aastal korraldas selts Läänemeremaade koolinoorte ja noorte rahvalaulu ning akadeemilise soololaulu konkursi ja nende võitjatele kontsertreise Soome ja Rootsi.

Vanemuise Seltsi maja 1870-1903, praegu Laulupeomuseum (Jaama 14, Tartu). Foto: seltsi arhiiv

1996. aastal pandi koos Saku Õlletehasega alus Tartu Laste Ande Arengufondile Tartu Kultuurkapitali juures. Vanemuise Selts koos Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsiga on korraldanud Vanemuise teatri väikese maja saalis juuni- ja märtsiküüditamise mälestuspäevi, koos Eesti Keele Kaitse Ühinguga emakeelepäevi. Alates 2009. aastast koostöös Laulupeomuseumiga on Vanemuise Seltsi koorijuht Valli Ilvik korraldanud 77 salongivestlust “Kes sa oled..?” erinevate kultuuritegelastega (sh õpetajate, sportlaste, teadlaste jt esindajatega).

Vanemuise Seltsi meeskoor, segakoor Vanemuine koos ansamblitega Plaan B ja WanSel on esinenud Ukrainas, Venemaal, Valgevenes, Saksamaal, Hollandis, Lätis, Soomes, Moldovas, Leedus, Ungaris. Side nende riikide eestlastega on väga oluline ühise koostöö jätkumiseks. On jätkatud harivate loengute pidamist, kultuuriloolis-

te ekskursioonide korraldamist ja teatrite ühiskülastusi. Koor ja meesansambel on korraldanud kontserdireise Ukrainasse, Venemaale, Valgevenesesse, Saksamaale, Hollandisse, Lätisse, Soome, Moldovasse. Meesansambel on laulnud enam kui kümnes riigis.

2008. aastast osaleb Vanemuise Selts koos Tartu asutustega Tartu Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutuse tegevuses. Seltsi üritustega peetakse vajalikuks arendada inimeste vaimsust, mõttelageda massikultuuriga ei tegelda.

Seltsi 150. aastapäeva tähistamine

Vanemuise Selts tähistas oma 150. aastapäeva 2015. aasta septembris.

Sel puhul toimus 4. septembril Vanemuise teatri väikeses majas kontsertaktus, kus peokõneleja oli prof Rein Veidemann (1946) teemal „Kolmanda ärkamise ootel“. Seltsi auliige Rein Järlik (1935) juhtis kontsertaktust ja esitas katkendeid seltsi auliikme Lehte Hainsalu (1938) värssnäidendist „Laul vaprast kanneldajast“. Esinesid ka seltsi meeskoor ja segakoor Valli Ilviku juhatusel.

11. septembril toimus Tartu Ülikooli muuseumis konverents „150 aastat seltsiliikumist Eestis“. Esinesid ka Vanemuise Seltsi meeskoor ja segakoor Vanemuine, dirigendiks Valli Ilvik. Esinejaid oli Tartu Ülikoolist, Õpetatud Eesti Seltsist, Riigiarhiivist ja Vanemuise Seltsist. 12. septembril peeti Laulupeomuuseumi aias rahvapidu.

19.12.2015 toimus Tartu Ülikooli aulas kontsert „Jubilate“, kus astusid üles segakoor Vanemuine, Vanemuise Seltsi meeskoor ja lisaks ka kollektiivid Lätist (Skanupe jt), 30.04.2016 toimus Tartu Õpetajate Seminari aulas segakoori Vanemuine ja Vanemuise Seltsi meeskoori juubelikontsert.

Vanemuise Seltsi 150. aastapäevaks koostati seltsi tegevusest, dokumentidest, fotodest koos kommentaaridega e-kogumik, mis salvestati mälu-pulgale, mida soovijatel on võimalik osta või kasutada.

Monumendist J. V. Jannsenile ja L. Koidulale

On kiiduväärt, et 2016. aastal otsustas Tartu linnavalitsus korraldada ideekonkursi monumendi püstitamiseks J. V. Jannsenile ja L. Koidulale, kuna nemad muutsid 1863. aasta lõpul Tartusse elama asudes Tartu linna kümne aasta jooksul eestlaste seltsiliikumise, üldlaulupidude ja eesti teatri hälliks. Ühiselt toimetati ajalehte Eesti Postimees. Tartu-aastad olid L. Koidula loomingu kõrgeaeg. Võidutööks kahjuks aga kuulutati töö, kus L. Koidulat oli kujutatud nelja-viie-aastase tüdrukuna, mil ta ju Tartus ei elanud! Vanemuise Seltsi suulised ja kirjalikud selgitused ning tunnustatud kultuuriloolaste avaliku kriitika L. Koidula lapsena kujutamise vastu jätsid nii Tartu linnavalitsus kui ka volikogu tähelepanuta.

Tänapäeval

Vanemuise Selts jätkab harivate kultuuri- ja ühiskonnateemaliste kõnekoosolekute pidamist, silmapaistvamate kultuuritegelaste ja -sündmuste tähtpäevade tähistamist, ekskursioone kodumaa tundmaõppimiseks, Tallinna Linnateatri ühiskülastusi. Seltsi muusikakollektiivid edenevad professionaalsuse suunas. Suurimaks mureks on ruumipuudus – seltsil on kasutada vaid linnavalitsuselt üüritud tuba (35,5 m²). Elu on näidanud, et J. V. Jannsenil oli õigus, kui ütles: „Oma pesa on oma pesa.“

Vanemuise Seltsi on juhtinud 150 aasta jooksul 25 juhatusesimeest (presidenti). Seltsi tegevuse taastamise järel oli seltsi eesotsas Evald Kampus (1994–2004), seejärel täitis esimehe ülesandeid aseesimees Valter Haamer (2004–2006). Aastatel 2006–2011 juhtis seltsi Illi-Maret Uuk. Seltsi juhatusesimeheks on Tartu Hoiu-laenuühistu juhatusesimees Andro Roos. Liikmeid on seltsis 136.

Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit tunnistas Vanemuise Seltsi 1996. aastal aasta parimaks mittetulundusühinguks.

Segakoor Vanemuine. Dirigent Valli Illik. Foto: Kalju Tisler“

Hinnang

Vanemuise Selts on olnud eeskujuks paljude seltside asutamisel: ta on algatanud üldlaulupeod ja eesti teatri, ehitanud kaks teatrimaja, harinud tartlasi ning abistanud kultuuriürituste korraldamisel teisi kultuuriühendusi ja -inimesi. Kõrgeima tunnustuse Vanemuise Seltsi ja teiste seltside tööle andis aga 30. augustil 1925 oma tervituses Vanemuise Seltsi 60. aastapäeval riigivanem Jüri Jaakson:

„Juubilar oli üks esimesi idusid, mis tekkis orjuse paksu vaiba all. Ei ole liialdus öelda,

et meie Vabadussõja otsustas ta eel käiv eraseltside väsimatu töö. Nendest tõstetud ja loodud majanduslik ja vaimline seisukord ütles otsustava sõna. Ja nende seltside ees käis Vanemuine.“ Kaks Vanemuise Seltsi liiget – näitlejad Martin Libene ja Karl Kadak – andsid Eesti Vabariigi eest Vabadussõjas oma elu.

Martin Libene (1889–1919) sündis Vaivaras ja lõpetas Narvas Vene gümnaasiumi. 1911. aastast kuni I maailmasõja puhkemiseni 1914 oli Vanemuises näitleja. Seejärel astus sõjakooli ja 1915. aastal sai ohvitseriks. 1917. aastal võitles Läänerindel roodu- ja pataljoni-komandörina, sai kergelt haavata. 1918 tuli kodumaale ja 18. novembril 1918 astus Eesti sõjaväkke. 3. märtsil 1919, juhtides roodukomandörina lahingut Aisvigi mõisa juures, sai vaenlase kuulist surma. Maetud Tartusse. Vabariigi Valitsus autasustas teda postuumselt II liigi 3. järgu Vabadusristiga.

Karl Kadak (1882–1919) sündis Pühajärve vallas, kuid õige pea asus pere elama Meeri valda. Hariduse omandas Nõo Kihelkonnakoolis, astus Hugo Treffneri Gümnaasiumi, läks üle kroonugümnaasiumi, mille ka lõpetas. 1902. aastal alustas õpinguid Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas, kuid läks üle õigusteaduskonda ja lõpetas selle 1911. Üliõpilasena töötas vaheaegadega Postimehe toimetuses ja 1906–1909 näitlejana Vanemuises. Aastatel 1913 ja 1914 töötas I Eesti Laenu- ja hoiuühisuses ametnikuna. 1914 kutsuti tagavaraväe lipnikuna sõjaväkke. Sõjas sattus sakslaste kätte sõjavangi. 1918. aasta suvel pääses kodumaale, kus Eesti Vabariigi rahandusminister kutsus ta Riigikassa Peavalitsuse juhatajaks. Karl Kadak astus 21. detsembril vabatahtlikuna 3. soomusrongi meeskonda võitluseks Punaarmee vastu. Viimaseks ametiks oli rongi adjutandi kohusetäitja ametikoht. 24. veebruaril jäi ta haigeks ja 28. veebruaril 1919 suri düsenteeriasse. Maetud Tartusse. Vabariigi Valitsus autasustas teda postuumselt III liigi 3. järgu Vabadusristiga.

Trükised

Vanemuise Seltsi kauaaegset tegevust on kajastatud paljudes mälestusteraamatutes ja väljaannetes. Neist olulisemad on järgmised:

K. A. Hermann. Lühike tagasivaade „Vanemuise“ lauluseltsi 25-aastase tegevuse pääle tema jubileumi pidul 15. juulil 1890. – Kuukiri Laulu ja Mängu Leht nr-d 6–9. Tartu 1890.

Vanemuine 1865–1925. Seltsi ajaloo raamat. Tartu 1925, 226 lk.
 R. Põldmäe. „Vanemuise“ selts ja teater 1865–1880. Tallinn 1978.
 R. Põldmäe. Esimene Eesti üldlaulupidu 1869. Tallinn 1869.
 R. Põldmäe. „Vanemuise“ teater 1881–1906. Tallinn 1985.
 K. Haan. Karl Menning ja teater „Vanemuine“. Tallinn 1987.
 Kümme vakka teatrisoola. Koostanud Hillar Palamets. Tallinn 2006.

Seltsi kirjastustegevus ja väljaanded

Rahva silmaringi laiendamiseks Vanemuise Selts asutas 1995. aasta kirjastuse (ISBN 378-9985.847). Möödunud 23 aasta jooksul on kirjastatud 28 väljaannet. Nende, väljaarvatud üksikud, toimetaja ja trükivalmis seadja on olnud seltsi liige Marta Raisma.

Teater Vanemuine. Ajakiri (1 kord kuus). 1935–1940.
 Eesti Posti lisafrankotemplid 1991–1992. Kataloog. 1995, 88 lk.
 Oskar Lutsu päevikud 1915–1916 (I) ja 1917–1919 (II). 1996.
 Andres Marand. Okkiline rada. Luule. 1996, 40 lk.
 Siim Kärner. Uitseviir. Luule. 1996, 56 lk.
 J. Orgusaar. Komöödiad. Valik näidendeid. 1997, 160 lk.
 Ü. Lepik. Lagunevas riigis. Mälestused. 1997, 80 lk.
 L. Eelmäe. Mu tõne mailm. Luule. 1997, 64 lk.
 Tartu Kivisild 1794 – 1941. Album. 1997, 108 lk.
 E. E. Taniloo 75. Kataloog. 1997, 16 lk.
 Ü. Lepik. Tartu Ülikool minu elus. Mälestused. 1998, 220 lk.
 Rahvusvaheline interdistsiplinaarne Stiernhelmi-sümposium. Laulumäng Herakles ja artiklid. Nordisca Tartuensis nr.3. Rootsi ja eesti keeles. Koostanud E. Kampus. 1988, 108 lk.
 I. Salasoo. Linad ja takud. Mälestusteraamat isast. 1998, 420 lk.
 V. Masing. Sammud samblal ja liivas. Mälestused. 1999, 136 lk.
 J. Cimze ja Valga seminar Eesti kultuuris. Lühiülevaade. Koostanud V. Haamer. 1999, 16 lk.
 U. Uiga. Elage ja häälitsege täie rinnaga. Artiklite kogumik. 2000, 536 lk.
 K. Kalkun (sen. ja jun.). Ühe isanda teenrid. Mälestused. 2000, 296 lk.
 A. Järv. Koidula. Sarjast Vanemuise teatrijuhid. 2000, 16 lk.
 A. Lepp. Siseelundid. Õppematerjal. 2000, 40 lk.
 Peeter R Hoff (Riina Dmohovski). Kaarna tüdrukud. Romaan. 2001, 104 lk.
 J. Leetsar. Ühistegevus globaliseerivas ühiskonnas. Monograafia. 2003, 408 lk.
 L. Eelmäe. Tundelisi pärjavärsse. Luule. 2003, 80 lk.

Aukirju, diplomeid ja tunnistusi erinevast ajast. Näituse kataloog. Koostanud J. Reimann. 2005, 64 lk.

U. Uiga. Vanad sõbrad. Tartu Poistekoor ja Uno Uiga. CD-plaat. 2003.

Sinu, minu ja meie Riia. Koostanud Livia Viitol ja Karl Kello. 2008, 416 lk.

Johann Voldemar Jannsen (1819–1890). Koostanud V. Haamer. 2009, 8 lk.

Ants Järv. Väliseesti teater. Monograafia. 2010, 538 lk.

Malle Salupere. Tuhandeaastane Tartu. Esmatrükk 2004, 2. trükk 2011, 164 lk.

Ants Järv. Karl Menning. Sarjast Vanemuise teatrijuhid. 2011, 24 lk.

Vanemuise Selts 150. Koostanud Valter Haamer. Mälupulk. 2015.

Kontakt:

Vanemuise Selts. Pepleri 27, 51010 Tartu,

tel 5623 9523, andro@lkm.ee, valter.haamer@gmail.com, www.vanemuiseselts.ee. FB

Viru-Nigula Hariduse Selts

Ene Ehrenpreis

Asutamisaasta: 1907/2003

Tegutsemispiirkond: Viru-Nigula

Esialgse nimega Viru-Nigula Rahvakooli Selts asutati 1907. aastal eesmärgiga luua kolmeklassiline kool. 1913 suudeti vastvalminud Kalvi vallamajas avada siiski vaid venekeelse kroonukooli kaks klassi, mis hiljem korraldati ümber Viru-Nigula Kõrgemaks Algkooliks. Seltsi üheks teeneks oli ka raamatukogu asutamine 1908. aastal. Korraldati ka näitemänge, oli laulukoor. 1921 hakati kasutama Vasta möisa tühjaks jäänud kõrtsihoonet. Pidude korraldamisest saadud rahaga osteti hoone mõisnik von Winklerilt hiljem ära. Tegutseti 1940. aastani, mil nõukogude võim kõik seltsid keelustas. Nõukogude ajal aitas Viru-Nigula Rahvakooli Seltsi kantud aateid elus hoida Ella Rajari (sünd Naaskel) ning tema loodud kodu-uurimisring Kodupaik, millest Helmut Elstroki kaasabil kasvas hiljem välja kohalik Muinsuskaitse Selts.

Viru-Nigulas 1907. aastal toimunud etenduse tegelasi.
Foto: seltsi arhiiv

Viru-Nigula Hariduse Selts taasasutati 30.06.2003 Viru-Nigula Rahvakooli Seltsi õigusjärglasena. Pärast 1940. aastat alanud vaikuseaega ärkas selts taas 63 aastat hiljem. Taasasutamise üks eestvedaja ning seltsi hing on Ene Ehrenpreis. Kui sõjaeelse seltsi eesmärgiks oli kohaliku kooli ja raamatukogu loomine, siis praegune selts püüab elavdada kohalikku kultuurielu ja kasutab oma võimalusi ka mõnede objektide korrastamisel. Kooskäimiseks on loodud ruumid vanas apteegis ning koduloomuuseumi heale käekäigule on kaasa aidatud fassaadi restaureerimisega.

Üritusi korraldatakse kogu valla rahvale. Eriti tugevalt panustab selts iga-aastase vallapäevade programmi elavdamisesse. Näiteks 2016. aasta vallapäeval viidi läbi koos MTÜ Front Line'iga demoesinemine ja muuseumis avati näitus 70 aasta möödumisest viimastest sõjasündmustest Viru-Nigula mail. Selle sündmuse ettevalmistamiseks koguti hulgaliselt kirjalikke ja suulisi mälestusi ning tehti videoreportaaže kohalike inimestega, kes sõja-aega mäletasid. Materjali kasutati ka Eesti Rahvusringhäälingu saate „Prillitoos“ sisustamisel. Koostöös teiste seltsidega õnnestuvad ettevõtmised alati paremini. Nii käidi koos Mahu Külaseltsiga Saaremaa ja Muhumaa roomeistritel külas, nendega koos viidi hiljem läbi pillirookoolitus Mahus. Üritus oli väga innovaatiline ja pakkus huvi ka laiemale sihtgrupile mõlemal pool Virumaad. On käidud kohaliku muuseumi arendamiseks ideid hankimas väikemuuseumides naabrite juures. Eriti põnev õppereis sai aga korraldatud ajalooliste metsa- ja puidukäsitööoskuste taaselustamiseks Avinurme ja Sagadisse. Seejärel õpiti ka ise valmistama korve nii laastu- kui vitsatehnikas.

Kultuuriliselt ergastavaks koolituste sarjaks oli kuuest osast koosnev hõimurahvaste kultuuri ja rahvustoitude tundmaõppimine. Külla kutsutud ansamblite esinemise järel asuti maitsma erinevaid kursuse käigus oma kätega valmistatud toite. Külaliskontserdid tõid kokku pea terve kogukonna, sest huvi omanäoliste esinejate vastu oli suur.

Väga tegus oli aasta 2015, kui viidi läbi neli maarjapäevaga seotud üritust, et tähistada nendega Eestile Maarjamaa nime omistamise 800. aastapäeva. Paastu-, heina-, rukki- ja ussimaarjapäeva sarjas õpiti tundma vanu käsitöövõtteid, viidi läbi vikatiga heinaniitmise talgupäev, vaadati välikinos vanu filme ning ussimaarjapäeva tähistamiseks 9. septembril lavastati iidse Maarja kabeli varemete taustal kaasaegne tantsu- ja tuleetendus „Ära ussi ära tapa“.

Pühendunud kodu-uuriija Heili Tarjani poolt Viru-Nigula Teatajas avaldatud külasid tutvustav artiklitesari viis mõttele alustada omalaadsete tervisepäevade korraldamist, mis ühendaks nii sportliku vaba aja tegevuse kui koduloo ja pärimuse praktilise tundmaõppimise. Võeti eesmärgiks külastada kõiki valla külasid jalgsi ja tutvuda kohapeal sealse elu-olu ning mälestustega. Käesolevaks ajaks on läbi viidud 23 tervisepäeva, mille käigus on külastatud valla erinevaid külasid ja saadud unustamatuid muljeid. Sportlikud külarändurid on sulandunud vahvaks ja ühtekuuluvaks seltskonnaks, kes oskavad hinnata iga detaili maastikul ja ka talu kõige kaugemas külasopis. Põnevusega oodatakse iga küla tutvustust, selle põhjal loodud küsimusi kontrollpunktides ja uusi seikluslikke väljakutseid, millega rännakut elavamaks muudetakse. Vahel kujuneb külapäevast välja lausa maraton, sest mõni küla on oma mõõtudel üsna suur ning ühe päevaga tuleb mõnikord läbi käia 14–16 km. Selliste külade puhul on saanud kombineerida jalgu, rattaid ja isegi autorattaid, sest kõige olulisem on, et ka väikesed osalejad jõuaksid näha kõike, mis külas huvipakkuvat on. Tore on kogeda külarahva toetust ja huvi kaasa teha. Nii on seltskond iga kord mõne uue osaleja võrra suurem ja igas külas on matkajatele välja pakkuda just selle küla ajalooa seotud küsimused.

Viru-Nigula Hariduse Seltsil on läbi aegade olnud liikmeid stabiilselt 25 ringis.

Trükised

Pärimuse kogumine ja jäädvustamine on seltsi südameasi, nagu aimub külasid tutvustavast järjejutust kohalikus ajalehes. Selts aitas trükkida kohaliku käsitöömeistri Signe Taremaa poolt koostatud Viru-Nigula naise rahvarõivaste mustriühikut, mis on esimene omalaadne ja hinnatud töömaterjal rahvarõivahuviliste seas. Tänapäevaks on kaante vahele saadud kohalike ajalooliste fotode kogumik „Sild koduni“ ning välja antud kohaliku muuseumi 10 aasta ülevaateraamatu täiendatud kordustrukkk „Omane ja armas“. Käsil on kolhoosiaja mälestustekogumiku koostamine. Raamat ilmub 2018. aastal, kui kolhooside loomisest möödub 70 aastat. On viimane aeg jäädvustada nõukogude aja põlvkonna läbielatud rõõmud ja valud, et järeltulijatel ei kaoks side ajalooa.

Kontakt:

Viru-Nigula Hariduse Selts. Kirikaia 2, Viru-Nigula alevik, 44001 Viru-Nigula vald, Lääne-Virumaa, tel 509 8265, viru-nigula.ee/viru-nigula-hariduse-selts, Pille.kajar@viru-nigula.ee.

Von Glehni Teater

Margus Prangel

Asutamisaasta: 2014

Tegutsemispiirkond: Tallinn

Von Glehni Teatri kutsusid ellu Tallinna Nõmme linnaosa aktiivsed kodanikud koos Nõmme Koduloohuviliste Kojaga. Ühiste jõududega talgute korras korrastati pikalt tühjana ja tegevuseta seisnud ajaloolise väärtusega muinsuskaitse all olev 1933. aastal arhitekt E. Velbri projekti järgi ehitatud hoone Pärnu mnt 326. Selle ehtasid Nõmme linnaosa südamesse vennad Kahrod.

See oli projekteeritud kui polüfunktsionaalne esinduslik hoone (nn Kahro maja), mille keskmes kino- ja teatrisaal sai algselt nimeks Victoria Palace (Võidu Palee). Algselt oli hoones Eesti üks moodsamaid kinosid Victoria Palace, restoran Maxim, Nõmme linnaosavalitsus, apteek, kauplused ja juuksur. Tänavate nurgale ehitatud suur hoone oli ja on Nõmme tingimustes monumentaalne.

Aktiivsed Nõmme kodanikud otsustasid midagi ette võtta, et ruum saaks tagasi oma kunagise funktsionaalsuse, et taas võiks nõmmeikas (kogukonnana ligi 40 000 elanikku) oma kodukohas teatrit, kino ja kontserte nautida. Ruumid selleks on õnneks suuremas osas ajahambale vastu pidanud ja peavad veel. Ei saa mainimata jätta, et väga olulise tõuke tookord alustades andis see, et Tartu Hoiu-laenuühistu laienes Tallinnasse ja avas kontori Nõmmel ning ühistu juhid löid käed Nõmme Koduloohuviliste Kojaga. Mitte vähem tähtis pole see, et maja omanikud Kahrod lubasid Nõmme elukeskkonna väärtuse tõstmise huvides vastloodud MTÜ Von Glehni Teatri oma ruumidesse tegutsema. Selle tegemisi hakkas pidevalt kajastama samasse majja kolinud Nõmme Raadio.

Von Glehni Teatri Selts tegutseb ühistulisel põhimõttel, kus igal liikmel on võimalus liitumisel oma sõna kaasa öelda, milline võiks olla edasine tegevuskava. Koosolekutel hääletatakse juhatuse eestvedamisel edasine tegevuskava.

Selts tähistab pidulikult Eesti Vabariigi aastapäevi ja korraldab teatriõhtuid. Neil õhtutel istub publik pikkade laudade tega, mis on kaetud kodust kaasatoodud küpsistega ning kohapeal keedetakse kohvi. Kavas on hakata pühapäevahommikuti lastele „pannkoogihommikuid“ tegema, et vanemad saaksid turule minna ja restoranis omi asju ajada. Ruumid on alati avatud kõikidele nõmmeikatele vaba aja rikastamiseks. Samuti ootab meie noor trupp teisi harrastusteatri truppe etendusi andma ning huvitavaid esinejaid ja ansambleid üles astuma.

Lisaks seltsi teatrietendustele ja piduõhtutele renditakse ruume ka teistele kollektiividele etenduste, kontsertide, kursuste, näituste ja tähtpäevade korraldamiseks. Kohapeal on võimalik tellida tehnikat, toitlustamist, meelelahutust ja kostüüme laenutada.

Kontakt:

Von Glehni Teater. Pärnu mnt 326, 11611 Tallinn,
tel 667 5675, kontakt@vgt.ee, www.vgt.ee. FB

Teatri logo.

Foto: seltsi arhiiv

Arhangelski Eesti Kultuuriselts Viru

Jüri Rebane

Asutamisaasta: 1906

Tegutsemispiirkond: Arhangelsk/ Venemaa

Arhangelskis tegutsevad eestlased asutasid parema omavahelise suhtlemise ja eesti kultuuri säilitamise eesmärgil seltsi 1906. aastal. Nõukogude võim sulges selle 20. sajandi 20. aastatel. Tegevust kajastavaid dokumente ei ole seni õnnestunud leida.

Käesoleval ajal tegutsev Arhangelski Eesti Kultuuriselts Viru asutati 1994. aastal eesmärgiga koondada kohalikke eestlasi ja estofiile eesti kultuuri tundmaõppimiseks. Juba enne seltsi registreerimist hakkas gobeläänikunstnik Olga Dmitrijeva korraldama kursusi gobelääni valmistamise huvilistele. Neist kujunes klubi Gobelään, mis koondas ka kohalikke kunstnikke, poete ja muusikuid. 1996. aastast õpetab Olga Dmitrijeva gobelääni valmistamist ka naaberlinnas Severodvinskis. Pikemat aega, juba üle 15 aasta on kestnud Olga Dmitrijeva koostöö Jüri Arrakuga. See päädis nende loodud gobeläänide näitusega Estonia teatri talveaias.

2007. aastal käivitus rahvusvaheline projekt „Meie – rahu ja sõpruse saadikud“. Selle käigus toimus Tartumaa Elva gümnaasiumi ja Arhangelski 68. keskkooli õpilaste vahetus omakultuuri tundmaõppimiseks, sealjuures elasid õpilased perekondades.

Samal aastal võeti vastu Tartu üliõpilassegakoos.

2008. aastal toimus Arhangelskis kohtumine Eesti lauatennise veteranidega, kes osalesid klubi Rodna aasta-turniiril.

2013. aastal võõrustati Tartumaa noorte akordionistide ansamblit. Külalised kohtusid muusikakolledži üliõpilastega, esinesid kultuurikeskuses, tutvusid linna vaatamisväärsustega.

Arhangelsk on Euroopa põhjaosas ainuke oblast, kus tegutseb Rahvuste Nõukogu. Selle üheks töövormiks on igal aastal korraldatav foorum.

On kujunenud traditsiooniks, et iga-aastane Rahvuste foorum Arhangelskis avatakse gobelääninäitusega.

Kontakt:

Arhangelski Eesti Kultuuriselts Viru. Sokolski pereulok 11, Arhangelsk, 163013 Venemaa, tel 81 8224 6043, rebane0809@gmail.com.

Väike osa Viru seltsist viimasel gobelääni näitusel, keskel istub kunstnik Olga Dmitrijeva.
Tagumises reas keskel Jüri Rebane. Foto: seltsi arhiiv

Karjala Sõprusühing Eestiga Kolle/Otsäg

Jelena Rjabikova

Asutamisaasta: 2005

Tegutsemispiirkond: Karjala

Asutamine

Seltsi asutamiskoosolek peeti 13. mail 2005. Initsiatiivgrupis oli kümme inimest. Kuid juba juunikuus tuli Petrozavodski linna aastapäeva tähistamisele 70 inimest Pärnust – nii täiskasvanuid kui ka lapsi. Tantsukollektiiv esines tunniajalise programmiga linna pealaval. Seltsi ametlik asutamisaeg on detsember 2005, asukoht: Venemaa, Karjala, Petrozavodski linn.

Ühingu logo. Foto: seltsi arhiiv

Seltsi eesmärgid

Seltsi eesmärkideks on Karjalas elavate eestlaste etnilise omapära, eesti keele ja rahvustraditsioonide alalhoidmine, samuti kultuuri-, teadus- ja kunstialaste sidemete säilitamine ja arendamine Eestiga.

Tegevussuunad

- kontsertide, loengute ja festivalide läbiviimine,
- eestikeelsete raamatute ja väljaannetega raamatukogude loomine,
- isetegevuskollektiivide loomine eesti kultuuriga tutvumiseks,
- ajakirjade levitamine ja trükitööst osavõtmine,
- regioonide- ja rahvusvaheliste seoste laiendamine ning süvendamine,
- seltsiliikmete kasvatamine teiste rahvuste ajaloo ja kultuuri austamise vaimus,
- trükitöö ja muu tegevuse seotus ühiskonnaga,
- Karjala Vabariigi rahvastele Eesti ajaloo ja kultuuri tutvustamine.

Seltsi tegutsemiskohaks kesklinnas on meil väike ruum – 12 m². Seal asuvad raamatud, dokumendid, rahvariided, nukkude kollektsioon ning käsitööesemed.

Me ei pea ranget arvestust oma liikmete kohta ega korja liikmemaksu, kuid meil on ligi 60 inimest, kes vastavalt oma huvidele osalevad meie üritustel.

Seltsi tegevus

2015. a sai Karjala Eesti Selts 10 aastat vanaks. Selle aja jooksul oleme töötanud 13 projektiga, mida on finantseerinud Karjala Kultuuri- ja Rahvuspoliitika Ministeerium, Karjala Riiklik Rahvuskultuurikeskus. Koostöös keskraamatukoguga viisime läbi näitusi eesti kirjanike teostest, tegime väljasõite Karjala kaunitesse paikadesse ning tutvustasime Eestimaad, näitasime multfilme ja pilte Eesti linnadest. Esitlesime kollektsiooni “Maailma rahva nukk”, mis on meie ühingu meistrite töö, tutvustasime meie liikmete erakollektsioone.

Üks parematest oli töö projektiga “Ära raiu oma juuri” Eesti Kultuuriseltside Ühenduse toetusel, mille tulemusena toimus erinevaid üritusi:

- valmisid rahvariides nukud,
- oli seltsi liikmete käsitöönäitus ja informatsioon seltsi tegevusest Vepsa rahvusmuuseumis (Seltozero alev), 92 väljapanekut,
- toimus materjalide kogumine raamatu „Eestlased Karjalas“ jaoks,
- korraldati kolm perekondlikku kohtumist teemadel “Minu perekonna reliikvia“, „Perekonna kollektsioon“, „Perekonna traditsioon“,
- toimus koolitus „Perekonna elupuu“, ettevalmistus andmete kogumiseks ja koostamiseks (lektor rahvamuuseumist), 48 osavõtjat,
- ilmus kolm artiklit ajalehtedes,
- valmistati ette materjal „Karjala tähtede all“.

Lisaks

- otsisime hukatud ja represseeritud eestlaste nimekirju,
- paigutasime mälestusmärgi represseeritud eestlastele,
- tegime viis ülevaadet meie seltsi tegevusest ja kolm komplekti “Muuseum kohvis”: Eestist, seltsist ja käsitöönukkudest,
- võtsime vastu Eesti peakonsuli Sankt Peterburgist, ärimehi ja Haapsalu linnapea.

Moskva Eesti Saatkonna leheküljel oli kirjas:

«5.–8. juulini 2015 toimus kolme Venemaal resideeruva soome-ugri maa saadikute ühisvisiit Karjalasse. Eesti, Soome ja Ungari saadikud tutvusid karjalaste, vepslaste, ingerisoomlaste ja teiste soome-ugri esindajate tegevuse, omakeelse kultuuri ning haridusvõimalustega, samuti perioodikaga. Suursaadik Luik kohtus ka Karjala Eesti sõprusühendusega Kolle, et anda neile üle tänukiri senise tegevuse eest eesti kultuuri tutvustamisel piirkonnas. Ühendust juhib tegus ja kena eesti keelt kõnelev Jelena Rjabikova ning liikmeid on 30 ringis. Ühingu üks viimaseid projekte on “Muuseum kohvis”, mille eesmärk on eelkõige koolilastele Eestit tutvustada. Iga kohver täidetakse

Jelena Rjabikova avab kohtumisõhtu. Foto: Jelena Rjabikova erakogu

selleks, et osaleda rahvusvahelisel külalisfestivalil “Soome-ugri rahvaste külaliste etikett”. Hea, et on inimesi, kes panustavad oma isiklikku aega vajalikule tööle.

Kontakt:

Karjala Sõprusühing Eestiga Kolle/Otšag. Zakamenski per. 2, Petrozavodsk, Karjala, 185030 Venemaa, tel 8 (8142) 57 1328, ochag_est@inbox.ru, https://vk.com/kroo_ochag.

Eesti-teemalise sisuga: raamatute, fotode, käsitöö ning muu põnevaga. Projekt on olnud populaarne.“

Seltsi töö tulemusena avati Karjalas Eesti viisa keskus. Oleme pidevalt esinenud koolides, kohtunud eakatega raamatukogudes ja reisinud erinevatesse Karjala paikadesse, et tutvustada neile eesti kultuuri ja traditsioone. Näitasime Kreutzwaldi muinasjutu “Lopi ja Lapi” järgi valminud väikest lavastust õppeasutustes ja raamatukogudes.

Eesti keelt me ei õpi, sest õpime karjala keelt. Siin, Karjalas, elab ainult 156 eestlast.

Meie tööd kajastavaid artikleid on palju, kuid need on kirjutatud vene ning soome keeles.

Kavatseme leida partneri Eestist

Leedu Eesti Selts

Liia Urman

Asutamisaasta: 1989

Tegutsemispiirkond: Kaunas/Leedu

Eestlased Leedus

Leedu Statistikaameti andmetel näitas 2011. aasta rahvaloendus, et Leedus elab ligikaudu 400 eestlast. Eestlased on Leetu sattunud väga mitut moodi, kuid enamus on siia elama asunud pärast abiellumist. Mõned vanema põlvkonna eestlased asusid Leetu elama, sest pärast Siberisse küüditamiselt tagasitulekut keelati neil naasta Eestisse. Mitmed on Leetu tööle suunatud pärast kõrgkooli lõpetamist Leedus. Viimasel ajal on Leetu elama asunud mitmeid ärimehi, kes on asutanud firma või töötavad Eesti firmade esindajatena, kuid nende viibimine Leedus on ajutise iseloomuga ja eestlaste seltsi tegemistes nad aktiivselt ei osale.

Seltsi logo.
Foto: seltsi arhiiv

Seltsi asutamine

Leedus elavad eestlased on omavahelisest suhtlemisest rõõmu tundnud juba palju aastaid, ent ametlikult registreeriti Leedu Eestlaste Selts (LES) esmakordselt Leedu Kultuuriministeeriumis 1988. aastal ja 1989 Leedu Justiitsministeeriumis.

Tegevus

Seltsi tegevus on suunatud eestlaste traditsioonide säilitamisele, eesti kultuuri tutvustamisele, Eestiga seotud tähtpäevade ühisele tähistamisele (vabariigi aastapäev, jaanipäev, jõulud jne). Igal aastal organiseerib selts mõne eesti muusikakultuuri tutvustava ürituse, kus osalevad eesti tuntud muusikud. Enim pööratakse tähelepanu eesti keele ja sidemete säilitamisele kodumaaga. Leedus elavate eestlaste teise ja kolmanda põlvkonna liikmed ei oska sageli eesti keelt ja seepärast peetakse tähtsaks laste lähetamist suvel Eesti keeleõppelaagritesse. Viimastel aastatel on keelelaagrites osalenud 8 last.

Seltsi kaasabil on lähetatud ka noori Eesti kõrgkoolidesse õppima. Mõned on neist tagasi Leedusse tulnud, mõned Eestisse reemigreerunud.

Leedulaste ja eestlaste sidemed on aastakümnete ja inimpõlvede jooksul olnud kuidagi seletamatult lähedased. Seda illustreerib aktiivne koostöö kõikvõimalikes eluvaldkondades juba alates 1920. aastast. Eriti tihedad olid kultuurisidemed. Kuigi poliitilised ja riiklikud sidemed olid aktiivsed, ei jõutud sellisele riiklikule kokkuleppele, mille tulemusel oleks meie riikide saatus võib-olla osutunud teistsuguseks ja vähem kurvaks.

Leivapidu 3. märtsil 2017. Foto: seltsi arhiiv

Liia Urman. Foto: Liia Urmani erakogu

Metallikunstnik Tiiu-Ene Vaivadienē (1933–2005) on üks omapärasemaid ja aktiivsemaid metallikunsti populariseerijaid Leedus. Tema alustas esimesena monumentaalsete metalltaieste loomist Leedus ja on üks selle ala silmapaistvamaid ja luugupeetavamaid autoreid Leedus.

Leedu esteetika ajalugu uurib tema tütar, kunstiteadlane ja kunstikriitik dr Pille Väljataga, kes on avaldanud monograafiaid.

Leedu geoloogiateadusse on oma panuse andnud Vilniuse Ülikooli professor Robert Mokrik.

Leedus elavate eestlaste ühendamise ja seltsielu alustamisega tegeles seni leedu kirjandust eesti keelde tõlkinud Valvi Strikaitienē. Koos Mart Tarmakuga alustasid nad 1990. aastal tööd Eesti Vabariigi valitsuse esinduses, mis oli tookord esimene välisriigi esindus Leedus.

Aegade jooksul on Leedus elanud huvitava saatusega eestlasi, kes on mõjutanud mõlema rahva arusaamist kultuurist ja teineteisest.

Kõigepealt tuleks mainida Aleksis Rannitit (1914–1985), eesti luuletajat, kirjandusteadlast, kunstiajaloolast, kes 1940–1944 elas Kaunases, töötas Leedu Riiklikus Raamatukogus, riigiteatris, oli abielus ooperilauljanna Gračina Matulaitytega. Kaunase perioodil tõlkis A. Rannit arvukalt eesti luulet leedu keelde. Leedu jaoks on aga A. Ranniti teened kõige suuremad tähelepanuväärse leedu kunstniku M. K. Čiurlionise loomingu tutvustajana. Juba 1937 ilmus A. Ranniti sulest raamat „M. K. Čiurlionis – leedu muusik-maalija“. Igatahes peetakse Leedus A. Rannitit inimeseks, kes juba emigratsioonis tutvustas oma arvukates kunstialastes tekstides, paljudel konverentsidel ja lektorina maailmale M. K. Čiurlionist, kes nüüdseks on muutunud omapäraseks leedu kunsti nimekaardiks kog u maailmas.

1973 – H. Visnapuu kirjandusauhind.

1978 – Eesti kultuurifondi auhind (USA).

Leedus tuntud eestlastest võiksime nimetada Aili Erlemani (Jüri Parijõe tütar), kes pärast Siberist naasmist asus elama Leetu ja alustas leedu kirjanduse intensiivse eestindamisega.

Hiljem kujunes sellest Eesti Vabariigi Suursaatkond Leedus ja V. Strikaitiene määrati 1992. aastal esimeseks Eesti Vabariigi suursaadikuks Leedus. Suursaadikuna töötas ta kuni 1996. aastani. V. Strikaitienet on autasustatud Leedu Suurvürst Gediminase II järgu ordeniga, Eesti Vabariigi Valgetähe 3. klassi ordeniga ja Leedu Vabariigi Välisministeeriumi aumärgiga Leedu Diplomaatia Täht.

Leedus elavate eestlaste ühendamiseks ja eesti kultuuri tutvustamiseks Leedus on suure panuse andnud seltsi esinaine Liia Urman. Ta on autasustatud Eesti Vabariigi Valgetähe 4. klassi ordeniga.

Praegune seltsi juhtkond

Liia Urman (esimees), juhatuse liikmed: Ulle Damasickiene, Anne Jagminienė, Kaire Varma-Gilys, Margus Kesa.

Kontakt:

Leedu Eesti Selts. Raugyklos 25, LT01140 Vilnius,
tel (370698) 74927, urman@takas.lt, www.les.lt. FB

Londoni Eesti Selts

Evelin Siilak

Asutamisaasta: 1921

Tegutsemispiirkond: London

Londoni Eesti Selts asutati 7. juulil 1921 Eesti Saatkonna hoones diplomaatilise esindaja professor Ants Piibu toetusel haridusseltside põhimõtteid järgides. Seltsi asutamise peaesmärgiks oli võimaldada Londoni eestlastele omavahelist kokkusaamist, sobivat seltskondlikku meelelahutust ja mõistlikku ajaviidet.

Seltsi algusaeg

Aastatel 1921–1939 toimusid pühapäevased koosviibimised Eesti Vabariigi saatkonna maja keldrikorrusel, mille kulud kattis saatkond. Siin kuulati üheskoos raadiot, loeti raamatuid ja ajakirju, mängiti seltskondlikke mänge. Kui Eestis algas nõukogude võim, siis valitsus vabastas Inglismaal saadikuna tegutsenud August Torma

Londoni Eesti Seltsi naiskoor, keskel dirigent August Torma, 1950ndad. Foto: seltsi arhiiv

teenistusest ja nõudis, et ta naaseks Eestisse. Torma keeldus ning nõukogude võim kuulutas ta riigireeturiks. Briti valitsus aga jätkas Eesti tunnustamist *de jure*, diplomaadid jäid edasi diplomaatilisse nimekirja ja Eesti saatkond Londonis sai edasi tegutseda. Torma oli kõnepidaja kõigil EV aastapäevadel ning teistel üritustel ja seltsi patroon üle 30 aasta. Tema hobiks oli muusika, soolo- ja koorilaulude kirjutamine, ta oli Londoni Eesti Seltsi naiskoori juhataja. 1971. aasta EV aastapäeval esinemise ajal sai ta südamerabanduse ja lahkus mõned päevad hiljem. Samas kohas (Westminster Cathedral Hall) jätkas selts koos teiste ühendustega katkenud traditsiooni ning alates 2011. aastast on iga EV aastapäeva tähistatud just selles kirikuhoones.

Teise maailmasõja lõppedes saabusid Ühendkuningriiki lihttöödele sõjapõgenikud Baltikumist – Baltic Cygnets (Balti luigid) ja seejärel Westward Ho! (Hõissa Läändel). Algul arvati, et peagi pöörduakse jälle vabale kodumaale. Alles hiljem mõistsid eestlased, et tagasiteed ei olnud loota. Paljudele eestlastele oli ainuke võimalus eesti keelt rääkida ja olla eestlane just Londoni Eesti Seltsi korraldatud koosviibimistel, üritustel, väljasõitudel.

1947 a suvel saatis seltsi esimees Endel Aruja eestlastele ettepaneku, et iga eestlane annetaks ühe protsendi oma palgast Eesti Informatsiooni Keskuse loomiseks. Seda tööd jätkas vastloodud Inglismaa Eestlaste Ühing (IEÜ). 1956. aastal osteti Londoni Eesti Maja tänu eelnevate aastate jooksul toimunud korjandustele ja toetusele. Londoni Eesti Maja asukohaks oli tollel ajal mitte kõige esinduslikum rajoon. Nüüdseks on Notting Hill muutunud rikaste ja kuulsate inimeste linnaosaks. Oma majas toimus enamik seltsi üritusi, koosviibimisi ja tegevus huviringides. Suuremad peod, nagu suvepäevad, korraldati Londonis kohtades, kus olid mahukamad saalid. Ka tänapäeval võimaldab Eesti Maja eestlastel korraldada oma ruumides üritusi, huviringe jm.

Tegevus

Seltsil on oma põhikiri (1937), lipp (1962) ja tempel. Lipp on loodud Herbert Kirovari kavandi järgi ja see pühitseti Londoni EELK koguduse õpetaja dr JaakTauli ja EAÕK Londoni koguduse ülempreestri Nigul Hindo poolt Eesti Majas 14. aprillil 1962. Seltsil on raamatukogu, mis asub Eesti Majas Londonis ja seda saab külastada, leppides eelnevalt juhatusega aja kokku. Seltsi juhatuse valitakse üheks aastaks ja sinna kuuluvad esimees, laekur ja kirjatoimetaja. Evelin Siilak on juhatuse esimees 2015–2018, juhatuse liige 2014 ja 2018.

Seltsis on korraldatud üritusi ja tähistatud tähtpäevi, siin on käidud koos laulmas, tantsimas, õpitud näidendeid ning mängitud seltskonnamänge. Lastele olid oma ringid, kus esineti laulu, tantsu või näidenditega. See tegevus jäi 1980ndate paiku paarikümneks aastaks soiku. Seltsi raames on tegutsenud erinevad laulukoorid, rahvatantsurühmad, võimlemisrühm.

Rahvatantsurühm asutati 1940. aastatel. Õpetajateks olid Veera Öunapuu, Arved Viirlaid ja Aili Eistrat (1946–1990ndad). Rahvatantsutraditsioon taaselustati 2011. aastal ja alates 2014. aastast on selle eestvedajaks olnud Marje Remmet (Viilu).

Seltsi tegevus hoogustus 2011. aastal, kui taastati mitu aegadesse mattunud regulaarset üritust ja leiti aktiivsed kohalikud eestlased, kes kutsusid kokku laulukoori ja rahvatantsijad Londonis. Juba juulis 2014 esinesid Londoni Eesti Seltsi segakoor (dirigent H. Aun) ja rahvatantsurühm (juhendaja M. Remmet) XXVI laulu- ja XIX tantsupeol „Aja puudutus. Puudutuse aeg“. Rahvatantsurühm esines ka 2016. aasta juunis Jõgeval II eesti naiste tantsupeol „Mehe lugu“.

Seltsi lipp.
Foto: seltsi arhiiv

Selts tänapäeval

Tänapäeval on seltsi esmane tegevus eesti kultuuri hoidmine Londonis ürituste ja tegevuste abil nii suurtele kui väikestele, nii pidudel kui ka kokkusaamistel. Seltsi suurpeod, nagu EV aastapäeva tähistamine, jaanipäev ja jõulupidu toovad kokku sadu osavõtjaid. Nendel üritustel on abiks ka teised eesti organisatsioonid Londonis. LES korraldab eesti kultuuriga seotud üritusi põhiliselt Eesti Majas Londonis, kuid ruumipuuduse tõttu toimuvad suurüritused ka mujal. Aastas tähistatakse paar väiksemat ja paar suuremat tähtpäeva. Aastate jooksul on eestlased tegutsenud erinevates huviringides. Londoni Eesti Seltsis on tegutsenud spordi- ja käsitööringid, filmiõhtud, ajaloo- ja rahvuskultuuriringid.

Selts korraldab üritusi nii eestipäraselt kui võimalik: söögid ja joogid tuuakse peo tarbeks otse Eestist; eesti traditsioonid, pärimustantsud ja laste mängud on alati igal üritusel olemas. Lisaks kutsutakse üritustele võimaluse piires kultuuritegelasi ja artiste Eestist.

Eesti lapsed Londonis saavad osa võtta pea kõikidest kultuurisündmustest ja pidudest Londonis. Enamik ettevõtmisi ongi mõeldud just peredele. Jõulupidudel käib eesti jõuluvana laste salme kuulamas ning eesti komme jagamas ja jaanipäevad mööduvad laste spordimängudega.

Aastal 2016 käidi esmakordselt Eesti Kultuuriseltside Ühenduse aastakoosolekul ning sellest on kasvanud välja mitmeid ideid, tutvusi ja koostööd. Tänu sellele koostööle on võimalikuks saanud nii mõnedki tegemised.

2017. aastal toetasid seltsi esmakordselt ka Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium ja väliseesti kultuuriühingute konkursi läbiviija Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA) seoses rahvuskaaslaste programmiga. Tänu sellele toimusid kogu aasta jooksul pea igas kuus eesti kultuuriga seotud ettevõtmised Londonis. See on märkimisväärne progress ja tänu sellele on kasvanud jõudsalt eesti kultuuriga tegelemine Londonis.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Londoni Eesti Selts on olnud tähtsal kohal väliseestlaste hulgas juba alates asutamise algusest. Seltsi tähendus tänapäeva ühiskonnas on muutunud, nii nagu muutuvad ajas olud ja inimesed. Kuid üheskoos üksteist toetades jäädvustatakse ajalugu ning hoitakse eesti kultuuri Londonis tänapäevani.

Lühikokkuvõte pärineb artiklist „Londoni Eesti Seltsi ja teiste organisatsioonide alguslugu Ühendkuningriigis“ (LEE 23, 2017).

Kontakt:

Londoni Eesti Selts. 18 Chepstow Villas, Notting Hill, London W11 2RB,
tel +447860 557544, info@estoniansociety.co.uk, www.estoniansociety.co.uk
FB: www.facebook.com/londonieestiselts, blogi: <http://londonieestlased.blogspot.com.ee/>

Jaanipidu. Foto: seltsi arhiiv

Läti Eesti Selts

Toomas Kalda, Valter Haamer

Asutamisaasta: 1908/1988

Tegutsemispiirkond: Riia/Läti

Eestlaste ajaloolised sidemed Lätiga

Kuni Eesti ja Läti riigi tekkimiseni 1918. aastal valitses eestlaste ja lätlaste vahel sajandite jooksul kujunenud etniline piir, mille ületamine oli kõigile vaba. Nii kujuneski mõlemal pool etnilist piiri segaasustus kas abiellumiste tõttu või majanduslikel põhjustel. M. Mela andmeil on eestlasi tänapäeva Eesti ja Läti piirialal elanud umbes 2000 aastat. Suuremad eestlaste keskused Lätis 19. sajandi II poolel olid Ainaži, Aluksne, Ape, Valka ja muidugi Riia. Enamikus neist töötasid kuni 1940. aastani eestlaste seltsid ja koolid, kuid eestlaste arv vähenes pidevalt peamiselt assimileerumise tõttu.

Riias tekkis suur eesti kogukond 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul. Riiga rändas Eestist nii tekstiilivabrikute töölisi ja käsitöölisi kui ka suurkaupmehi ja tööstureid. Lisaks tuli Riiga eesti noori, kes leidsid õppimisvõimaluse Baltimaade ainsas tehnikakõrgkoolis, näiteks Kaarel Eenpalu, Jüri Jaakson, Alfred Kalm jt ning Riia Vaimulikus Seminaris, näiteks Konstantin Päts, Jaan Poska, Jüri Välbe, Ado Birk jpt.

Kui 1881. a elas Riias 1565 eestlast, siis 20. sajandi algusaastateks oli Riias elavate eestlaste arv kasvanud erinevatel hinnangutel kuni 28 tuhandeni.

Esimese maailmasõja ajal ja pärast Eesti Vabadussõda siirdusid paljud eestlased kodumaale tagasi. 1920. aasta rahvaloenduse andmetel elas Lätis eestlasi 8 700.

Nõukogude ajal liikus uuesti eestlasi Lätti. Riigipiiride puudumise tõttu satuti kergemini naaberriiki õppima, tööle, samuti abielluti lätlastega, ka paljudele represseeritutele oli tagasipöördumine Eestisse raskendatud, jäädi elama Lätti.

Eestlaste seltsiliikumise algusest Riias

Kõige elavam oli eestlaste seltsielu Riias. Vanima eestlaste organisatsioonina Lätis on ajalooõrikuks maininud Riia Jekabi (Jakobi) kiriku eesti luteri kogudust juba 1777.aastal. 1880. aastal loodi Riias lauluselts Imanta, mis ühines 1908. aastal Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsiga. Imanta esimeheks on olnud ka kirjanik August Kitzberg. Seltsil oli oma raamatukogu, koor ja näitetrupp. Riias tegutsesid veel Riia Eesti Jõukarastuse Selts, võimlemisselts Aberg, eesti üliõpilaste korporatsioon Vironia (asut.1900), Eesti Karskusselts, Riia Eesti Kaubatarbijate Ühisus jt.

1900. a asutatud Eesti Karskusseltsi ja Imanta ühinemisel loodi 6. jaanuaril 1908 kõiki Riia eestlasi ühendav organisatsioon – Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts (REHAS). Seltsi esimeheks valiti hilisem Eesti riigivanem ja kauaaegne Eesti Panga president Jüri Jaakson. REHAS on olnud koduks paljudele kuulsatele eestlastele,

nimetagem neist vaid mõned: Jakob Pärn, Kaarel Eenpalu. Konstantin Päts, Eduard Vilde, August Kitzberg, Ernst Enno, Hugo Laur, Kaarel Ird jpt. REHAS jätkas oma tegevust 1940. aastani, mil ta suleti nõukogude võimu poolt.

Pangalaenu, eestlaste annetuste ja tööjõu abil valmis 1913. a sügisel Nometnu tn 62 (eesti k Laagri tn – nimetus tuleneb seal lähedal asunud kunagistest sõjaväelaagritest) 6-korruseline teatrisaaliga seltsimaja, kus oli ka pöördlava.

Majja koliti juba enne selle lõplikku valmimist 26. detsembril 1912. Selle sündmuse pidulikkust tõstis kohalolijate pidulik riietus, koori esinemine, seltsi esimehe Jüri Jaaksoni ja aukülalise Jaan Tõnissoni kõne. Kõnedele järgnesid tervitused. 1940. aastal maja natsionaliseeriti. Aastail 1944–1953 töötas majas Jelgava teater, 1954–1988 tegutses selles Läti TV keskus, hiljem mõned aastad ka Läti Rahvusooper (ooperimaja renoveerimise ajal).

Seltsi tegevus kuni Läti Vabariigi iseseisvuse väljakuulutamiseni

Seltsi põhikiri koostati Vanemuise Seltsi põhikirja eeskujul. See nägi ette, et naistel on võrdne õigus osa võtta seltsi tööst. Liikmemaksuks määrati meestele üks rubla ja naistele 50 kopikat aastas. Seltsi liikmetest moodustati erinevad toimkonnad: ehitus-, haldus-, laulu- ja näite-, pidu-, haridus- ja suurmüükide korraldustoimkond, ka karskusrühm ja naisosakond.

Seltsi ja selle ehitustoimkonna mureks oli oma maja ehitamiseks krundi ja raha muretsemine. Sobiv maatükk leiti Nometnu tn 62. Krundi hinnaks koos sellel oleva puumajaga kujunes 29 265 rubla, ehitatava maja hinnaks kalkuleeriti üle 100 000 rubla.

Laenu krundi ostuks ja maja ehitamiseks saadi Tartu Laenu- ja hoiuühisuselt ning Viljandi Krediidühingult. Laenu intress oli 6%. Laen tasuti lõplikult 1923. aastal.

Eestlaste lemmikharrastuseks oli koorilaul ja näitemäng. Aasta jooksul esitati 8–10 näidendit. Näidendite tekstiraamatud telliti tavaliselt Eesti teatritelt – Vanemuiselt ja Estonialt. Esimeseks eesti näidendiks Riias oli A. Kitzbergi „Libahunt“ (1914). Näiteringi kritiseeriti eesti keele halva oskuse pärast. Riias domineeris I maailmasõja eel saksa keel, läti keele oskuseta saadi veel hakkama.

Segakoori repertuaar oli üsna ulatuslik. Koori esinemised ja näidendite õhtud andsid seltsile vajalikku sissetulekut.

Kuna liikmemaksudest ja pidudest saadav sissetulek ei katnud seltsi väljaminekuid, hakati lisa hankima suurmüükidest ja loteriidest. Sissetulek nendest ei olnud aga kindel, sest nende korraldamiseks oli tarvis kuberneriga luba, kuid aeg-ajalt kuberner loa andmisest ka keeldus.

Karskusrühma tegevus seltsis kulges esialgu üsna ladusalt, kuid kui selgus, et seltsile on majandus tähtsam kui karskusaade, siis 1914. aastal karskusrühm likvideeriti.

9. märtsil 1908 asutati naisosakond, mille eesmärk oli aktiveerida naisi tegelema ühiskonna, kasvatuse, kirjanduse ja kodu ning rahvusidentiteedi teemadega. Naised korraldasid eespool toodud teemadel mitmesuguseid üritusi, pereõhtutega koguti tegevuse korraldamiseks raha.

Et pidurdada ümberrahvastumist, peeti vajalikuks avada eesti õppekeelega kool. Selts kogus kooli tarbeks raha peoõhtute, annetuste ja väljamüükidega. Iga õpilane pidi tasuma viis rubla poolaastas. Õppetöö koolis

toimus alguses olude sunnil vene keeles, sest lapsed ei osanud küllaldaselt eesti keelt. Eesti keele tundide arvu suurendamist ei võimaldanud aga riiklik õppekava. Lastevanemate koolihariduse ja eesti keele oskuse tase oli nii madal, et nad ei osanud lapsi koduste koolitööde tegemisel aidata. Lastevanematele oli probleemiks ka õpikute hind.

Emakeele säilitamise eesmärgil hoolitses selts eestikeelsete raamatute muretsemise eest seltsi raamatukokku. 1912. aastal oli raamatukogus juba 2176 köidet. Raamatukokku telliti ka eesti ajalehti. Huvi raamatute laenutamise ja ajalehtede lugemise vastu kasvas jõudsasti.

Seltsi haridustoimkond korraldas liikmetele ettekandeid mitmesugustel teemadel ning tasulisi kursusi. Naised said 25% hinnaalandust. Õpetati eesti, vene ja saksa keelt ning matemaatikat ja tehnilist joonestamist. Majanduslikult ei olnud kursused seltsile tasuvad. Kursustel õppimise kaudu püüdsid eestlased parandada töökohtadel oma sotsiaalset staatust. Kursused lõppesid I maailmasõja puhkedes.

Esimese maailmasõjaga kaasnenud probleemid

Kuni I maailmasõja alguseni oli seltsi areng läinud tõusuteed. Liikmete arv oli kasvanud 548 inimeseni. Kasvanud oli ka õpilaste arv koolis.

Maailmasõja puhkedes seltsi kauaaegne esimees Jüri Jaakson läks Tallinna, Riia lahkus ka teisi seltsi juhtivaid tegelasi. Seltsi liikmete arv 1914. aasta detsembriks langes 270 võrra.

Oktoobris 1914 asus seltsi majja Punase Risti haigla, novembris sõjaväehaigla. Seltsi tegevus oma majas lõppes. Viimane seltsi koosolek enne sõja lõppu toimus 15. jaanuaril 1915, sama aasta sügisel sulges ukse ka kool. 1916. aastal laamendasid majas Läti Punased Kütid.

1917. aasta 9. aprillil püüdis selts tegevust tasapisi käima saada. Seltsi esimeheks sai Riia eesti koguduse pastor Theodor Tallmeister. 1920. aastal siirdus ta Tallinna sealse Pühavaimu kiriku õpetajaks.

Hakati oma maja korrastama ja raha saamiseks pidusid korraldama. Esimese peoõhtu sissetulek läks isamaalises vaimus Eesti Rahva Muuseumile.

Kui sakslased okupeerisid 1918. veebruaris Eesti, tuli Viljandi Krediidiühing uurima, kuidas maja ehitamiseks antud laenu seltsilt kätte saada. 1920. aastal sai pank oma raha kätte.

1919. aasta algul läks võim Riia bolševike kätte. Need omavolitsesid majas viis kuud. Seltsi raamatukogu viidi kesklinna ja kavatseti kõik raamatud põletada. Õnneks ei jõutud seda teha. 1919. aasta oktoobris võimule tulnud Landesveeri raamatukogud ei huvitanud ja selts tõi oma raamatud kesklinnast tagasi. Segaste aegade tõttu oli seltsi võlg pankadele kasvanud 200 000 rublani.

Selts 1920.–1930. aastail

1920. aastate algus oli seltsile majanduslikult raske aeg, sest tuli hakata tasuma arveid ja võlgu. Maja vajab remonti. Seda hakati tegema talgute korras ja annetuste abil. Kahjuks tekkis vastuolu naisosakonnaga ja see lahkus 1923. aastal seltsist ning asutas 1924. aastal sõltumatu naisorganisatsiooni – Riia Eesti Naisseltsi Darjo.

Selts asutas 1928. aastal ajalehe Läti Eestlane. Lehte anti välja koos Postimehega, kellelt saadi uudiseid ja reklaami. 11 numbril järel lõpetas leht ilmumise, kuna väljastpoolt Riias elavad eestlased nurisesid, et nendest leht ei kirjutanud.

Samal aastal asutati seltsis spordiring, mis tegeles raskejõustiku ja jalgpalliga. Spordihuvilisi oli seltsis siiski vähe. 1928. aastal õnnistati seltsi lipp. Ristivanemateks Vanemuise Selts Tartust ja Riia Läti Selts.

1930. aastal toimus Riias Läti eestlaskonna I kongress. Põhiteemad kongressil olid kool ja vabaharidustöö. Ettekannetes rõhutati naiste tähtsust kasvatajana ja eesti keele õpetamise

olulisust. Puudusena toodi esile, et eesti lastest käib eesti koolis alla 50%. Põhjuseks peeti eestlaste hajaasustust, kehva rahvustunnet ja segaabielusid. Pakuti välja keelekursusi ja õpilaste vahetust Eestiga ning loodeti Eesti riigilt rohkem tuge eesti koolile.

1930. aastatel oli tegevuse alusmüüriks endiselt laulukoor ja näitering. Riias andsid etendusi paljud Eesti kunstiinimesed.

6. jaanuaril 1933 tähistati seltsi 25. aastapäeva suure peoõhtuga ning avaldati õpetaja Jaan Akermanni koostatud seltsi ajalugu. Eesti Vabariigi 15. aastapäeva auks korraldati etnograafianäitus, pidustustusel kõneles prof Jüri Uluots ning pidulikul jumalateenistusel jutlustas prof Hugo Rahamägi.

1933. aasta suvel peetud teisel ülemaailmsel väliseestlaste kongressil muretseti eestlaste kiire assimileerumise pärast lätlastega. Kritiseeriti ka Läti valitsust, et see näitab statistikas eestlaste arvu väiksemana tegelikkusest ning suleb eesti koole ja klasse. Sama aasta teise poole kõrghetk oli Eesti Vabariigi presidendi Konstantin Pätsi külaskäik Riiga. Presidendi kõnet oli tulnud kuulama kokku 400 eestlast.

1934. aasta keskseks sündmuseks oli Eesti iseseisvuspäeva tähistamine. Kõneles Läti sõber prof Ants Piip eestlaste iseseisvusaaja saavutustest ja mag Richard Indreko eesti rahva ajaloost. Jutluse pidas kirikuõpetaja Kuusik. Sellel aastal tähistas oma 10. aastapäeva Riia Eesti Naisselts. Juubeliaasta puhul toetas selts ühe algkooliõpetaja koolitamist Eestis.

1935. aastal olid Eesti iseseisvuspäeval külalisteks peaministri kt Kaarel Eenpalu, kindral Arthur Lossmann ja prof Ants Piip. Pidupäeva eelõhtul toimus Tartu Ülikooli meeskoori kontsert Läti Konservatooriumi saalis. Seltsi peoõhtul kõnelesid Kaarel Eenpalu, õpetaja Jaan Verendel ning suursaadik Karl Menning. Seal tehti teatavaks ka Läti valitsuse otsus püstitada mälestusmärk Lätis hukkunud Eesti sõduritele.

1936. aastal toimus Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva pidulik tähistamine.

Aprillis korraldati Riias kõikide rahvaste pidu. Seltsi naised valmistasid piduliste eesti toitudega laua ja rahvatantsurühm esitas eesti rahvatantse. 18. oktoobril tähistati Lydia Koidula 50. surmaaastapäeva. Sellel esitati ülevaade luuletaja elust ja loomingust ning kanti ette tema luuletusi.

Novembris pidas kolonel V. Saarsen loengu „Naise osa riigi kaitses“.

1937. aastal tähistati iseseisvuspäeva asemel väliseesti päeva. Kõnelesid suursaadik Hans Rebane ja aukonsul Hubert Rosenfeldt. Ajakirjanik E. Salurand edastas seltsile tervituse ja õnnitlused väliseestlaste ühingu poolt. Vanemuise teater esitas H. Raudsepa näidendi „Lipud tormis“.

1938. aastal sai selts 30-aastaseks. Peakõnest selgus, et 327 asutajaliikmest oli alles 22. Seltsi juhatus valmistas seltsi liikmetele üllatuse – seltsi raamatukokku oli muretsetud 130 uut eestikeelset raamatut. Seltsis oli liikmeid 430.

Novembris tähistati Läti Vabariigi aastapäeva. Selts saatis õnnitlustelegrammi president Karlis Ulmanisele ja välisminister Vilhelms Muntersile. F. Moor intervjueris Riia eestlasi Eesti Raadio jaoks.

1939. aastal jätkus seltsi tegevus endistviisi. Siiski hakkas tegevuses tunda andma ebastabiilsus. Jaanuaris korraldatud jõulupuul esitleti seltsi kauaaegse esimehe Jüri Jaaksoni marmorist rinnakuju. Selle autor oli skulptor Voldemar Mellik Tallinnast. Tegevuse kõrghetkeks oli reis Lõuna-Lätisse (Bauskasse ja Rundalesse). Novembris tähistati väliseesti päeva peoõhtuga, kus esines ka Estonia teatri tenor Martin Taras.

1940. aastal kursusi ei korraldatud. Üle 20 perekonna, kus üks pereliige oli sakslane, oli siirdunud Saksamaale. Riia külastas siiski mitu Eestimaa koori. Selts suleti, maja natsionaliseeriti.

Seltsi tegevuse taastamine alates 1988. aastast

Nõukogude okupatsiooni aastail ametlikke eestlaste organisatsioone Lätis ei olnud.

REHASi tegevus taastati 1988. aasta 11. novembril toimunud koosolekul Läti Eesti Seltsi (LES) nime all. LESile kui REHASi õigusjärglasele tagastati seltsimaja omandiõigus (Riia Eesti Maja) Nometnu tn 62 19. jaanuaril 1997. Selle saavutamiseks tuli palju tööd teha tolaeagse juhatusel, eesotsas P. Svarpstinaga. Tänu mäletame Leo Tiro, tol ajal veel elanud REHASi liikmeid (Erna Tišheizere, Otilie Suine, Linda Dumpe, Lucija Rembach, Ausma Henilane jt), kes käisid tunnistusi andmas kohtuistungel maja tagastamise küsimuse arutamisel. Tagastamisotsuse saavutamisele aitas kaasa ka EV president Lennart Meri. Ta oli meie külaliseks 1996. a sügisel. Kui ta kuulis meie murest maja suhtes, andis ta meile lootust.

Läti Eesti Seltsi küüditamise aastapäeva tähistamisel Riias 14. juunil 2011. Vasakult: Valdeko Meri, Piret Valma, Tamara Helme, Imbi Strenga, Toomas Kalda, Aino Škerberga-Tamm.

Foto: Toomas Kalda erakogu

Lootus täituski Läti Vabariigi Seimi vastava seaduse vastuvõtmisega jaanuaris 1997.

1. septembril 1989 avas LESi algatusel taas ukse Riia Eesti Kool, mis tegutses Riia Eesti Majas kuni 2004. a sügiseni, mil ta viidi üle teise, Läti riigi omandis olevasse Riia linna koolimajja (seadus keelab riigil investeerida eravalduses olevatesse hoonetesse). (vt veel osast „Eesti kool“)

Olulisimaks LESi lähiajaloo suursündmuseks oli lätieestlaste poolt Riias korraldatud ülemaailmsed eesti päevad – ESTO 2004. Ürituse korraldamiseks oli asutatud MTÜ Esto 2004. Selle asutaja oli LES, juhtideks Toomas Kalda ja Pärja Svarpstina.

ESTO 2004 toimus Riias 27.–30. juunini 2004. Selle raames toimus lisaks ava- ja lõputseremooniale hulgaliselt üritusi: kunsti- ja folkloorinäitusi, folklooriansamblite esinemisi, käsitöökodasid, galakontsert Läti Rahvusoperis, rahvuskongress, ligi 300

osalisega valguspidu ning rahvapidu-simman Riia Vabaõhu- ja Etnograafiamuuseumis. Suursündmusest võttis osa ligi 3000 inimest üle maailma.

2014. aasta alguse seisuga elas Lätis ametlikult 2 270 eestlast.

(http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISVN_Latvija_pec_TTB_VPD.pdf).

Praegu on seltsil ligi 200 aktiivset liiget.

Seltsi juures tegutseb segakoor Leelo, huviringid, seenioride klubi, keelekursused, tõlkebüroo, raamatukogu. Kultuuriüritused toimuvad korrapäraselt iga kuu. Alati tähistatakse emakeelepäeva, Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva, emadepäeva jt. Riia Jaani kirikus toimuvad igakuiselt EELKi koguduse eestikeelsed jumalateenistused (õp Valdek Johanson). Iga kuu esimese täisnädala teisipäeva õhtuti kl 19.15 toimuvad Läti Raadios eestikeelsed saated, mida saab kuulata ka internetis aadressil www.lr4.lv.

Selts osaleb Läti Vabariigi presidendi ja kultuuriministeeriumi ümarlauas rahvusvahemuste küsimuses, Läti Vähemusrahvuste Kultuuriseltside Ühenduses jm ühiskondlike ning valitsusväliste organisatsioonide tegevuses, Läti kultuuri- ja ühiskondlikus elus. Selts on ka Eesti Kultuuriseltside Ühenduse liige ning osaleb aktiivselt Eestis toimuvatel kultuurisündmustel.

Läti Eesti Seltsi juhatajad 1988–2017

Leili Utno (1988–1992), Pärja Svarpstina (1993–2005), Piret Valma (2005–2011), Toomas Kalda (2011–2017..., on valitud LESi üldkoosolekul veel 3 aastaks).

Alates 1996. aastast on selts ka Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu (ÜEKN) liige.

Esiletõstmist vääriavad paljud seltsi liikmed, kellest kahjuks mitmed on meie seast tänaseks lahkunud: Elmar Johanson, Tõnu Karma, Leo Tiro, Linda Dumpe, Kristine Ducmane, Karl Kruus, Ülo Meri, Valdeko Meri, Valdek Johanson, Jaanus Johanson, Raja Simsone, Imbi Strenga, Milvi Skribe, Maarika Naaris jpt, ka kõik Leelo koori lauljad.

Külalisi Eestist tervitasid oma maja saalis seltsi juhatuse esimees Toomas Kalda ning juhatuse liige ja 12 aastat (1993–2005) seltsi juhtinud tulihingeline eestluse hoidja Pärja Svarpstina, 2015.

Foto: Malle Elvet

Eestlastest kaksikvennad Valdeko (vasakul) ja Ülo Meri (Ülo lahkus hiljuti meie seast) on Lätile au toonud sambomaadluses ja võimlemises. Nad on olnud seltsi aktiivsed liikmed ja laulnud segakooris Leelo. Tartus, kus elavad nende sugulased, on mehed käinud sageli, 2015. Foto: Malle Elvet

Viimase aja tegevusest

02.–28.02.2016 toimus Riia Läti Seltsi majas eesti kunstnike näitus „Kohtumispaik 2“. Meie selts tõlkis näituse infomaterjalid läti keelde. Näituse korraldajaks oli Estonia Selts ja selle juhatuse liige Juris Žigurs.

20. veebruaril 2016 olime kutsutud osalema Kengaragsi (Riia linnaosa) raamatukogusse Eesti Vabariigi ja Leedu Vabariigi isesisvuspäeva ning Läti Vabariigi *de iure* tunnustamise aastapäeva tähistamise üritusele, kus Toomas Kalda kui Eesti Seltsi esimees tegi ettekande nii Eesti Vabariigi iseseisvuse saavutamisest kui ka Läti Eesti Seltsi elu teemadel. Laulis seltsi tubli naisansambel. 22. veebruaril 2016 avati ülikooli akadeemilises raamatukogus näitus „Jaan Poska ja Tartu rahuleping“.

Eesti Vabariigi 98. aastapäeva tähistamiseks toimus 24. veebruaril 2016 Eesti Vabariigi Riia suursaatkonna korraldatud pidulik vastuvõtt Riia Läti Seltsi majas. Kutsutud oli LESi juhatus ja mitmeid teisi Lätis elavaid eestlasi, eesti ettevõtjaid, tudengeid. Tervituskõnega osales ka Läti Vabariigi presidendi kohusetäitja ning seimi esinaine Inara Murniece.

Emakeelepäeval, 14. märtsil 2016 toimus lillede viimine K. J. Petersoni hauale ja 18. mail oli selts kirjastuse Lauku Avize kutsel eesti kirjaniku Lembit Uustulndi raamatu „Kiikhobune Antverpenist“ lätikeelse tõlke esitlusel. Et Lembit Uustulndi puhul on tegemist kapten-kirjaniku või kirjanik-kapteniga, kelle teenistuskäigust seitse aastat on möödunud ka Tallinki Riia-Stokholmi liinil, siis toimus esitlus Tallinki parvlaeval Isabella. See oli ainulaadne koht piduliku sündmuse jaoks, kuid kindlasti väärised tähelepanu nii raamat, selle autor, tõlkija Abrams Druvis kui ka kirjastuse pere, kes kõik raamatu ilmumisele kaasa aitasid.

Iga-aastase korralise Läti Eesti Seltsi üldkoosoleku ajaks 26. märtsil 2016 sai suurematest töödest maja juures valmis saali katuse osaline väljavahetamine. 2016. aasta lõpuks sai valmis suure saali ühel poolel (300 m²) katuse täielik vahetus.

Aprillis 2016 toimus meie kauaaegse hea koostööpartneri – Pärnu rahvatantsu-ansambli Kajakas 65. aastapäeva suur galakontsert Pärnu kontserdimajas. Seltsi esindus käis sünnipäevalisi õnnitlemas ja tänamas varasema koostöö eest.

Maikuu üheks peasündmuseks oli emadepäeva ja nelipühade-suvistepühade tähistamine Eesti Majas. Südamliku õhkkonna löid päevakohased laulud Leelo esituses, Pärja Svarpstina rääkis emadepäeva ja suvistepühade tähistamise tavadest, toimus seltsi juubilaride õnnitlemine. Lõpuks vaadati ühiselt eesti filmi „Vana daami visiit“ Ita Everiga peaosas.

14. juunil 2016 osales selts tavapäraselt Lätis tähistataval kommunismiohvrite mälestuspäeva rongkäigul Riia Okupatsioonimuuseumist Vabadussambani ning seal toimunud lillede asetamisel ja mälestusmiitingul. 18. juunil 2016 toimus väga huvitav ekskursioon Tallinnasse, Lennusadama muuseumisse ning 13. ja 14. augustil Rakvere linnusesse, Kohtla-Nõmme kaevandusmuuseumisse, Narva kindlusesse, Kuremäe kloostrisse, kõrvalepõikega Valastu joa juurde.

Augustikuus osalesime Tartus toimunud Eesti Kultuuriseltside Ühenduse korraldatud seminaril väliseesti seltsidele, põhiteemadeks seltsid ja noored ning Eesti Vabariik 100, mille raames oli võimalus, lisaks huvitavale ja tihedale päevakavale, tutvuda ka uue, veel avamata ERMi hoonega. Järgmisel päeval jätkus tegevus mõttetalgutega Rakke kultuurikeskuses, kus samuti kuulsime noorte ettevõtmistest ja võimalustest. Kohal olid esindajad Eesti Kaitseliidust, noorkotkaste ja kodutütarde organisatsioonidest, kes tutvustasid oma tegevust.

Mõni päev pärast Narva ekskursiooni (17.–18. augustil 2016) oli Riias külas Eesti Rahvuskaslaste Programmi nõukogu, nelja ministeeriumi: välis-, sise-, kultuuri- ja haridus- ning teadusministeeriumi esindajatega, lisaks oli kohal Aho Rebas Rootsist ÜEKNi esindajana. Kõigepealt olid külalised Riia eesti koolis, seejärel juba Eesti Majas ning järgneval päeval Eesti Vabariigi suursaatkonnas. Eesmärgiks oli meie probleemidega tutvumine. 1. septembril õnnitles selts Riia eesti kooli õpilasi. Koolis alustas kaks esimest klassi, kokku 34 õpilasega. Kokku õppis koolis läinud õppeaastal 196 last (eelmisel õppeaastal 186, vt veel osast „Eesti kool“).

7. septembril 2016 kirjutasime alla liitumislepingule uue seltside ühendusega Lätis, nimelt kogukondade ühendusega (Kopienu apvieniba).

12. septembril 2016 olid Riia Eesti Majas ÜEKNi juhatuse liikmed Aavo Reinfeldt Californiast ja Rain Ots Soomest, et tutvuda maja seisukorraga. Nende külaskäigu aruanne oli 22. septembril ÜEKNi juhatuse koosolekul arutamiseks. Moodustati komisjon, kelle ülesandeks oli maja korrastamiseks võimaluste leidmine. Kahjuks mingit reaalse toetuse võimalust ei leitud. 24. septembril 2016 võtsime osa EKSÜ raames ühe meie hea koostööpartneri – Rakke Valla Hariduse Seltsi taasasutamise 20. aastapäeva tähistamisest. 30. septembril 2016 võttis Riia Eesti Maja vastu külalisi Lätis toimunud soome-ugri päevade raames. Sellega sai Eesti Maja esmakordselt üheks nende kolmandat aastat Lätis toimunud päevade toimumiskohaks (põhitoimumiskoht oli Riia Läti Seltsi maja, eestvedajaks Juris Žigurs Estonia Seltsist).

Jaak Prozes tegi ettekande soome-ugri rahvaste ajaloo ja liikumise kohta. Kontserdil esinesid Riia eesti kooli õpilased koos külalistega. Ettekanded olid eesti-liivi-läti keeles.

27.10.2016 avati tuntud eesti tekstiilikunsthniku, Eesti Tekstiilikunstnike Liidu juhataja, Tallinna Katariina Gildis tegutseva Kaire Tali näitus „Retriit“ Riia Eesti Majas. Selleks hankis selts ja paigaldas saalidesse piltide riputussüsteemid. Näitus oli üleval kuni 2017. aasta jaanuari lõpuni. 19. novembril tähistasime Riia Eesti Majas Läti Vabariigi 98. ja Läti Eesti Seltsi 28. taasasutamise aastapäeva. Külla olid tulnud torede kontserdikavaga head sõbrad Koselt, sealne kammerkoor Heli Sepa juhatusel. Külalistele korraldati nii linnaekskursioon kui ka Läti Rahvusraamatukogu külastamine, kus töötajate ja külastajate sooja vastuvõtu ja aplausi teenisid külaliste mitmes kohas esitatud laulud.

29. novembril 2016 avati Läti Ülikooli akadeemilises raamatukogus. Eestiga seotud saksa kunstniku Johannes Nijmeyer'i tööde näitus. Kunstnik (tol ajal Wehrmacht'i ohvitser) oli siinmail sõja-aastail, tema töödel on aga kujutatud meile kõigile tuntud paiku. Näituse korraldas Kuressaare muuseum. Jõulude eel korraldas Eesti Vabariigi suursaatkond tore vastuvõtu siinsetele eestlastele. Riia Jaani kirikus aga toimus tavakohane eestikeelne jõulujumalateenistus teisel jõulupühäl. Seal esines ka seltsi koor Leelo, seejärel oli koosviibimine Eesti Majas. Detsembrikuus 2016 sai teoks veel kolmas ekskursioon Tartusse, et külastada Eesti Rahva Muuseumi uut hoonet ning teha ringkäik jõuluehtes linnas ja jõululaadal.

23. märtsil 2017 toimus Riia Eesti Majas tuntud eesti tekstiilikunsthniku Peeter Kuutma näituse „Kunst ja tekstiilkunst 2“ avamine. Väljas olid tema kaks gobelääni ja vahakriidi tehnikas jooniseid. Esimene selline näitus oli avatud eelmisel aastal ühes Helsingi galeriis.

Läti Eesti Seltsi 2017. aasta korraline aruandevalimiskoosolek toimus 25. märtsil. Üldkoosolek pikendas juhatuse volitusi veel 3 aastaks, valiti ka (hiljuti meie seast lahkunud Ülo Meri asemele) uus liige – vandeadvokaat Tarmo Pilv, kelle põhitöö ja elukoht on Tartus, kuid igal nädalal ka Riias.

4. mail 2017 istutasime tamme Strazdumuiža kunagise koolimaja kohal oleva Eesti sõjameeste mälestusmärgi juurde Riia äärelinnas Juglas, tähistamaks Eesti ja Läti Vabariigi 100. juubeliaastat ning Läti Vabariigi iseseisvuse taastamise päeva. Mõtte algatajaks oli LESi liige, eesti juurtega Maris Tralmaks. Strazdumuiža oli see koht, kus Vabadussõjas jäid pidama liitlasriigi Prantsusmaa nõudel Võnnust Riia poole vabastuslahingute esirinnas olnud Eesti väeosad. Nagu kirjutas nende sündmuste vahetu osaline, soomusrongide divisjoni staabiülem Arnold Hinnom oma mälestustes, olid inglased ja ameeriklased valmis esitama Landeswehri ülemjuhatajale von der Goltzile ultimaatumi Riia evakueerimise kohta, kuid Prantsuse esindaja ei pooldanud Eesti vägede sissemarssimist Riiga, kartes sellest tekkivaid vastuolusid Eesti ja Läti vahel. Just Prantsuse esindaja nõudel ning vahendusel kirjutatigi alla rahuleping Landeswehri ja Eesti vägede vahel Strazdumuiža koolimajas, kus praegu asub mälestuskivi ning nüüd ka meie istutatud tamm. See on praeguse 6. trammi lõpp-peatuse läheduses.

Üheks huvitavaks sündmuseks oli ka eesti juurtega hollandi režissööri Helga Meritsa filmi „1943. aasta klass“ näitamine okupatsioonimuuseumis 29. mail 2017. Toimus kohtumine ka režissööriga, kelle isa oli üks neist 1943. aastal sunniviisil võõrväkke värvatud koolipoistest – sõjameestest, kelle elulood ta niivõrd andekalt ja mõjusalt oskas linale tuua.

Läti Eesti Seltsi suhtleb Eesti Vabariigi Riia suursaatkonnaga tihedalt. Tähtpäevadel kohtutakse üksteise juures, selts saab saatkonnalt infot eesti kultuurinimeste esinemiste kohta Lätis ning vajadusel ka nõu.

Toimib seltsi raamatukogu. Puudu jääb uuemast eesti kirjandusest. Üksikuid teoseid oleme soetanud siiski oma nappidest vahenditest. Teatud hilinemisega saame ka eestikeelseid ajalehti, tänu koostööle Tallinnas oleva Eesti Lätlaste Seltsiga – nemad saavad meile eesti ajalehti, meie neile lätikeelseid, mida oleme saanud tänu vastutulekule läti ajalehtede-ajakirjade kirjastuste poolt tasuta eksemplaridena.

Läti Eesti Majaga seotud töödest

Pidevalt oli päevakorras maja tagakülje välimuse mittevastavus Riia linnavalitsuse eeskirjadele, mis võib tuua kinnisvaraametite poolt osale hoonest rusude staatuse kehtestamise ja kinnisvaramaksu tõstmise 3 protsendini katastriväärtusest, vaatamata meie poolt tehtud suurele tööle katuse korrastamisel, mis on meile esmajärjekorras vajalik, et tühja maja hävinemise eest kaitsta. 2017. aasta kinnisvaramaks tõusis üle-eelmise aasta 1200 eurolt hüppeliselt 17820 euronile. Antud olukorras oli selts sunnitud vastu võtma pakkumise majaosa andmisele pikaajalisele rendile, koos väljaostu õigusega, üsna kesistel tingimustel meie kinnistu kaasomanikule, kellelt on olemas lubadus nimetatud fassaadi kordategemiseks, koos akende ja teise katusepoole vahetusega. Üldkoosolek 25. märtsil 2017, kus oli arutusel nimetatud ettepanek, hääletas selle poolt valdava häälteenamusega, vaid 3 vastuhäälega.

Riia Eesti Kooli tegevusest

Riia Eesti Kool loodi LESi algatusel kohe varsti pärast seltsi taasasutamist. Kool on lätikeelne, kuid osa õppeaineid õpetatakse eesti keeles. 2015. aasta 13. märtsil tähistas kool Eesti Majas oma 25 aasta tegevust. Osales ligi sada vilistlast ja 23 endist töötajat. Kool oli küllalt pikka aega ka Eesti Majas, tegutses keskkoolina, kuid kriisiaegse säästuprogrammiga kärbiti 9-klassiliseks põhikooliks, viidi ka üle riigile kuuluvasse vanasse koolihoonesse.

2015./2016. õppeaastal õppis koolis 186 õpilast, 2016/2017 – 196 õpilast, töötab 20 õpetajat. Eesti keele õpetajaid on 4. Kooli tublid rahvatantsijad osalesid ka 2017. aastal Tallinnas toimunud koolinoorte tantsu- ja laulupeol „Mina jään“.

Trükiseid

Marjo Melo. Läti eestlased. Ajalugu, keel ja kultuur. Tallinn 2007, 218 lk.

Eestlased Lätis. I. – Autorite kollektiiv. Tallinn 2007, 322 lk.

Seltsi juhatuse protokolliraamatud.

Kooli kodulehel www.rivsk.lv on viide eestikeelsele Anne Lauri blogile, kus on palju kooli kohta käivat infot.

Kontakt:

Läti Eesti Selts. Nometnu 62, Riga, LV-1002,
tel 371760 1425, 2954 9800, piret@apollo.lv, www.rivsk.lv.

Ettevõtlikud eestlased asutasid Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsi 1908. aasta jaanuaris. Selle esimese esimehe Jüri Jaaksoni initsiatiivil ehitati seltsile suur 6-korruseline maja. Nüüd on see taas läti-eestlaste käsutuses, 2015. Foto: Malle Elvet

Eestlaste kultuuriseltsid Kaukaasias: Kalevipoeg, Eesti Aiake, Linda

Elvi Vaarmann

I. KALEVIPOEG

Asutamisaasta: 1999

Tegutsemispiirkond: Abhaasia

Selts Kalevipoeg tegutseb Abhaasias Gagra rajooni Psou (endine Salme) külas ja Pšouhua (endine Sulevi) külas.

Eesti Kultuuriselts Kalevipoeg (EKK) asutati 1999. aastal Abhaasias Gagra rajoonis, Salme ja Sulevi küla eestlastest elanikest. Seltsi asutamise eesmärk põhikirja järgi on hoida eestlust, säilitada eesti keele oskust ja eesti meelt, eesti kombeid ja tavasid, tugevdada sidemeid esivanemate kodumaaga, toetada üksteist rasketes olukordades, tunda ennast eestlastena, säilitada rahvusliku kultuuri eripära ja tutvustada seda teistele rahvastele. Liikmete arv tegutsemise kõrgajal oli 450 inimest, käesoleval ajal 115 inimest.

Mõned andmed paikadest

Salme küla, uue nimega Psou, asutasid eestlased 1884. aastal. 1916. aasta paiku oli seal eestlasi umbes 400 elanikku, oli oma kooli- ja rahvamaja. 1926. aastal elas Salmes 431 eestlast. Kuni 1950. aastateni elasid Salmes peaaegu ainult eestlased. Aastal 1959 oli elanikke 1268, peamiselt eestlased, ja natuke venelasi. 1980. aastate keskel elas Salmes 285 eestlast, 586 grusiini, 707 armeenlast ja 139 venelast. Pärast 1990-ndate sõda elasid seal valdavalt armeenlased, vähem oli eestlasi ja abhaase. 2011. aasta andmetel elas Salme külas 135 eestlast. Novembrikuus 2014 said Salme ja Sulevi küla 130-aastaseks.

Sulevi küla, uue nimega Pšouhua, asutati samuti 1884. aastal. Enamik elanikest olid eestlased Kuusalu kihelkonnast. 1916. aasta paiku oli elanikke umbes 250 (peamiselt kõik eestlased), oli oma kooli- ja rahvamaja, laulu- ja pasunakoor. 1926. aastal elas Sulevis 421 eestlast ja 33 venelast. Pärast 1990-ndate sõda elasid seal peamiselt armeenlased ja eestlased. 2011. aastal elas 72 eestlast.

Asutamise eestvedajad ja silmapaistvad liikmed

Esimene seltsijuht oli Leopold Angelstok, 2004. aastast juhib Kalevipoja seltsi Larina Lestman, tema parem käsi on Erika Vurman.

Seltsi Kalevipoeg tegevusest ja ruumidest

Suuremad kokkutulekud olid harilikult Eesti Vabariigi aastapäeval, jõuludel, ülestõusmispühadel, jaanipäeval, külade juubelite tähistamisel.

Novembrikuu viimasel pühapäeval 2014. aastal tähistati Sulevi klubis Salme ja Sulevi küla asutamise 130. aastapäeva, osales umbes 70 inimest. Peeti kõnesid, kõlasid eesti luuletused ja laulud, eesti klassi õpilased mängisid etendust “Esimesed rändajad Salmes ja Sulevis”, oli õpilaste joonistuste ja fotode näitus, mis oli pühendatud külade juubelile.

Salme ja Sulevi eestlaste lapsed õpivad eesti keelt, õpetajateks on Erika Vurman ja Ilma Krenstrem (Sinisalu). Salme koolis on nüüd ka eesti keele kabinet. Eestlased toovad kodust sinna vanu eestikeelseid raamatuid, ajakirju, et oleks külas ka oma raamatukogu. Salme kooli õpilaste pidulikel kokkutulekutel, kus õpivad erinevate rahvuste õpilased, kõlavad ka luuletused eesti keeles. Aidatakse lastel sõita Eestisse keelesaagritesse (raskused on dokumentidega, mitte kõigil ei ole Venemaa välismaapasse). 2005.–2016. a käis Kalevipoja selsist 11 last Eestis keelesaagris eesti keelt õppimas. Eesti ülikoolides õppis 3 noort.

Lorina Lestman ja Erika Vurman külastavad eakaid üksikult elavaid inimesi, vajadusel viivad neile poekraami ja ravimeid kätte. Kevaditi korraldatakse talgud, mille käigus teevad selsiliikmed korda eesti kalmistud. Toetatakse hädas olevaid inimesi, näiteks, kui keegi eestlastest sureb, siis on selsi toimkonnas 10–12 inimest, kes aitavad korraldada matuseid.

2006. ja 2007. aastal olid eesti keele päevad Salme ja Sulevi küla elanikele, kes tundsid huvi eesti keele, kultuuri ja Eesti Vabariigi vastu. Toimus ka eesti keele õpetajate koolitus. Olid eesti keele tunnid õpilastele ja nende vanematele.

Need hõlmasid nii Eesti Vabariigi ajalugu, rahvakalendri tähtpäevi kui ka eesti keele õpetamise metoodikat. Toimus viktoriin “Eesti Vabariik”, õppemängud „Kes aias?“, „Mis su nimi on?“, „Saame tuttavaks“, „Sünnipäevad“, „Arva ära, kes see on?“ Oli A. H. Tammsaare miniatuuri „Poiss ja liblik“ lugemine ning illustreerimine. Laste ja täiskasvanute piltidest korraldati näitus, mis hiljem viidi Eesti Aiakesse A. H. Tammsaare muuseumi. Seda üritust toetas Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium.

Tallinnas 7. juulil 2014 telesaates „Ringvaade“ rääkis Kalevipoja selsi liige, matemaatikaõpetaja Lidia Vaarmann (21.03.1959–16.12.2014): „Igast laulupeost alates 1947. a on Kaukaasia eestlased võtnud osa. Meie jaoks on see väga tähtis ja oodatud sündmus.“

Ilma Krenstrem on 20 aastat Salme koolis eesti keelt õpetanud.
Foto: selsi arhiiv

Eesti keele õpetamise klass Abhaasias Salme koolis 2017. aastal. Septembri lõpus need lapsed alles ootasid oma õpetajat Ilma Krenstremi tagasi kooli: esimeses pingis Katerina (15) ja Juri (12), teises pingis Artjom (12) ja Alina (12) ning viimasest pingis Jana (15) ja Anastassija (15). Foto: Birgit Püve

Vahvad ja suure hingega eestlased Salme ja Sulevi külast viibivad külalistena Jaan ja Agnessa Rõugu juures 2008. aasta kevadel. Foto: Jaanus Piirsalu

Abhaasia Sulevi küla, 2009. Vasakult: Lilli Angelstok, Agnessa Rõuk ja Jaan Rõuk puhkavad Sulevi surnuaia ees põndakul vilus. Foto: Jaanus Piirsalu

Ta jätkas: „Laulupeol osalesin ma juba kolmandat korda. Kahel eelmisel peol osalesime Abhaasia grupiga koorina, aga tänavu oli rühm väiksem ja seega kutsus meid Kultuuriministeerium külalistena, me tänavu ei laulnud, aga meie hing laulis ikka teistega koos. Oli vapustavalt tore pidu! Oli huvitav istudes tajuda, et lauldi mitte ainult laval, vaid kõik pealtvaatajad ka. Oli näha, et eestlased, kes tunnevad end tõeliste eestlastena, püüdsid laulupeole tulla. Kui saame Abhaasias kokku ja tähistame eesti rahvakalendri tähtpäevi, näiteks jõule, lihavõttepühi, jaanipäeva, siis laulame ikka eesti laule. Ma esindasin vene rahvalaulude festivalil Sotši linnas kahte Salme ja Sulevi laulikut, Lilli Angelstokki ja Agnessa Rõuku. Laulud „Ta lendab mesipuu poole“ ja „Mu isamaa on minu arm“ lähevad hinge igale eestlasele. Nemad esinesid eesti keeles ja eesti rahvariites ning pälvisid peaauhinna. Terve suur saal jäi neid kuulama. Me tunneme end alati eestlastena, isega Eesti piiridest väljaspool. Kui me saime tulla laulupeole, siis tähendas see meie jaoks, et meid mäletab esivanemate kodumaa. Meie oleme väga tänulikud selle eest!“

Rõõm ja mure käivad ikka käsikäes. Seltsil ei ole raha. Liikmetel on väikesed sissetulekud, enamik neist on eakad inimesed, noori on vähe. Ainult kolm aastat (2007–2009) sai selts Eestilt toetusraha.

Seltsiliikmed tahaksid lugeda eesti ajalehti ja ajakirju, sest internetiühendust Salme ja Suleviga veel ei ole. Nad tahaksid teada, mis üritusi korraldavad välismaal elavad eestlased.

Ei ole raha teha Sulevis eestlaste vana klubi korda, kus selts saaks tegutseda. Praegu kogunetakse seltsi juhataja L. Lestmani koju. Sulevi tee (umbes 20 km) vajab tõsist remonti, autoga on võimatu sinna pääseda.

Trükised

Vahur Laiapea. Eestlane suudab end igal pool üles töötada. – Maaleht 17. 08.2014.

Vahur Laiapea. Dokfilm „Mesipuu poole“ Sis: kuidas eestlased Kaukaasias Salme ja Sulevi külas elavad, Icoon 2015.

Jürgenson, A. Etniline ja rahvuslik etnokultuurilistes protsessides Eesti ida-diasporaas. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut. Tallinn aivarj@tlu.ee

- www.epl.delfi.ee/news/eesti
Anneli Ammas. Eestlased Abhaasiast jõudsid imega laulupeole. 03.07.1999.
- www.epl.delfi.ee/news/eesti
Tiit Lääne. Tammsaarega pidid arvestama isegi olümpiaehitused. 23.02.2014.

II. EESTI AIAKE

Asutamisaasta: 1999

Tegutsemispiirkond: Punane Lageda/Sotši

Eesti Aiake tegutseb Venemaal Krasnojarski krais Esto-sadoki asulas ehk Eesti Aiakeses Punasel Lagedal, Sotši linnas. Seltsi esimees on Valter German. 1886. aastal asustas Eesti Aiakese küla 36 eesti väljarändajate peret, enamik Lõuna-Eestist. 1900. aastal ja 1916. a elas seal umbes 200 eestlast.

1912.–1913. aastal ravis end Eesti Aiakeses Vaarmannite peres kirjanik A. H. Tammsaare. 1988. aastal avas Ants Paju algatusel seal ukseid Anton Hansen Tammsaare majamuuseum, mis asub Estonskaja tänaval ja mille juhataja on Diana Gubareva.

Selts Eesti Aiake asutati maikuu 1999. Eestlaste arv seltsi asutamise ajal, kes elasid Sotši linnas, Punasel Lagedal ja Esto-sadokis oli umbes 700. Praegu on eestlaste arv seal kahanenud, ulatudes umbes 90 inimeseni, alevikus on elanikke umbes 890 inimest.

2011. aastal tähistati aleviku asutamise 125. aastapäeva ja 2016. aastal 130. aastapäeva.

Seltsi eesmärk on säilitada eesti meelt ja keelt, eesti kultuuri, vaimsust, tugevdada sidemeid esivanemate kodumaaga ja tutvustada eesti kultuuri teistele rahvastele.

Tammsaare majamuuseum on Sotšis asuva Ostrovski-nimelise muuseumi filiaal ning toetub kohaliku administratsiooni rahastusele. Ka Eesti riik on muuseumi abistanud. Muuseum on killuke kohalikust ajaloost, kultuurilisest eripärast ja rikkusest, mida säilitada ning mille väljapanek väärib edasiarendamist. See on ka osa meie kirjandusloost: Tammsaare kirjutas Eesti Aiakeses olles jutustused „Poiss ja liblikas“, „Kandlemängija“. Õpetliku loo sellest, kuidas kõik kallid on alati meil olemas – nina ees ning oluline on seda tähele panna.

Muuseumist mõne sammu kaugusele on ehitatud uhke ja moodsa joonega kultuurimaja (saal lausa 300 istekohaga), kultuurimaja juht on igati huvitatud sellest, et ka Eestist kultuurikollektiivid kohale tuleksid. Kultuurimaja kõrval seisab uhke tammevõra, millesse Eesti Aiakese juhataja Valter German ning kohalik kunstnik ühel palaval suvel voolisid Eesti Aiakese asutamislöö (illustratsioonid, kuupäevad, nimed jmt). Loodetavasti leiavad ka Eesti inimesed ning kultuurirahvas tee Eesti Aiakesse, et see tamm saaks hakata rääkima uusi lugusid.

1926. aastal elas linnas 63 eestlast, 1989. aastaks oli eestlaste arv seal tõusnud 240-ni.

Eesti Aiakese eestlaste juht Valter German, 2009.
Foto: Raigo Pajula

Eesti Aiake, 2007. Foto: seltsi arhiiv

III. LINDA

Asutamisaasta: 1999

Tegutsemispiirkond: Suhhumi/Abhaasia

Eestlased hakkasid Suhhumi tulema 1880. aastate algul. 1887. aastal on mainitud juba arvestatavat eesti kogukonda. 1914. aastal peeti Suhhumis Kaukaasia eesti asunduste laulupidu. Suhhumi saksa kirikus peeti jumalateenistusi ka eesti keeles. 2003. aastaks on aga eestlaste arv langenud 65-ni.

Suhhumis tegutseb eesti kultuuriselts Linda, mille juhataja on Svetlana Holits. Seltsi eesmärk on aidata kaasa eesti keele ja kultuuri väärtustamisele, säilitada ja noortele edasi anda eesti keele oskust, rahvusliku kultuuri eripära ning eesti kombeid ja tavasid. Suhhumis õpetab eesti keelt lastele Eestist pärit Taive Naaber. Ta hoolitseb ka eesti kalmistu eest ja on Suhhumi eesti laulukoori hing.

Eestlaste eestvedaja ja eestluse hoidja Kaukaasias on juba aastaid Ugo Reiljan (sündinud 01.09.1937 Sulevi külas Abhaasias). Ta on Sotši linna eestlasest aukodanik. Eesti Vabariigi president Arnold Rüütel autasustas teda 22.02.2003. aastal Valgetähe 4. klassi teenetemärgiga.

Ugo Reiljan on terve elu toimetanud Kaukaasias. Kaukaasia eestlased peavad teda enda kohtunikuks ja pihiisaks, ta juhtis pea kakskümmend aastat kohalikku autoinspeksiooni Sotši linnas. Teda austatakse ja peetakse nõudlikuks, kuid samas abivalmiks ja heatahtlikuks inimeseks. Ta ütles, et tunneb moraalselt vastust kõigi siin elavate eestlaste ees. Ta on rajanud eestlaste kultuurikeskuse Abhaasias ja lõõnud kaasa rahvuskaaslaste seltsielus.

2011. aasta sügisel käis Ugo Reiljan Põltsamaal Sõpruse pargis meenutamas oma kauaaegset sõpra Ants Paju. Pildil koos hobusega, mis on üks osa Tauno Kangro skulptuurist "Kalevipoeg kündmas". Foto: Tiit Lääne

1994. aastal oli Ugo Reiljan Tallinnas üldlaulupeol ja tervitas Tallinna lauluväljaku suure ekraani kaudu kõiki eestimaalasi kaukaasia-eestlaste poolt. Tema õhutusel loodi eesti seltsid ka ümberkaudsetes rahvusringkondades – tšerkesside, kabardino-balkaaride, grusiinide, abhaaside jt juures. Ka Sotši ja Pärnu.

Ugo Reiljan ja Ants Paju olid enam kui kolmkümmend aastat sõbrad ja mõttekaaslased. Ants Paju (10. IX 1944–28. VI 2011) oli samuti Kaukaasia eestlaste huvide eest seisja, muuseumi rajaja Punasel Lagedal majas, kus A. H. Tammsaare ravieesmärgil 1912–1913 elas. Ugo Reiljan: "Kadunud Antsu sõpruslinnaks saamine oli just Paju Antsu idee. Kui Eestisse satun, käin alati venna haulal, aga kindlasti viin küünla Ants Pajule ja Tihemetsa metsandustehnikumi kaugõppeosakonna juhatajale Peeter Tiidermannile."

Veebisaidilt www.ida.aule.ee võib leida andmeid idakandieestlastest, kes olid 19. sajandil või ka hiljem rännanud välja Eestist ida poole – Venemaale – ja sinna elama jäänud, ning nende järglasi, kes on soovinud olla eestlased.

Siin on ka ülevaatlilikud andmed teadaolevate Kaukaasia eesti asunduste ja kalmistute kohta ning kohapeal tehtud fotod (921 tk). Saidile on kogutud ajalooallikaid ja materjale (ligi 5 miljoni sõna mahu) idakandieestlaste kohta: digiteeritud raamatud, vanad ajalehekirjutised, teadusartiklid, inimeste nimekirjad, kaardid jm, mis käsitlevad peamiselt Kaukaasia eestlasi.

Andmebaas „Eestlaste hauad Kaukaasias” hõlmab enamikku Kaukaasia kalmistute andmestikku (2 667 nime ning võimalusel sünni- ja surmadataumid, mida praegu veel jäädvustada sai). See pakuks huvi neile, kes uurivad oma väljarännanud sugulaste saatust, aga ka teaduslikumal tasandil genealoogia uurijatele. Kogutud materjalid on kergesti ja tasuta kättesaadavad veebilt www.ida.aule.ee.

Ants Paju, 2009. Foto: Jaanus Piirsalu

Kontakt:

KALEVIPOEG

Salme k. Gagra, Abhaasia, tel 7918910 9219.

EESTI AIAKE

Krasnodarski krai, Sotši, Punase Lageda, Eesi Aiake maja nr 97, tel 78918407 5979.

LINDA

Abhaasia, Gulrõpski raj., Agudzera 34-8, www.ida.aule.ee, tel +99544321 4801.

Moldova Eesti Kultuuriselts

Igor Goncearov

Asutamisaasta: 2007

Tegutsemispiirkond: Kišinjov/Moldova

Igor Goncearov. Foto: seltsi arhiiv

Selts tegutseb Moldova Vabariigi pealinnas Kišinjovis (Chisinau) eesmärgiga võimaldada Moldovas elavatel eestlastel ja eesti juurtega elanikel säilitada, arendada ja vabalt väljendada eesti keele ja kultuuri kaudu oma eesti identiteeti. Seltsis on 78 liiget, neist aktiivseid umbes 1/3. Selts annab oma liikmetele võimaluse kohtumisteks ja suhtlemiseks.

Seltsi esimeheks on Eesti Vabariigi aukonsul Moldovas Igor Goncearov. Ühiselt tähistatakse rahvakalendri tähtpäevi, eriti jaanipäeva. Oluline on esineda vabariiklikul suurüritusel – etno-festivalil. Festivali ulatusest annab hea ülevaate selles osalenute arv: 2007. aastal võttis osa 53 vabariiklikku kultuuriorganisatsiooni, 20 munitsipaalkultuuriorganisatsiooni.

Moldovas elava 36 rahvuse esindajad tutvustasid oma rahvust rahvuslike väljapanekutega. Külastajad tutvuvad alati suure huviga eestlaste suveniiride, raamatute ja maiustustega. Tallinna kilud ja mulgikapsad on ka maitsmiseks. Eesti väljapanekutega on sageli tutvunud Moldova riigijuhid.

Rahvusvaheline festival Gustar toob kokku esinejaid paljudest riikidest, aeg-ajalt ka Eestist. Selts on aidanud korraldada eestlastel festivalil esinemisi ja võõrustanud neid.

Kontakt:

Moldova Eesti Kultuuriselts. 2009 Mateevici 109/1, Chisinau, Moldova,
igor.goncearov@gmail.com.

Moskva Eesti Selts

Mihkel Maran

Asutamisaasta: 1900/1989

Tegutsemispiirkond: Moskva/Venemaa

Asutamine

Arhiividokumendid tunnistavad, et aktiivne tegevus eesti seltsi loomiseks Moskvas algas 1899. aastal. 20. novembril 1899 pöördus grupp aktiivseid eestlasi palvekirjaga kindralkuberneri poole, et saada luba seltsi asutamiseks. Seltsi asutajate hulka kuulus umbes 20 inimest (kirikuõpetajad, ettevõtjad, linnakodanikud).

Juriidiliselt on Moskva Eesti Selts asutatud 30. märtsil 1900, kui Moskva kindralkuberner suurvürst Sergei Aleksandrovitš Romanov kinnitas põhikirja. Vastavalt põhikirjale oli seltsi eesmärgiks vahendite muretsemine vaeste eestlaste materiaalse ja moraalse olukorra parandamiseks, sealjuures riietuse, toidu, peavarju hankimine ning töö ja teenistuse leidmine.

Seltsi tegevuse esimestest aastatest on väga vähe teavet. Vello Niinoja andmetel elas enne I maailmasõda Moskvas umbes 300 eestlast, mis ei ole võrreldavgi eestlaste arvuga Peterburis või Riias. Sel ajal Moskvas elanud eestlased olid põhiliselt väikeomanikud, haritlased, töölised ja koduteenijad. 20. sajandi alguse pöördeliste sündmuste ajal seltsi tegevus soikus ning taastus alles 80ndate lõpus.

16. septembril 1989 toimus Moskva Eesti Seltsi asutamiskoosolek, kus valiti juhatus ja otsustati pöörduda Moskva linnavalitsuse poole seltsi registreerimiseks. Juhatuse esimeheks valiti Üleliidulise Kardioloogiakeskuse laborijuhataja, bioloogiadoktor, hilisem Eesti Teaduste Akadeemia akadeemik Valdur Saks. Aseesimeheks Katrin Koik, kelle õlule jäi kogu organiseerimistegevus. Selts registreeriti Moskva linnavalitsuses ametlikult 19. märtsil 1990. Suure töö seltsi registreerimisel peale Katrin Koigi tegid Liia Tatter, Merike Borunova ja Ellen Ahmedžanova. Nimetatud päevast alates tegutseb selts pidevalt.

Alates 1950. aastatest kuni 90. aastate alguseni oli põhiliseks eestlaste Moskvasse tuleku põhjuseks õppimaasumine Moskva kõrgkoolidesse (üliõpilaste või aspirantidena). Pärast õpingute lõppemist jäid paljud neist tööle Moskva kõrgkoolidesse või teadusasutustesse. Vähem oli neid, kes sattusid siia abiellumisega seoses või tulid tööle. Seltsi taasasutamise ajal kuulus sinna märkimisväärne hulk üliõpilasi.

Seltsi tegevus

Lastering

Lastering alustas tööd 1988. aasta sügisel ning kogu aeg on juhendajaks olnud Helvi Laane. Omavahel hüüdsime teda laste pühapäevakooliks. "Koolipäev" koosnes kahest osast: eesti keele tund ja laulu-tantsutund. Osa võtsid lapsed vanuses nii viiest kuni 12–13 aastani, parimatel aastatel oli pidevaid oselejaid 10–12. Klaverisaatjatena

abistasid juhendajat Siiri Nieländer ja Olga Gams. Õpiti eesti lastelaule ja -mänge. Kaks korda aastas oli laste pidu: jõulud ja emadepäev, kus “publiku ees” näitasid lapsed õpitud. Jõulud loomulikult jõuluvana ja kingitustega, mille saamiseks pidi eesti keeles salmi lugema. Emadepäevapidu tähistas ka õppeaasta lõppu. Loomulikult olid nende pidude korraldamisel suureks abiks lastevanemad. Palju aitas kaasa ka Eesti saatkond, kes võimaldas kasutada ruume ja korraldada pärast esinemist peolaua. Täna on need lapsed juba suureks kasvanud – kes neist on sõitnud elama Eestisse, kes on Moskvas perekonna loonud...

Eesti keele kursused

1990. aasta sügisel otsustasime organiseerida ka täiskasvanutele eesti keele kursused, mis töötasid vaheaegadeta üle kahekümne aasta! Sel ajal oli see Moskvas ainus koht, kus sai eesti keelt õppida ja soovijaid oli piisavalt. Õpetajatena töötasid Mihkel Maran, Liia Tatter ja Aino Alle. Muuseas, Liia Tatterist sai elukutseline keeleõpetaja, kes lisaks meie seltsile õpetas kuni oma varajase lahkumiseni eesti keelt tulevastele diplomaatidele Moskva Rahvusvaheliste Suhete Instituudis. Õppijateks olid seltsi liikmete abikaasad ja täiskasvanud lapsed, Eesti juurtega inimesed ja ka lihtsalt estofiilid. Oli ka professionaalse huviga õppijaid: infoagentuuri majandusanalüütik ja Mosva võõrkeelte ülikooli õppejõud, kellel oli vaja tutvuda some-ugri keelega. Tavaliselt oli kaks õpperühma: algajad ja edasijõudnud. Parimatel aastatel ulatus õppijate arv üle kümne mõlemas rühmas. Kuna õpetajad ei olnud elukutselt keeleõpetajad (Mihkel Maran näiteks on infotehnoloogia õppejõud ühes Moskva tehnikaülikoolis), siis toimus õppetöö täpselt õpiku alusel. Kaua aastaid oli kasutusel Helmi Leberechti “Räägime eesti keelt”, hiljem “Tere” ja “Tere jälle”. Edasijõudnute rühmas lugesime juba eestikeelseid raamatuid ja ajalehti ning kuulasime eestikeelseid raadiosaateid. Võib öelda, et õpilased, kes viibisid Eestis ja ei kartnud keelt kasutada, saavad eesti keeles suhtlemisega päris kenasti hakkama.

Eesti teadlaste konverents Moskvas

Moskvas ja selle lähiümbruses töötab palju Eesti päritolu teadustöötajaid ja kõrgkoolide õppejõude. Oli isegi käibel ütlus (mis vastas 90. aastatel ka tõele!), et teaduskraadiga eestlaste arvult on Moskva Tallinna ja Tartu järel maailmas kolmandal kohal. See asjaolu viiski seltsi mõttele kokku kutsuda teaduskonverents, et tutvustada üksteisele oma teadustöid ja leida võimalusi teaduskontaktideks Eestiga. Ideed toetasid Eesti Vabariigi Moskva Suursaatkond ja Eesti Teaduste Akadeemia. Konverents toimus 7. oktoobril 2000 saatkonna suures saalis. Konverentsi juhatas tollaegne Eesti Teaduste Akadeemia asepresident (Moskva Ülikooli füüsikateaduskonna lõpetanu) Ene Ergma, külalistena olid kohal veel Tartu Ülikooli professor Marju Lauristin ja Eesti Teaduste Akadeemia peasekretäri asetäitja Galina Varlamova. Konverentsil rääkisid oma töödest ainult (!) teadusdoktorid või professorid, muidu oleks konverents läinud liiga pikaks. Esinesid füüsika-matemaatikadoktorid Arne Pärnpuu, Enno Ruuge, Riho Nõmmik, Tiina Karu; professor Taissia Trofimova, meditsiinidoktor Alla Tihase, tehnikadoktor Kustas Jõudu. Kõik ettekanded ja nendele järgnev arutelu olid eesti keeles. Teaduskonverentside traditsioon jätkus ka edaspidi: seltsi liikmed-teadlased ja õppejõud rääkisid populaarselt oma eriala probleemidest.

Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine

Juba esimene seltsi juhatus pakkus välja ja tegi teoks Eesti Vabariigi aastapäevale pühendatud balli. Esimene ball toimus 1990. aastal. Sellest ajast on see pidu vaheaegadeta toimunud tänaseni. 90. aastatel, kui seltsi liikmete arv

ulatus sadadesse, oli tegemist väga suurejoonelise ettevõtmisega. Eestist kutsuti kohale ansambel, mis mängis eesti muusikat nii kuulamiseks kui tantsuks, kokku pandi huvitav peokava, kust ei puudunud eesti laulude laulmine ja rahvuslikud ringmängud. Balli peakorraldajateks olid aastate jooksul väsimatu Katrin Koik, samuti Epp Jaanvärk ja Ellen Ahmedžanova. Praeguseks on seltsi liikmete arv kahanenud, nimetatud peod mõnevõrra tagasihoidlikumad, kuid toimuvad siamaani.

Jõulupühad

Juba seltsi esimene juhatus pani aluse eestikeelsetele jõulujumalateenistustele saatkonna ruumes. Selleks saabus Moskvasse kirikuõpetaja Eestist. Aastate jooksul on seda ülesannet täitnud praost Peeter Kaldur Jõhvist. Mõni aasta viis jumalateenistuse läbi õpetaja Jaan Jaani, kui tema abikaasa Karin Jaani oli Moskvas suursaadikuks. Jumalateenistus pole mõeldav muusika ja lauluta, mida saatis klaveril kõik need aastad meie seltsi liige, Moskva Konservatooriumi lõpetanud Siiri Nieländer. Seltsi liikmetel oli väga meeldiv, kui vastselt valitud Eesti Evangeelse Luteri Kiriku peapiiskop Urmas Viilma kohtus meiega 08.02.2015.

Eesti keele päevad

Tänu Emakeele Seltsile ja Eesti Keele Instituudile on aset leidnud päris mitu eesti keele päeva esinejatega Eestist. Keel on elav organism ja on pidevas muutumises, seetõttu on väga huvitav kuulda, kuhu keel areneb. Moskvas elades oleme ju siiski keelekeskkonnast eraldatud. Oleme nende aastate jooksul kuulnud palju huvitavaid ettekandeid eesti keelest ja kirjandusest, keelepoliitikast, keeleuuringutest. Keelepäev tavaliselt jätkus suhtlemisega vabas formaadis, mõne muuseumi, teatrietenduse või kontserdi külastamisega. On siiani meeles, kuidas üks esineja, kahjuks ei mäleta enam ta nime, ütles Tretjakovi Galeriis: “Ma olen neid pilte kõiki näinud reproduktsioonidena, täna õnnestus neid näha originaalis.”

Seltsi igapäevaelu

Siamaani on juttu olnud mitmesugustest üritustest. Räägime nüüd ka seltsi igapäevaelust. Seltsi liikmed käivad koos tavaliselt üka kord kuus septembrist aprillini. Jätame vaatlusest välja formaalsed momendid (juhatuse aruanne, valimised).

Kui ei olnud veel internetti, olime Eestist nagu ära lõigatud. Muidugi tegime sellest õige järelduse: kui suured infoagentuurid Eestist midagi ei teatanud, siis ilmselt midagi olulist ei juhtunud. Meid aitasid saatkonna diplomaadid, kes sageli esinesid ettekannetega Eesti uudistest. Abiks olid ka eesti ajalehed, mida leidis saatkonna raamatukogus ja mida me siis kokkutulemistel ajal lugesime. Internetiajastul see probleem lahenes iseenesest, kuid kuna meie seltsis on palju vanemaealisi liikmeid, kellel ei ole võimalust internetti kasutada, on senini säilinud traditsioon teha koosolekul lühiülevaade Eestis toimunud. Sellega traditsiooniliselt tegeleb juhatuse liige Enno Ruuge.

Me oleme ikkagi kultuuriselts, seetõttu oleme püüdnud meeles pidada ka väljapaistvaid eestlasi. Suurimaks saavutuseks tuleb pidada Tiit Kuusiku 80. sünniaastapäeva tähistamist, millest võttis osa, rääkis oma kohtumistest temaga ja esines mõne lauluga Moskva Suure Teatri solist Irina Arhipova. Tavaliselt valmistab keegi seltsi liikmetest

ettekande suurmehe elust ja tööst, võimaluse korral kasutasime ka sobivat kirjandust. Toimusid ettekanded, mis olid pühendatud Paul Keresele, vendadele Kappidele, Georg Otsale, Lydia Koidulale, Oskar Lutsule, Konstantin Türnpule, Eduard Viiraltile, Veljo Tormisele, Amandus Adamsonile jt. Seda loetelu võiks veel pikalt jätkata. Ettekannete organiseerijaks oli pikki aastaid Epp Jaanvärk. Esinejateks aga vähemalt pool seltsi liikmetest: Ülo Ahven, Ivar Murdmaa, Lydia Otarova, Enno Ruuge, Aarne Pärnpuu, Kusta Jõudu jt.

Eraldi tuleb märkida Moskva muusikateadlase (nimi on kahjuks ununenud) ettekannet Arvo Pärdist koos tema muusika kuulamisega. Kui Moskvast viibisid Anu Kaal ja Aarne Mikk, siis leidsid nad võimaluse ka seltsiga kohtuda ning Anu Kaal esines mõne lauluga. Meeldejäävateks kujunesid A. Skjabini nimelise Moskva Muusikakooli viiuldajate ansambli kontsert ja noore pianisti Peeter Aidu korduvad esinemised.

Kui Eestimaal valiti 20. sajandi sada suurkuju, ei saanud ka meie sellest kõrvale jääda. Selle ettevõtmise hingeks oli Riho Nõmmik. Seltsi liikmed tegid oma valikud koosolekutel, Riho ülesandeks jäi nende edastamine. Valiku tegemisele eelnesid järgmised ettekanded: Lidia Otarova – kunstnikud, Siiri Nieländer – muusikud, Veera Ruuber – kirjanikud, Epp Jaanvärk – kultuuritegelased, Enno Ruuge – ühiskonnategelased, Aarne Pärnpuu – teadlased, Edvard Tomson – sportlased. Kui avaldati lõpptulemused, siis selgus meie seisukohtade suur kokkulangevus nendega, kirjanike osas oli see täielik.

1999. aasta sügisel möödus 10 aastat seltsi asutamisest, seda tähistasime suurejoonelise peoga 17. novembril 1999. Peol osalesid paljud külalised, sealhulgas Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu esimees Ülo Anson, Eesti Kultuuriseltside Ühenduse esimees Valter Haamer, Moskva läti ja leedu seltside juhid, eesti seltside esindajad teistest Venemaa linnadest, Eesti Suursaatkonna ja Moskva linnavalitsuse esindajad. Pidul algas traditsiooniliselt ametliku osaga, kus külalised õnnitlesid meid ja soovisid edu edaspidiseks. Õpetaja Peeter Kaldur õnnistas sisse seltsi lipu. Seltsi lipu ja liikmepiletid kujundas Arvo Taal. Juhatus tänas ja andis üle mälestusvimplid neile, kes selle 10 aasta jooksul on kõige aktiivsemalt seltsi elu edendanud. Järgnes kontsert, kus esinesid seltsi laululapsed

Helvi Laane juhatusel. Pidul lõppes Eestis tegutseva ansambli Suveniir kontserdi ja tantsuga. Suure töö peo organiseerimisel tegid seltsi esimees Riho Nõmmik ja aseesimees Ellen Ahmedžanova oma paljude abilistega.

2000. aastal oli seltsil 368 liiget ja peab tunnustama, et 90. aastad olid seltsi elu kõrghetk, kus juba nimetatud aktivistid suutsid korraldada palju huvitavaid üritusi. Mitme seltsi liikme tegevus on leidnud tunnustamist Eestimaal: Ülo Sirk, Helvi Laane, Ivar Murdmaa ja Riho Nõmmik on autasustatud Valgetähe IV järgu ordeniga Eesti riigile ja rahvale osutatud teenete tunnustamiseks.

Mihkel Maran. 2010. Foto: Postimees

Pärast NSV Liidu lagunemist lakkas varsti ka uute eestlaste tulek Moskvasse, mis ei saanud jätta mõju avaldamata seltsi liikmete arvule ja teovõimele. Praeguseks on seltsis 68 liiget, neist aktiivsed ehk pooled. Püüame jõudumööda oma tegevust jätkata.

Seltsi juhatus

Juhatuses esimehed 1989. aastast tänaseni: Valdur Saks, Aleksander Kuus, Vello Niinoja, Anton Aleksejev, Riho Nõmmik, Aarne Pärnpuu, Ellen Ahmedžanova, Mihkel Maran. Juhatuses 2016: Mihkel Maran (esimees), Enno Ruuge (aseesimees), Kai Murdmaa (sekretär), liikmed Ülo Ahven, Natalia Granat, August Keiv, Ksenia Ozolina.

Kontakt:

Moskva Eesti Selts. Moskva Eesti Saatkond,
tel 7(495)338 4824, 37253 4824, Mihkel.Maran@mail.ee, Mihkel.M@mail.ru.

Peterburi Eest Kultuuriselts

Viiu Fjodorova

Asutamisaasta: 1992

Tegutsemispiirkond: Peterburi/Venemaa

Eellugu

Alates linna asutamisest 1703. a elasid siin eestlased ning neid ühendavaks keskuseks oli kogudus, hiljem erinevad seltsid ja klubid. Suurim väljaastumine toimus 1917. aastal, kui Jaani kiriku juurest läksid kolonnid Tauria palee juurde, et nõuda Eestile enesemääramisõigust.

Peaaegu sajand hiljem pärast erinevaid ajaloosündmusi on eestlasi ühendavateks keskusteks Peterburis Jaani kirik ja Eesti Kultuuriselts. Üks meie seltsi asutajatest Mihkel Shtokalenko meenutab: „1988. aasta lõpus sain Tallinnast sõbra käest kirja, et on lehest lugenud esimesest Leningradi eestlaste kokkutulekust, mis toimus Vodokanali (linna veevärgi) ruumides. Käisin miitingutel, tol ajal oli palju miitinguid, ja vaatasin ringi. Üsna varsti märkasingi ühel meelevaldusel Eesti lippu. Lipuga tulid miitingule eesti üliõpilased, kes siis Leningradis õppisid ning tegutses Baltimaade üliõpilaste selts Balticum. 1989. aastal hakkasime üksteisele helistama ja üritustest teatama. ... Nii et 1989. aasta suveks oli me endi arvates Leningradi Eesti Selts olemas ning meil oli koguni võimalus kogu maailmale seda näidata I ülemaailmsel eesti noorte päeval, mis siis Tallinnas toimusid. Ja enne, kui nende

mälestustega edasi liigume, tahaks öelda, et see ärkamisaeg oli imeilus. Tagasi 1990. aastasse. Leningrad sai Peterburiks. Kõik kohtumised toimusid Kirovi nim Kultuurimajas. Tekkis koht, kus me saame olla omad omade seas. Ei teagi täpselt, kellele me peame tänulikud olema, kas V.Tsurovile või linnapea A. Sobtšakile endale.”

Peterburi linnavalitsuse poolt olid korraldatud 1992. aasta kohtumised Peterburi esindusega Tallinnas, kus töötasid O. Alp ja V. Jantsevitš; EV delegatsiooniga Kinomajas, eesti filmide festival, seminar „Vene-eesti kultuurisidemed, 20.–30. aastate kogemused Kingissepas, millest võtsid osa aktiivsed kohalikud eestlased.

(N. Peits-Austeri arhiiv)

Eestlased Peterburis. Vasakult: Külli Sulg, Viiu Fjodorova, Aino Ahrapotkova ja Aino Tonka, 2018.
Foto: Liliann Keskinen

Seltsi asutamine

Peterburi Eesti Kultuuriseltsi ametlik ajalugu saab alguse 15.01.1992, kui toimus seltsi Estonia asutamiskoosolek, mille eesmärgiks ja ülesandeks oli taastada, säilitada ja arendada eesti kultuuri ja eestlaste etnilist omapära. Asutajaliikmed esimese protokolliga järgi olid: E. Orav, I. Fishmann, M. Shtokalenko (08.05.1953, Leningradi Mäeinstituut, 1974), U. Orav, N. Platonova (15.09.1948, Leningradi Konservatoorium, 1974, muusikakooli õppejõud), A. Tsugunova, V. Solomõkov, L. Birk (20.11.1925, kunstikool, 1950, kooliõpetaja, kunstnik meditsiiniakadeemias jm), J. Kondratovitš (14.07.1937, insener-elektrik), A. Strigatsov, L. Goldberg (22.11.1957, Leningradi Elektrotehnika Instituut, insener).

Seltsi esimeheks valiti E. Orav ning seltsi põhikiri registreeriti justiitsministeeriumis 24.04.1992. Muudatus toimus samal aastal: 16. novembril valiti juhatuse esimeheks J. Maldre (14.05.1934, geoloog, Leningradis 1970. aastast).

Seltsi uus nimi Peterburi Eesti Kultuuriselts kinnitati justiitsministeeriumis 03.11.1999. Aktiivselt aitasid seltsi elu korraldamisele kaasa H. Soo, V. Kahi, M. Grauer, fotograaf V. Tolsak, E. Vilberg, N. Bunakova, V. Nõmm, A. Rekand, V. Pihlapson, O. Säde, T. Käis, N. Siivas, I. Sheberstein; 20 teavitajat, kes andsid edasi seltsi liikmetele teateid toimuvate ürituste kohta, jt eesti seltsi elust huvitatud inimesed.

12.05.2005 sai seltsi juhatuse esimeheks Viiu Fjodorova (02.03.1940, Leningradi Tehnoloogiline Instituut, 1964) ning kaua aastaid on juhatuse liikmetena seltsi elu edendanud E. Reiman, K. Sulg, V. Mahtina, N. Levkovits-Matson, N. Peits-Auster, J. Taraskin, A. Ahrapotkova, K. Kehva, M. Akimova, S. Zaikina.

Seltsi algusaastate tegutsemiskoht

Bolšoi pr. Vassili saar, maja 83, SPb, 199106, sel aadressil asuvas Kirovi-nimelises kultuurimajas tegutses ühiskondlik organisatsioon Rahvuskultuuride Ühendus, kuhu kuulus ka eesti selts. Alates 2005. aastast, kui avati Rahvuste Maja, saime seal kasutada ruume proovideks ja ürituste läbiviimiseks. 2011 õnnistati uuesti sisse eesti Jaani koguduse kirik, mis on nüüd meie koduks.

Seltsi esimese kodulehe eest tänane V. Stefanovitši, praeguse variandi www.eesti.spb.ru autoriks on A. Maurus. Nendele, kes olid omavahel tuttavad nn perestroika ajast, hakkas lisanduma kohalikke eestlasi: 1992. aasta augustikuus avati EV Peakonsulaat ja inimesed hakkasid käima viisid vormistamas, et sõita sünnimaale Eestisse või sugulastele külla. Kuna selts oli juba tegutsema hakanud, siis sellest saadi teada ja hakati omavahel suhtlema ning üritustest osa võtma. Varem selleks ei olnudki vajadust, sest Eestis sai käia tihti ja takistusteta. Seltsi kauaaegsed liikmed on enamasti astunud seltsi aastatel 1993–1994. 2016. aasta alguses on seltsi liikmete nimekirjas 318 inimest.

Seltsi tegevus

Segakoor

Peterburi eestlased ja nende järeltulijad hakkasid koos käima pühapäeviti Vassili saarel Püha Katariina kirikus eestikeelsetel jumalateenistustel, kus jumalateenistust saatis oreil Sergei Varšavski. Üsna pea tegi ta ettepaneku

oma abikaasa N. Levkovits-Matsonile ja koguduse liikmele A. Tšernjajevale laulda duetti. 1994. aasta lõpus hakati läbi viima koguduse liikmetele proove ja kui selgus, et koosseis on üsna püsiv, tekkis idee luua eesti segakoor, mis sai teoks 1995. aasta alguses – sündis koor Kaja, kelle dirigendiks sai N. Levkovits-Matson. Solistina esines eelnimetatutele lisaks ka P. Viskov. Regulaarselt viidi läbi proove ning esimene kontsert toimus 25.12.1995 Kirovi-nimelises kultuurimajas, teine EV iseseisvuspäeva tähistamisel 24.02.96 Püha Katariina kirikus. 1996. aastal võttis koor osa ESTO-96 üritustest Tallinnas ning edasi esines pidevalt erinevates kohtades: festivalidel, laulupidudel (sh 1999. a XXIII üldlaulupeol Tartus, 2005. aasta vaimuliku muusika festivalil, 2011. aastal Jaani kiriku sisseõnnistamise jumalateenistusel, Tallinnas laulupeol 2014, Tartus 2015. aastal vaimulikul laulupeol „Maarjamaa – Isa maa“).

2004. aastast on koori kontsertmeistriks A. Tšernjajev, tänaseni saadab koori oreil S. Varšavski. Koori esimesest koosseisust laulavad kooris veel praegugi M. Rok, A. Arnautova, koorivanem M. Konjašova, A. Tonka, I. Titova, A. Tšernjajeva. Laulmas käisid M. Shtokalenko, L. Braškina, kes tikkis koori naislauljatele käised, A. Umanskaja, S. Smirnova, A. Ahrapotkova – seltsi juhatuse liige; L. Goldberg – seltsi üks asutajaliikmetest, koorivanemaks oli mõned aastad T. Prees, praegu T. Rjumina.

2014. aastast (pärast koori asutaja ja dirigendi N. Matsoni surma) on koorijuhiks A. Tšernjajev, dirigendiks A. Tšernjajeva. Ja nüüd on L. Keskineni abiga täitunud ka N. Matsoni unistus luua lasteansambel, kelle esinemist me kuulsime 29.11.2015 Jaani kiriku 155. aastapäevale pühendatud jumalateenistusel. Igal pühapäeval saadab koor Kaja Jaani koguduse jumalateenistust.

Kultuuriüritused

Seltsis toimusid pidevalt erinevad kultuuriüritused. Hea meelega võtsid kohalikud vastu Eestist laulukoore, tantsurühmi. Juba 1994. aastast esinesid ka Peterburi kunstitegelased nii kohaliku auditooriumi ees kui ka Eestis. Nende hulgas olid Rein Laul, Peeter Laul, N. Platonova, O. Voznesenskaja, R. Orlov, T. Turtsanovitš jt. Alates 1995. aastast korraldas seltsi juhatuse liige N. Peits-Auster teatri- ja muusikamuuseumis loeng-kontserte, mis olid pühendatud kuulsatele eesti heliloojatele nende juubelite puhul. Igal aastal toimuvad Georg Otsa mälestuskontserdid. 2014. aastal esines Jaani kirikus Alo Põldmäe kontsert-loenguga, millega meenutati eesti heliloojaid, kes õppisid Peterburi konservatooriumis.

Eesti koolid

Alates 1993. aastast töötab Peterburis eesti laste pühapäevakool. Lapsed käivad koos pühapäeviti Püha Katariina kirikus Vassili saarel. Vaatamata pingelisele koolinädalale õpivad nad pühapäeviti innukalt. Sellel aastal saime tänu Lidia Evstignejevale ja Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumile uued õpikud ja töövihikud. (K. Grigorjeva, Peterburi Teataja,¹ 1,1999)

01.09.1993 avati eesti kool Peterburi linna 142. kooli juures (juhataja A. Tonka), kuid see tegutses veidi üle kahe aasta. Juba esimese õppeaasta jõulupeol laulsid lapsed „Oh, kuusepuu“, osalesid ka järgnevatel pidulikel üritustel vastavateemaliste lauludega. Õppus jätkus keelekursustel erinevates kohtades nii lastele kui ka täiskasvanutele, kes olid siin sündinud ning kellel tekkis vajadus täiendada oma keeleoskust. Õpetajatena töötasid L. Evstignejeva

(kuni 1996), K. Grigorjeva, M. Ruuse, A. Tonka ning B. Gorbunov, kes töötas siin ajakirjanikuna ja õpetas täiskasvanutele ka eesti keelt, viis läbi kohtumisi seltsi liikmetega infokeskuses, tutvustas uudiseid Eestist, tõi Eestist ajalehti ja ajakirju, jutustas elust Eestis ning aitas ka pidulike ürituste stsenaariume koostada. Viimased aastad koostöös Eesti Instituudiga viib eesti keele kursusi läbi K. Grigorjeva Rahvuste Majas ning sellest õppeaastast kogudusele tagastatud Jaani kiriku ruumides.

1994. a kingiti Peterburi eestlastele EV Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Rahvusraamatukogu poolt üle kahe tuhande raamatu, millega pandi alus eestikeelsele raamatukogule, mis algselt asus Peterburis Eesti Infokeskuses. Raamatukoguga tegeles I. Lobatsova. Vahetanud mitmeid asukohti, on Eesti Raamatufond 2009. aastast Rahvuskirjanduste Raamatukogus (Gorohhovaja tn 41), kust saab raamatuid laenutada või töötada seal lugemissaalis.

Rahvatants ja käsitöö

1998. aastal, meie kultuuriseltsi peoõhtul, mis oli pühendatud EV 80. aastapäevale, tulid tantsusammul lavale rahvarõivais eesti naised. Mitte külalised Eestist, vaid kohalikud eesti naised enda valmistatud rahvarõivastes.

„Kõik sai alguse 1996. aastal, kui saime teada ESTO-96 päevadest. Otsustasime neist osa võtta. A. Tonka, H. Tobolkina, V. Fjodorova kavatsesid endale selleks puhuks võimalikult ehtsad rahvarõivad valmistada. Käisime infoallikatega tutvumas Peterburis etnograafia muuseumis ja Riiklikus Rahvusraamatukogus. Viimases hädas pöördusime Eesti Rahva Muuseumi poole. Kirja teel saime näpunäiteid rahvarõivaste valmistamise kohta muuseumi teadurilt R. Piirilt. Lõpuks saime niikaugale, et Stockholmi sõitis Venemaalt kolm eesti naist Kadrina, Tori ja Suure-Jaani rahvarõivastes. Seal viis meid juhus kokku M. Sihvrega – Rahvakunsti Klubi esinainega Tallinnast. Sama aasta sügisest hakkasimegi osalema klubi igakuulistel õppustel. Siin saime tuttavaks ka meie abilise ja kirjasõbra R. Piiriga. Selle kahe järgneva aasta jooksul, mil me klubi töös osalesime, on meie tublid tikkijad L. Braškina, E. Kuzmina, E. Vilberg, T. Arhangelškaja, E. Järv teinud endale nende kihelkondade rahvarõivad, kust esivanemad pärit on.” (V. Fjodorova “Viipsik”, Rahvakunsti Klubi laualeht, 1998/3)

Rahvakunsti Klubiga oleme seotud klubi Peterburi osakonnana ning võtsime osa käsitöö-suvelaagritest Eestis, mille tegevusse niplispsiti, vitraaži, nahatöö, viltimise jt teemadega liitusid V. Mahtina, E. Reiman. 03.03.1999 avati Peterburi Riiklikus Etnograafiamuuseumis näitus „Peterburi eestlased”, kus paralleelselt ajalooliste esemetega muuseumi fondidest olid väljas ka meie tööd. Samas muuseumis korraldas klubi 9.08.2000 käsitöö-suvelaagri idaeestlastele. 2000. aastal hakkasime omandama klubi meistrite juhendamisel ka telgedel kudumist, mis sai teoks pärast seda, kui oblastis eesti külas elav I. Loper valmistas teljed. Viimastel aastatel on eriti populaarne viltimine ning üsna tihti palutakse töökodasid korraldada just sel teemal, kus tegijate emotsioonid meisterdamisel annavad jõudu ja tahtmist seda jätkata. Viimane töökoda toimus maailmakuulsas muuseumis Ermitaažis festivalil „Euroopa keelte päev 2015”.

Rahvarõivad on olemas, kuid eesti rahvatantse me ei tantsi! Otsustasime hakata õppima, Eestis rahvakultuuri eriala omandanud K. Belousova oli nõus juhendama. Esimene proov oli E. Kuzmina kodus 1997. aasta lõpus ning esimest korda esinesime Soome kooli laval EV 80. aastapäevale pühendatud kontserdil folkloorirühmana Neevo. Rühma nimeks võtsime Laadoga järve vanaaegse nime Neevo, kust voolab välja Neeva jõgi, mille kallastel asetseb Peterburi linn. Esimene väljasõit Eestisse sai ette võetud Nõo folkloorirühma Anurin kutsel nende 10.

Folkloorirühm Neevo, 2017.
Foto: Leonida Braškina

Kõrvuti Eesti Rahvusmeeskooriga esines
Peterburi Jaani kirikus ka Peterburi Eesti
Kultuuriseltsi laulukoor, 2017.
Foto: Leonida Braškina

Ajaloo lehekülgedelt

- 1992 seltsi registreerimine
- 1993 alustavad tööd eesti keele kursused ja pühapäevakool
- 1995 taasregistreeritakse Peterburi eesti Jaani kogudus
- 1995 asutatakse segakoor Kaja
- 1998 luuakse folkloorirühm Neevo ja Eesti Rahvakunsti Klubi Peterburi osakond
- 1999 hakkab taasilmuma ajaleht Peterburi Teataja (koostöös Jaani kiriku fondi ja kogudusega)
- 2011 taasavatakse eesti Jaani kirik

sünnipäevale 05.12.1998 ning edasi toimuvad juba igal aastal esinemised Peterburis ja oblastis, väljasõidud rahvusvahelistele üritustele, alates Baltica-2000 kuni kaasajani. Neevo on Eesti Folklooriseltsi liige ning tihedad sidemed on Eestis tegutsevate kollektiividega, eriti Leigaritega, kellega koos on juba kaks aastat esinetud linna rahvuskollektiivide aastakontserdil Peterburis.

Neevo juhendaja oli aastast 2004 L. Brashkina, kes andis juhendamise 2010. aastal üle M. Akimovale. Tantsijatel on juba 2 aastat uued Pühalepa kihelkonna rahvarõivad, seelikuriie on ostetud Eestist ja õmmeldud eesti rahvarõivaste meistri M. Sondbergi poolt Peterburis tantsijatele korraldatud töökojas meie käsitöömeistri L. Braškina kaasabil.

Ajaleht

1999. a hakati koos Jaani kiriku fondiga taas välja andma ajalehte Peterburi Teataja, mis kajastab kohalike eestlaste elu ja tegevust ning edastab ajaloolisi uudiseid Eestist.

Sümboolika

Peterburi Eesti Kultuuriseltsil on ka lipp loomulikult eestiliku sümboolikaga – valgel taustal pääsuke, rukkilill noka vahel. Lipu kinkis EV konsul J.Trei. Kujunduse autoriks on V. Kahi.

Põhilised tegevussuunad

- Eesti keele kursused
- Segakoor Kaja
- Eesti Rahvakunsti Klubi Peterburi osakond
- Folkloorirühm Neevo
- Osalemine ajalehe Peterburi Teataja väljaandmises
- Eesti raamatufond (Rahvuskirjanduste Raamatukogu, Gorohhovaja tn 41)
- Peterburi ja Leningradi oblasti eestlaste kogukonna ajaloo uurimine
- Koostöö loominguliste, teaduslike ja ühiskondlike organisatsioonidega Eestis ja Peterburis
- Eesti kultuuri tutvustamine Peterburis ja Venemaal
- Suhete hoidmine Eesti kogukondadega Venemaal ja mujal maailmas
- Traditsiooniliste ürituste läbiviimine (Eesti Vabariigi aastapäev, eesti keele päev, jaanipäev, poliitiliste repressioonide ohvrite mälestuspäev Levasovos, eesti muusika õhtud, talgud Smolenski luteri kalmistul)

Sellise mitmekülgse tegevuse läbiviimisel oleme südamest tänulikud neile, kes on toetanud meie tegevussuundi: EV Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Eesti Kultuuriseltside Ühendus.

Kontakt:

Peterburi Eesti Kultuuriselts. Dekabristov 54a, 190121 Sankt-Peterburg,
tel +7921631 3748, mahch@mail.ru, viiuspb@inbox.ru, www.eesti.spb.ru.

Tšehhi Eesti Klubi (Väike-Eesti Tšehhis)

Iivi Zajedova

Asutamisaasta: 1991

Tegutsemispiirkond: Praha/Tšehhi

Asutamine

Tšehhi Eesti Klubi (Česko-estonský klub), lühend (ČEK-TEK) on registreeritud Tšehhi Vabariigis. 1.–2. veebruaril 1991 toimus Praha realistliku teatri Res Baltica õhtu, mille korraldas Läänemere Liit (LL) eesotsas hr Vladimir Macuraga. Arutluses osalesid ka kohal olnud Tšehhi Vabariigi välisminister ja Harta 77 esindajad. Teatrietendus meenutas, et Eesti, Läti ja Leedu olid kuni Molotovi-Ribbentropi pakti (MRP) allakirjutamiseni iseseisvad riigid ning on ikka veel võõrvõimu poolt okupeeritud. Samal õhtul asutati Tšehhi Eesti Klubi. Ametlikult registreeriti klubi 14.02.1991. Esimene klubi aadress oli: Praha 11, Jižní město, Ke škole 1398/1.

Eesmärgid

Klubi on vabatahtlik ühendus, mille sihiks on tšehhi ja eesti kultuuri vaheliste kontaktide arendamine, eesti kultuuri tutvustamine ja Tšehhis elavate eestlaste kultuuri- ja seltsitegevuse toetamine, koostöö arendamine eestlaste ühendustega Eestis ja väljaspool seda. Klubi tegevust juhib kolmeliikmeline nõukogu, kelle hulka kuuluvad ka esimees ja välisesindaja.

Klubi loomisel toetuti Läänemere Liidu tegevusele, mis oli alates 1975. aastast illegaalne ühendus kommunistliku režiimi ajal ning tegutses 1991. aastast registreeritud kodanike ühinguna. Enamik LL-i liikmetest astus aja jooksul ČEK-TEK-i liikmeks.

Esimestel aastatel püüdis klubi tutvustada ja jõudumööda lähendada väikest põhjamaist rahvast tšehhidele, toetada Eestimaa taasiseseisvumise jõupingutusi ning suhete loomist Eesti ja Tšehhoslovakkia vahel, mida näitab kogu klubi tegevus. Klubi oli avatud ka Tšehhis asuvatele eesti üliõpilastele, kes otsisid kontakte kaasmaalastega. Liikmete seas on mitmeid tšehhe-estofiile, kes valdavad eesti keelt nii sõnas kui kirjas. Alates 2003. aastast

on ČEK-TEK ÜEKN-i liikmesriik ning EKSÜ liige. Alates 2017. aastast on klubi välisesindaja Iivi Zajedova EKSÜ juhataja liige. Eesti klubi on esindatud Euroopa Eestlaste Kooris.

Tegutsemiskoht, koduleht

Tšehhi Eesti Klubi: esimees Milan Horák Na Špejcharu 3, 17000 Praha 7.

Klubi välissuhete esindaja: Iivi Zájedová, Na Křivce 90, 10100 Praha 10.

Kodulehte klubil pole, kuid on liikmete diskussiooniportaal (cek-tek@yahoo.com).

Liikmete arv asutamisel, kõrgajal ja praegu (kõrgaeg võib olla ka praegu)

Seltsi asutajaliikmeteks oli kuus isikut, liikmete arv kasvas kuni 2003. aastani. Klubi tegevusega seotud kõrgaeg jääbki laias laastus aastate 1991–2003 vahele, mil liikmete arv oli üle 120 (põhiliikmete arv oli siiski 25–80, sõltuvalt aastast). Alates 2003. a lõpust on liikmete arv kahanenud. 2016. aastaks on kunagistest klubi asutajaliikmetest alles ainult üks – Iivi Zájedová.

Asutamise eestvedaja(d)

DrSc.Vladimír Macura (07.11.1945–17.04.1999), Tšehhi Kirjan-
duse Instituut, direktor.

PhD Iivi Zajedova, Praha Rahvusteatri artist, Tallinna Tšehhi
Vabariigi saatkonna pressitöötaja, Tallinna Ülikooli vanemteadur,
Karli Ülikooli sotsiaalteaduskonna politoloogiaosakonna
külalisõppejõud, Praha Ooperiteatri balletitrupi produtsent.

Ing. Antonín Drábek CSc (11.12.1939–08.09.2015).

Aktiivsete asutajaliikmete hulgast tahaks nimetada ka eestlast
Richart Friči, kes elas juba alates II maailmasõjast Karlovy Vary's.
Nooremast generatsioonist oleks vaja nimetada klubiliiget-
raamatupidajat Ing. Allar Telskat (15.08.1966–28.04.2011),
kes lahkus kahjuks meie hulgast ootamatult ja väga noores eas.
Praegune raamatupidaja on Ene Päts-Trunec.

Kolm Tšehhi Eesti Klubi liiget on saanud Eesti Vabariigi autasu: 1999 – V. Macura; 2004 – N. Slabihoudova
Maarjamaa Risti III klassi teenetemärgi; 2007 – I. Zajedova Valgetähe V klassi teenetemärgi.

Seltsi tegevus

Tšehhi Eesti Klubi loomisele Res Baltica õhtul aitas kaasa Läänemere Liidu (vt RiTo 15/2007 lk 167–171)
karismaatiline juht Vladimír Macura. Vladimir arendas klubi asutamise mõtet juba alates 1990, öeldes, et Läti
ja Leedu seltsid juba tegutsevad, nüüd peaks looma ka Eesti oma. „Iivi, on tekkinud ainulaadne võimalus klubi
asutamiseks, vaheajal võiksid teatri fuajeesse üles riputada kutse Eesti klubi loomiseks,“ lausus ta. Nii saigi
tehtud ja kui natuke hiljem läksin teabelehte vaatama, siis olid sinna end kirja pannud mitmed Res Baltica õhtust
osavõtjad, kellest esimesena oli kirjas klubi tulevane esimees Ing. Antonín Drábek. Tema võttis enda peale klubi
asutamisdokumentide asjaajamise ning 14.02.1991 oli klubi registreeritud MTÜ-na. Aja jookul astus enamik
Läänemere Liidu liikmetest klubisse, eesotsas V. Macuraga.

Seoses klubi asutamise ja liikmetega peab lisama veel ühe tähtsa asjaolu. Nimelt, alates 1990. aastast tegutses
Prahas ka Tšehhoslovakkia-Eesti Ühingu Tallinna filiaal (Tallinna esimees Ago Vilo, Prahas tegutses Iivi
Zajedova). Tallinnas saime nii päris korrapäraselt ühingu poolt väljaantavat teavet Eestis toimuva kohta. 1993.
aastal muutis ühing pärast Tšehhoslovakkia lagunemist nime, uueks nimeks sai Tšehhi-Eesti Ühingu Tallinna

Eesti iseseisvumise toetamiseks allkirjade
kogumisel Praha Rahvusteatri 1990. aastal.
Iivi Zajedova (vasakul) ja Vladimír Macura.
Foto: Iivi Zajedova erakogu

filiaal. Liikmeteks olid põhiliselt Prahast elavad eestlased ja üliõpilased. Olin tollal ainuke, kes oli aastaid olnud liikmeks (asutajaliikmeks, nõukogus) kõigis kolmes ühenduses – Läänemere Liidus, Tšehhi Ühingu Tallinna filiaalis ja lõpuks Tšehhi Eesti Klubis. Tegelikult tegutsesidki alates 1991. aastast viimased kaks organisatsiooni koos ning neid oli raske teineteisest eristada. Hiljem, 1999. aastal lepitigi ühisel koosolekul kokku, et kaks organisatsiooni ühinevad ja nimeks jääb Tšehhi Eesti Klubi. Niisuguse ühinemise peamiseks põhjuseks sai see, et tegelikult kulges koostöö sujuvalt ja ühisüritusi korraldati nagunii. See aitas meie üsna vähesed ressursse paremini kasutada.

Aastatel 1991–2003 oli eestlasi Tšehhis väga vähe. Tean ainult paari inimest sõjajärgsest ajast, kes võtsid minuga ühendust kohe, kui Eesti taastas oma iseseisvuse, näiteks hr Ricard Frič Karlovy Vary'st. Tema imehead eesti keelt võis tõsiselt imetleda – oli ta ju lõpetanud tšehhikeelse kooli – ja teisi eestlasi polnud elukohas kusagilt võtta. Peale selle osales aktiivselt ka Raimund Lainer Prahast ja veel paar eestlast väljastpoolt Prahast, kes igaüks omamoodi tahtsid aidata Eestit. Aja jooksul tuli Prahasse üliõpilaste kõrval üha uusi eestlasi, kellel olid tugevad sidemed Eestiga. Üks nähtavam Eesti tutvustaja oli Lilian Malkina (Peterburist tulnud näitleja), kes avaldas isegi väikese pehmete kaantega raamatu Eesti ja eestlaste kohta. Eestist pärit inimesi oli aga mujalgi linnades ja külates (Decin, Olomouc, Frýdek Místek jt), inimeste hulk suurenes üha 2000. aastast alates, kuid klubi liikmeks astusid neist ainult vähesed. Peamiseks põhjuseks oli Praha kaugus nende kodukohast.

Esimesed klubiüritused olid Eesti vabadusvõitluse toetuseks: 1991. aasta aprillis koguneti demonstratsiooniks Praha Raeplatsile, seejärel toimus Macura poolt 1991. aasta juunis korraldatud üritus, kus kõigi Balti klubide esindajad meenusid Prahast, et 1918–1940 olid Balti riigid iseseisvad. Koos Läänemere Liiduga korraldati rongkäike kunagiste Balti riikide esinduste juurde, lauldes nende riikide hümne originaalkeeles. Meiega marssis kaasa ka sellel ajal Praha Quadrinalel olnud Gustav-Agu Püümann. Balti riikide annekteerimise aastapäeval Vaclavi väljakul jaotati klubi poolt väljaantud ajakirja, kus valgustati Eesti Vabariigi okupatsiooni asjaolusid. Võimalusel esineti TV raadiosaadetes. Kohalik eestlane Richard Frič kirjutas kohalikus Karlovy Vary ajalehes Eestist, okupatsioonist ning selle tagajärgedest.

Kogu klubi tegevus kulges põhiliselt kahes põhisuunas: Eesti-teemaliste väljaannete üllitamine (toimetaja Drábek) ning eesti kultuuri tutvustavate näituste ning projektide koordineerimine. Korraldamistöö võttis enda kanda Iivi Zajedova.

Ühiste jõududega püüti tutvustada Eesti sündmusi ja kultuuri Tšehhimaal. Meenutagem, et kuni 1997. aastani polnud Tšehhis Eesti Vabariigi saatkonda ja klubi püüdis aktiivselt seda tühikut täita. Klubi loomisest peale pöörasid klubi tegevusele tähelepanu Tšehhoslovakkia Föderaalne Rahvuskogu saadikud, eesotsas hr Jaroslav Sychraga (ODS), välisministeeriumi ning teiste riiklike institutsioonidega, võeti osa TV parlamendiklubide aruteludest. Parlamendi välisosakonna esimees M. Sychra tegi huvitava pakkumise, et toetada ja abistada Eesti Vabariigi püüdlusi. Pöörduti otse minu poole, sest olin tollal tihedalt seotud Eesti Vabariigi Välisministeeriumiga (disigneeritud EV saadik) ja ka Tšehhi Eesti Klubiga, olin nähtav. Isiklikult sain loa kasutada ükskõik mis ajal TV Parlamendi välissuhete kantselei telefoni-faksi Eestiga suhtlemiseks. See tegi asja igati käepäraseks, sest töötasin sellal kõrval asuvas TV Rahvusteatri.

Aastatel 1991–1993 loodi kaubandus- ja tööstuskoja eriharu suhtlemiseks Balti riikidega, mille tegevusest võttis osa mitukümmend firmat (Chirana Modřany, ČKD Kompresor jt). Hiljem läks kogu tegevus üle Majanduskojale ning spetsialiseerunud erafirmadele.

Eesti kultuuri tutvustamiseks korraldati Prahast alates 1995. aastast suuri üritusi.

21. 09.1995 avati tehnikamuuseumis eesti arhitektide Tõnu Laigu ja Hindrek Kesleri näitus „First Three Seconds“, kus Piret Lindpere esines ettekandega „Eesti arhitektuurist“.

1996. aasta juunis toimus eesti kultuuriõhtul arutelu koos kirjanik Arvo Valtoniga. Sama aasta oktoobris näidati koostöös Open Society Fundi ja Avatud Eesti Fondiga tehnikamuuseumi kinosaalis tohutu menuga Priit Pärna joonisfilme.

1997. aasta oktoobris toimus klubi järjekordne avalik üritus julgeolekuteemal, esines endise EV kaitseminister prof Hain Rebas. Sama aasta novembris korraldati koos Macuraga „Eesti kirjanduse- ja luuleõhtu“. Üheks nähtavamaks ürituseks Prahast kujunes 19.02.1998 EV 80. aastapäevale pühendatud „Sõltumatu Eesti Teater“ ja Peeter Langovitši fotode näituse avamine Tšehhi Rahvusmuuseumi ruumides. Ürituse raames toimus pressikonverents koostöös Eesti Teatriliidu ning Eesti Instituudiga. 16.04.1998 avanes EV diplomaatilise esinduse avamisega klubile hea võimalus koostööks ajutise asjuri Riho Laanemäe ja Jaan Heinaga.

Klubil kujunes hea koostöö ka Põhjamaade Ühingu Islandi sektsiooni juhi Lidmila Nëmconvága ning 1998 valmistati koos ette „Eesti-Islandi õhtu“, mis äratas suurt huvi oma teemaga: võrreldi eestlaste ja islandlaste iseloomujooni ning ülejäänud õhtu täideti eesti muusikute Henn Rebase ja Tõnu Raagi pillide saatel ning TPÜ üliõpilaste esitatud eesti rahvatantsudega. Ettevõtmist juhtis Angela Arraste ja üritus toimus Praha kunstnike tuntud klubis Manes.

Eriline edu oli 1999. aastal eesti kirjaniku A. H. Tammsaare 120. juubeliks korraldatud õhtul, kus avakõne pidas EV ajutine asjur R. Laanemäe. Ette kanti miniatuur „Poiss ja liblik“ ning esitati sama pealkirjaga E. Tambergi muusikale seatud ballett-fantaasia (Clare Britton-Willi koreograafia). Eesti laule eesti keels esitas Praha lastekoor Rolnička. 2001. aasta septembris korraldas klubi liige Jana Tomsová (filmi „Karu süda“ kaasprodutsent) režissöör Arvo Iho filmi esilinastuse Prahast.

Üheks tähtsamaks ettevõtmiseks kujunes 2003. aastal klubi poolt korraldatud näitus „Eesti, väike maa, suur kirjandus“ koostöös TV Rahvusraamatukoguga, ürituse patrooniks oli pr Ingrid Rüütel. Välja oli pandud kogu tšehhi keelde tõlgitud eesti kirjandus aastatel 1976–2001. Näitus pühendati A. H. Tammsaare 125. ja F. R. Kreutzwaldi 200. sünniaastapäevale. Avamisel mängis rahvapillidel Margus Veenre ja Vaba Euroopa Eesti osakond tegi raadiosaatest otseülekande. Dr Nadežda Slabihoudova valmisas ette näituse ja eesti kirjanduse teabebrošüüri. Üritust toetas samal ajal Praha Euroopa Liidu keskuses avatud näitus „Kaart ja kaart (Eesti linnad)“ koostöös Eesti Rahvusraamatukoguga.

2005 toimusid eesti päevad Teaduste Akadeemias, kus avati kaks näitust: „Eesti Teaduste Akadeemia dokumentides“ ja „Kroonikate aeg“. Avamisel esinesid Eestist prof Jüri Engelbrecht ja Sirje Lusmägi Eesti Rahvusraamatukogust ning päevade korraldaja Iivi Zajedova. Ürituse raames pidas prof Hain Rebas loengu „Peetrist Putinini“.

Järgnevatel aastatel korraldati olude sunnil vähem üritusi, kuid tihedat koostööd on tehtud Prahast asuva Ungari Kultuurikeskusega, kus Miškovski ja Zajedova tegid Eesti-teemalisi ettekandeid. Klubil on koostöö ka Praha Skandinaavia Majaga: Praha Linna Raamatukogus korraldati Baltfesti õhtu, kus kohtuti Arvo Valtoniga.

Suurematest üritustest võiks veel nimetada Prahast 2010. aasta oktoobris korraldatud Euroopa Eestlaste Koori

Klubi jaanituli 24. juunil 2016 Praha lähedal.
Foto: Iivi Zajedova erakogu

Klubi 25-aastane, 2016.
Foto: Iivi Zajedova erakogu

laululaagrit, mis andis kolm kontserti Praha lossiväljakul, raeplatsil ja kirikus (vt Mäetagused nr 46, lk 171–172). Edukamatest 2017. aasta suurüritustest võiks esile tuua „Eesti suurpidude“ näituse avamist ja ettekannet samal teemal Praha Rahvusmuuseumis ja Poběžovice muuseumis. Seoses Eesti eesistumisega EL-is pidasid klubi liikmed ettekandeid koos küsimustele vastamise ja kontserdiga Tšehhi linnades Pardubices ja Kromeřížis.

Nagu eelnevate ürituste loetelust nähtub, on klubi tegutsenud enamuses rõhuga eesti kultuuri tutvustamiseks laiemale avalikkusele. Traditsiooniks on saanud märtsikuu küüditamise mälestusele pühendatud avalikud loengud ja Milan Horáki ja Virve Eigo eestikeelsed jumalateenistused kirikus. Samas toimuvad ka klubiliikmete endi kohtumised, nagu EV aastapäeva tähistamine, traditsiooniline jaanituli Jonatan Tomeši juures, jõulujärgsed kokkutulekud Milani ja Virve juures. Aktiivseid klubiliikmeid on ka väljaspool Prahat, nagu näiteks estofiil David Pliska, kes korraldab Eesti-teemalisi õhtuid Ostravas ja selle lähistel ning tõlgib eesti filme tšehhi keelde. Esinetud on ka mitmes Eestit tutvustavas raadisaates ning osaletud nõuandjana filmides Eesti kohta. Klubis korraldatakse eesti keele õpet. Olomoucis asub juba paar aastat KSNPPM-i koguduse kohvik Öde, kus saab maitsta eesti sööke ja jooke. Klubi oli kutsustud kohvikusse esitama Eesti-teemalisi ettekandeid (aadress: Hrnčířská 12, 779 00 Olomouc). Omanikud (koguduse õed) oskavad eesti keelt, sest olid mitu aastat Tartus. Peale selle on ČEK-TEK-i välisesindaja osalenud väliseesti pidudel, nagu ESTO 2004 (Valguspeo kontsert), 2013. aastal Lääneranniku eesti päeval toimunud rahvuskongressil ja 2015. aastal KLENK–IEP-i programmis ettekandega ja 2017 ettekannetega Amsterdami Kõlavöö kontserdil.

Tšehhi Eesti Klubi poleks saanud ilma toetusteta korraldada nii suuri üritusi. Sellepärast tahaks eespool nimetatud institutsoonidele lisada veel toetajaid, nagu ÜEKN, EKSÜ ja Eesti Vabariigi Rahvuskaslaste Programmi arhiivindusega seotud projekt.

Kuna Tšehhis polnud eriti palju eestlasi ja samas oli arvestatav hulk tšehhe, kes oskasid vabalt eesti keelt, siis klubi eesmärgiks oli Eesti poliitiliste, majanduslike ja kultuuriliste sündmuste tutvustamine Tšehhis. Tähtsaks on peetud eesti kirjanduse tutvustamist. 1991–2003 oligi klubi, tänu Macurale ja Sabihoudovale, võrreldes Läti ja Leedu omaga Prahas kõige nähtavam ka kirjanduse avaldamises.

Raske oleks siiski ette kujutada eesti kirjanduse tutvustamist ilma Antonín Drábeki Balt-East-i kirjastuseta.

Antonín Drábeki esimesed ajakirjad 1991–1995: Estonia ja Baltika (kokku 14 väljaannet) ilmusid regulaarselt ning tutvustasid põhiliselt Eestis toimuvaid sündmusi. Pärast kirjastuse Balt-East asutamist hakkas ilmuma enamik eesti kirjandust käsitlevaid väljaandeid, mis küll ei tutvustanud otseselt seltsiliikumist, vaid pigem eesti kirjandust. 1999. aastal ilmus Macura publikatsioon „A. H. Tammsaare ehk Teekond eepose järgi“. 2000. aastal ilmusid Slabihoudova poolt tõlgitud „Kreutzwaldi muinasjutud“ ja 1997 „Eesti kirjanduse ülevaade“, mille täiendatud variant ilmus 2003. Samal aastal, seoses eesti kirjanduse näitusega, ilmus Slabihoudova „Eesti kirjandus tšehhi keeles (1976–2001)“. Josef Miškovskilt ilmus samas kirjastuses „Reisijuht“ (2002).

Koostöös Balt-East-i kirjastusega, mille toimetajaks oli Drabek, tõlgiti tšehhi keelde veel näiteks Marie Underi luulet. Klubiliikmetelt on ilmunud teiste kirjastuste poolt välja antud raamatuid (vt https://et.wikipedia.org/wiki/Nad%C4%9B%C5%BEda_Slabihoudov%C3%A1, <http://www.gettextbooks.com/isbn/9788024611358/>).

Eriliseks sündmuseks ja seltsitegevust otse kajastav klubi kakskeelne (tšehhi-eesti) raamat „Väike-Eesti Tšehhis“ (2008) ilmus klubi 15. aastapäevaks, toimetajateks olid mõlemad klubi asutajaliikmed – Zajedova ja Drabek. Peale selle on ilmunud artikleid klubi kohta Tšehhi parimates ajalehtedes ning ajakirjades: kuluurilehes Tvar, Praha Rahvusraamatukogu bulletinis (3/2003), Põhjamaade Lehes (<http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0018.php>) või Eestis, nt Sirp (1994, 12.8), Eesti Päevaleht (2004, 31.1), Eesti aastaraamat (2006–2007), Mäetagused (<http://www.folklore.ee/tagused/nr46/u05.pdf>) ja mujal maailmas, nt JBANC Chronicle (No 33 2006), Eesti Elu (2007, 04.05 ja 19.11). Kõige lõpuks peab lisama, et klubi välisesindaja andis arhiivimaterjal üle Tšehhi Kirjandusmuuseumile.

Kontakt:

Tšehhi Eesti Klubi. Na Spejcharu 3, 17000 Praha, Czech Republic (Tšehhi Vabariik),
tel 00420723 583 999, iivi@seznam.cz, [diskussiooniportal \(cek-tek@yahoo.com\)](http://diskussiooniportal.cek-tek@yahoo.com).

Näituse avamisel 1. juunil 2017 kõneleb livi Zajedova, EV suursaadik Sten Shcwede (vasakul). Foto: livi Zajedova erakogu

Tveri Eesti Selts

Boriss Julegin

Asutamisaasta: 1999

Tegutsemispiirkond: Tverimaa

Asutamine

Tveri Eesti Selts (TES) on asutatud 23.12.1998 ja registreeritud 25.01.1999. Seisuga 1. jaanuar 2016 on seltsis 17 liiget. Lisaks on veel üle 60 Andreapoli ja Firovo rajooni elaniku, kes südames tunnevad ennast seltsi liikmetena ja on alati valmis töös osalema.

Selts ühendab nii etnilisi eestlasi kui ka eestlaste sõpru, sõltumata rahvusest, kes on mingil viisil seotud Eestiga, kes on siiralt valmis tegema jõupingutusi, et luua ja säilitada heanaaberlikke suhteid Eesti ja Venemaa vahel.

Eesmärgid

Vastavalt põhikirjale on seltsi tegevuse põhieesmärkideks eesti kultuuri säilitamine Tverimaal, Tveri oblasti elanikele eesti muusika- ja laulutraditsioonide tutvustamine ning kultuurisidemete laiendamine Eestiga.

Seltsi tegevus

Seltsi peamised tegevused nende eesmärkide saavutamiseks on järgmised: näituste, kontsertide ja muude kultuuriürituste korraldamine, delegatsioonide vahetamine info andmise ja saamise eesmärgil, laste ja noorte puhkelaagrite organiseerimine jm heategevuslikud ettevõtmised.

Juhatusse kuuluvad seltsi tegevjuht, Eesti kodanik Boriss Julegin, Tveri linnaduuma esindaja Jelena Julegina, etniline eestlane Aleksander Eunap (V. V. Andrejevi nim Lastekunstikooli õpetaja) ja tema abikaasa Inna Berestenko.

Igakülselt toetavad seltsi tööd oblastivalitsus, linnapea Aleksander Korzin, Tveri oblasti, Andreapoli ja Firovi rajooni juhid Nikolai Barannik ja Jüri Vorobjov, samuti lastekunstikooli direktor Natalja Bogdanova.

Liikmemaksu seltsi liikmed ei maksa. Seltsi liikmed võivad teha vabatahtlikke annetusi, mis laekuvad seltsi pangaarvele. Töö seltsis toimub vabatahtlikkuse alusel, üritusi korraldatakse oma jõududega ja ka isiklike materiaalseid ressursse kasutades. Suuremad ettevõtmised viiakse läbi grantide alusel saadud toetusabiga. Keskmiselt on iga-aastane tegevustoetus umbes 100 tuhat rubla, mis tänase kursiga on üle 1200 euro.

Rahalisi kulutusi tõendavad dokumendid, fotod ja videomaterjal, mis kinnitavad korraldatud üritusi, on grantide aruannetes. Seal on ka meediamaterjalid, mis tutvustavad üritusi (vaata <http://esto-tver.edicypages.com/>).

Muusikaline tegevus

Seltsi muusikalisele tegevusele Tverimaal panid aluse eesti folklooriansambli Kaimud esinemine oblasti II rahvuskultuuride festivalil 2000. aasta juunis ja eesti ansambli Õiõ Seto osavõtt 2003. aastal toimunud X rahvusvahelisest fenno-ugri festivalist. Pärast nendega kohtumist tekkis kindel soov luua Tveris samalaadne eesti ansambel.

Oluliseks sammuks selles suunas oli pereansambli Õunake loomine. Nende repertuaar pärineb eesti heliloojatelt. See suund on saanud domineerivaks mitte ainult Õunakese repertuaaris, vaid ka V. V. Andrejevi nimelise Lastekunstikooli õppetegevuses. Pereansambli juhiks sai A. Eunap, kellel on Eesti juured. Ansambli koosseisus esinevad juhi naine Inna Berestenko ja lapsed Mihkel Eunap ja Natalja Berestenko. Kõrge muusikaline tase võimaldab ansambliil saada paljude piirkondade laureaadiks ja esineda konkurssidel ning festivalidel, samuti edukalt tegutseda rahvusvahelisel areenil.

Pereansambel Õunake president Konstantin Pätsi esmase matmiskoha juures, 2017. Foto: seltsi arhiiv

Ansamblile on korraldatud kolm reisi Eestisse eesmärgiga õppida rohkem tundma sealset kultuuri. Esimest korda viibis ansambel Tallinnas IX koolinoorte laulu- ja tantsupeol 2002. aastal. Kutse oli allkirjastatud toonase Eesti kultuuriministri Signe Kivi poolt.

Teisel korral, 2012. aasta novembris, osales ansambel Õunake noorte keelpillifestivalil Kuressaares, ka kontsertidel Kuressaares ja Kungla külas.

Igal aastal osaleb Õunake kontsertidel, mida korraldavad oblasti- ja Tveri linnavalitsus ning maavalitsused. Esinetud on Venemaa-päevadel, Tveri linna päevadel, rahvuskultuuride festivalidel, rahvusliku ühtsuse päeva tähistamisel ja soome-ugri rahvaste päevadel. Eesti pereansambel Õunake on alati oodatud külaline õpetajapäeva, perepäeva ja vanuritepäeva tähistamisel rajoonides.

2015. aasta lõpus on ansambel esinenud väga paljudel üritustel, et propageerida eesti muusikat. Näiteks, 31. oktoobril esinesid nad Tveri oblasti raamatukogus soome-ugri rahvaste päeval, millest võttis osa üle 100 inimese. Ansambel esitas seal mitte ainult eesti laule, vaid näitas ka eesti tantse.

Õunake osales 4. novembril 2015 Kimrõ linna draamateatris kontserdil, mis oli pühendatud rahvuslikule ühtsusepäevale. Osalejate arv oli üle 500. Esineti popurriiga eesti laulude teemadel. Esinemine võeti vastu tormilise aplausiga.

7. novembril esineti Tveri kultuurimajas Himvolokno rahvaste ühtsuse päevale pühendatud festivalil. Seal esitas ansambel oma uuendatud programmi. Pealtvaatajaid oli enam kui 400. Kultuurimaja fuajees ja saalis korraldati näitus Tveri seltsi töödest-tegemistest.

26. detsembril toimus traditsiooniline jõulukontsert “Kohtumine Eestiga” V. V. Andrejevi nimelises Laste-kunstikoolis, kus osales üle 60 noore muusiku ning mängis puhkpilliorkester, mida juhatas Aleksander Eunap, esines ka pereansambel Õunake. Kontserdi kavas olid eesti autorite laulud, sealhulgas Gustav Ernesaksa ja Raimond Valgre lood.

Kodu-uurimine, mälestuse jäädvustamine

Tveri Eesti Seltsi tegevus ei ole piirdunud ainult muusika ja kultuuriga. Suurt tähelepanu pööratakse kunagi Tveri oblastis elanud eestlastele. Seoses sellega on ellu viidud terve rida üritusi eesti Ishutino kalmistu taastamiseks ja haljastamiseks. See kalmistu asub Tveri oblastis, Andreapoli rajoonis, Brosno järve kaldal.

Vähem tähtis ei olnud ka meeldejääv ettevõtmine, mis oli pühendatud Nurmekunde küla 130. aastapäevale. See on koht, kuhu eestlased rändasid 19. sajandi lõpul – 20. sajandi algul. 1926. aastal elas neil aladel 2580 eestlast. Pidustuste raames külastati Potchinoki külas mälestusmärki, kuhu pandi lilled ja süüdati küünlad, istutati tammeallee nii Eestist toodud kui ka kohalikest tammeistikutest. Külastati kohalikku muuseumi, kus on oluline koht Nurmekundele pühendatud materjalidel. Toimus ka ümarlaua-arutelu ja arvamuste vahetamine. Külalistele Eestist tekitas siirast imetlust Firovi kultuurimajas aset leidnud kontsert, millest võtsid osa nii kohalikud noored esinejad kui ka pereansambel Õunake.

Koos Buraševo asula juhatusel on läbi viidud üritusi seoses esimese EW presidendi Konstantin Pätsiga. Tema esmakordsele matmiskohale paigaldati kaunis rist. Korduvalt on korraldatud kohtumisi Eesti delegatsioonidega ja Buraševo delegatsioonil õnnestus käia ka Tallinna Metsakalmistul. Aktiivset koostööd on tehtud “Rahvadiplomaatia” projekti raames Rakvere Mementoga.

Kohtumised kodumaal

Tveri Eesti Selts on korraldanud kolm Tveri delegatsiooni väljasõitu Eestisse (2012–2015). Oldi külas Rakveres, Aseris ja Haljalas, kus toimusid kohtumised kohalike ametnikega ja 2013. aastal võeti edukalt osa Haljalas toimunud õpilaskonverentsist “Rahvadiplomaatia”. Tänu seltsi eestvedamisele võeti meie delegatsioon vastu Tallinna raekojas ja riigikogus.

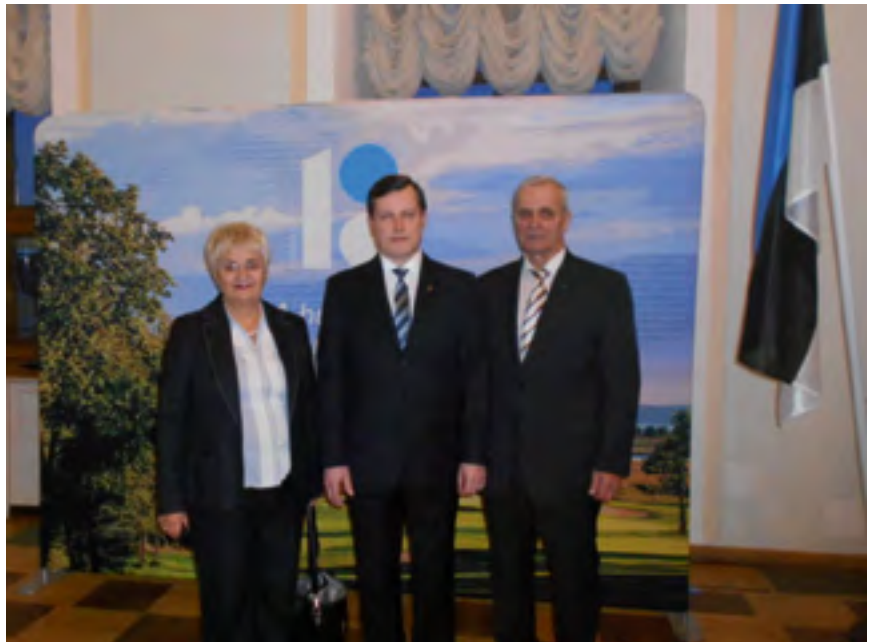
Alates 2011. aastast on projekt “Rahvadiplomaatia” muutunud traditsiooniks. Selle eesmärgiks on põhjalikult arutada probleeme ja suhteid kahe riigi vahel – nii omavalitsuse kui ka ühiskondlike organisatsioonide ja õppeasutuste tasandil.

Tveri Eesti Selts võttis aktiivselt osa V. Shennikovi (langes 1944. a Eestis Sinimägedel) ümbermatmisest. Selts oli vahendajaks kokkulepete sõlmimisel Eesti Välisministeeriumi ja Moskva Saatkonna vahel. Võtsime osa üritustest Narvas, Ivangorodis ja Tveris (aprill 2011). V. Shennikovi ümbermatmine toimus pidulikult Tveri Smolenski kalmistule.

2015. aastal, seltsi kohtumisel Rakvere Mementoga, käisime Sinimägedel, kus panime lilled ja pärja sõjas langenute mälestussambale.

Tveri Eesti Seltsi tegevus eesti muusika ja kultuuri säilitamise kõrval on täna tihedalt läbi põimunud uute teemadega: näiteks 2015. a oktoobris korraldas selts Tveri delegatsiooni visiidi Eestisse, et tutvuda Eesti korteriühistute valdkonna töökogemustega. Küllastust finantseeris Tveri linnavalitsus. Delegatsiooni koosseisu kuulusid Tveri Eesti Seltsi liikmed ja esindajad Tveri linnaduumast, samuti antud valdkonna spetsilistid. Toimus vastuvõtt riigikogus ja Tallinna linnavalitsuses ning külalised Tverist tutvusid Eesti Korteriühistute Liidu ja ka ühe majaühistu tööga. Suure huviga uuriti, kuidas on organiseeritud mitmepere-elamute remont kaasfinantseerimisega ja korraldatud koduta loomade varjupaiga töö.

Suurt huvi tekitas ka Rakveres energiatõhus “tark maja”. Samal ajal esines Rakvere muusikakoolis väga edukalt noor Tveri muusik Nadja Tchelnakova, kes mängis dombral eesti muusikat. Praktiliselt kõik sündmused seoses seltsi tegevusega

Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine, 01.03.2018.
Vasakult: seltsi juhatuse liige Elena Julegina, Eesti suursaadik Moskas
Arti Hilpus, seltsi esimees Elmar Aljas. Foto: seltsi arhiiv

on leidnud kajastust ajakirjanduses, eriti ajalehes Tveri Elu ja e-väljaandes Afanassi-börs.

Seltsi tegevus eesti kultuuri (sh muusika) tutvustamisel ja avalike suhete laiendamisel Eesti ja Venemaa vahel ei ole jäänud märkamata ka Eestis. Seltsi aktiiv ja ansambel Õunake said 2015. aasta veebruaris tänukirja Eesti Vabariigi Saatkonnalt Moskvast kultuurisidemete arengu eest kahe riigi vahel. Tänukirja andis Tveris üle Moskva Saatkonna kultuuriatašee Regina Palandi-Paju. 2015. a detsembris anti E. Aljasele ja J. Juleginile tollase Eesti välisministri Marina Kaljuranna tänukiri. Samas on ka Eesti Rahvusringhäälingu töötajaid korduvalt autasustatud Tveri oblasti kuberner ja linnapea poolt.

Trükised

Möödunud aastatel on selts kirjastanud kaks raamatut: Anton Soolamees “Vene riigi ajalugu ja eesti maaharija koht seal“. Ülevenemaalisel kodu-uurimistöde konkursil tunnistati Soolamehe uurimus kolmanda koha vääriliseks.

Boriss Julegin “Eesti. Vaade kõrvalt”.

Trükivalmis on seltsi liikme Aleksander Hartsenko raamat tingliku pealkirjaga “Tallinn – Harjumaa – Nurmekunde”.

Kontakt:

Tveri Eesti Selts. Gorki tn 128-2-24, 170042 Tver,
tel +7919 364262, esto.tver@mail.ru, <http://esto-tver.ru>

Ukraina Eesti Selts

Mare Litnevskaja

Asutamisaasta: 1994

Tegutsemispiirkond: Kiiev/Ukraina

Asutamine

Ukraina Eesti Selts asutati 4. märtsil 1994 Kiievis eesmärgiga hoida eesti keelt, kultuuri ja traditsioone ning tutvustada asukohamaal eestlasi ja Eesti Vabariiki, samuti kaitsta seltsi liikmete loomingu- ja sotsiaalseid ja majanduslikke huve. Asutajaliikmeid üle Ukraina Vabariigi oli 21.

Asutamiskoosolekul valiti seltsi juhatusse Viktor Kõrvel, Linda Ranniku, Aleksander Karro, Mare Litnevskaja, Aare Kuldsaae, Viivi Varenko. Neist seltsi presidendiks valiti Viktor Kõrvel, kes oli selles ametis kuni surmani 2002. aastal.

Juhatus aktiivse tegutsemise tulemusena levis teade Ukraina Eesti Seltsi asutamisest Kiievis Lvovi, Krimmi, Odessasse ja Harkovisse. Lähemate aastate jooksul asutati kohalike aktivistide toel neis keskustes kohalikud eestlaste kultuuriseltsid. Selle tulemusena on nüüd Kiievi Eesti Kultuuriselts – esimees Vadim Gornõi; Lvovi Eesti Selts – esimees Vootele Masing; Harkovi Eesti Selts – esimees Aleksander Kirt; Krimmi Eesti Kultuuriselts – esimees Meeri Nikolskaja, Odessa Eesti Selts – esimees Marek Kastehein. Neist kõige ulatulikum tegevus arenes Krimmi Eesti Kultuuriseltsis, kus tegutsesid ka veel nn allseltsid Simferopolis, Sevastopolis, Jaltas, Evpatoorias, Feodossias, Krasnodarkas ja Beregavojes. Seoses Krimmi okupeerimisega Venemaa poolt 2014. aastal on kontaktid Krimmi Eesti Kultuuriseltsiga katkenud.

Kohalikud eestlaste kultuuriseltsid Kiievis, Lvovis, Harkovis ja Odessas kuuluvad Ukraina Eesti Seltsi koosseisu. Ukraina Eesti Seltsi liikmete arv 2004. aastal oli üle 500. Käesolevaks ajaks on see kahanenud ligi kolmandiku võrra, kuna Krimm on okupeeritud ja Lääne-Ukrainas elanud eestlastest on arvestatav hulk siirdunud tööle välismaale, noored pärast õpingute lõppu on jäänud Eestisse, on ka jäädavalt lahkunud.

Seltsi tegevus

Kohalikes seltsides tegeldakse eesti keele õpetamisega vastavalt võimalustele. Kiievis on keeleõpetajaks Marta Kulik, Krimmis Aleksandrovka keskkoolis tegutses kuni Krimmi okupeerimiseni 2014 soovijatele eesti keele õpetamine Eestis konkursi korras valitud ja sinna tööle suunatud õpetaja poolt. Krimmi lastele korraldasid J. Kunderi Selts koos Muuga Maanaiste Seltsiga keelelaagri Lääne- Virumaal. Kiievis töötas eesti keele ja kultuuri klubi. Kiievi ülikoolis on korraldatud loengutsükkel „Fenomen“ Eesti looduse, kultuuriinimeste ja nende loomingu tutvustamiseks. Eesti rahvariiete, trüki- ja tarbekunsti ning raamatute vallas toimub koostöö mitme muuseumiga.

Alates 1997. aastast tegutseb seltsi naiskoor Sõleke, dirigent on Andres Rolle. Koor on oodatud esinema mitte ainult seltsi üritustele vaid ka kultuuripäevadele ja foorumitele, samuti Ukraina isetegevuslike kollektiivide

Mare Litnevskaja, 2014. Foto: Maaleht

Jaanituli, 2017. Foto: seltsi arhiiv

ülevaatustele ja festivalidele. 1999. aastast on koor osa võtnud kõigist Eesti üldlaulupidudest.

Hinnatavat tööd tehakse seltsis ukrainaestlaste ajaloo uurimisel ja jäädvustamisel. Edukamad selles töös on Jelena Slivtšenko Harkovist, Erich Kalling Sevastopoolist, Meeri Nikolskaja, Jelena Lagoda ja Leongard Salman Simferopoolist, Ljudmilla Nikiforova Evpatooriast.

Ukraina Eesti Seltsi initsiatiivil ja toetusel on paigaldatud mälestustahvlid Ukrainaga seotud eesti kultuuritegelastele (A. Adamson, J. Köler, E. Vilde, E. Laaman, J. Räppo).

Krimmis Krasnodarka külas on püstitatud memoriaalkompleks 1861. aastal Eestist Krimmi rännanute ning represseeritud ja II maailmasõjas langenud eestlaste mälestuseks.

Ukrainaestlaste eluolu tutvustavad teaduskonverentside kogumikud „Krimmi kogumik“ (2001), „Krimmi kogumik II“ (2005), „Krimmi kogumik III“ (2011) ning mälestusteraamat „Eestlaste unistuste ja mälestuste Krimm“ (2011), Jelena Slivtšenko artiklid Harkovi eestlastest. Kuni 2014. aastani ilmus ajaleht Krimmi Eestlased.

Selts on korraldanud näitusi, seminare ja konverentse ukrainaestlastest, krimmieestlastest, eesti köögist ja toitudest, võtnud osa etnofestivalidest Folkrorama ning Kiievi ja Ševtšenko-päevadest. Selts tähistab nii Eesti kui ka Ukraina Vabariigi riiklikke ning rahvakalendri tähtpäevi (emadepäev, isadepäev, jaanipäev, jõulud jm).

Üheks seltsi tegevuseks on Eesti kultuurikollektiivide ja delegatsioonide vastuvõtmine ja esinemispaikade leidmine ning kohtumiste korraldamine Ukrainas. Tänu neile kohtumistele on selts saanud eestiukrainlaste vahendusel kaasa aidata Eesti kollektiivide tutvumisele Ukraina vaatamisväärsustega ja ukraina kultuuriga ning saanud endale häid sõpru (K. Türrpu meeskoor, segakoor Videvik, pensionäride ühendused Kodukotus ja Sügis, Vanemuise Seltsi segakoor, Merivälja kool Tallinnast jt).

Ukraina Eesti Selts on ÜEKNi, Eesti Kultuuriseltside Ühenduse, Ukraina Rahvuslike Kultuuriühenduste Nõukogu, Ukraina Presidendi ja Ministrite Kabineti juures asuvate rahvuslike nõukogude liige.

Ukraina-estlased Tallinnas laulu- ja tantsupeol, 2009. Foto: seltsi arhiiv

Selts tänab oma tegevuse toetajaid: Eesti Vabariigi Kultuuriministeriumi, Haridus- ja Teadusministeriumi, Välisministeriumi, Eesti Suursaatkonda Ukrainas, Eesti Kultuurkapitali, Eesti Kultuuriseltside Ühendust.

Kontakt:

Ukraina Eesti Selts. Georgia Dudnika 2-85, 0319 Kiiev,
tel +380 50166 4245, +372 5828 7963, kiinakris@yahoo.com.

Valgevene Eesti Selts Pääsuke

Oliver Manglus

Asutamisaasta: 2006

Tegutsemispiirkond: Minsk/Valgevene

Eestlaste selts Pääsuke ühendab Valgevenemaal elavaid eestlasi nende püüdlustes säilitada rahvuslikku kultuurimälu, keelt ja rahvuslikke traditsioone ning tutvustada Eesti riiki ja rahvast valgevenelastele. 2009. aastal toimunud rahvaloenduse andmetel elas eestlasi Valgevenes ligikaudu 250. Eestlastel on Minskis ka varem olnud seltsi loomise katseid, kuid see vajab uurimist.

Selts on oma eesmärkide saavutamiseks korraldatud eesti keele õpet Minskis, ühiselt tähistanud Eesti Vabariigi aastapäeva, jaanipäeva, jõulupühi. On korraldanud laulu- ja tantsukollektiivide esinemisi Valgevenes. 2017. aastal külastas Minskit Pärnu naiskoor Leelo ja tantsukollektiiv Tartust ning Pärnu linnavalitsuse delegatsioon.

Seltsi logo.
Foto: seltsi arhiiv

Valgevene-eestlastel on ainult üks kunstilise isetegevuse kollektiiv – pere-vokaalansambel Vaksi Mogiljovis. Ansambel on tutvustanud eesti rahvakultuuri kultuuriülikoolides, mitmesugustel festivalidel ja ka Rahvuskultuuride Keskuses Minskis.

2018. aasta suvel on kavas korraldada Minskis eesti kultuuripäev, kus esinevad Eestist kutsutud laulu- ja tantsukollektiivid ning orkestrid.

Valgevene Eesti Seltsis Pääsuke on 41 liiget.

Kontakt:

Valgevene Eesti Selts Pääsuke.
Salomennaja 23, Minsk, Valgevene,
tel +375 29637 1615,
Oma3by@gmail.com, volde52@mail.ru.

Oliver Manglus autos, 2017. Foto: seltsi arhiiv

